

Gubcsi Anikó – Gubcsi Lajos

*ARANYKÖNYV – A MAGYAR MŰVÉSZETÉRT
A III. ÉVEZRED*

MINDENKI SZÜLEINEK

GL-4 Pénzügyi Kft.
Budapest, 2001

Kiadja a GL-4 Pénzügyi Kft.
Budapest, 2000

© Dr. Gubcsi Lajos

Szerkesztő: Gubcsi Lajos

Könyvszerkesztő: Szántó Tibor

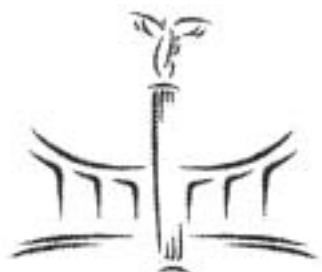
Képszerkesztő: Keleti Éva

Műszaki szerkesztő: Kiss Zsuzsanna

Tördelő szerkesztő: Csépe László

A borító díszlemezét Asszonyi Tamás tervezte a koronázási paláston található Szent István képmás alapján

Köszönetet mondunk a támogatásért
a Magyar Millennium Kormánybiztos Hivatalának és a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának,
valamint az Axel Springer Magyarország Kft.-nek, a Budapest Investment Rt.-nek, a Geodézia Rt.-nek
és a GL-4 Pénzügyi Kft.-nek.

Támogatta a
Nemzeti Kulturális
Örökség Minisztériuma
és a Magyar Millennium
Kormánybiztos Hivatala
a Magyar Millennium
évében

Készült a Gyomai Kner Nyomda Rt.-ben, a nyomda alapításának 118. esztendejében

Felelős vezető: Papp Lajos vezérigazgató

Tel.: 66/386-211

<http://www.lang.hu/gykner.nyomda>

E-mail: gykner@lang.hu, e-mail: knergyoma@bekes.hungary.net

ISBN 963 00 416 8

Gubcsi Anikó – Gubcsi Lajos

ARANYKÖNYV

A MAGYAR MŰVÉSZETÉRT

A III. ÉVEZRED

*nem hittünk-e vajon hiába
ha bennünk az isten se hisz*

*ha folyton folyvást önerőből
kell újra s újra kezdenünk
ha minden áldozat kevés*

*vajon ha istván visszahőköl
akkor is fölfeszítettünk
vagy mégis volna küldetés*

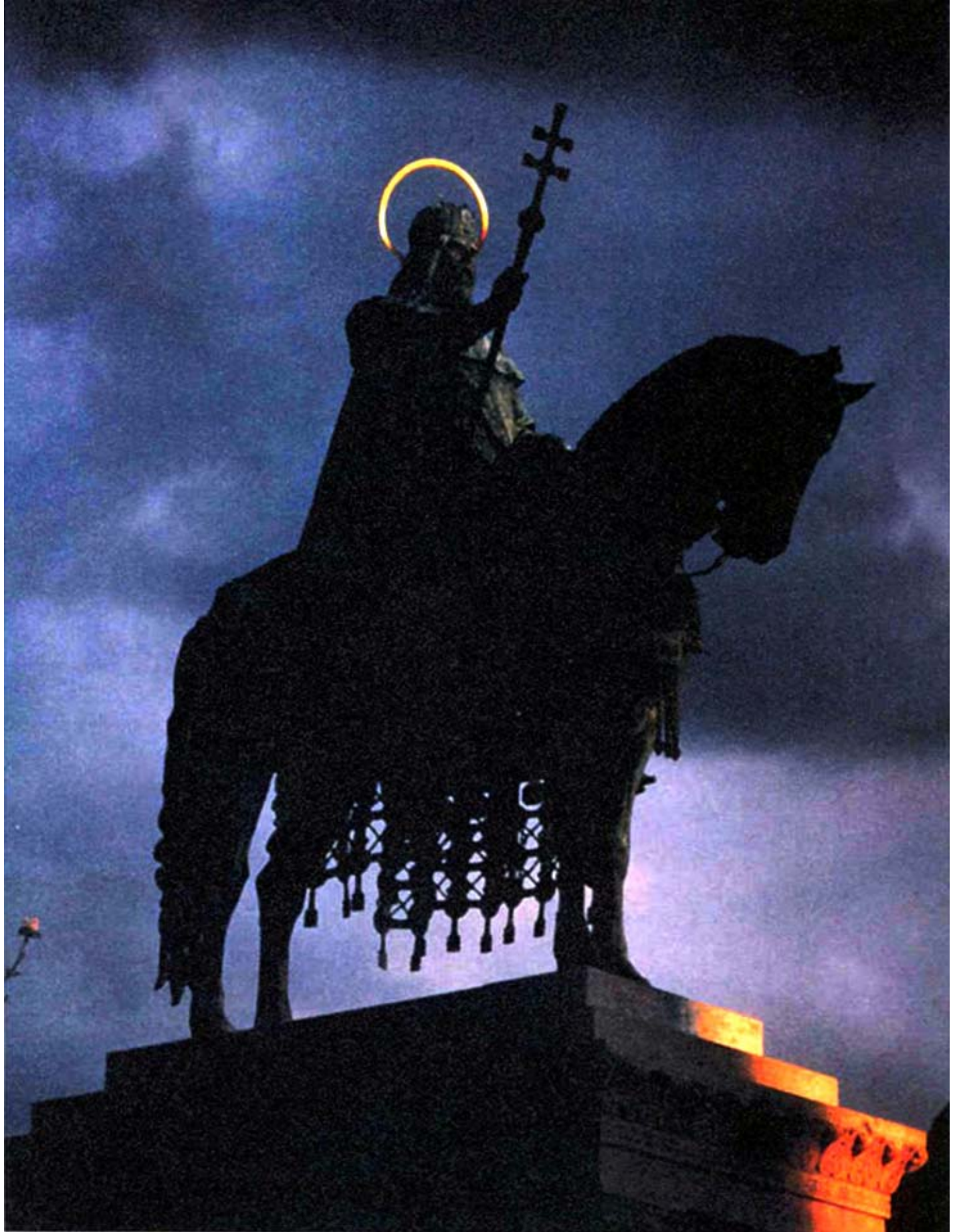
*(Kányádi Sándor:
Magyar történelmi pillanatokra,
részlet)*

GL-4 Pénzügyi Kft.
Budapest, 2001

A Magyar Művészetért Díjjal kitüntetett művészek 1988–2000

Ágh István	Gulyás János	Liszt Ferenc	Sebő Ferenc
Almási Tamás	Gyarmati Livia	Kamarazenekar	Seregi László
Annus József	Györgyfalvay Katalin	Lohinszky Loránd	Sík Ferenc
Asszonyi Tamás	Győri Balett	Makovecz Imre	Siklós Mária
Balikó Tamás	Gyulai Líviusz	Márai Sándor	Sinkovits Imre
Bella István	Halmos Béla	Markó Iván	Somogyi Győző
Berecz András	Harag György	Martin György	Somogyi József
Bereményi Géza	Havasi István	Melocco Miklós	Sütő András
Bódy Gábor	Herceg János	Mensáros László	Sváby Lajos
Borbándy János	Hervai Gizella	Mészáros Ági	Szabados György
Bozay Attila	Honvéd Együttes	Mészöly Miklós	Szabóky Zsolt
Böszörményi Géza	Huszárik Zoltán	Mocsár Gábor	Szalay Ferenc
Bródy János	Ilia Mihály	Molnár Edit	Szántó Tibor
Bubik István	Illyés Kinga	Muzsikás Együttes	Szécsi Margit
Buda Ferenc	Imre Zoltán	Nádas Péter	Székely János
Cantemus Kórus	Jancsó Adrienn	Nagy Gáspár	Szervátiusz Tibor
Czimer József	Jókai Anna	Nagy László	Szilágyi Domokos
Cseres Tibor	Jurcsik Károly	Nagy-Kálózy Eszter	Szirtes Ádám
Cserhalmi György	Kaláka Együttes	Nemeskürty István	Szokolay Sándor
Csete György	Kallós Zoltán	Novák Ferenc	Szörényi Levente
Darázs Árpád	Kányádi Sándor	Olasz Ferenc	Szőts István
Dobos László	Kardos István	Orosz János	Taub János
Dresch Dudás Mihály	Karsai Zsigmond	Ökrös Zenekar	Téka Együttes
Eperjes Károly	Keleti Éva	Páll Ágoston	Tímár Sándor
Esterházy Péter	Kerényi Imre	Páll Antal	Tiszatáj
Fábri Zoltán	Kobzos Kiss Tamás	Páll Magdi	Tolnay Klári
Farkas Árpád	Kocsár Miklós	Páskándi Géza	Tóth Bálint
Fehér Ferenc	Kocsis Zoltán	Pérel Zsuzsa	Tóth Menyhért
Finta József	Kokas Ignác	Péterfy László	Törőcsik Mari
Fodor Antal	Kondor Béla	Ráckevei Anna	Udvardi Erzsébet
Fodor Sándor	Korniss Péter	Ragályi Elemér	Udvaros Dorottya
Foltin Jolán	Kozák András	Ratkó József	Új Budapest Együttes
Földi Péter	Kő Pál	Rózsa György	Ulman István
Garas Dezső	Kubik Anna	Ruszt József	Utassy József
Gergely András	Kuncz László	Samu Géza	Vári Fábán László
Gink Károly	Kunkovác László	Sára Sándor	Vass Lajos
Gombos Gyula	Latinovits Zoltán	Schiffer Pál	Vörös László
Gulyás György	Lázár Ervin	Schinágl Gábor	Wass Albert
Gulyás Gyula	Lehóczky János	Sebestyén Márta	Zsuráfszki Zoltán

Szabóky Zsolt: Az alapító

NEMESKÜRTY ISTVÁN

A lélek tehet csuda dolgokat

– Önnek még eszményei vannak arról, hogy mi magyarnak lenni; miért jött ide a magyarság és mi a sorsa ebben a pillanatban – jaj, milyen ódivatú témák!?

– A honfoglalás tervezett, tudatos, hadműveletnek is felfogható hont foglalás volt. Ne beszéljünk most arról, hogy ezzel szemben mikor kik mondtak, mondanak róla...

Hiszem és tudom, hogy ezt a honszerzést – miközben azt is jelenti, hogy a magyar közösség elhatározta, hogy egy alacsonyabb társadalmi fokról átlép egy magasabbra, a nomád állattartást megtartva egyben fel is cseréli azt egy állandóan lakott terület megművelésével – a honszerzésünket tehát az akkori magyarság bizonyíthatóan Isten által elrendelt feladatának tekintette, Isten akarata vezette ide, neki köszönhető, hogy sikerült, és ezért küldetésszerű feladatunk ezt a területet megvédeni és fejleszteni.

– *Attila után és nyomán küldte Isten őket – vagy ezt csak mi mondjuk most?*

– A legősibb idők óta az a történelmi tudat él a magyarságban, hogy valamilyen módon utódai-leszármazottai vagyunk Attila hun népének... De én nem erre utaltam – hanem a legszorosabb értelemben vett keresztény öntudatot láthatjuk jelen.

Anonymustól kezdve minden középkori krónika hangoztatja: úgy szereztük meg a *Kárpát-medencét*, amiképpen Isten Mózeszt elvezette a Kánaán völgyébe, amiképpen megmutathatta ugyan a hegyről lenézve e leendő hazát, de meg kellett halnia, ugyanúgy *Álmosnak* is meg kellett halnia, bár ő is elvezette a népét. Vitathatatlanul a *Biblia* ismeretét mutatja mindez.

A legutóbbi időkig azt hangoztatták, hogy *István király*, felismerve a helyzetet, a nemzet megmaradása érdekében könyörtelen erőszakkal térítette keresztény hitre a magyarságot. Ezzel szemben ma már bizonyított tény, hogy a honfoglalás körüli évszázadokban a *Nestor* konstantinápolyi érsekről elnevezett nesztoriánus keresztény felekezet behálózta egész Ázsiát, Indiát, Ceylont, Kína nagy részét, Szibéria és a mai Oroszország sztyeppéit. Nagyon valószínű, hogy a honfoglalásra készülő magyarság ismerte a keresztény tanokat, s azokkal rokonszenvezett. Ennek ékes bizonyítéka a kivételesen nagy *Mária-tisztelet* – amelyet még a reformáció sem szüntetett meg.

Vallom: minket Isten küldött ide, felelősek vagyunk neki ezért a szép hazáért, s amikor ettől a feladattól eltérünk, akkor megbüntet. *Kölcsey Himnusza* ezt tisztán megfogalmazza...

Amikor az I. világháború után vétkes felelőtlenséggel feladtunk bizonyos országrészeket – igen: így kell fogalmazni –, és ezt kizárólag a gonosz *párizsi, trianoni* politikusoknak tulajdonítjuk, már vétkeztünk, mert nem gondolunk arra, hogy meg is lehetett volna ezt védeni. Ha egy nemzetben erő van...

Hogy lehet az, hogy a román királyi hadsereg 1918 Karácsonyán puskalövés nélkül vonult be *Kolozsvárra*? Hogy lehet ez? – és most nem foly-

tatom... Ebben az elmúlt rettenetes évszázadban mi mint nemzet többször a vétkek szintjén hibáztunk. Anélkül, hogy ezzel másokat bántanánk, nemzeti önérzetünket és küldetéstudatunkat meg kell tartanunk.

– *Mi hagyott nagyobb nyomot bennünk, rajtunk: a sorstragédiák sora, vagy a feltápáskodás képessége? Mi maradt ott inkább a génjeinkben?*

– Az bizonyítható történelmi tény, hogy mindig képesek voltunk újrakezdeni. Sokszor elmondtam már, hogy a török háborúk és az azt követő Rákóczi-szabadságharc után a történelmi Nagy-Magyarország területén legfeljebb két millió ember lézengett. Egy-két évtized alatt a helyzet megfordult. 1804-ben a Budára költöztetett egyetemnek három vagy négy magyar szakos hallgatója volt.

Egy-két évtized után ezerszer annyi. Ez akarat kérdése.

A hité. A Millennium ünnepein, főleg falvakban, mezővárosokban erősnek látom a nemzeti önérzetet.

– *Az elmúlt 500 év, főleg a XX. század a katasztrofális vereségek, elveszések korszaka. Örökös vesztes nemzet lett a magyar? Vagy győztes, mert él?*

– Egyik sem. Ebben a pillanatban élő nemzet, s nem csupán a Magyar Köztársaság nevű állam határain belül él. A határaink mentén körül vagyunk véve magyarokkal, más államok polgárai-ként, öntudatosan magyarnak.

Létezünk. Az, hogy ki mikor vesztes vagy nyertes, az ehhez képest elhanyagolható.

– *Mikor Ön ezzel a szemmel elsőként megírta Mohácsot vagy a Don-kanyart, milyen konzekvenciákat vont le a történelmünkéből?*

– A zseniális régi görögök többek között azt is tudták, hogy tragédiák módszeres felidézése – a tény, hogy szembeállítjuk az embereket a saját mulasztásaikkal – katartikus felszabadító erővé válhat.

Ha a tragédiáinkat nem csupán kuporogva és sírva-ríva siratjuk, hanem átéljük azokat, tanulunk belőlük, akkor a tragédiák gyakori elmondása egyenesen hasznos. Többször vádoltak azzal, hogy miért feszegetek mindig tragikus helyzeteket, amelyek hátha nem is úgy voltak, ahogy én leírtam Mohács, sőt még a szemünk előtt lezajlott Don sem...

Mohácsot úgy kell értelmeznünk, ahogyan pl. Zrínyi Miklós, a költő és hadvezér tette, miszerint az a dolgunk, hogy ez többet ne fordulhasson elő, és így Zrínyi képes volt csatákat nyerni reménytelen helyzetekben. Ez vonatkozik 1848-49-re, a doni hadsereg pusztulásának körülményeire is.

– *Vannak víziói a magyarságról, a honról, a népről – megengedne egy víziót arról, hogy milyen lesz ez a nép 100 év múlva? Most vonatkoztassunk el az Európai Uniótól, a NATO-tól, a technokráciától... itt lesz, feloldódik, önálló lesz, megmarad...?*

– Nem csupán remélem, hogy megünnepeljük majd a következő 1000 évet is, hanem tudni vélem – s bár a jövőt nem tudhatjuk, a múltba visszanezve számtalan példát látunk a nemzet csodás, szinte misztikus újraéledésére is –, hogy olyan erős lesz a hitünk, olyan erős ma is, hogy ...igen, itt leszünk.

A honfoglaló magyarság is hitt valamiben. A legnagyobb magyarok, Hunyadi János, Zrínyi Miklós, Rákóczi Ferenc, Széchenyi István, Kossuth Lajos rendíthetetlenül vallásos hitben éltek.

Abban a pillanatban, amint elengedjük Isten kezét, elvesztünk. Ezt mutatja a XX. század. Ezt so- kan nem szívesen ismerik el.

Nem formális vallásosságot értek ez alatt, hanem azt, hogy a primitív, vulgáris materializmus helyett kíséreljük meg tudomásul venni, *hogy lélek is van...és az tehet csuda dolgokat.*

(Gubcsi Lajos)

ÁGH ISTVÁN

A szavakat fel kell támasztani

– *Miért éppen ezt a verset választotta az Aranykönyvbe, mint az életművét kifejezőt?*

– Mindig a közelmúltban írt verseim közül valót szereztem a legjobban. Túl a szubjektív lírai élményen egy aktuális problémát vetettem fel e versben. Többről szól, mint a hajléktalanokról: a világban otthontalan létezésről mond el valamit. Hogy elégikus költő vagyok-e, azt ítéljék meg mások, de az biztos, hogy a verseim nem tűrik a rapszodikus, ordibálós hangzást. Van a bánatnak, a szomorúságnak valami költői előnye. Igaz, az se rossz, amikor az költő írás közben mosolyog. Akkor kell verset írni, amikor már valami nem hallgatható el, ha valami felindít. Az indulat a költészet egyik alapja. Már az is indulat, hogy ki kell hozni, meg kell teremteni, föl kell a szavakat támasztani, élővé kell tenni. Mert a szó lehet halott is. A lényeg az, hogy mindig szükségét érezzem annak a versnek, amit megírok.

A versírás gyerekkoromba vezet vissza, már akkor farigcsáltam rímeket, ritmusokat. A versben való kifejeződésnek egy általános emberi mély gyökere is van. A vers az anyanyelvem, de nem lehet mindent abban megfogalmazni, ezért írtam lírai vallomású szociográfiát, elbeszélést, mesét, regényt, vállaltam műfordítást. A meseregényeket élveztem a legjobban mind közül. Ezek amolyan filozófiai tartalmú szürrealista bolondságok és a gyermek fantáziájának felidézése. A költő azonban mindig megtalálható a prózában is. Sok nyelvi fordulat nem is fejezhető ki versben.

– *Gyermekkorát falun töltötte. Meghatározója lett-e ez az élmény életének?*

– Igen. Más lett a viszonyom a világhoz, a természethez, a nyelvhez. Ott gazdagabb a világ megjelenítésének szókinccse, a gondolkodás képi nyelve. A természet pedig nagy bölcsességekre tanít: harmóniaérzésre, egyensúlyra, csendre, a zenei hangzások meghallására, szelíd figyelemre. Sokat köszönhetek ennek a környezetnek. Amikor erre került a sor, nagy erkölcsi kérdés volt otthagyni a családot a nyomorban, de én is része voltam annak a három millió vidékinek, akit szétszórtak. Az otthoniak bennem lévő hiányát a személyek írásaimban történő megformálásával pótoltam. Fontos lett a közösség, az otthon. Egy belakható világot akarok. És mi az, ami otthonossá tesz engem? Az élet szépségei, egy virág, a rét, egy jó emberi kapcsolat. Megpróbálom befogadni az emberiség, a világ hatásait. Minden kétségbeesésem ellenére nagy boldogság, hogy

élek, hogy érzem a lét lüktetését. És az írás nekem az életet jelenti.

– *Mit szeretne kifejezni a szó erejével?*

– Létezik a szubjektum, aminek általános érvényű állapottai vannak. A költő az alanyiség megnyilvánulása, melyben az örök emberi dolgok és az élet rendje van: a lét, és abban szerelem, a születés, a halál és transzcendens problémák, mint Isten, vagy valami szellemi létezés. Ha az ember kilép magából, akkor talál olyan olvasót, befogadót, akiben valamit megrezdít, katarzist okoz a vers. Így adakozhat a költő a jóból. És a hogyan, a kifejezés mikéntje adja meg a mű korszerűségét. A nyelv mindig mai, vagy a mainál előbb jár. Mélyebb héjakat szedeget szét és mélyebb pontokba próbál eltolni, mint amennyire a mindennapi gondolkodás képes. A szó az ember alapmetaforája, az emberi nyelv, az érintkezés nyelve, egy nép kultúrájának megnyilvánulása, hordoz múltat, lelki formát.

„Legyen vizemnek íze, rezgesse vissza / kenyerembe a sót elvesztett anyakéz! / amíg belső növényzetem issza a teliholdból / a krumpplibéjszagú, gyermeki éjt, / amíg kiválasztodom egy személlyé / csodavárók közül szólni csodát, igazít, / szörnyeteget borzongva simogatni szelíddé, / elhíttetni a hihetlent, soselátott / tengert, akinek tengere nincs, / átcsempészni tilos határokon / ifjúba a múlandót, vénbe az ifjúságot, / s úgy teremni, hogy végemet tudom.”

– *Mi ad hitet ehhez?*

– Mindig vannak reménysugarak. A rossz nem lehet örökké, valami jobbnak kell lenni. Egy író mit tehet? Az írónak a lelkek szolgálatában kell állnia, jelet kell hagynia. Feladata a teremtés, egy új létrehozása a nagy valóságból. József Attila szavaival: „születtem, elvegyültem és kiváltam”. E szempontból nem érzem magamat többnek, mint bárki. Elégedettséggel tölt el, hogy elvégeztem a munkámat. Mindig jót akartam kiadni a kezem közül és addig gyötörtem, amíg meg nem tettem minden tőlem telhetőt.

(Gubcsi Anikó)

Élő-halotti beszéd

Lássátok is, ne csak nézzétek ezt
az emberkülsőjét egyetlenegyét,
akit a sors rossz gazdaként kivert
a szemétdombra, keresni a kincset
kutyaszimattal, s csak az e napit
találja meg, aztán majd valahogy lesz,
egyedüli példány? még valaki?
nem válaszol a tetten ért tekintet,

ne ingereljen lelkifurdalást
mindenfelé, miként ő is lehetnének,
hiszen oly véletlen az elbukás,
mint ballépéstől az egyensúlyvesztés,
ahogy kérő kezét visszarántja,
leengedi ütésre álló öklét,
a rátelepült apátiában
nem érdekli semmi kínos különbség,

legalább a remete-büszkeség
könnyítené dolgunkat vele szemben,
ne ez az élő-halotti beszéd
bizonygassa, hogy egyszeri, egyetlen
méltósága, hogy mégis valaki
bár pária, kinek a klosár herceg,
s Kakuk Marci, mint bájos piaci
csirkefogó, kit nevetve szeretnek.

közönséges részvétre büntetett,
mindig más, mégis azonos alakban,
legkisebb közös többszörös lett,
akinek szegénysége oszthatatlan,
főtt káposztáját úgy szálazza ki
a bögréből, hogy késére csavarja,
s szájára böki, mintha néhai
sorstársa kísértete falatozna,

neve: -talan, -telen vagy nélküli,
a szeretet már rég lemállott róla,
inge avas rongyával kötözi
magát a léthez, arcátlan borosta
rozsdáll helyén, ahol leghidegebb
és fűthetetlen csarnok nullapontja
az egész város, az a kint feledt
pad, meg az aláhűlő szennyecsatorna

úgyis meghal, az is mindegy, mikor
indul fektéből havas távolába,
zsibbadva hűl, ám mégis benne gyúl,
a végtelenben, nagy fekete máglya,
melyből minden nélkülözött meleg
egyszerre ömlik rá, csupán gunyája
marad a földön rémséges hideg,
meg az a kés, a bögre, az a málha.

minden kellékkal készen áll, a fény
kivilágítja, mégsem melegíti
lampionos csalóka tünemény,
szép máglyácskákat kéne rakni néki,
vadetetőt, szalmát és klozetot,
hogy ne gyalázza szemérmünk a résnyi
hasalji kék sápadtság, a mocskok,
mely tolakodó járását kíséri,

ASSZONYI TAMÁS

Kibújok a bőrömből

– Azon művészek közé tartozik, akiket nem lehet egyértelműen felismerni alkotásairól, azok sokszínűsége miatt. Mi az állandó az érmék, reliefek és díszkutat formai nyelvében?

– Soha nem törekedtem egyenmőségre, mert unnám magamat. Egyedül talán az antik alakokat szeretem visszatérően használni, mert az antik görög szobrászat a mai napig érvényes. 1976-ban készítettem Torzó című sorozatot, aminek érdekessége, hogy egy pecsétszerű eljárással ugyanazt az antik figurát használtam minden darabban. Arról szól, hogy mi a sorsa a művészetnek a mai világban. A harmadik érmén az idő a műveket koptatja, ezért itt a torzók le vannak törödve. A következőn a torzókat egy rács mögé csuktam be, az ötödiken pedig megbéklyóztam őket. A hatodikon a torzó újra megszületik a negatívjából „a művészet örök” felírással, amiben hittem akkor és hiszek ma is. A torzó a művészetet szimbolizálja.

Az érmének formai szabályai vannak, mint ahogy a szonettnek is, de egyben nagyon jó gondolatközlő eszköz. Ebben a tekintetben eltér a köztéri szobrászattól, ami inkább tömegével, gesztusával, első benyomásával hat. Az érmékkel ki lehet fejezni közvetlenül is az érzelmeket, sőt ki is lehet váltani azokat. Sajátos formanyelvezte miatt éppúgy olvashatók, mint a versek sorai. Itt vannak például a karácsonyi érmém, amik mindig tartalmazzanak valami gondolat-aktualitást. Az 1979-es érmén az angyal háttal áll, mert ebben az évben meghalt az apósom és a húgom. 1978-ban belső várakozást fejeztem ki: a szeplőtelen szűz terhesen ül, a várakozó angyal figyel, aki akár én is lehetnék, és az ablakban már összegyűltek a három királyok. Valami újra vártam. 1985-ben a három királyok megint várakoznak, két ember díszít, ünnepségre készül és a tér végén nyíló kicsi ajtó mögött sejlik valami: megszületett, nem született meg – várakozó história. 1990-ben csak egy pólyás kisdedit formáztam meg, hátulján a felírással: megszületett. De ez az érme kicsi és csúnya, és ez is hozzátartozik a dologhoz. Aztán 1991-ben megint előjön a titokra nyíló ajtó, a három királyok egymást lesik. Ez már politizál, éppúgy, mint a következő, ahol a három királyok bohócnak vannak öltözve és kifele mozognak, nem tudnak összefogni.

– Miért az érmét választotta kifejezése eszközeként?

– Abban az időben nagyon erős kézbe szorult a kultúrpolitika, támogatták vagy tiltották a művészetet, és szűrték az országos kiállításokat. Az akkori magyar grafika és az érmészet kiesett a látókörből, nem figyeltek rá. Emellett

pedig a kor reprezentációjához tartozott az érmeosztogatás. Ezért erősödhetett meg a 70-es, 80-as években a magyar érmészet, európai viszonylatban is. Talán emiatt és fizikai alkatom miatt választottam ezt a kifejezési formát, ami nagyon hamar ismertté tett.

Igaz, hogy egy konkrét feladat megoldása kevésbé lírai, mint a szabad alkotás. De lehet ott is próbálkozni a kreativitással. Például a szolnoki önkormányzatnak készült érmém kivehető eleme alatt bevésve található a kiírt pályázat szövegtöredéke, olyan szavak, szórészek, mint: politikai, közéleti tevéke, munkássá, szoci, építé stb. Óriási sikere volt.

– Mi ad hitet az általánoson túl?

– A rövid impulzusok. Mindig abban hiszek, hogy amin éppen dolgozok, azt meg tudom csinálni. Nagyon örülök annak, ha kitalálok valamit és érzem, hogy az elkészül. Érintenek az ország dolgai is, mint például az európai csatlakozás, de nem ezeken gondolkodom a mélységekben. Az alkotásban a tehetetlenség visz előre, hiszen én csak érmet és szobrokat szeretek és tudok csinálni. Amúgy kispolgár vagyok, kizárólag a munkáimmal bújhatok ki ebből a bőrből. Ezért kerülnek ki a kezem alól olyan dolgok is, mint Szepes Gizi aranygyapjas rend mintájára készült ezüst számár kitüntetése.

– Az alkotás belső kényszerből jön – vagy ez csak szép tévhit?

– Eleinte egyértelműen az volt. A témákra vizuálisan megjelentek előttem a formák. Később kialakult ennek a monotóniája, amikor szisztéma szerint vezetem magam egy olyan állapotba, hogy természetesen jön az inspiráció. Kell csinálnom két rossz, kukába való érmet, hogy a határidő lejárta előtt elkészíthessem a jót. A folyamatos munka közben akkor kell megállni, amikor tudom, hogy mi lesz a következő lépés. Nem szabad reggelre úgy hagyni egy alkotást, hogy ne tudjam, miként folytatom majd. Minden reggel...

(Gubcsi Anikó)

Torzó sorozat

BERECZ ANDRÁS

Ölelés két kézzel

– Az Ön fejében állandóan ott bujkálnak, élnek a mese-figurák. Ki közülük a legkedvesebb?

– Nagyon szeretem a mindent látó királykisasszony atyját, a királyapát, akinek meghökkenésein keresztül egy kedves ember koponyájába látunk és akinek érzésvilágából magunkra ismerhetünk. Ember ő, nem csak mese... Hol drukkol a jövődő vejének, hol meg fél tőle, mert elviszi a lányát.

Kedves alakom még a szőlőt őrző harmadik pásztorgyerek, aki oly sovány, mint a kisujjam, a lába akkora, hogy egy nagy lavórban sem tud lábat mosni – emiatt viszont soha nem lehet hanyatt lökni. A szeme is olyan, hogy ha megáll szeredén, mind a két vasárnapot meglátja. Az ilyen embert bizony csak szeretni lehet. És kiált róla: ő fogja megnyerni a nagy kozmikus csatát a gonoszok ellen – a szőlőt pusztító seregélyek ellen.

– Mit tanulhatunk a meséből ebben a világban, ahol alig van fülünk hallani, vagy akár csak megállni egy pillanatra?

– A magyar nyelvet. Ha a mese mondanivalóját esetleg nem is lehet mindig érteni, a nyelvezet biztosan lenyűgöz. Hasznomat abban látom, hogy a nagyon megkopott fővárosi és irodalmi nyelvnek szállítok nyelvi leleményt, megoldásokat. Egy fának is akkor van egészsége, ha a gyökere és az ágai között a nedvkeringés folyamatos. A magyar kultúra nem ilyen. Azt annyiszor elvágták törzsében, hogy az ág nem ismer a gyökerére és a gyökér az ágára. Én abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy közlekedek a gyökér és az ág között.

A mese műfaja nem enged mellébeszélni, tömör. A mesékben a küzdelemről van szó: az örökké meglévő démonokat milyen eszközökkel, erényekkel, virtusokkal lehet legyőzni. Az emberiség mesekincse ezeket a lelki stratégiákat tartja számon.

A mese a valóság sűrű mása. Az embereknek roppant jól esik, ha a róluk szóló igazat példabeszédben mondják el, mert ez jobb, mint a fülhúzás. Ha megnevezzük, hogy te vagy a bűnös, s hogy milyen gyarló az ember, ez védekező-lezáró magatartást indít el. Ha csak leírjuk a bűnt s azt, hogy miért rossz a rossz, akkor megszületik a felismerés.

Tudomásul vettem, hogy a szó hamar elpárolgó anyag. Elmondom, talán a szívekben hagy valami nyomot, és utána nincs. De ha ez így volt, így élt évezredek keresztül, így kell hogy éljen továbbra is. Erős most az emberek vágya, hogy mindent megörökítsenek. E közben azonban csak fél kézzel ölelik magukhoz mindezt a min-

dent. Az a fiú azonban, akinek azt mondják, ezt csak most hallod, máskor soha többé nem, az nekiugrik és két kézzel öleli magához, amit kap.

Mindig a kíváncsiság hajt előre: nincs se főnököm, se messzelátó haditervem. Keresem azt, amivel még nem találkoztam. A jövőnk nem a mi kezünkben van. El sem tudom képzelni, hogy mi lesz. Amit eddig ajándékba kaptam, azt kell megköszönnöm. Este négy gyerek jön velem az ágyba. Ezt megköszönöm. Amit megszereztem, az nem tankönyvekből és diplomákból való, hanem attól kelendő, hogy sáros utak végén, az emberi emlékezet legzabolátlanabb mélyéről hoztam. A mesék úgy dobálnak engem a magyar nyelvterületeken, hogy megálmodni sem tudnám. Öklömnyi hőszállingózás egy csongrádi tanyavilágban, gazdakör, olvasókör, odább kápolna, ahová – mivel most biciklizni nem lehet – a magas hóban tolják a biciklit... a csomagtartón sült kacsza, pogácsa, bor, és akkor este mesélek az öregeknek, akik eljöttek a környék tanyáiból... A Vajdaságban kis óvodásoknak és iskolásoknak egy hatvanas égő alatt egy pici tornateremben, ahol alig lehet látni, négy-száz gyerek, egy pisszenés sincs, és mindenki messziről jött és a mesélő bácsi nadrágját fogja... Svédországban, mindenütt tajga, fenyőfák, nyírfák, mocsár, és egyszer csak a falu szélén az erdőben tanya, székely kapu, és ki van írva, hogy Bokor Domokos várja a belépőt.

– Mi ad Önnek hitet?

– Én hiszek Istenben, mindig töretlenül. Ezt a szüleimtől kaptam és nem voltak vargabetűim.

– Mi ad erőt?

– Valószínűleg azt is Ő adja. De hogy megpróbáljam húsvérre lefordítani, hogy megfogalmazzam ennek az adománynak az észlelhetőségét, az ad erőt, ha valami sikeredik. Ha valami meg nem, akkor engem is elhagy az erő. Ekkor egy darabig lehorgaszom a fejem, és addig nem nyugszom, míg valamit nem igazítok rajta. Azt gondolom, hogy a szép mindenkinek szép.

(Gubcsi Anikó)

A farkas és a kutya

Csuvas népmese – műfordítás

Varrnivalóért házalt egy szabó, s a faluszélen farkassal találkozott:

- Te szabó, hadd faljalak föl! – mondja a farkas.
- Ne falj fel, farkas, – kéri a szabó –, varrok neked kabátot!
- Nohát mérj meg, no!

Farkánál a szabó szépen megfogta, s a vas rőffel olyant mért rajta, hogy a farkas futván-futott! Aztán így gondolkozott:

– Uraság-é, vagy mi vagyok én, hogy kabátot varrassak! Mostantól immár akit meglátok, meg is eszem!

Hát ahogy kutyagol, megláta egy kancát, megkíváná:

- Te kanca, én megeszlek!
- Ne egyél, te farkas! Megmutatom neked a bélyegemet – mondja a kanca.

Leüle a farkas a kanca farához bélyeget látni. Meg is rúgá mindjárt két kancaláb. Forog ám a farkaselme:

– Hát írástudó vagyok-e én, hogy bélyeget nézegesse! Mostantól immár akit meglátok, meg is eszem!

És sebesen otthagya a kancát, csak úgy röpközik az erdőbe. Ott egy kosval találkozik:

- Te kos, téged megeszlek! – mondja.
- Ha megeszel, egyél hát! – feleli a kos. – Ül a patakpart-ra, a csak tátsd ki a szád, hadd menjek ki a hegyre, hogy onnan lerohanván beleugorjak.

A kos a hegyre felszökölt, de onnan más vidékre szaladott, a farkas helyben maradt.

Gondolkodik:

– Lám én ökö, várom, hogy kos repüljön a számba! Meg kellett volna fogni, s véle a hasamat tölteni! Ezután aki meglátok, béalom!

Egy falu felé indul, hát arra jár a disznó.

– Megeszlek, disznó! – mondja.

– Ne egyél meg farkas – kéri a disznó – hadd dúdoljak néhány dalt néked.

A disznaja olyan ujjogtatásba kezdett, előjött a nép vasvillával, fahusángval, s még a farkasfutás is az ordast alig-hogy megmenté!

– Lám én szélütött – mondja – a helyett, hogy kántát hallgattam volna, elkapni, megenni, s jóllakni kellett volna!

Na eztán akit meglátok, megeszem!

Szembetalálkozott a kutyával:

– Hej kutya pajtás, megeszlek téged!

– Ne egyél farkas pajtás! A gazdám lakomára készülve még nézni is sok, mi falnivalót, pálinkát és sört főzött! Gyere, mind pofázzuk bé!

A kutya haza vezette a farkast. Amint a gazda házához értek, a farkas megparancsolta neki: ássa ki a fundamentumot! Azt a kutya kikapará, s akkor a pad aljába csak bémentek, s ettek-ittak:

– No kutya öcsém – mondja a farkas – most aztán dalolni kell!

Szól a kutya:

– Farkas bátya, dalolni a vendég szokott! Én csak hadd álljak ki, hogy más bé ne jöjjön!

A farkas szorítani kezdé egyik nótát a másik után. A gazdák meghallák e mulatságot, vasvillát ragadva jövének, s avval őt addig liggták, amíg egészen el nem múlták. Ez vala vége.

Mese hátra, magam előre!

BORBÁNDI GYULA

Írásról, hazáról, nyelvről

– *Ha egy igazi nagy számvetést készít – élet, gyökerek, haza, irodalom, emigráció, a hol-lét –, megérte-e elmenni? Kellett?*

– Nem úgy mentem el akkor, hogy az egész életemet külföldön fogom leélni, azt hittem, azt reméltem, hogy néhány év alatt átvészelem azt a szörnyű korszakot, ami épp akkor kezdődött. Közelinek látszott az összecsapás az Egyesült Államok és a Szovjetunió között, Churchill azt mondta, hogy legfeljebb 2-3 évig tarthat a rémség; azaz Magyarországon is megszűnik. Minden másként történt, több mint fél évszázada élek ott, és Nyugaton fogok meghalni. Nem szándékozom hazatérni...

... mert nem ez a hazája?

– Nekem még a legszörnyűbb időkben is ez volt a hazám. Nagyon sok megtisztelő csábítás ér, hogy térjek vissza, de nem teszem, a munkám és a természetem miatt. Az utóbbi azt mondja: vigyázz, mert energiád és időd nagy részét a közügyek rabolnák majd el, s az írás háttérbe szorul. Márpedig én közíró vagyok – s ha részt vennék az ország ügyeiben, s mivel ezt is csak nagy energiával tudnám végezni, pályámat elhagynám. Az írás az én életem, s itthon nem tudtam volna eljutni oda, ahova müncheni alkotószobámban.

– *Mi kellett ahhoz, hogy Ön „örök magyar” lehessen, rajta a magyar szellemi örökség listáján?*

– Ambíció, becsvágy, a jó munka szeretete és tisztelete. A Szabad Európa Rádió és az Új Látóhatár volt az én világom – ez utóbbit 40 évig szerkesztettem, s mivel 1989-90 fordulata cezúrát húzott, Magyarország szabad és független állam lett, elértük célunkat, abbahagytuk a lapot.

– *Mi a varázsa annak, hogy valaki jóval a 80 fölött ilyen fiatalos, ha Nyugaton élt és dolgozott, s oly összeroppant és fáradt, ha itthon éri el e szép kor?*

– Barátaim, volt sorstársaim életéből valóban nagyon sokat kivett az a bizonyos 40 év, tönkretett embereket, sokan nem élnek már – pedig nekünk is nehéz volt, amikor 30 évesen egy teljesen más világban kellett mindent nulláról kezdeni. Engem a sors, a Jóisten azzal áldott meg, hogy mindvégig egészséges voltam, nem voltam súlyos beteg, megőrizhettem magamat.

– *Nagy erő kellett a fennmaradáshoz. A magyarok vitalitása nagyobb, mint másoké?*

– Nem akarom összevetni, hogy mely nép milyen a másikhöz képest. Sokszor egész kis népek óriási dolgokra ké-

pések, s nagyok el-lemaradnak. A magyarok persze tényleg szívósak, életrevalóak a világ szemében, ezt tapasztalom. A magyarság olyan nép, amely megállta a helyét az idők folyamán. Nem hiszek a nemzethalál teóriákban.

– *A technokrácia, a globális világ egyik fellegvárában él. Alábbhagy-e az írás, az irodalom tekintélye a mai világban?*

– Mindenképpen. Tény, hogy az elektronika elvonja a figyelmet a könyvtől, a betűtől. Ha regényeket olvasnak számítógépen, ha Tolsztojt nem a karosszékekben veszik kézbe, hanem a képernyőn nézik, akkor vannak félelmeim az olvasást illetően.

– *Anyanyelvünk szép használatáról is beszélünk most?*

– Külföldön az anyanyelv mindig ki van téve a romlásnak, ezzel tisztában kell lenni. A gyerekek eleve nem tanulnak meg jól magyarul, még jobban csökken e nyelvi tudás, mint eddig, mert kevesebben, kevesen kényszerülnek külföldre itthonról. Amerikában valójában csupán százötvenezren beszélnek magyarul otthon is – miközben más statisztikák egy-másfél millió amerikai magyarról tesznek említést. A lényeg ott is az, hogy mennyien tekintik magukat magyarnak, s ez hét-nyolcszázezer ember.

– *A romantika óta gondoljuk, hogy magyarságunk fő alkotó eleme a nyelvünk. Nem fél-e, hogy a nyelv szerepcsökkenésével gyengül az erős magyarság a világban?*

– Lesz visszaesés, ez bizonyos. Csökken a kivándorlás. Alacsony a gyerekáldás. A nagy emigrációs korosztályok tagjai elhunynak. Isten őrizzen attól, hogy Magyarország még egyszer olyan helyzetbe kerüljön, hogy polgárai elhagyják. S attól is, hogy túl sokan akarjanak jobb életet keresni máshol. Mindenki találja meg a boldogulását a hazájában.

– *Ha egyetlen szót kell a magyar elé fűzni, hogy t.i. milyen a magyar, akkor melyik szó lesz ez Önnél?*

– ... a valóságban?... vagy hogy milyennek kellene lennie?... hm... én azt mondanám: mértéktartó.

– *Ezt se mondta még senki se.*

(Gubcsi Lajos)

Magyar szó New York második sugárútján

Az ünnepi alkalom, az idő, a hely és az illusztris környezet azt kívánná, hogy nemes pátozzsal átitatott, magasan szárnyaló gondolatokkal telített, őszinte lelkesedéstől fűtött szónoklattal álljak Önök elé. Ezt nemcsak azért nem tehetem meg, mert a feladat túlszárnyalná képességeimet és teljesítése ellentmondana természetemnek, de azért sem, mert *Münchenből Budapestre* való utazásom előtt átfutottam a maihoz hasonló két előző értekezéslet írásos anyagát és észre kellettennem, hogy mily kevés valósult meg mindabból, amit tudós és tekintélyes férfiak alapos helyzetismetről és nagy hozzáértésről tanúságot téve figyelmünkbe és keresztülvitelre ajánlottak. A várt eredmény elmaradt...

A hajdani emigráció történetével hosszú idő óta foglalkozom és ebből kifolyóan némi ismereteket szerezhettem a nemzet eme mintegy *másfélmillióra* tehető részének felfogásáról, szemléletéről, tapasztalatairól. A nyugati magyarság lehetőségei a világban az ezredfordulón bizony szűkebbek és szerényebbek, mint voltak a kommunizmus évtizedeiben... Magyarország felszabadulásával gyérültek a nyugati világban létrejött magyar diaszpórák politikai feladatai, korábbi tennivalói és szerepvállalásai. Képviselési jogot igényelhetnének ugyan maguknak, de ezt sehol nem ismernék el, mi több, komolyan sem vennék. Magyarországot törvényesen megválasztott személyek és testületek képviselik külhoni hatóságoknál, nemzetközi szervezeteknél és intézményeknél. Nincs tehát lehetőség és szükség emigránsok közvetítő és kapcsolatteremtő tevékenységére.

Személyes megfigyeléseim szerint vannak, akik még mindig úgy érzik, hogy akik a diktatúra évtizedeiben az országot elhagyták, voltaképpen cserbenhagyták, a bőrüket gyakran merőben önös érdekből mentették, a bajban másokkal közösséget nem vállaltak és csak a maguk és családjuk sorsával, jövőjével, anyagi gyarapodásával törődtek. Ebbe a felfogásba gyakran irigység is vegyül, hogy a sors azoknak kedvezett, akik elmentek és nem azoknak, akik hűségesen kitartottak a nemzet többségével. Így az eltávoztakat hála és elismerés nem illetheti, bárhogyan viselkedtek is az idegenben, végső fokon csak a maguk személyes javát nézték, ahogyan azt az eszük és a szívük diktálta. A lakosság túlnyomó többsége ugyanakkor a megpróbáltatások, nélkülözések, jogfosztások, üldözések egész sorát szenvedte el. Az ettől való menekvés ugyan nem vethető senki szemére, de e szerencsések – vélik sokan – most ne igényeljenek mást és többet, mint az otthonmaradtok. Valóban, de többet kívánnak-e? Természetesen, egy egész ország nem szedheti a batyuját és nem emigrálhat oda, ahol emberszámba veszik és megbecsülik. Viszont az idegen-

ben, az új környezetben való élés sem volt mindig, különösen az elején, fenéig tejfel. Másfelől a hazával vagy nemzettel szembeni kötelezettséget nemcsak az teljesítette, aki az önkényuralom ellen a távozásával tiltakozott, de az is, aki vállalva a történelem által kirótt sorsot, a sanyarú körülmények ellenére is gondoskodott a magyarság *Kárpát-medencei* jelenlétének folytonosságáról, a nemzeti megmaradásról.

Gyakori a keserű megjegyzés és panasz, hogy Magyarország nem vette igénybe kellő mértékben azt a tudást és tapasztalatot, amelyet külhoni magyarok Európa és távoli kontinensek művelődési és tudományos központjaiban, valamint felelős munkahelyein megszereztek és amelyek gyümölcsözően hasznosíthatók lettek volna egy szabad és demokratikus társadalom felépítésében, valamint az ország jövőjének alakításában. Vannak egyedi esetek, amelyek ezt a megállapítást igazolni látszanak, mégis, aligha valószínű, hogy oly nagy lett volna a hazai újjáépítésbe bekapcsolódni kívánó nyugati magyarok száma, hogy részvételük révén akár a fejletlenség és szervezetlenség, akár az erővel és energiával való rossz gazdálkodás, akár az ügykezelésben sokhelyütt észlelhető nehézkesség és kényelemszeretet lényegesen csökkent volna.

A nyugati magyarok körében sokan jótékony hatást várnak a választójog élvezetétől, vagyis attól, hogy – mármint azok, akik magyar állampolgársággal rendelkeznek – legalábbis szavazócéduláik segítségével beleszólhatnak az ország jövőjének alakulásába. Az a szokványos ellenérv sem állja meg a helyét, hogy a külföldön élők nem fizetnek adót. A nyugati magyarság mint közösség nem tett-e elég adófizetési kötelezettségének azzal, hogy évtizedeken át és még ma is tetemes valutaösszegekkel támogatja a szülőket, testvéreket, rokonokat, ismerősöket, alapítványokat, intézményeket, emberbaráti szervezeteket, tehát az országot, megkönnyítve ezzel a lakosság egy részének anyagi helyzetét?

Nemzeti kötelességgént, de önnön érdekeik követéseként a nyugati magyarság az ezredfordulón láthatóan tudatában van jövendő tennivalóinak, amelyek elvégzéséhez nem nélkülözheti a haza bizalmát és segítségét, annak érdekében, hogy folytatódjék a kulturális munka *Buenos Aires, São Paolo, Melbourne, Toronto* és más nagyvárosok magyarázaiban, legyenek magyar istentiszteletek, iskolák, újságok, ne haljon el a magyar szó *New York* második sugárútján.

(Elhangzott 2000. május 19-én a Parlamentben, a „Magyarország 2000” konferencián.)

BUBIK ISTVÁN

Vérének veritékéből...

– „Méltó ember, akit szép virtusa megnevesített, korcs ellenben, akit virtus semmilyen sem hevített” – vallja. Mégis, milyen virtus hevíti Önt?

– Széchenyit alakítva én is rájöttem, hogy korának zsenije volt, aki meglátta a magyar betegségeket és jellemhibákat, amik ugyanúgy érvényesek a mára is, és gyógyírt is adott rájuk. Mégsem ő kellett a népnek, hanem Kossuth. Vérmérséklet szerint én is Kossuthhoz tartozom – hamar fel tudom kapni a vizet, nagyon tudok lelkesedni, sokszor ész nélkül –, de tudom azt, hogy Széchenyi szerint kellene élni. „A józanész vezesse a magyart, ne az érző szív. A megfontolás, ne a szenvedély. Ne is keressük a nép igazságát, hanem keressük a hasznát.” A hosszú távú gondolkodás, akár csak a futás, nagy önuralmat és alázatot kíván az embertől. A lovaglásból pedig azt tanultam meg, hogy ne egyedül próbáljam megoldani a feladatot, hanem figyeljek a partnerre. Nem véletlenül hoztam ide a sportot, hiszen ezt a fajta koncentrációt lehet és kell érvényesíteni a civil életben és a színpadon egyaránt. A hatás, az élmény érdekében sokszor olyanokat is meg kell tenni, ami személy szerint a színésznek nem esik jól. De ez a színészi munka alapja: az amatőr lelkesedésből játszik, a profi vérenek veritékéből szüli meg a játékot, állandó önkontrollal. Mindehhez alapkérdés a Mester jelenléte, aki tanít: minden hangsúlynak, mozdulatnak jelentősége van, és nagy önfegyelmel kell gazdálkodni velük, gyakran megerőszakolva fizikumunk ösztönös kényelemszeretét.

– Mi viszi előre ebben a szakmában?

– Az, hogy nem szakmának tekintem, hanem hivatásnak. Azon túl, hogy én is a kedvemet lelem a játékban, az lelkesít, hogy milyen sok embernek okozok vele örömet. A nézőktől kapott tárgyi emlékeim ingóságaim 80 százalékát teszik ki. Kutyám, Lennie is ajándék: az egyik *Egerek és emberek* előadása után találtam az öltözőasztalomon, kis kártyával a nyakában.

„Aki beéri azzal, hogy minél többet van jelen a színpadon, ott minél kellemesebben cseveg és kelletti magát, vagy akár tragikus szerepben is csak néhány bevált színészi fogást ismétel, az egyáltalán nem színész”. A Nemzetközi Színész Charta igazsága szerint kötelességem „az anyanyelv szépsége és kifejező ereje felett őrködni; küzdeni a dilettantizmus és az öncélú brutalitás és pornográfia ellen, valamint felelősséget érezni az ifjúsággal szemben, tehát érvényes hősöket, példaképeket felmutatni”. Nem a hősö-

ket kell lerántani az utca emberéhez, hanem azokat kell felemelni a tündöklőkhöz. Szeretem őket játszani és humorral, jókedvvel övezni. Az önirónia minden esetben azt jelenti, hogy az ember tisztában van saját hibáival és ezért mindig hiteles.

A színháznak tükröt kell tartania a világról, és azt hiszem, hogy a mai magyar színházművészet tökéletesen elvégzi ezt a dolgot. A kép siralmas: kevés valamire való, erőteljes, sugárzó előadás van, mert kevés az erős jellemű ember köztünk. Igaz, a gyöngeségeimtől nekem is óriási önszuggeszcióval és koncentrációval kell megszabadulnom, amikor példamutató hősként, indulathordozó, érző emberként lépek a színpadra. Nem egyszerű. Mégis tízévesi Nemzeti Színházi tagság után, angolai magányomban arra a következtetésre jutottam, hogy az ember azzal tud hazafivá válni, ha a mesterségét a lehető legmagasabb szinten űzi. Ezzel tud legtöbbet adni.

– Milyen alapértékeket tart számon Önmagában?

– A szépérzék rettenetesen fontos. Nem csak az esztétikumra értem, hanem hogy észre kell venni az életben és a másokban a jót, és arra kell koncentrálni. Görög-katolikus hívőként gyermekkorom óta szeretnék megfelelni a Tízparancsolatnak, de ugyanakkor van egy pogány énem, egy vágyódásom az ősmagyar Paradicsom felé, a ló, a küzdelem, a poligámia felé, és ez nem kis konfliktust okoz. Ezek komoly belső erők. Ragaszkodom a doboláshoz, a lóhoz, a természethez, a földhöz, ahol sokkal jobban érzem magam, mint a pesti flaszteren, pedig itt születtem. Ösztönösen kötődöm ezekhez a természetes dolgokhoz, miközben a túlnevelt, kiképzett polgári énem is próbál megfelelni.

Tele vagyunk példaképekkel, múltunkban és jelenünkben is. Ezért vagyok felháborodva a nyugatmajmoláson. Nem fogadom el a pénz diktatúráját. Fontosak a gazdasági szempontok, de nem irányt mutatóak. Én színészként az emberre szavazok. Ezért a harcos bennem azt mondja: „előre a jó ízlés érdekében, lehetőség szerint méltó harci eszközökkel”.

(Gubcsi Anikó)

Goethe: Stella,
Fernandó szerepében

CSERES TIBOR

Magamról

A gyergyai havasok lábánál, havasok oldalában települt Gyergyóremete, az én és a szüleim szülőhelye... az én családom apai ágon közséskely, anyai ágon lófőszéskely...

... Amikor Ferenc József 1916-ban meghalt, valamilyen változás történt a testőrségnél. Apám 1917-ben elment csendőrnek Erdélybe, hogy közelebb legyen a falujához. A román betöréskor aztán beállt a székelő hadosztályba.

...Egy részüket fogságba ejtették a román királyi csapatok... mint hadifogoly, bekerült a brassai fellegrádba... megszökött... átjött, és némi fegyveres szolgálat után beállt a Fővárosi Kertészethöz.

Nagyboldogasszony napja van. Ma tartják az apácai búcsút. És – negyvenöt évvel ezelőtt (1926-ban) – ezen a napon temették el anyámat... Aludtam s egész este hallottam a ments meg uram énekését. Az örök haláltól.

Nem bírtam virrasztani, elaludtam, úgy felöltözve valahol az udvaron, vagy tornácon. Ez Remetén volt! Felébresztettek és vittek, tereltek az ő ágyához. Talán ásítottam is. Borzongásomban. Még élt, nyitva volt a szeme. De nem tudhattam, megismert-e, mert nem szólt. S a keze nem mozdult. Harminc éves volt. Olyasmit éreztem, valami rettenetes igazságtalanság történik velem.

... akit a halál realistává józanít, aki már tizennégy évesen önálló kereső, s magamagának kell tanulásáról gondoskodni, annak bizony nem áll módjában olyan álmvilágot kergetni, amelyből a valóság felébredhet.

Én szüleimmel elégedett voltam gyermekkoromban... Ha utólag döntéseiket megvizsgálom, csak azt mondhatom: például szolgáltak nekem.

Az én középiskolám azért volt jó, mert oda száműzték azokat, akik 1919-ben valamilyen szerepet kaptak vagy vállaltak... Így lett tanárom például Novobátsky Károly, a Kiváló fizikus, matematikus... vagy Hollendonner Ferenc természettudós, aki minket növénytanra oktatott, ugyanakkor a legkiválóbb egyiptológusok hozzá küldték a múmiákat, hogy állapítsa meg azok korát.

Ilyen tanáraink voltak: megtartották az órát, s mi nem is sejtettük, milyen magasan járnak – nem túlzás – a világ tején...

Egy tanárom, egy gróf s egy jeles mezőgazda hatott rám tizenhat éves koromban. Növénytantanárom – Hollendonner Ferencnek hívták – észrevette, hogy nemcsak a palánták latin neve ragad meg átlag fölött a fejemben, hanem a virág részekre, ízekre bontásában is társaim előtt járok.

Észrevette és kedvezésbe részesített, s ezzel egyre fokozta buzgalmam... Beavatottabbak ismertük munkálkodása lényegét: növényiszövegtannal foglalkozott... Titokban ilyen szakértő szerettem volna lenni én is: szerettem volna megtudni, ismerni megfigyelni, hogy a halk szavú, bajszos férfi, aki mellesleg nagyon hasonlított apámra, hogyan teremti meg értelmével a kapcsolatot a több ezer éves rostmúlt és a jelen körülményei között... A következő évben megszűnt a növénytan.

A Hitel-t kellett kötelező olvasmányként olvasnunk – magyarból... Én olyan példányhoz jutottam, amely a Világot is tartalmazta... El sem tudtam képzelni, hogy a gazdálkodásról (ide értve az ipart és a kereskedelmet is) ilyen érdekesen lehessen vitatkozni...

Ezután, ha lehetséges, még nagyobb fordulat történt életemben. Rábukkantam Nagyváthyra. Meglepődve tapasztaltam, hogy a magyar nyelv a nyelvújítás előtt is milyen teljes volt, s mennyire alkalmas a tudományok művelésére...

Ha lehet állítanom, talán még nagyobb megrendüléssel és örömmel fedeztem fel aztán kisszántói Pethe Ferenc munkáját, a Pallérozott mezei gazdaság-ot. Beletemetkeztem, mert gyermekkorom őszeire emlékeztetett...

Azon kaptam magam, hogy saját gyermekkorom sem érdekel, s nem is a természet, amelyet Nagyváthy és Pethe a gazdálkodás ürügyén, helyesebben szólva, alkalmából leírnak, hanem az érdekel inkább, ahogyan leírják. A nyelv. A nyelv íze, ereje, változatossága és változásai...

Talán Berzeviczy Gergely munkáinak megismerése térített el amúgy is tétova elhatározásomtól. Ő is írt a parasztok állapotáról és természetéről, de írt a kereskedelemről s a gazdálkodás egyéb ágazatairól.

Berzeviczyt olvasván, támadtak olyan gondolataim, talán történész leszek. De történész se lettem. Mert újabb könyvek, újabb élmények, újabb választások lehetőségei és kényszerűségei következtek.

(Gubcsi Lajos)

Hideg napok

BÜKY

– Persze – felelt ő –, persze hogy halljuk a lövöldözést! A szerbek meg a zsidók szeretnének bejutni még a furulyukba is! Mindenki a mi házukba szeretne bekéredzeni, mivelhogy ottan mindenki biztonságban tudná magát a százados úr miatt.

Ez megnyugtató természetesen, de meg is riasztott, nem sokkal azután, hogy legényem a kapott és világos parancs értelmében távozott.

Délután olyan urak tértek meg az utcáról, akik a leventetothonban is jártak, sőt egy olyan is, aki a Duna-parton járt.

Ez az utóbbi titkolódzva hallgatott, de utóbb annyit ejtett el: a megtorlás áldozatainak száma már meghaladja a százat.

Egyik úr, aki az épületet velem együtt még nem hagyta el, megjegyezte: nehéz lesz a bűnösök eltemetése, ugyanis a föld oly mélyen fagyott, hogy ilyen tömegű tetem megfelelő elhantolása roppant erőfeszítést fog igényelni.

Egy másik tisztársunk arra hivatkozott, a németek ilyen esetre minden bizonnyal kidolgoztak már speciális eljárásokat, s nem kétséges, a mi vezetőségünk megkaphatja a vonatkozó haditapasztalatokat.

Az elhamvasztást említette valaki mint higiénikus és úgyszólván humánus eljárást.

Én közbevettem: – Nem értem a humánus szó jelentését. Halottak tekintetében ez nem helyénvaló. Ez a jelző csakis a halált megelőző időszakot illeti.

Ekkor egy főhadnagy, Nagy Kázmér nevű, megkockáztatta, hogy nem érti, miért van szükség ekkora megtorlásra Újvidéken, holott szerinte itt semmiféle felkelés nem történt.

Többen püsszegték és leintették, a tegnap éjfél tájékoztatás alapján miképpen beszélhet így.

Magam is csodálkoztam a bátorságán, bár némely tekintetben magamban osztottam vélekedését: legalábbis különbséget kell tenni bűnös és bűntelen között!

Nagy Kázmér azonban megfeledkezett a szokásos óvatosságról, talán túlságosan magunk között érezte a megnyilatkozás szükségét: – A sógornóm Pancsován és Versecen járt karácsonykor, s ott már rebesgették: „Bácskában a magyarok nagy megtorlásra készülnek a szerbek ellen! Igaz-e? És mikor? Kinek lehet érdeke, hogy a viszony megromoljék magyarok és szerbek között?”

– De hát itt nemcsak szerbegről van szó! – vetette valaki ellene.

– Minden egyéb csak baleset, kilengés, melléktermék – kiabált Nagy Kázmér –, igenis, a németeknek érdeke, hogy itt disznóság legyen! Hogy itt vér folyjon! Képzeljétek el, mi lesz itt, ha a szerbek bevonulnak ide a háború végén!

Ez kapkodó beszéd volt és megdöbbenő.

Magam is felháborodtam.

Lepisszegettük. Csak nehezen hallgatott el, s az előbben magyarázó urak közül többen a bűnösök tetemének elhelyezéséről, illetve eltakarításáról értekeztek.

Aki a vízparton is járt, s eddig sem rosszálló, sem helyeslő megjegyzést nem tett, most egyszer csak beleunt a dologba:

– Szócséplés, urak! Hát Zsablyán? Urak, itt már saját tapasztalat is van!

Elhallgattak az urak, mert arról már tudott úgyszólván mindenki, hogy a fél falut a Tisza jege alá dugták...

SZABÓ

Vagy húsz lépésre bent a folyó. Jegén körül lehetett vágni egy jókora darabot. Amikor megvolt, kézigránáttal kellett kirobbantani. Egész köteggel.

Ezt is az őrmester tudta.

Robbant, s amikor odamentünk s lenéztünk, olyan furcsa volt, hogy csobogott, beszélgetett a víz a lábunk alatt. Mint egy legelőkút! Gulyakút.

Eztán következtek a civilek... azaz hogy az elsőt már odaléptette a tiszthelyettes a lék elé, amikor hátulról megbolydult a népség.

– Eriggy mán, nézz utánuk – utasított engemet Dorner, éppen amikor a legtöbb látnivaló lett volna!

Miközben egy asszony elében térbetyült, de úgy, mintha kiesett volna a sorból: a gyermeket ajánlotta nekem. Olyan hétéves forma kisfiú volt – „kell a fenének” – mondtam én, bár takaros bundácska volt rajta. Akkor dördült el az első lövés, éppen háttal álltam, ahogy fordulnék, az asszony átkarolja a térdemet, én meg...

EGYÜTT

– Elég! – üvöltött rá Büky, valahányszor Szabó el akarta mondani, hogyan is csinálták. Újra és újra felpattant Büky, és két karját magasba lökte hamarosan, és hörgött: – Elég! Elég!...

CSERHALMI GYÖRGY

Út, szakadék, érték

– *Mi a magyar kultúra Ön által ismert útja és hogyan egyengeti Ön ezt az utat?*

– Az út engem főleg a múltba vezet. A magyar kultúra az európai civilizációban Szent Istvántól eredeztethető. A pogány törzsi hagyományok, amelyeket felváltott a kereszténység, még a mai napig is élnek, és nem csak a legendákban, a motívumokban, hanem a parasztépítészetben, a népdalokban, a székely jelekben, az írott emlékeinkben. Mivel jövevények és befogadók is voltunk, rengeteg, többnyire pozitív hatás érte ezt a kultúrát. A hányattatások ellenére nálunk mindaz megtalálható, amire Európa oly nagyon büszke. Kérdés, hogy a mai kultúra kényszerül-e a politikát, a gazdasági erőt követni. A humán kultúra mindig is arra volt hivatott, hogy sok egyén sokféle gondolkodását szolgálja és vigye előre. A nyájelméletet nem tartom célra-vezetőnek. A kultúra képviselőinek nagyon jó lenne figyelembe venni a szakmai moralitást. Ehhez a kérdéskörhöz tartozik a művész azon dilemmája is, hogy eldöntse, mi a jó: emelt fejjel, büszkén koplalni, vagy elfogadni a pénzvilág által felkínált lehetőségeket. A hiedelemmel szemben nem csak a szegény színész lehet jó színész. A lelki gazdagsághoz finánciális gazdagság is kellene, hogy megszűnhesen a kiszolgáltatottság. A színháznak azonban függetlennek kell lennie. Azt szeretném, hogy sokszínű legyen a magyar színház. Abban a színházban hiszek, ami hiteles, és van valamiféle előreivő szándéka, valamint tiszteli a múltat. Szeretem a poros klasszikus szövegeket, amiket fejtegetni megoldani.

– *Mit szeret a színészmunkában?*

– Érzek benne valami tragikusan szomorút, hogy megismételhetetlen és gyorsan elfedi a feledés. Elképesztő báj és tiszteletreméltóság rejlik benne. Egyszerre történelem, irodalom, pszichológia, filozófia és olykor ideológia. Ha Coriolanust vesszük például, az nagy morális kérdéstről szól: mi a haza, és mi van akkor, ha a haza rossz felé halad. A színész csak arra az időre azonosul a szerepeivel, amíg játszik, ha nem így van, az nagy baj. Ez is alkotás, ami óriási fizikai teherbírást igényel és lelki-szellemi jelenlétet, felelősséget a mostért. A színész az elképzelések szerint vagy varázsló, aki minden szerepet a maga képére alakít, vagy minden figurába képes belebújni, átalakulni. A valóság az, hogy minden jó és rossz tulajdonság benne van az emberben, csupán az a fontos, hogy az igazunkat képviselhesük a színpadon. A színésznek sorsot kell megélnie, nem elég,

ha modort játszik el. A színház olyan illúzió, ami mindenféleképpen megtalálja a saját útját a valósághoz.

Színészettel átadni bármit is csak akkor lehet, ha van befogadókészség. Kérdés, mi az, amit a mai kor még eltűr abból a klasszikus gondolkodásmódból, amivel az én nemzedékem együtt él. Mi olyan világban élünk, ahol emberi eszményképek voltak, méghozzá tizenkilencedik századi figurák. Ma a pénz az eszménykép, igaz, ezen is megtalálhatók az én szeretett alakjaim. Persze az ember nem dicsőül meg azért, mert valamit képvisel: azért képviseli úgy, mert különben kilyukadna a gyomra vagy a szíve. Engem rengeteg dolog motivál, van ebben hiúsági kérdés is. Az ember nap, mint nap találkozik kihívásokkal és behívásokkal. Egy azonban biztos: jól el szeretném játszani azt a száz szerepet, ami még vár rám.

– *Mi ad hitet ebben az új és más korban?*

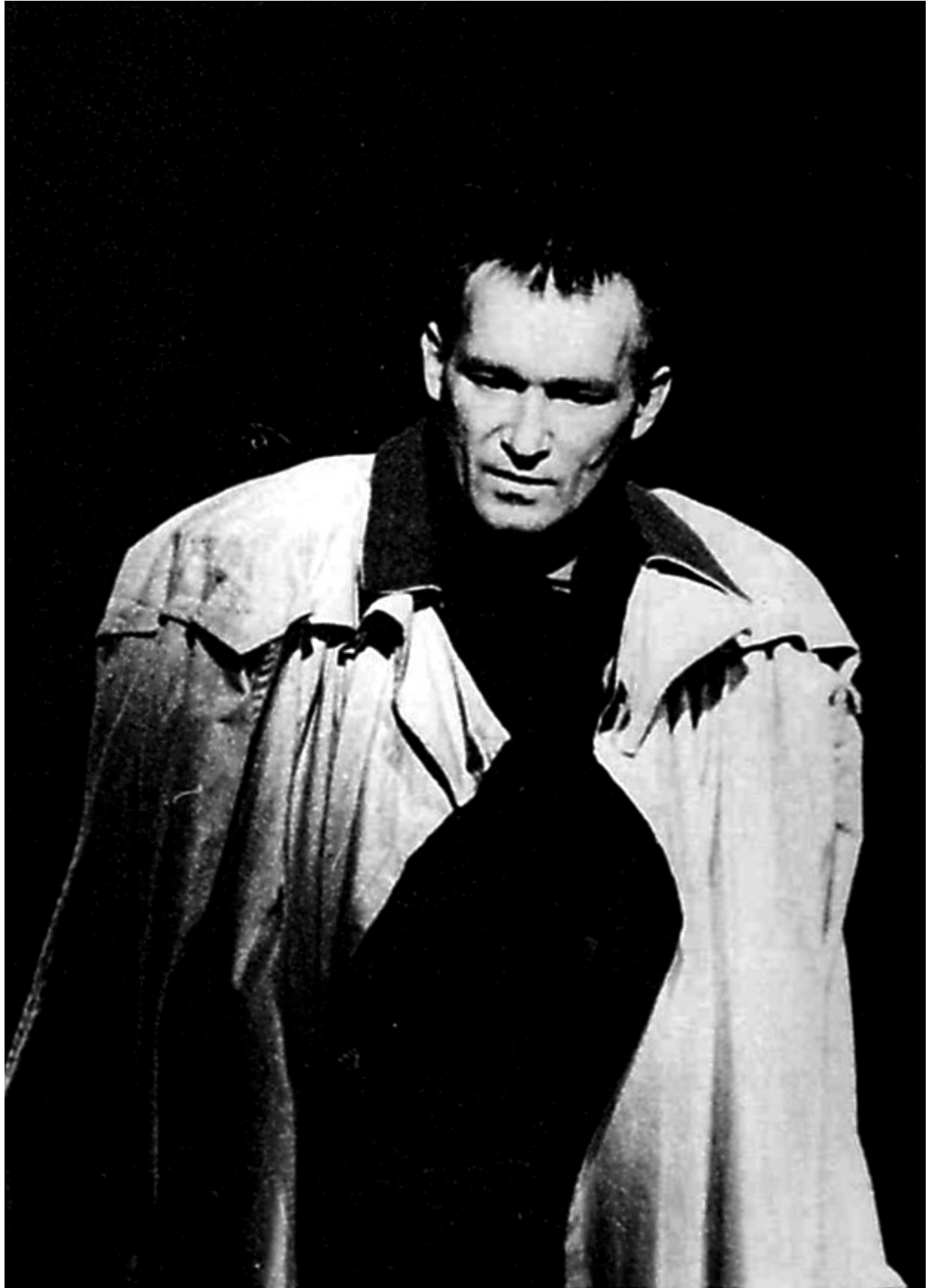
– Minden nap más. Ha esik az eső, az, ha fúj, az, ha süt a nap, az. Bármilyen. A hit, az Isten-hit pedig mély és súlyos magánügy, éppen úgy, mint a barátság, a szerelem, vagy a szüleimhez való viszonyom. Van annyira erős hitem, hogy saját magammal meg tudom beszélni, nem kell plénum. Megmaradtam naivnak, és erre büszke vagyok.

– *Mi az oka a szavai mögött bújó keserűségnek?*

– Például ez a világháborúban lövést kapott háza a fővárosnak, amit a galambok rendre végig szarnak és zabálja az enyészet, holott tiszta, mosolygós Budapestet építettek nekünk. Híd készül a Dunára, ez nagyszerű, mert nem kell ladikkal átkelni, de jó lenne, ha fedél is kerülne az emberek feje fölé: polgárinak mondott körülmények között élhetnének a polgárinak mondott polgárok. Keserűségem indokolt, amikor értékeket látok szánt szándékkal lebontani, amik helyett semmi nem épül. *Szakadékon keresztül nem vezet út új értékekhez.* Ez a látásmód talán a befelé fordulásból is adódik. Másrészt szerencsémre az életemben a derű nagy erővel van jelen, és egész apróságok tudnak éteri magasságokba emelni.

(Gubcsi Anikó)

Coriolanus

CSETE GYÖRGY

A Karácsonyest hangulata

– *Tevékenységének elismerésül 1999-ben textilművész fel-
ségével, Csete Ildikóval közösen megkapták a Magyar Örök-
ség díjat. Mi az a múltbéli hagyományérték, amit tovább sze-
retne vinni?*

– Azért vagyunk itt, hogy otthon érezzük magunkat. Ra-
gaszkodunk szülőföldünkhöz, nosztalgia fűz hozzá. Ezt a
hazaszeretetet az otthon, a szülők, a könyvek, a versek,
művészetek együtthatása alakítja ki. Eme állapot gyara-
pítására és nem rombolására törekszünk.

Én foglalkozásomnál fogva gyarapító vagyok. Japánban
áll két sinto szentély és a hagyományt úgy „örzik”, hogy
emberöltőnként lebontják és újraépítik, minden részleté-
ben pontosan olyanra, amilyen volt. Nem az anyagot épít-
tik, hanem a tudást, amellyel az anyagot ilyen formába
kényszerítik.

Debrecenben építtek egy református templomot 2000 ka-
rácsonyára. Most már inkább olyan templomot építenék,
mint egy nagy hófehér kemence, vagy mint egy óriási mé-
retű tojás, amit letettem a földre, egy ilyen kupolát. Ami-
kor azonban terveztem, akkor a figyelmem a református-
ság egyik építészeti jelképére, a fa harangtoronyra irányult.
Négy fiatorony, középen nagy harangtorony – ez már
messziről hirdeti, hogy református. Ez a templom óriási fa
harangtorony, csak fából, acélból, üvegből. Egy régi, szere-
tett formát, a toronyformát találtam, mint hagyományt
vagy emlékképet, és ennek alapján terveztem.

A templomaimnál fontos, hogy a belső tér a Karácsony-
est hangulatát idézze, mert ha nem így van, az egész nem ér
semmit. És persze a Fény is jelen legyen, aminek születését
szintén Karácsony tájára teszik. A jelenkor templomának a
fentiekén túl olyannak kell lenni, hogy ha egyedül is térek
be, ott megtisztuljon a lélek, magamra leljek. A csendnek
legyen benne tere.

Az ember keresi helyét a kozmoszban. Próbálja magát
beleképzelni, beleágyazni a mindenségbe, és ennek ad egy
építészeti keretet. Az én templomaim átlátszó üvegkupo-
lával néznek az ég felé. Látom a napot és a csillagokat, és
azok látnak engemet.

Érzem a helyem a mindenségben. A felettem elterülő
végtelen csillagos égbolt kupolája meghatározó kozmikus
élményem volt, ami elmúlhatatlanul belém ivódott.

Ezt a világmindenséget próbálom kisebb terekben leki-
csinylt megismételni. És az emberiség e századi gyö-
nyörű, óriási méretű kalandja vált számomra meghatározó-

vá – bolygónk, naprendszerünk felfedezése. Ezekből az
érzésekből születtek a természet formáit és neveit is meg-
örökítő épületeim, mint például a Forrásház, a Napház, a
Tulipános házak, Ópusztaszeren az Erdők temploma, vagy
a kövirózsaként nyíló beremendi Megbékélés kápolna.

A természetszerető organikus építészet alkalmas volt ar-
ra is, hogy megtaláljam a sajátos magyar házat, az ősegy-
szerű formát, ami felsejlik az emlékezetünkben, „mintha
már benne lettem volna”. Ópusztaszeren, a magyar állam
keletkezésének helyén tucatnyit is állítottam belőlük.

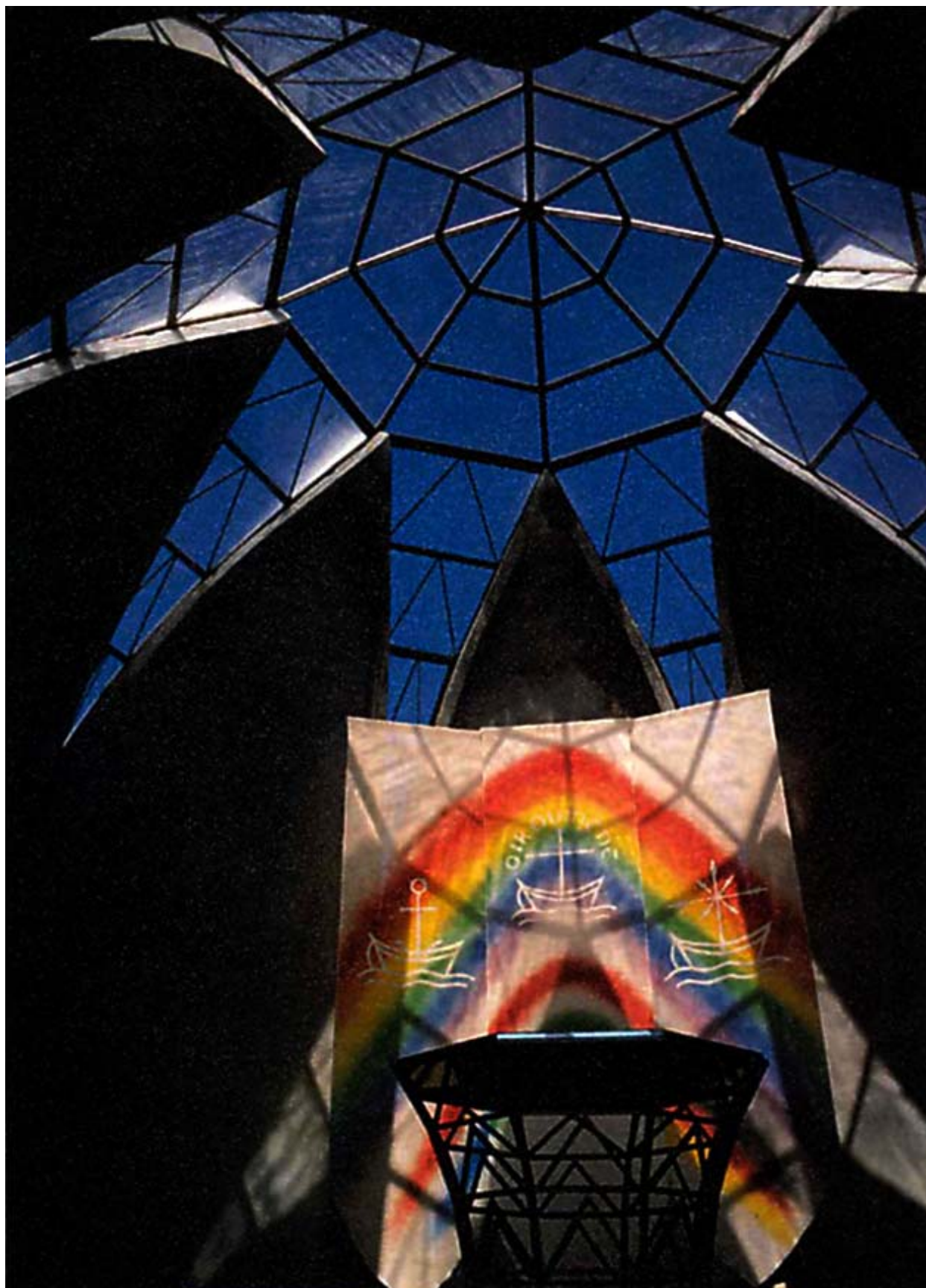
A hajléképítés hagyományáról Herodotos írt először. A
királyi szkíták földjén látott házak hajlékony vesszőből és
nemezsből készültek, középre izzó követ tettek és nem
vízzel öntözték meg, hanem magvakat szórtak rá és a ma-
gok felszabaduló gőzében tisztálkodtak. Herman Ottó ír-
ta le, hogy ezt az építési módot az Árpád-házi királyok ide-
jében is használták fürdőépítésre a magyarok. Így a hajlé-
kony anyagot a talajba fogom, meghajlítom, tetején össze-
fogom és a hajlat alatt ott az otthon.

Most már konzekvensen a hajlék jelenti az alapot szá-
momra, mint külső forma, illetve az ehhez tartozó belső
tér. Hazámhoz fűződik, és a látni akarónak kifejezi azt is,
amit szó ki nem mondhat.

– *Mi a művészi hitének a biztos forrása?*

– A hazám szeretete. Pongrác Gergely szavaival élve
„mindent a hazáért”. Becsvágy nem hajt, mert Magyaror-
szágon mindent megadtak, ami elérhető elismerésben. A
hajtóerőt gyerekkoromból, édesapámtól kaptam: „büszke
vagyok rád, fiam”. Csupán ennyi volt az útravalóm, de
minden ezért történt, a szüleimért. A versekből is sokat
merítetek. Azt gondolom, hogy az építészet sem önmagában
használható, hanem sokféle dolog iránti szeretetnek kell
kötődnie hozzá: az én esetemben a költészeté, a csil-
lagászaté. A szakmát csak így lehet továbbadni.

(Gubcsi Anikó)

Beremendi
Megbékélés
kápolna

EPERJES KÁROLY

... remény...

– Mit tart fontosnak, mint színész?

– Azt, hogy mindig legyen belső nyugalmam. A színész is ember és emberként kereszténynek lenni a legnagyobb lehetőség, mert általa így harmonikussá válik a Teremtővel való kapcsolatban. Harmónia alatt azt az állapotot értem, amikor el tudom fojtani az öntörvényűségemet, rá tudok hangolódni Isten törvényére, és azzal együtt tudok működni, alkotni. Áldott az, amikor Istennek és embernek egyaránt tetszik, amit csinálok és ezt belül meg is érzem. Weöres Sándor úgy írta: „Isten rajtad végtelen könnyű, Isten benned végtelen mosoly”. Filozófiaként is nagyszerű a kereszténység. Szerintem az ember méltósága az értelem és az érzelem harmóniája. Tehát keresztény katolikusnak lenni csodálatos lehetőség. Bár nagyon nehéz megvalósítani, de nagyon izgalmas és jó feladat. Minden pillanat, minden nap egy esély, és számtalan esélyünk van arra, hogy visszatérjünk, mint a tékozló fiú atyjához (*Pinokkio és Japetto*) és ne hazalődörögjünk, hogy bocs fater, adjál még lóvét, és ne csússzunk tovább a lejtőn. Ezen az úton a Tízparancsolat morális útjelző, és hogy áldássá válik, vagy teherré, az rajtunk múlik. Például nem a szexualitással van baj, hanem a természetellenes és a törvényellenes szexualitással. A bűn az Istennek ellentmondás következménye. Döntenünk kell tehát Alfától Omegáig – születéstől halálig –, hogy az Isten törvényes útját választjuk-e, vagy az öntörvényűt. „Miért legyek tisztességes, kiterítenek úgyis! Miért ne legyek tisztességes, kiterítenek úgyis!”

– Mit szeret a színészetben?

– Olykor tényleg úgy érzem, jó, hogy itt vagyok, hogy ide és erre hívott az Isten, és ahogy szemlélem ezt az örömet, azt tapasztalom, hogy mások is örülnek ennek. Rengeteg jó szerep van. A filmek között annyi szép munkám volt, hogy nem tudok elég hálás lenni a Teremtőnek és teremtményeinek, azoknak, akik alkotótársként kezeltek és nem fényviszaverő felületként. Sorolhatnám a *Tanítványoktól az Eldorádóig*, a *Glamúrtól a Redl ezredesig*, a *6:3-tól az Uramistenig*. A színházi darabok közül a *Striptease*, a *Hetvenkedő katona*, a *Kakukkfészek*, a *Gondnok*, a *Gyöngy-élet*, az *Úrhatnám polgár* és a *Tartuffe* jutnak most eszembe. Nagyon nagy kihívások voltak és hiszem, hogy nem mondtunk csődöt – mert ebben benne voltak a rendezők és a kollégáim is. Egyébként hálás vagyok a Sorsnak, hogy ide a hadak útján az égtájak e metszéspontjába vezérelt. Mi érzékeljük a nyugat eszeveszett rohanását, látjuk a kelet és a

harmadik világ érző nyűgét. Fogékonyak lettünk erre is, arra is, és ez itt az alkotóknak nagy lehetőséget jelent.

– A színház képes tükrözni a valóságot?

– Az ars poeticámmal felelek e kérdésre, méghozzá József Attila szavaival: „az igazat mondd, ne csak a valódit”. *Ha csak a valóságot tükrözi a színház, az is tett, de ha az igazat, akkor teljesen betölti szerepét.* Mindig az a kérdés, hogy egy mű, az igazságot, a jóságot és a szépséget – ebben a sorrendben – sugározza-e, vagy sem. Ha e hármaszt adja, akkor nem lehet valótlan, tehát az igazság fölötté van a valóságnak. A valóság az, hogy születünk, meghalunk. Az igazság az, hogy van feltámadás, tehát van katarzis, van megtisztulás. Ha nincs megtisztulás, nincs javulás, nincs gyógyszer, akkor csak láttelezés van, az meg csak a van, azaz csak valóság. Ettől szenvedek a legtöbbet, mert ha megnézem a mai színház- és filmvilágot, azt tapasztalom, hogy még a valóságot is degradálják, rosszabbnak ábrázolják, mint amilyen. A gyógyszer fölmutatása, vagy a rávezetés a gyógymódra, ez az igazi művészet, hivatás. A hivatás olyan belső izzással megért szakmaiság, ami az igazságra irányítja a figyelmet.

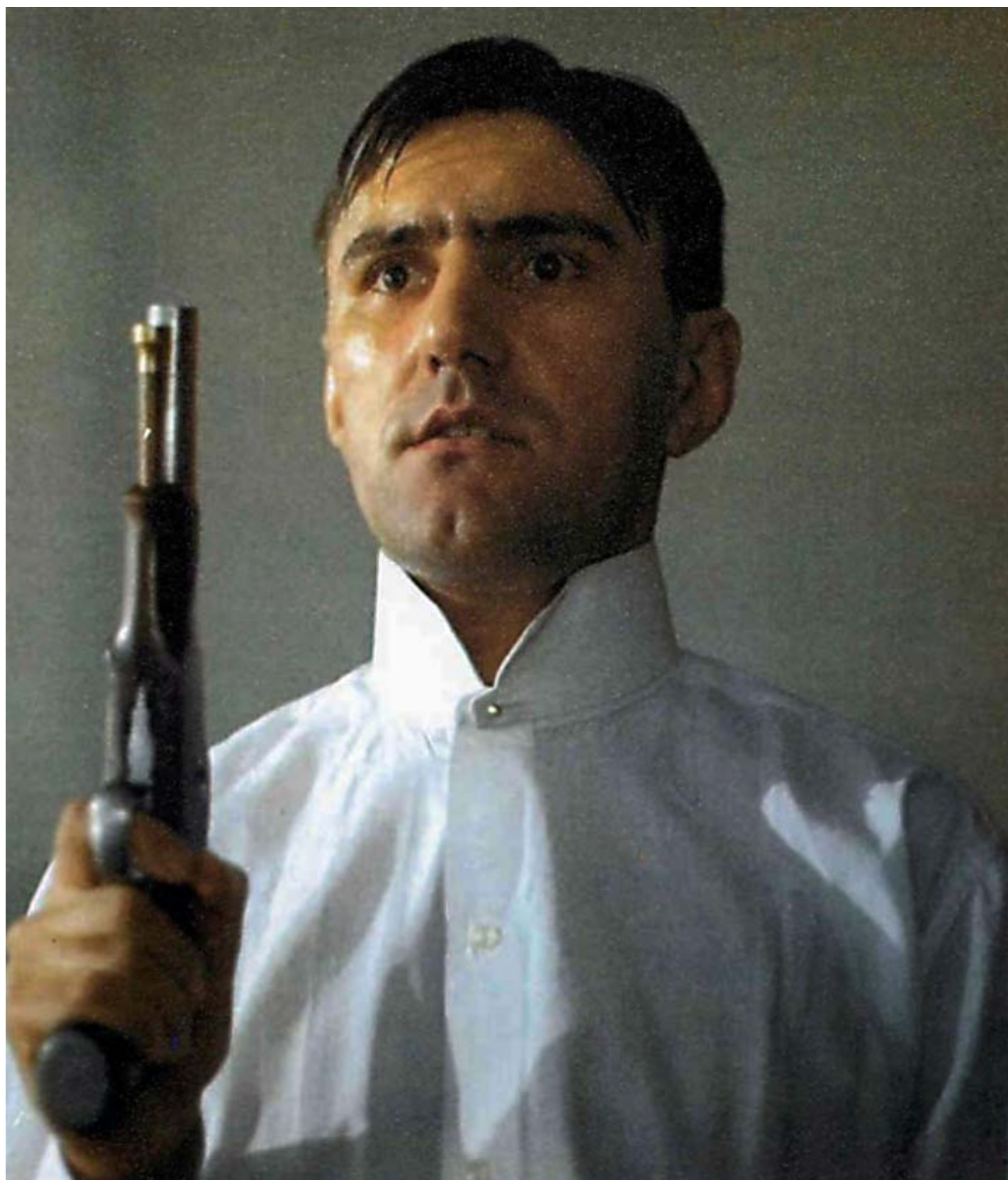
– Mi viszi Önt előre, mi a belső készítése?

– Nem mi, hanem ki. Ő élte, Ő ad erőt és Ő vár az út végén: remélem örömmel és nem fájdalommal. Nélküle már biztos feladtam volna. Nélküle nincs értelme az életnek. Minden rezdülésemmel ezt a keresést szeretném átadni, hogy amikor rátaláltál, akkor bármilyen nehéz is, menj rajta. Mert Ő az Út, az Igazság és az Élet. Tehát az életet szeretném átadni, hogy mindenki megismerje az Istent, hisz Ő az örök szeretet. Egyszerű mondatok ezek, de a fogasztói világ nehezen fogadja el, mert például a gyomrára vagy a nemi szervére szervezi az életét.

– Én elsősorban keresztény apa vagyok és színész Magyarországon. Nekem ez az identitásom. Az értékrendem Isten, család, haza, testvériség. Ezért, ha valamit átmenthetek a túlsó partra: az a hit, a remény és a szeretet.

(Gubcsi Anikó)

Redl ezredes

FÁBRI ZOLTÁN

Hannibál tanár úr

Azt gondolom, hogy már talán az ÉLETJEL, de a KÖRHINTA idején már mindenesetre – de legfőképpen a HANNIBÁL TANÁR ÚR óta –, ez vált életem művészi-gondolati programjává.

Ennek a programnak az átérzésében igyekeztem mindig leendő filmjeim számára az irodalomból, akár az életből alapanyagot keresni, s ha találtam valamit, nem azzal törődtem elsősorban, hogy az íróhoz hű legyek, hanem mindenek fölött ehhez a mondanivalóhoz. Meggyőződésem ugyanis, hogy *ez a század legfontosabb mondanivalója*.

Így kerestem én az irodalmi „alapanyagot”. És így vált a feldolgozás folyamatában valóban „nyersanyaggá, apropóvát”. Tulajdonképpen így került sor arra, hogy a KÖRHINTA olyan feldolgozást kapjon, hogy centrumában ez a gondolat álljon. Hogy a HANNIBÁL TANÁR ÚR-ban Nyúl Béla, ez a kedves, szeretreméltó öreg tanár, a hatalom ütközőpontjába került kisember önmaga kényszerű megalkuvásának szégyenében egy tragikomikus, groteszk történelem szomorú sorsú áldozatává váljék.

A filmnek polifonikusnak kell lennie. Nemcsak egy konkrét, meghatározott dologról kell szólnia, hanem azonkívül másról is. Példabeszéd is kell, hogy legyen, és a kettőnek az összecsengése, többszólamúsága együtt adja meg az egész műnek a lényegét, a tartalmát, a fő mondanivalóját. Ez nélkülözhetetlen. Nagyon fontos, nem lehet mellőzni. Erre teljesen világos példa a HANNIBÁL TANÁR ÚR, amely a 20-as, 30-as évek fasiszta Ébredő magyarság mozgalmának az időszakában játszódik, és ugyanakkor a Rákosi-korszak koncepciók pereinek az indító rugóit, módszereit tárja fel: alapjában véve a megtéveszthető tömeg labilisan változékony hangulatait, ami annyira jellemző volt itt az 56 körüli időkre, amikor 1950-től kezdve a koncepciók perek, a halálos ítéletek, azután a rehabilitációk, szóval ezek az elviselhetetlen dolgok megtörténtek.

Tehát a HANNIBÁL TANÁR ÚR ilyen szempontból iskolapéldája annak, hogy mit értek azon, hogy több szólalmú legyen a film. Azt hiszem azonban, minden filmnek van egy második szólama.”

Móra Ferenc kisregénye, a *Hannibál feltámasztása* adta a témát a forgatókönyvhöz, melyet szerzőtársaimmal, Gyenes Istvánnal és Szász Péterrel az első pillanattól úgy igyekeztünk megformálni, hogy a belőle készülő film ijesztő kiáltás legyen. *Kiáltás minden idők faszizmusa ellen*, a brutalitás, az erőszak, a megfélemlítés ellen, a politikai frázi-

sokkal, jelszavakkal való uszító visszaélés ellen, amely elviselhetetlen, amely az emberi értelem eltiprásához, s a jó szándékú emberek megsemmisüléséhez vezet.

A magam számára kísérlet is volt ez. Kísérlet egy olyan területen, amit még soha eddig nem próbáltam: a keserű szatíra, a tragikomédia műfajában... .

Úgy gondolom, a HANNIBÁL TANÁR UR-at nemcsak a Föld különböző kontinensein, keleten, nyugaton, északon és délen egyaránt vetíteni fogják sok országban esteletről-estére. S azt remélem, hogy a közeljövőben sok-sok millió ember hallani fogja kiáltásunkat, s meg fogja belőle érteni azt a gondolatot, amiért megszületett: a humánus, az emberiség gondolatát” (*Fábri Zoltán bevezetője a film második premierje előtt, 1957.*)

„...Fábri Zoltán sok magyar filmrendező film művészetéhez való kapcsolódásáért felelős. Nemcsak mint tanár, hanem azért a két-három filmjéért, amely az ötvenes években az ÉLETJEL-lel kezdődött – emlékszem az ÉLETJEL bányamentő montázsára –, és aztán a KÖRHINTÁ-val folytatódott, nem beszélve a HANNIBÁL TANÁR ÚR-ról, ami nagyon sok, akkor gimnazista vagy éppen egyetemista korban lévő fiatalember számára kedvet ébresztett arra, hogy egyáltalán foglalkozzon a filmmel. Hogy egyáltalán megpróbálja úgy látni a világot, ahogy ezt Fábri Zoltán megmutatta nekünk. Tizenéves kisdíákként ültünk a moziban, néztük a táncot, a repülő körhintát és Törőcsik gyönyörű arcát. Így a ma este számunkra ünnep, mert ha elalszanak a teremben a lámpák és a vásznon újra felfénylik Törőcsik Mari tekintete, talán egy kicsit újra megfiatalodunk másfél órára és akkor ismét hálások lehetünk *Fábri Zoltánnak*. (Részlet Szabó István köszöntőjéből Fábri Zoltán 75. születésnapján)

(A fenti idézetek a „FÁBRI ZOLTÁN – A képkalkotó művész” című könyvből valók, Szabad Tér, 1994)

Körhinta
Törőcsik Mari
és Sós Imre

FINTA JÓZSEF

Lázadás az emberért

– *Európa és a világ építészetét hozta Magyarországra. Mire törekedett?*

– Kolozsvárott születtem, később Nagyváradon éltünk, 1944-ben pedig Magyarországra menekültünk, de kötődésem Erdélyhez a mai napig nagyon erős. Az erdélyi ember szívós. A kisebbségi sors, a táj, a nehéz életkörülmények, az elnyomás, a más nemzetekkel való együttélésből kialakuló tolerancia beleépült az emberek sejtjeibe. A magyar népi építészet meglehetősen puritán és végiggondoltan funkcionalista. Az én építészetem, ami látszólagosan semmit nem vett át ebből a megközelítésből, arra a hitre épül, hogy az épületnek elsősorban szolgálnia kell, és csak utána jöhetnek az önkifejezés játéakai, a formai játékok, az esztétika. Az építészet morális kérdés: nem szabad használhatatlant csinálni. Ezt Erdélyből hoztam. Ott nem fecsegnek az emberek.

A magyar építészet a kereszténység óta mindig párhuzamosan futott az európaival, még ha szegényebb volt is néha. Az eltérést a táj, a környezet, a pannon világ és az a szemlélet hozta, amivel beépíti magába mindazt, ami körülveszi és ami benne van: *felszívja és magyarrá formálja*. Abban az építészetben hiszek, amely tartalmát tekintve visszatükrözi a valóságot, amelyben élünk. Stíláriklarációkkal nem lehet a magunk magyarságát bizonyítani. Nem kell magyar építészetet csinálni. Az létre kell jöjjön – szinte magától. Számomra borzasztóan fontos az a környezet, amibe építék: ez adja az inspirációt.

Egy épületben a tartalmi funkcionális megoldásokon túl a legfontosabb a külső és a belső tér egymásra utaló harmóniája, szerves egysége. Mintha az Isten által teremtett világból – mi pici alkotók – kirekesztenénk egy darabot, és ez ugyanúgy képes viselkedni, mint a természetes tér. Legyen jó benne mozogni, keltsen érzelmeket, legyen humoros vagy magasztos. Szeretem provokálni a környezetet, feszíteni a húrt az inspirálásra, ameddig lehet. Az építészet nagyon komoly játék, éppoly komoly, mint a gyerekek játéka.

– *Mi ad erőt Önnek?*

– Írónak és grafikusnak készültem, de nagyon megszerettem az építészetet. Ez erőt ad, akárcsak a feleségem, aki mellettem dolgozik, vagy bizonyos emberek barátsága, közösségek, fiatalok, és az az életritmus, amibe belenőttem. Hívó ember vagyok, de nem egyházi értelemben. Más vonatkozásban hiszek abban, hogy érdemes az országom-

nak dolgozni. Hiszem, hogy ennyi szerencsétlenség után jobb helyzetbe kerül majd Magyarország.

– *Mit gondol az építészet, a művészet és az emberek jövőjéről e kis hazában?*

– Szomorú, hogy az építészet nem tud beágyazódni a magyar kultúrába, onnan kiűzetett, és a kormányok figyelmen kívül hagyják. A tőke progressziója miatt folyamatosan az építkezés országszerte, csak éppen nem tartják fontosnak. Pedig a szociális lakásépítés, az épített világ stíláriklarálása és annak a magyar kultúrához való idomulása legkevésbé sem lehet érdektelen. Figyelhetnénk közösen Budapest jövőjére, mert óriási kérdőjelek vannak benne. Összeomolhat a 120 éves, belső udvaros, historizáló lakásállomány, ami az eklektika, a késő klasszicizmus, a szecesszió alatt létrejött és amit a világon mindenhol nagyra tartanak. Kölcsönökkel, olcsó, modern technológiák alkalmazásával, jó szelekcióval még talán meg lehetne menteni. Sokkal több szabály és óvatosság az úr, mint kéne ahhoz, hogy Budapest modernebb metropolisz lehessen. Igaz, ez a konzervativizmus sok mindentől meg is óv. A magyar építészekben van annyi tehetség, hogy a korra érvényes etalonokat megteremtsék, ha támogatnák őket, ha publikusabb lenne az építészet, ha a nagyközönség tájékozottabb lehetne, és ha lenne vizuális nevelés az iskolákban. Ez pillanatnyilag mindenképpen kormány szintű kérdés.

Az építészet és a jelenkori művészet iszonyú válságban van az egész világon. Nincs megértés, mert kikopóban van a párbeszéd művészetek és a befogadó között. Talán a mai művészek nem értik meg a kort, és az is probléma, hogy sok mű mesterségbelileg gyenge. Magyarországon a századforduló egységes kultúrája megszűnt, és nincs párbeszéd a különböző művészeti ágak képviselői között. Ez egyébként világtendencia, ami összefügg a globalizációval, az információs robbanással. Egyszerűen másra figyelnek az emberek és nem egymásra. De úgy hiszem, hogy mindezzel szemben kialakul majd egy mozgalom. *Egy lázadás az emberért.*

(Gubcsi Anikó)

Bank Center

FÖLDI PÉTER

Hiszek az esélyben

– *Milyen világ köré csoportosíthatók a képei?*

– Nem a figurák, nem az elbeszélő jelleg, hanem a hangulatok állnak össze. Különböző érzetek jelennek meg: indulatok, félelmek és a kérdés, hogy ennek a viszonylatában én hol tudom magamat elhelyezni – az ember keresi a képeken keresztül és azon belül a saját helyzetét. Mindenki, aki a művészet körül settenkedik, érzékenyebb a valóságra, ami jórészt védtelenné teszi a világgal, másokkal, de önmagával szemben is. Az érzelmi burjánzások sokkolják az embert, és néha kioltják még az életkedvét is, de ennek ellensúlyaként ott az öröm, amikor egy érzés gondolattá kezd megfogalmazódni, tisztul a kép, és egyszer csak az lesz belőle, amit szeretnék. A látvány a kezem alatta alakul, gazdagodik asszociációkkal, és végül mint két fogaskerék ha összekapcsolódik, a „külső” és a „belső” kép együttműködve tartják mozgásban egymást. Olyankor elfelejtem minden kínomat, csak a kép van, ami most már formálódik magától, követeli a pontosítást, a hiteles megoldást. A festés öröme visszaadja az életkedvet, és ilyen szempontból az, hogy mi van a képen, már nem is annyira érdekes. Sokat tudok folyamatosan meríteni a gyerekkoromból, amikor nagymamával a mezőket jártam. Ebbe a közegbe mindig visszavágytam.

A Fészketlépő című festménynek van számomra egy gondolati előképe: Krisztus méri a világot – egy gömböt mérícskél körzővel. Mi van akkor, ha van egy erő, amelyik csak úgy játszik ezzel a gömbbel, amiben ott van az élet (ami jelen esetben egy fészek)? Ki vagyunk téve olyan erőknél, amelyek rossz játéka felelősségre szólít bennünket. Hogy miért madár játszik a gömbbel? Ez már az én mániám, és mert a korosztályomnak meg kellett tanulnia áttételekben gondolkodni az akkori politikai helyzet miatt. A metaforák azonban talán időtlenséget visznek egy képbe. Ezek a madarak és lények számomra népmesei, népművészeti indíttatásúak. A mítoszokat nagyon szeretem, mert van teremtető és megtartó erejük.

Engem bosszant, ha a művészet csak önmagáról szól, esztétizál, mert a világ valósága megköveteli a képben való jelenlétet is: metaforákkal vagy anélkül, de „sütnie” kell. Kezd elveszni a művészetnek az a mágikus funkciója, hogy átment hiteket, és az a szentsége is, amiért kitalálták. Micsoda nagy varázslat, amikor a barlangrajzok megelevenedtek és az élet, a hit részévé lettek. Most mindez beszorul kiállítótermekbe, nem válik az élet részévé. Hogyan hasson

akkor? A társadalmasított ember elfelejti, hogy egy természeti közeg része, és csak azzal együtt, a kozmosz mértékében meghatározottan tud életben maradni. A társadalmi rendszerek szabályai összekuszálódtak és ijesztőek lettek. Egyszerűen megnyugtató, hogy sok mindenről nem tudok, mert bele is bolondulnék. Az embernek vissza kellene találni lényegéhez, amiért valószínűleg teremtették: a szeretethez. De szembesülnünk kell az akarnokságunkkal, mert lehet rosszul is szeretni, és azzal elpusztíthatjuk azt, amit éppen menteni akarunk. Haldokló nagyapám utolsó szavai ezek voltak: „Szeressétek egymást!”. És ha valaki tudja, hogy nagyon közel van ahhoz, akihez készül, akkor valószínűleg nem téved.

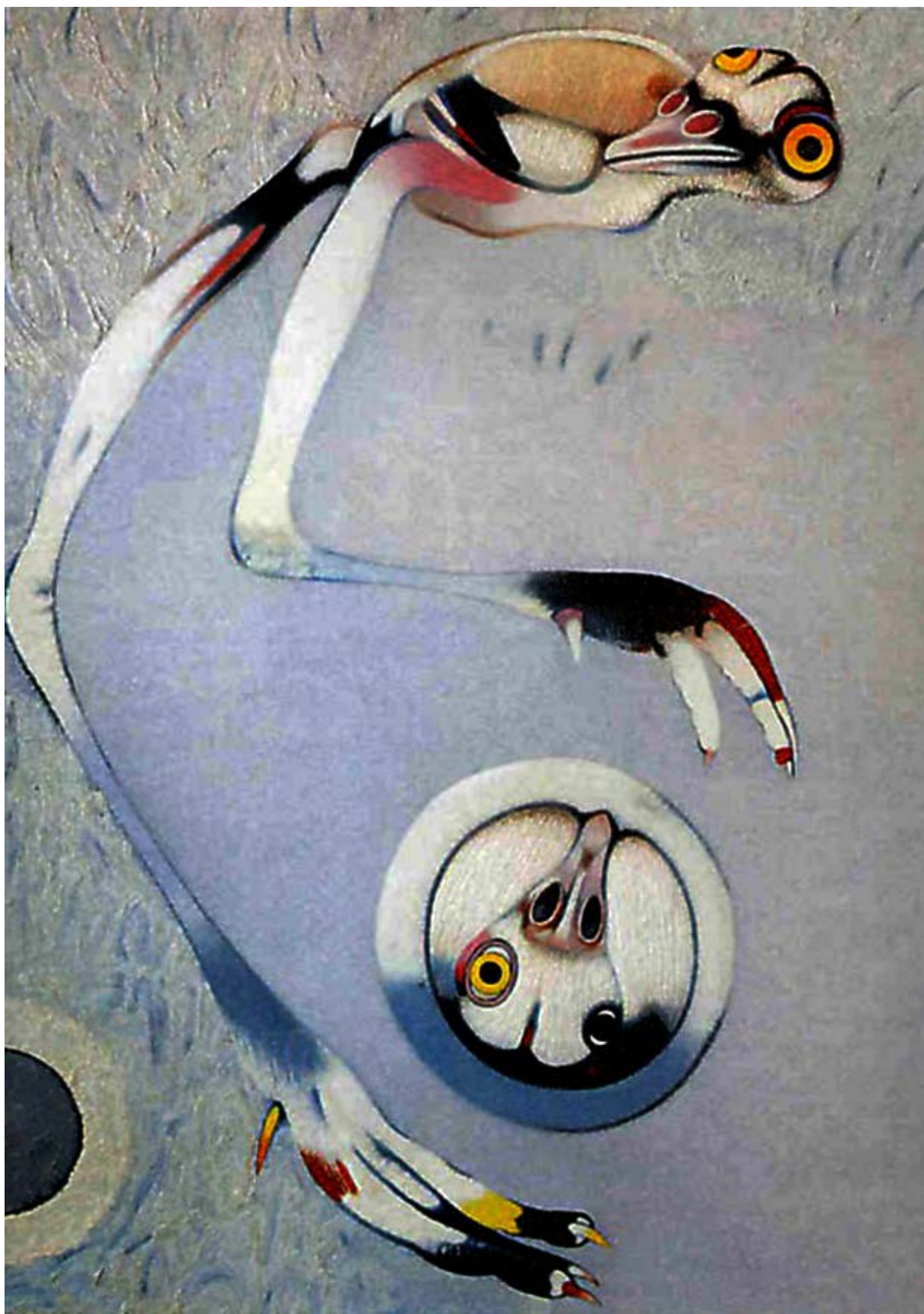
Ha sokáig néz az ember egy képet, akkor az megadja magát és kitárulkozik, és épp így van ez az emberekkel is: a figyelemre megnyílnak. Már lassan harminc éve tanítok, és az az igazság, hogy nincs igazán rossz gyerek, mert ha figyeltem rájuk és megtaláltam azokat az értékeket, amelyek érdemesek voltak arra, hogy a gyerek elhiggye, akkor az értékek elkezdtek építeni magukat a gyerekekben. Ez ugyanígy működhetne a világban is, ha odafigyelnénk egymásra. Minden gyereknek van egy veleszületett készsége, amivel ki tudja fejezni magát, amolyan eszköztelen módon. Olyan eszközöket kell nekik adni, hogy mélyre tudjanak ásni önmagukban és megerősödjének.

– *Mi adja az Ön hitét?*

– Egy barátom kifejezésével élve: a Kozmosz intelligenciájában hiszek és abban, hogy Isten nem ok nélkül teremtetett bennünket. Ha ez nem volna, akkor már régen elpusztította volna magát az emberiség. Sok tehetséges gyereket tanítok, és azt látom, hogy az emberben fantasztikus tiszta és igaz erő, értékek működnek. Hiszek abban, hogy van esélyünk és hiszek a festészetben, a művészetben. Ez a hit ad erőt, és még ha ez az erő kopik is, ha fontos mondani-valóra találok a festés közben, akkor a felismerés és a kimondás kényszere örömet ad.

(Gubcsi Anikó)

A fészket lépő

GARAS DEZSŐ

Az én belső törvényem

– Mit szeret a színészetben?

– Nagyon szeretem a filmezést, mert életem első lépéseit a filmgyárban tettem, és utána is nagyon sokat forgattam. Így visszatekintve: a főiskola négy éve volt életem egyik legboldogabb időszaka, a színház területén pedig a fölrobbantott Nemzeti Színház és az akkori társulat. Én hiszek a hely szellemében, és azzal a robbantással az is eltűnt. Amúgy kérdésként merül fel bennem, hogy mi lenne a Nemzeti Színház most, és mi lenne a funkciója? A film egészen más, mint a színpad. Nem a hitelességi fok a különbség, mert egy személyiség vagy van, vagy nincs, azt tanulni nem lehet, szerezni nem lehet, boltban vásárolni nem lehet. A személyiségnek döntő jelentősége van, mert a szöveget életre kell kelteni, és ki így, ki úgy teszi. Nekem volt egy nagyszerű mesterem, Major Tamás, aki azt mondta, hogy a művészetet nem szeretni kell, a művészetet csinálni kell. Én csinálom, mert máshoz nem értek, sajnós. Föl kell menni a színpadra, időben kinyitni a számat, és időben pofákat vágni, jókat. Ennyi a szakma. Általában a profik és az amatőrök között az a különbség, hogy az amatőrt nem lehet levakarni a színpadról, vagy a szószékről, a profi pedig fél fölmenni, és nem is akar. Nem szeretem, ha a művészetről szent áhítattal beszélnek, én azok közé tartozom, akik ehelyett előadják, hogy mit tudnak. Papp Lacit megkérdeztem egyszer, mi a titka, azt mondta, eggyel mindig többet üssél.

– Mi motiválja?

– Belső motivációm mindig bennem él: hogy színész vagyok, hogy szeretek jól játszani és ezért még pénzt is kapok. De ez olyan rébusz-kérdés, amire „üzenetet és hitvallást” kellene válaszolni, amik engem nem izgatnak, nem érdekelnek. Én két dolgot nem szeretek: az egyik az üzenet, a másik a feladat. A színésznek annyi a feladata, hogy jól játsszon. Én átadni sem tudok semmit, hiszen nem vagyok pedagógus. Tőlem csak ellesni lehet. Nem azt kell nézni, hogy egy színész mit gügyög az ebédlő- vagy a hivatali asztalnál, hanem azt, hogyan játszik. Én csak egyféle értéket képviselek: amit az író leír, azt lehetőleg jobban adjam elő. Ami pedig nem a színpadon történik velem, az magánügy. Ezt így gondolom most is, így gondoltam a múltban is, amit soha meg nem tagadok, mert nincs mit szégyellenem rajta.

A jövő kevésbé izgat. Babonás színész vagyok, mint a színészek többsége. Nekem nincsenek szerepálmaim, mert Isten őrizzen meg attól, hogy a csodák, az álmaim teljesül-

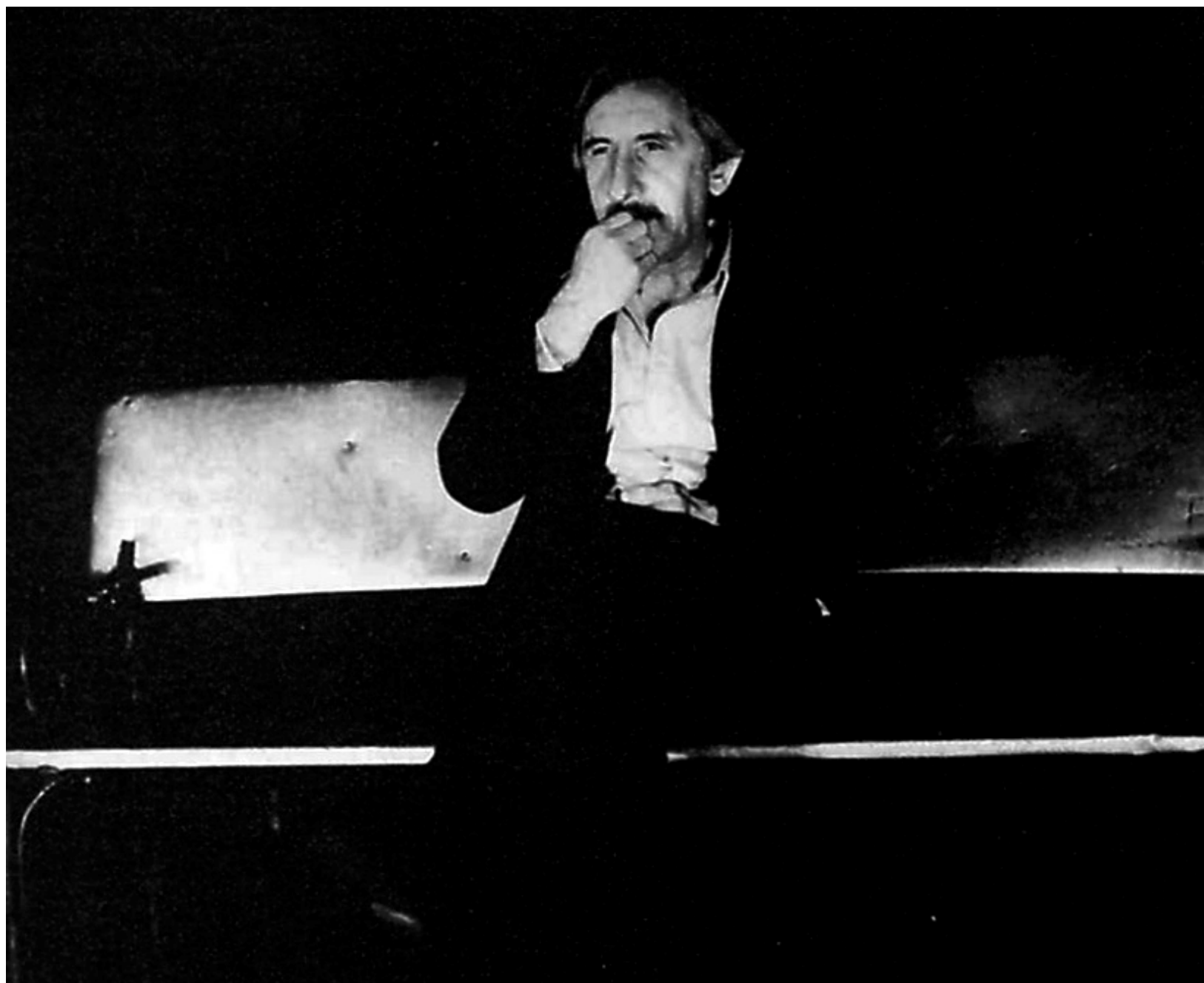

jenek. Abba mindig belebukik az ember. Addig csinálom, amíg csak bírom, és ameddig hívnak. Színészként egy dolog van: mindenkor nagyon igényes legyek, és a gagyinak ne engedjek. Természetesen a színészek olyanok, mint a kurvák: kiállnak az utcasarokra, rázzák magukat és arra várnak, hogy hívják őket. De a nívót tartani kell. Ha adnak szerepet, vagy meghívnak, akkor az ember azt az általa képviselt legmagasabb szinten vagy tudással csinálja meg. Az üzenetközvetítőket és a szent hitvallókat mulatságosnak tartom, mert ezek hitvallások mindig a politikai rendszertől függően változnak. A politika még a levesben is benne van, anélkül nincs élet, mert ők osztják el a pénzt, a hatalmat, a lehetőségeket, mindent. Jelenleg kétszáz civil töri a fejét, hogy mit lehetne tenni a színházi struktúrával. Mi pedig ülünk és hallgatunk, mert nincs lehetőségünk a beleszólásra. Ezért a változásokat csak a minőséggel lehet átvészelni. Nehezen. Ez belső törvény. A legtöbbet kell adni az igényességben, és nem szabad foglalkozni azzal, hogy ez elég-e vagy sem a mindenkori hatalomnak. Csak a közönség számít.

– Behatárolja-e a lehetőségeit az, hogy Ön csak Magyarországon színész?

– Néha a politikai rendszerek megbélyegzik az embert, pedig mi sem természetesebb annál, hogy magyar vagyok. De azért én is szeretnék eljutni a filmezés Mekkájába, Hollywoodba, mert minden művész, minden színész arra született, hogy világhírű legyen, akár bevallja, akár nem. És sok nagy magyar rendező és producer az is lett Amerikában. Én negyven évig éltem lezárt határok között, és amikor fizikailag kinyitották, akkor kezdték szellemileg lezárni a határokat. Miért? Olyan pici a földgömb? Ádám és Éva magyar volt? Az is, más is. Én miért ne lehetnék ugyanaz, ami vagyok, csak azért, mert most jobb anyagi körülmények között dolgozom? Az idő azonban a *de* és a *ha* szócskákat nem ismeri, tőlem sem. Ez az én „egyéni tragédiám”.

(Gubcsi Anikó)

Az öreg hölgy látogatása

GERGELY ANDRÁS

Mikor olyan munkát csináltam a Kazányon...

Éngemet is a sors eléggé megtört, és meg kellett dógozni a kenyérért.

Amikor katona lettem olyan nehéz vót a helyzet, mer akkor változott a domnulovárisra, 48-ba. Mikor leszereltem, elmentem Vajdahunyadon. Nem ment jól. Vizen kellett dolgozni. Oszlopokat kellett leverni, és hidat kellett csinálni. Ott dolgoztam négy hetet. Tudom, hogy citrommagot ettünk egy nap! Tudj a frász, hogy honnan került az a citrommag, de úgy ropogott, mint a bolha!

Kolozsvárra kerültem, a „16 február”-ba, a gyárba. Gőzmozdonyokat festettük. Az megfogta a torkomat, és tönkretette a gyomromat. Mert kazánt is kellett festeni, belülről, miniummal.

Mikor bementem, én már tudtam, hogyha öt perc alatt én nem végzem el azt a belső részt, onnan nem tudok kijönni. De tudtam annak a titkát, hogy mikor nincs szaporája az ecsetnek, akkor jövök ki! Azért úgy csináltam, hogy öt perc alatt fejezzem be. Azért van esze az embernek, hogy használja! Vót nekünk az a nagy kanadai ecset, tíz centi szíles. Azt összetettem kettőt, finoman összefogtam csavarral két helyt. A nyelit pedig lecsiszoltam, hogy jó fogása legyen. Kérem szépen bementem a kazánba, bemártottam a festékbe, én olyant húztam vele, hogy három perc alatt a kazánt megcsináltam! Hát ott húztam le harminc esztenedőt és három hónapot és három hetet! . . . Eccer énekeltem, hogy: „De sok várost, de sok falut bejártam...” Nem mindig tudtam, hogy mit énekelek!

1. De sok várost, de sok falut bejártam,
De sok rongyos istállónál megálltam!
S nem találtam alám való paripát,
Elloptam a komiszáros pejlovát.
2. Arra kérem komisszáros uramat,
Ne lője ki alólam a lovamat!
Ejnye, ejnye, azt a kutya mindenit,
A lovát félti nem a maga életit!
3. Ne keressenek ingem az erdőbe,
Bort iszok a vistai vendéglőbe!
Én loptam el hét vármegye hat lovát,
Engem üldöz az egész Magyarország.

Festem ott a gépet, s a párttitkár megfogja hátul a galléromat, s azt mondja nekem:

– Cse ku Magyarország?! – hogy; mi van Magyarországgal?

Visszafordulok. Na, azt mondja: Énekelje el még egyszer! – tudott magyarul, nem íppe száz százalékoson.

– Ide a végire tanuljon valamit! De – azt mondja – magát bétesszük az énekkarba!

– Nem lehet titkár úr, én mindennap megyek haza, nekem nincs időm itt maradni. Már bé is voltam tíve, hogy na, menjek próbára, de hát édesanyám is nagy beteg volt, nem volt alkalmam nekem arra.

Volt egy munkatársam, ő fűtő vót. Én festettem a gépet, ő fűtötte. Közbe énekeltem. Hát sor került arra is, hogy: „Fehér László”:

Fehér László lovat lopott
A fekete halom alól.
Lovat lopott. .. stb.
(kottával)

... Hallgat, hallgat. Azt mondja egyszer, hogy:

– Ej, Gergely! Szeretném én, összekerülnőnk így hárman bátyámmal, hogy énekeljünk! De én ezt a „Fehér László”-t másképp tudom!

– Na hogy, Feri bácsi? Elkezdte inekelni:

Fehér László lovat lopott
A fekete halom alól. . .

Mondom: Feri bácsi ez olyan, mint mikor a katonaságnál csináltuk a helybe futást. Futottunk, futottunk, de mégis helybe vótunk! Mer nagyon sokszor kezdődik!...

Életének csöndje nincs

Gergely András *magyarvistai* születésű, türei nótafa, *Kalotaszeg* és környéke régi énekes stílusának legjobb örököse. A gazdagon díszített keservek, hajdani nóták, balladák továbbélnek az ajkán. Legszebb felvételeit a *Zenetudományi Intézet* őrzi. Életének olyan csöndje nincs, amit megtölteni ne tudna. *Berecz András* idézi fel az alábbi szép, régi történetet:

Úgy 6 évvel ezelőtt járt Magyarországon. A Parlamentnél a 2-es villamosra felszállva csizmájával, kerekded, szokatlanul szép szavaival gyorsan feltűnést keltett. Gyönyörködött a budai rakpart lámpáiban és tükörfényükben. Erre

a utasok is kíváncsian kinéztek – nézd csak! Majd elmondta a mezei emberek hangján, hallhatóan, sutyorgás nélkül, ami az eszébe jutott:

„Te, hallod-e! Ezekbe a megnyújtott mezei nótákban azt az utolsó hangot, amit hosszan ki kell tarts, éppen úgy billegtesd meg, mint a Duna háta a lámpafényt, hogy aki messzünnet hallja, azt emelje fel!”

Majd később hozzátette:

„Integessen az a hang, mint a nyárfalevél, ha azt akarod, hogy az ablakok kinyúljanak utánad!”

(A Magyar Művészetért Díj átadásakor)

GINK KÁROLY

Rajongásban létezni

– Sokat foglalkozott a zene és a kép, a kép és a zene összefüggésével. Mi vonzza?

– Középiskolás koromban énekből mindig megbuktam. Talán ez feszített, hogy a zenét képben fejezzem ki. A realista fotografálásnak hátat fordítva kezdtem *Bartókkal* foglalkozni, először a *Fából faragott királyfival*, ami a legértelmesebb anyag lett, pedig csak magamnak csináltam. És ha magának alkot az ember, akkor valami létrejöhet valami nagyon fontos. *Juhász Ferenc* később olyan szövegeket írt a képekhez, hogy meg kellett kérdezni: „Te ezt mind látad bennük?”.

Érdekes, hogy ki mit lát bele egy képbe. Egészen más-hogy lát és gondolkodik egy magyar, egy indiai az ő ősi kultúrájával, egy olasz vagy egy francia. Nincs két egyforma szemlélet. Mi Magyarországon élünk és gondolkozunk, és amikor először láttam Nyugaton a klasszikus és modern nagymestereket, rájöttem, hogy még mennyit kell tanulni, tanulni – fényképezetről és művészetről egyaránt.

A fotográfus nagyon sokszor kényszerül dokumentációt csinálni, de az önmagában még csak egyszerű tényközlés. Attól lesz művészet, hogy van-e külön tartalma, van-e benne fricska, van-e atmoszférája. Ha egy fotó el tudja érni azt, hogy a saját gondolatunk, szívünk, fejünk benne éljen, az már igaz kép, aminek másra gyakorolt hatását persze soha nem lehet meghatározni. Nincs olyan alkotás, ami mindenkinek tetszik, és ez így van jól.

– Mit üzen a képeivel?

– Eleinte politizáltam velük, mert soha nem értettem egyet az uralkodó rendszerekkel: mindig küzdöttem, hogy másmilyen legyen, mint amilyen volt. Már a 40-es években csináltam olyan portrékat, amik lázadásnak számítottak, és a lesújtó kritikák ráébresztettek, hogy valami különös élhet a képeimben.

Üzenem az érzelmeimet is, a rajongásomat az életért, vagy a görög kultúráért. A régi kultúrák szeretetére egy görög utazás nyitotta fel a szememet. Ez azután saját országom felé is elindított, de Kelet felé, Perzsia és India felé is. Talán tovább kellett volna folytatnom a folklórt.

Egy fotósnak azért kell sok mindent látni, hogy sok mindent elmondhasson. Mégsem szabad mindent egy az egyben lekoppintani, lemásolni, nem szabad utánérzéseket közvetíteni, hanem belül kell megtalálni a tiszta folyamatot az ember szívében és a lelkében. Én a látás szép élményét adom annak, aki a képeimet nézi.

– Milyen az a szem, ami mindezt látja?

– Háborús sérült. De a szem élni akart és a kórházban a folyosón felkiáltottam: „Fény, fény!” Nekem olyan élmény volt 20 évesen újra látni, befogadni a képeket, hogy egyszerűen teljesen mást kellett csinálnom, meg kellett találnom önmagam. Nem volt könnyű...

Az én kezemben az a fényképezőgép néha megőrül, néha sopánkodik, néha jajong, és néha alázattal veri le magát, mert hasra esik a látványtól, ami átalakítja az ember egész lényét. Úgy fotografálok, hogy kiteszem a különböző segédeszközeimet, a különböző gyújtótávolságú objektíveimet, és az objektív tárgyilagosságát feloldó – lágyító, sokszorozó – eszközöket, és megpróbálom a játékát. Ez az objektivitás nálam, ez az igazi öröm: a játék. Azt szeretem, amikor az elképzelésemnek megfelelően tudom alakítani a fényt, a színt és a kompozíciót. Az én világom kicsit romantikus, lágy, érzelmes: olyan, amilyen én vagyok. Mindennel keresem a tökéletes kapcsolatot. Én nem tudok rajongás nélkül élni és létezni. Ez a képeimben megnyilatkozik, még ha sima tájképet is csinállok, mint például a Badacsony, vagy a bükk őszi táj.

– Mi vitte tovább annyi éven át?

– Őszintének és embernek maradni. És hogy ne készítsen olyan képet, amit más is meg tud csinálni. Hogy mindig magamat tudjam adni, hogy a kép, ami megjelenik, valahol én legyek. Nekem mindenért keményen meg kellett küzdenem. Ebből lett az örökké újító kedvem, és abból, hogy mindig magamnak dolgoztam. Élni és dolgozni akarok, a saját elképzeléseim szerint. Milyen hittel? Nem azt mondom, hogy csak egy új világban hiszek, és azt sem, hogy főleg önmagamban, de hiszem azt, hogy fogok még bármely világban kedvem szerint fotografálni. Nem békélek meg egykönnyen. Azt mondják rólam: „ha itt vagy, már arra gondolsz, hol lehetnél még másutt”.

(Gubcsi Anikó)

Korpusz

HALMOS BÉLA

...hogy élhetek...

– *Milyen meggyőződés, megszállottság vezet abban, hogy évtizedek óta gyűjti a dalokat, táncokat, muzsikát?*

– Mostanra kezd kifáradni önmagától az európai fehér ember, aki kirabolta, leigázta, gyarmatosította az egész Földet. Szerencséjére a rabló hadjárat végén felfedezte magának a primitív népek művészetének, kultúrájának erejét, s ezzel elkezdődött a néprajz fáradságos, mégis szép élete. Nálunk mindez egy évszázaddal ezelőtt indult el, amikor a városi emberek elcsodálkoztak, hogy a parasztok nem csak túrják a földet, hanem különleges dalaik, táncaik is vannak. Megindult a gyűjtés, főleg Bartók. Kodály és követőik révén és nyomán. A mi generációnk két új dologgal fejlesztett tovább ezt a munkát. Az egyik az, hogy modern eszközökkel tudjuk megörökíteni a zenekari többszólamú muzsikát. Ma már olyan film- és videofelvételeket készítenek, ahol láthatjuk és elemezni tudjuk a hangszeres zene előadásmódját, játéktechnikáit. Másrészt, mi nem azért gyűjtünk, mint Bartók és Kodály tette, vagyis hogy a népzene tudományos elemzések tárgya lehessen, hogy „át-emeljük más, magasabb rendű zenébe”, hanem egyszerűen azért, mert ez a zene és tánc önmagában alapvető érték, ezért megtanulandó.

– Az egészséges, normális emberi viszonyok elképzelhetetlenek e művészet nélkül, mert a tánc, a dal alapvető biológiai igény. Amikor az ember akusztikus hangszerrel csalsa elő a zenét, vagy saját hangszalagjával, akkor természetes muzsikát ad. A gépi zene ezzel szemben erősen leszűkített és bizonyos értelemben primitív hangzásélmény. Ha én hegedülök, akkor a hegedű teste, lakkozása, felépítése, rajta a fémhúr, a lószőr a gyantával, a vonóval, az összevillanó tekintetek, a táncosok izzadtsága – ez mind hozzátartozik a zenéhez, tánchoz. Ennek tudását kell átmentenünk azoktól, akik ezer éve tudják. Nagyon fontos a személyesség, a közvetlen emberi kapcsolat, amiben a megnyilvánuló szeretetet soha nem helyettesíthetik a gépek. Szeretem az embereket, ezért szeretek nekik muzsikálni. Ez az üzenete a táncnak is, amit kezdetben tiltottaktúrtek. Ma már életünk szerves részévé vált, iskolák sorában tanítják a táncot, a zenét, és a határokon belül és kívül is sokak számára jelent a tánc egyfajta felszabadultságot, örömet és ünnepet is.

– *Merre járt gyűjteni?*

– Kezdetben elsősorban Erdélyben gyűjtöttem, de később a gyűjtés kiterjedt az egész magyar nyelvterületre. Er-

dély sajátos történelmi fejlődése lehetővé tette, hogy olyan különleges és sajátos zene- és táncvilág jöjjön létre, amelyet még eleven, színes, vonzó, lenyűgöző formájában találtunk meg a hetvenes években. Számunkra ez egyszerre volt idegen és mégis sajátként ismerős.

Egy feladat kettőt szül számomra most is. A hangszeres népzene kutatás területén szeretném befejezni és megjeleníteni Ádám István széki prímás zenekarának monográfiáját. Emellett két éve kezdtem bele a Táncház Archívum megteremtésébe, amely a Magyarországon kialakult táncházmozgalommal kapcsolatos, 30 éves múltra visszatekintő dokumentumokat gyűjti. Arra törekszem, hogy állandósuljon az archívum működése és publikáljunk is ebből a gazdag tárházból. A magyar televíziókban tíz éve készítenek népzenei műsorokat és hat évvel ezelőtt megkezdtem egy sorozatot Muzsikás portrék címmel, melyet szeretnék a nagyközönség számára is hozzáférhetővé tenni. Azoknak a népművészeknek és muzsikásoknak állítunk emléket e filmekben, akiktől tanultunk, és akik által a népzene kutatás és a táncházmozgalom is világhírűvé lett. És muzsikálni szeretnék éppúgy, mint eddig – táncházakban, koncerteken a Kalamajka együttes prímásaként. Ezek mind olyan feladatok, melyek egyenként is egész embert kívánnak, úgyhogy tennivaló bőségesen van. Hogy miért csinálom? Szeretet, sors, malom. Kiszállni nem lehet, csak meghalni.

Én nagyon sok örömet kaptam a muzsikától, sok egyszerű emberrel találkozhattam a zene kapcsán. Mindezt nem emésztetem el egymagam: a tudásom felelősség mások iránt Édesapám azt mondta, hogy nem tudja, mi az élet értelme, de ötvenegy százalékban meg van győződve arról, hogy a folytonosság. Szerencsére vannak utódok, akik ezeket a munkákat tovább folytatják majd. Amíg pedig van erőm a munkához, amivel és amiből élek, addig az ad hitet, hogy amit csinállok, az fontos az emberek számára.

– *Küzdelmes életútján mi vált alapértékké?*

– Az élet. Hogy élhetek.

(Gubcsi Anikó)

Felszeg, Táncház. Korniss Péter fotója

HUSZÁRIK ZOLTÁN

Rekviem

– „A halhatatlan poéták mindig napi politikusok voltak, úgy is, mint Krisztus Jézus – emlékeztetett Latinovits előadóestjének, Az izgága Jézusok-nak a bevezetőjében. – Ezáltal izgatnak ma is, akárhány évtized vagy évszázad távolából is. Aki pedig kiválasztott, létének szerteágazó hitgyökerét elvágja vagy elsorvasztja, elveszti a kommunával és a földdel való ősi viszonyát, az elhal az Időben és az Anyagban. Az már a „mellékdalra” sem téma. Mert csak evvel az égi mechanizmussal és földi lélegzőgyökérrel terem a fa gyümölcsöt, csak így szül minden emberi közösségnek utánozhatatlan fényű, öröktűzű mondatokat.”

– Ne feledjük, a dolgokra, eseményekre, élményekre adott válasz milyensége, mértéke, ereje mindig alkati, tipológiai jegyeiktől, meghatározottságoktól is függ. Nagy László, a költő tulajdonképpen hasonló gondolkodású, törekvésű és elhivatottságú ember volt, mint Latinovits, a színész. Az őt ért bántalmakat, keserőségeket mégis más-ként reagálta le: inkább introvertált személyiség, Latinovits extrovertáltságával szemben. Befelé gyűrte, nyelte az indulatait, könnyeit. Minden rokonítás rossz, de ha *Ady*ről azt állítom, hogy lázadó volt, Nagy Lászlóról sem mondhatok mást. Csak a lázadók más fajtájából, típusából való. Olyan talán, mint *Arany János*. Jóval szelídebb. Belül azonban éppolyan zúzott, vértolulós, epeömléses, mint *Ady* vagy Latinovits. Neki a szíve adta meg az árát. A végeredmény tehát Nagy László és Latinovits esetében is – azonos...

– Az ő sorsa is betelt, mint Latinovitsnak. Pedig ha Nagy László a galamb, Latinovits az oroszlan. Latinovits az örök békétlen: minden napja felért egy forradalommal. Én megpróbálom megérteni a dolgokat, emberi cselekvéseket, háttér-zajlásokat, ha néha nem is az illyési szinten, tehát nem ítélek, csak nézem a világot, de Latinovitsból hiányzott még a „megverekszem, noha megbocsájtok” bölcsesség is. Ő konzekvensen ítélt. Persze, könnyen lehet, hogy belőlem meg a reá jellemző ítélőkészség hiányzik. Mindenesetre, több jóindulattal vagyok az élet iránt. Igyekszem megérteni azokat is, akik esetlegesen az ellenfeleim és időről időre ártanak nekem. Latinovits nem tudta megtenni. Kardot rántott, és kis híján kard által vérzett el. Ezért nem hiszek az öngyilkosságában sem. A forradalom nem futamodik meg, a forradalmár ütközetben esik el. Nekiment a vonatnak, mint a hatalomnak, mert azt képzelte, a mozdonny fog kisiklani, nem ő. Lehet, hogy szkizofréniát, amit mondok, de ilyen torzulás, téves szuggesztió – mint

Pertorini doktor is megállapítja a Latinovits-patográfiafiájához gyűjtött ládányi anyagában – a pillanat tört része alatt lejátszódhat az emberben. Erről beszél *Illyés Gyula* a Latinovits halálára írt versében:

*Rendjén úgy lett volna, hogy amikor
Szembe-szöktél, düh-köpésként, a vonatnak:
az hátrál meg. A bűn! Az: a konok-vak,
a világ fröccsen szét: a pokol!
S nem ami lett. Hogy a sakál dalol
s a pacsirták vonítanak.*

– Fábri jól látja: a középszerű gyűlöl. A törpe élet, a törpe értelem támad. Csak így védekezhet, a tehetség, a zsenialitás különben elsöpörné. Megmutatkozhat a szakmai irigység, a vak versengés és kíméletlen könyöklés formájában, megmutatkozhat a butaság, az értetlenség, az adminisztratív tiltás képében, az állandó öncenzúra kikényszerítésében, az ellentétek szításában, az értékek csempülésében. – Sosem titkoltam, hogy engem az örök témák érdekelnek: születés, szerelem, szenvedés, halál, hit és hivatás. Ezért azokhoz az emberekhez, művekhez vonzódok igazán, akiket ugyanezek a kérdések foglalkoztatnak, akik a lehetséges földi válaszokért cserébe az életüket adták: *Kondor Béla*, Nagy László, *Csontváry*, *Weöres Sándor*, *Pilinszky*, Latinovits Zoltán... Kevés olyan megrendítő, lélektisztító olvasmányélményem volt, mint a Biblia, kevés olyan meggyőző tanítást merítettem, mint Pál apostol leveleiből, szeretethimnuszából. A szeretetnek olyan megtestesülése, mint Jézus pedig arra int, hogy ne veszítsük el türelmünket egymás és a világ iránt, tudjunk megbocsátani, hogy próbáljuk meg tisztelni a XX. századot is, amely nem sok jóval, vígsággal kecsegtette az emberiséget.

*(Hegyi Béla: Latinovits című könyvéből idéztünk
részleteket a Huszárik Zoltánnal készült interjúból.
Gondolat, 1983)*

Szindbád, Szegedi Erika

JANCSÓ ADRIENN

Kizárólag költészet

– Csaknem végigélte, és teljesen végigszenvedhette és szeret-hette a letűnt századot. Milyen volt ez a százados ember, aki-ért szóltak szerető szavai – milyen volt a Ön mindenpercnyi embersége?

– Csúnya volna, ha embertársaimat úgy ítélném meg, hogy nem mindig méltók arra a névre, akit én embernek nevezek. Mindenpercnyi emberséges ember én sem lehettem.

Mindenesetre nagy szerencsém volt abban, hogy a család-om tagjai a sokszor elembertelenedett században is igaz-szívű emberek maradtak.

Gyermekkoromban, a hirtelen Romániává változott Erdélyben szegény szüleim azért maradhattak emberhez méltóak, mert nem követték el azokat a dolgokat, amelyek ugyan jobba tehettek volna életünket, de amelyeket méltatlannak tartottak magyarságukhoz.

Csak az összetartó családok tudták megőrizni magyar mi-voltukat, ha gyermekeiket nagyon szorosan a szívükre ölel-ve nevelték olyanná, hogy mindig magyarok maradjanak.

Ezért látom ma nagyon szomorúan sok család felbomlá-sát, ilyen ez a mai pénzhajhászó kor, szanaszét szaladnak a fiatalok egymástól...

Már 18 évesen a magyar költészet szolgálatába szegőd-tem Erdélyben, s ezért belekaroltam a színészetbe. Bár szí-nésznő lettem, a saját emberségemet úgy tudtam megőriz-ni, neveltetésemnek, családomnak, természetemnek úgy tudtam megfelelni, ha kizárólag a költészetre figyelek, a színi pálya esetleges tévedései helyett.

– Áthozta-e Magyarországra Erdély szellemét, levegőjét a versekben – s van-e ilyen egyáltalán?

– Hát persze, nagyon is van...! Az erdélyi költészet ak-kor is sajátos világ volt, amikor még külön kis Erdélyor-szágként volt Magyarország része. Különösen azzá, erőtel-jessé vált az elszakadás után. Velem jött minden, a mai napig is abból élek.

Mindig az emberséget kifejező verseket szerettem a leg-jobban. Nem szívesen mondtam szerelmes verseket: a sze-relem az ember csodálatos alapérzése, de múlandó.

Ha és ahogyan azonban az ember a többi embert, a családját szereti, a szülőföldjét, a körülötte levő világot, az Úristen teremtette sok gyönyörűséget – az örök, az válto-zatlan, legfeljebb néha az egyik vagy a másik kerül előtér-be. A szerelem az megfoghatatlan...bár gyönyörű verseket írtak a költők, én soha nem éreztem magam méltónak, hogy szerelmes verseket mondjak...

Voltak olyan időszakok, amikor a pátoszra nagy szükség volt, amikor engem is feszegetett a patetikus érzés, de a pá-tosz a versben nem került igazán közel hozzám, még akkor sem, ha a nemes érzések kifejezése nagyon is az én világom.

A legegyszerűbb dolgokat nagyon szeretem. Csodálatos, ha egy nagy költő úgy fogalmazza meg a leghétköznapi-bb eseményeket, ahogy még soha nem hallhattuk.

– Önnek két hazája van? – ezt még soha nem kérdeztem meg senkitől.

– Éppen ma hívtak meg egy kolozsvári Reményik-ünnepre. S azt válaszoltam: ha még élek...persze, sietek Kolozsvárra. Abba a másik hazámba. Igen, két hazám van, soha nem szakadtam el Erdélytől.

– Mi az erdélyi emberek erősebb érzése: az, hogy oda tartoz-nak, ahol vannak, vagy az, hogy ők magyarok?

– Adja Isten, hogy az legyen a fontosabb, hogy oda tar-toznak és ott magyarok...

Engem elvetett onnan a sors, és soha nem tudtam feldol-gozni magamban, hogy el kellett szakadnom, de nagyon nagy tisztelettel, szeretettel, rajongással nézem azokat az embereket, akik – akármilyen kegyetlen sors jutott is nekik – kitartottak a mellett, hogy ők Erdélyben magyarok.

(Gubcsi Lajos)

„Jancsó Adriennek egyenes a tekintete, egyenes a szíve, a szava, minden szava az. Ha férfi volna, azt mondanánk ró-la, hogy úgy áll előttünk, mint egy sudár, erős szálfá. Nem férfi, így most egy nőre mondjuk. Jancsó Adrienn teljes nő, a barátnőnk, az anyánk, a nagymamánk is, a társunk a szellemiségünkben.

Messziről hozott kristályt, tisztát, Budapestre. Meg is tar-totta annak, és közben sok csillanásából adott nekünk is.

A szavai, a csengésük, az erejük, messze hordó hullámuk őrzi itt mindannyiunk anyjának nyelvét – közös öröksé-günket.”

(Kő Pál)

KÁNYÁDI SÁNDOR

Miatyánkot mormolunk...

MAGYAR HISTÓRIAI PILLANATOKRA

vajon ha koppány úr a győztes
fölnégyeltette volna-e
vajkot ki ha magyar nőt vesz
asszonyául s nem hozza be

európát pannóniába
irtva már-már a nyelvet is
nem hittünk-e vajon hiába
ha bennünk az isten se hisz

ha folyton folyvást önerőből
kell újra s újra kezdenünk
ha minden áldozat kevés

vajon ha istván visszahőköl
akkor is fölfeszítettünk
vagy mégis volna küldetés

GYÜLEKEZÉSI SZABADSÁG ZÁRÓJELEKKEL

a színházaikba (amíg még vannak)
az engedélyezett darabokra

a templomaikba (amíg még állnak)
felekezetre való tekintet nélkül

a temetéseikre (amíg még lesznek)
életük végéig fegyelmezetten

MINDEN KÜLÖN ENGEDÉLY NÉLKÜL IS
elmehetnek elmehetnek

SÖRÉNY ÉS KOPONYA

Töredék

harmadnapon már csak sörény és koponya
lerágott bordák s a karambolozott csigolya
egymásra futott véres kis vagonjai
el sem kellett már takarítani

harmadnapon már csak a dögszag s a belek
széttaposott sarából torozó legyek
s a szakadék szélén sebtében kirakott
zabálás sürgette anyagcsere-nyomok
s a csönd a tehetetlen lombok szégyene
miért itt kellett megtörténnie

harmadnapon már csak sörény és koponya
lerágott bordák s a karambolozott csigolya
üres kötőfékszárát húz a nap
végig az erdőn még egy sugarat
mint akire önnön halála alkonyul
úgy állok olyan vigasztalanul
s a dögre settenkedő farkasok
szájuk szélét nyalva lesik hogy zokogok

VISSZAFOJTOTT SZAVAK HÁZSONGÁRDBAN

Kacsó Sándor sírjánál

se imádság se ének
feketét vett igékből halotti beszédek

mormolunk rebegünk
mi lesz velünk mi lesz velünk

senki teremtet
nem múlhatja e vermet

mindnyájan ehhez járulók vagyunk
siratván siratjuk magunk.

ő volt a tisztesség fehér
zászlaja alatt a vezér

igéi ama tarpai
esze tamás talpas kurucai

mosolya búzáat érlelő
maga a nyárelő

dühében a tenger morajlott
s az ágyúkká öntött harangok.

a ki nem üvölthető félszek
idején nekünk nyomot vérzett

leáldozott a mindenség süket
a harangok lenyelték nyelvüket

csupán a bárány rázza az akol
sötétjében csengőjét valahol

a gyermekkor gyönyörű kék egén
pillog föl milliomm gyertyafény

s egy-két a nyárból megmaradt
tücsök cirpeg az öles hó alatt.

se tárogató se harsona
föl nem riasztja álmából soha

nyugszik ki volt a szeretet fehér
zászlaja alatt a vezér

s mi a ránk szakadt nagy télben toporgók
körüllállván ezt a koporsót

mormoljunk el mibennünk áldott
lelkéért bár egy miatyánkot

KARSAI ZSIGMOND

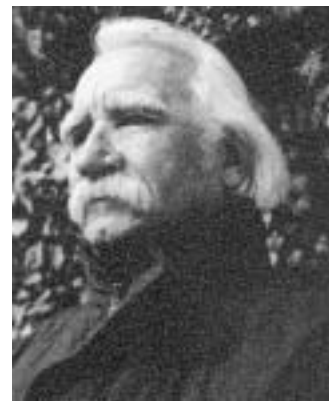
Este, egy lány előtt...

– Zsiga bácsi a nyolcvanadik éve végét tapossa. Személye néprajzi tárház: 800-nál is több dalát énekei szülőföldjének, s táncát úgy járja, hogy az ember lélegzete is eláll. Kik voltak a tanítói?

– Lőrincrévéről, egy kicsi faluból – ahol vegyesen lakunk románokkal – hoztam magammal mindent, amit a falu mindennapjaiban megéltem. Mindenki tudta, amit én tudok. Mindez belém ivódott a gyerekkortól kezdve, hiszen családi közösségekben éltünk, ahol születéstől a halálig minden a szemünk előtt játszódott. És akkoriban az emberek még sokat énekeltek szántás és aratás után, az úton hazafelé, vagy este egy-egy leány háza előtt a kis padon. Táncos alkalmak télidőben karácsonykor és újesztendőben adódtak, nyáron pedig minden vasárnap – ez volt a kikapcsolódás a fiatalok részére. Kibéreltünk egy csűr, ahol táncoltunk – ezért kalákába vágunk búzát vagy rozsot, mert a természetbeli fizetés volt az elsődleges. Gyermekkorban a falu végén vártuk a szegődött muzsikást, mert az volt a szokás, hogy a táncházig muzsikával mentünk végig az utcán. A csűrben aztán egy párat muzsikáltak a magyaroknak, ami pontozóból és csárdásból állt, és egy párat a románoknak. Így táncoltunk naplementéig. Ha idegen fiúk érkeztek, a helybeliek lekérhették a lányokat tánc közben a vendégeknek. Este pedig elkísértük a lányos házhoz, akit az édesanyjának illet kiengedni a fiúhoz beszélgetni. A kiválasztott lány lett a „szerető”, ami akkor annyit jelentett, hogy este vele beszélt a fiú. A tánc révén így alakultak az ismeretségek, a szerelmek és a házasságok is. Így a tizenhárom falu a Maros partján folyamatosan gazdagította kultúráját és frissítette önmagát.

Elvittem-elhoztam magammal Lőrincrére énekes-táncos kultúráját Észak-Erdélybe, és Magyarországra, ahova a kényszer sodort. Ha most visszamennénk szülőfalumba, csak morzsákat találnánk mindebből. Nincs meg már az a közösség, ami összetartotta a tiszta helyi kultúrát. Nincs, aki továbbvigye. Szerettem volna, ha ez a dél-erdélyi hagyomány jobban elterjed a táncházakban is. Pécelen, ahol lakom, sokat tettem a lőrincrévi táncok, dalok, szokások továbbéléséért. De egy hagyomány elterjedéséhez erős közösség kell.

A mai napig táncolok, ami igénybe veszi minden izmot és idegemet, mert nagyon gazdag a motívumrendszere. Legtöbb esetben a szép táncot látva kedvet kapnak a fiatalok és nagy lelkesedéssel tanulják, sokan mégsem tud-

ják, hogy a tánc milyen jó. Sokakat tanítottam arra, amit a falumból hoztam, mert annyira egyedi és szuggesztív ez a tánc, hogy a világon mindenhol szerették.

– Zsiga bácsi foglalkozása szerint festőművész. Képein megjelenülnek az erdélyi falvak táncai és a természet szépsége. Hogyan lett a táncos lábú fiúból festő?

– Úgy kezdődött a festői pályám, hogy 1940 karácsonya körül a csendőroknak kellett fát vinni az erdőből. Amíg álltam a szekérrel, megláttam, hogy az egyik házban valaki fest. Odatapadtam a kerítéshez és néztem. Ők észrevették kíváncsiságomat, behívtak és felajánlották, hogy rajzolni tanítanak. Vasárnaponként a táncból kimaradva átjártam a szomszéd faluba hát tanulni. Amikor mentem rajztáblával meg egy kis festékesdobozzal a hónom alatt, a hátam mögött a falusiak azt mondták: „Nézd, Zsiga megbolondult! Nem táncba megy, pedig jó táncos”.

– Furcsa, de a vágyaim, mint a festészet is, kényszerből valósultak meg. Akkor kezdtem el komolyan foglalkozni vele, amikor katonaszökevényként 1942-ben Észak-Erdélybe menekültem. Figurális festő vagyok, de a sok csalódásom az emberekben a természet felé fordított. A táj soha nem hazudik. A táj éltet. Nem akartam semmilyen izmus-hoz kötődni. Festészetemben is megmaradtam hűséggel annak az egyszerű embernek, aminek a falum elindított.

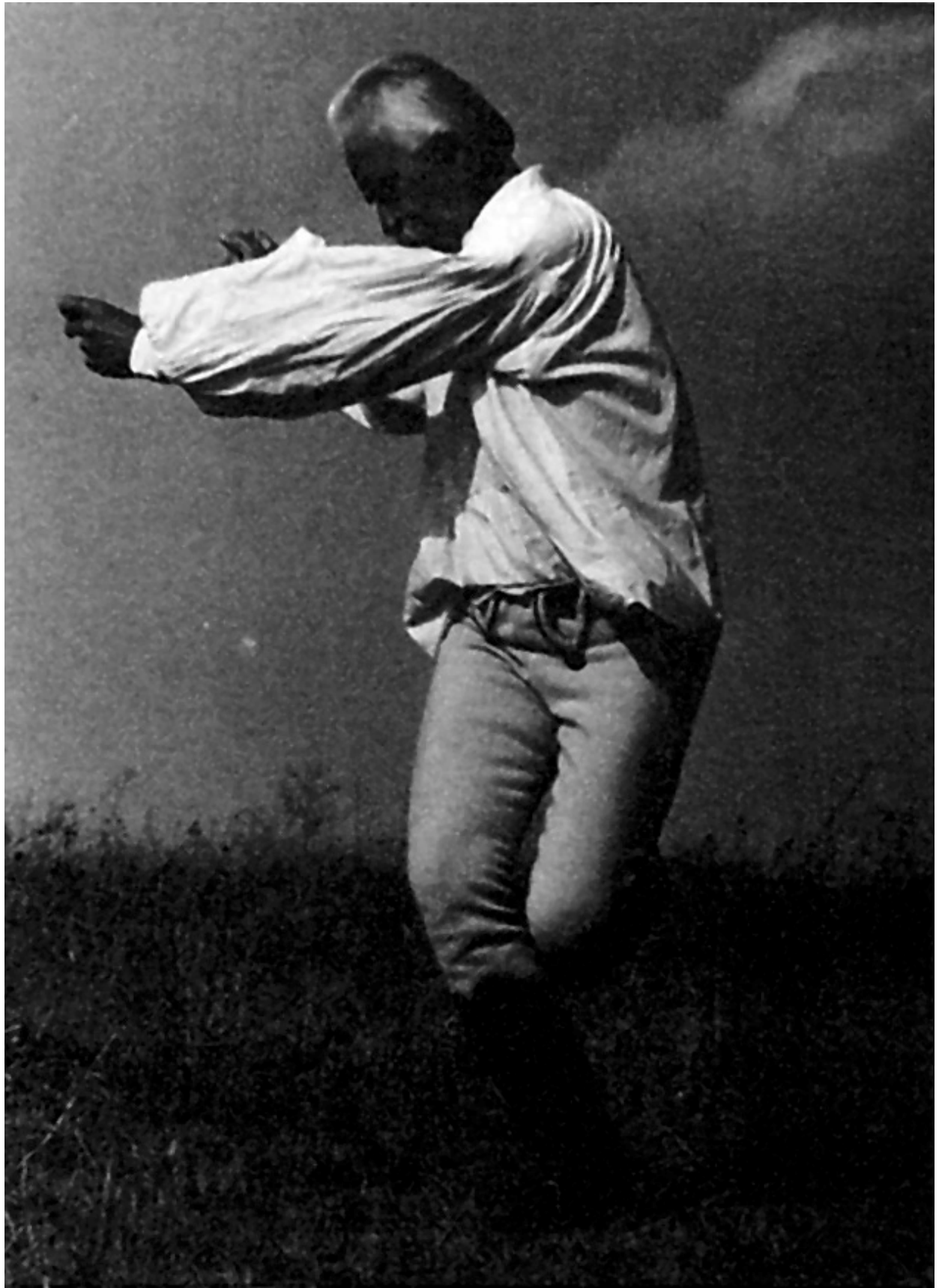
– Mi ad hitet?

– Az életkedv. Szeretek élni, szépen és egyszerűen. Szeretek jót enni és inni, táncolni, a barátaimmal lenni. Annyi mindent átéltem már annyiféle életformában. Meg kell élni, túl kell élni a dolgokat, legyen bármilyen rettenetes is, és az életet tovább kell vinni, ami sokszor nagyon nehéz. Talán úgy sikerült ez, hogy mindig önmagam maradtam és nem engedtem a befolyásoknak.

Az életben a legszebb dolog a munkán kívül a szerelem, az igazán tartozás valakihez. Ezek csodálatos dolgok. Feleségemmel 48 évig éltünk együtt, nagyon jól. Halála után újra házasodtam – érdemes volt élni.

(Gubcsi Anikó)

Pontozó

KELETI ÉVA

A szerelem pillanatában

– Nézem az egyik legismertebb fotóját, Ruttkai Éva és Latinovits Zoltán életét látom. Az egész életét egyetlen kocán. Mit érzett meg, ami ennyi melankóliát, szeretetet – nem is tudom pontosan, mit – képes összefogni két zseni visszafojtott mozdulatából?

– Szomorúság üli meg a képet, a szobát. Soha nem akartam fotós lenni – de ha már azt adta a sors, mérföldkövekből áll a pályám. Latinovits Zoltán képe furcsa történet. Nekem fontos volt, ma is az, hogy nagyon közel legyek a személyiséghez, amit vissza akarok adni. Ruttkai Éva jó barátom volt, Latinovitsot a színpadról ismertem. Kettőjük kapcsolata – ezt világosan éreztem már akkor is – olyan pont a magyar kultúrtörténetben, ami megörökítést kívánt. Megkértem őket – megengedték. Napokig közről-távolról néztem őket a lakásukban, a csodálatos kertjükben, mit tesznek, hogyan.

– ... ezért az egy fotóért?

– Egy Gondolatért. A kapcsolatért. A harmadik napon már nem fotóriporter voltam, hanem egy ember az életükből. Elkezdtek élni a mindennapjait a lencse előtt is. Kicsit rendeznem is kellett. A szerencse és a helyzet szándékos irányítása összetartozik. Éva és Zoltán egyszer csak felültek az ablakba. Kértem: gyerekek, vegyétek a kezetekbe a szerelmetek pillanatában készült képet – ez a *Romeó és Julia*, amit szintén én fotografáltam annak idején. Abban a pillanatban mindkettőjük arca elborult, azt hiszem, megéreztek a véget: a fotón látták, honnan indultak, mik voltak, s most hol tartanak, hova mennek. A kép két ember és egy szerelem teljes története, minden fázisa. Szomorú, elgondolkodtató, benne van a 60-as évek végének, a 70-es évek elejének a magyar kultúrtörténete.

– A fotón Latinovits Zoltán kezében lassan elég a cigaretta. Lassan elégett már az élet is? Égette?

– Valóban. Kettőjük kapcsolatának és az ő életének a végefelé készült a kép. Beleégett a magyar kultúrába, amely hagyta őt elégni. Nem tudom, meg akart volna-e kapaszkodni a mentőövbe, ha dobnak egyet – de nem dobtak. Életének, s nekünk magyaroknak nagy tragédiánk, hogy nincs Latinovits Zoltánunk.

– A pillanat töredékét mi szabad szemmel sohasem látjuk. Ön szerint mi vitte Latinovitsot a halálhoz, Ön mit látott, milyen gyötrődést, szenvedést? Mit nem kapott meg?

– Önmagát. Nem találta meg, pedig szakadatlanul kereste. Az első találkozásunk egy filmforgatáson történt. Fel-

került Debrecenből, és az első filmszerepét kapta. Zaklatott ember volt akkor is, egy olyan ember, aki folyton bocsánatot kért azért, hogy hát ő már nem mérnök, hanem valamilyen módon, elnézést, bekerült ide ebbe a nagy művészvilágba. Tragédiája is ez volt: soha nem volt biztos abban, hogy ez itt az ő igazi helye.

– Nem tudta, hogy zseni?

– Nem. Nem úgy élt. Emberi akart maradni, megtalálni azt a kifejezési eszközt, ami csak az övé. Mérnökként nem tudta, hát színészként próbálta.

– E könyvben mellettünk egy hihetetlenül érdekes női figurát látunk. Mi ez?

– Több címe volt, születésekor az, hogy *Pillangó*. Ahogy érlelődtek a gondolataim az élet lényeges dolgairól, címet változtattam: *Extázis*. A hölgy egy amerikai táncosnő, aki az *Erkel Színházban* lépett fel egy csodálatos szólóval. Jött, repült felém, és én lőttem. Amikor a felvételt elkészítettem, nem is tudtam, hogy pontosan mit teszek. Számomra mára szimbólummá vált ez a kép. Persze az extázisban benne rejlik a szelíd pillangó is, ilyenek vagyunk. Lehetünk. Ez a tánc a művészetek fantasztikus lehetőségét mutatja. A kilépést az egyéniségből, az átlépést és az átlényegülést egy más szférába, dimenzióba.

– Miért éppen a színházat választotta, s ki az Ön számára a legszebb darab, a legnagyobb színész, színésznő?

– A Nemzetinek volt egy fantasztikus korszaka Major és Marton idejében, a *Tojás*, a *Brecht-darabok*. A *Vígszínház* óriási periódusa *Várkonyi* idején olyan maradandó, hogy nekem ez lett a meghatározó. Ruttkai Éva személye döntő volt a magyar színjátszásban. Ma itt van *Törőcsik Mari*, nekem a Brecht-szerepekkel. Kedvenc előadásom *Csehov Három nővére* a *Vígszínházban*. *Darvas Iván*. *Márkus László*.

– Tudom, hogy kerülgetjük, de ... ki tehát Önnek e kor legjelentősebb színésze?

– Bessenyei Ferenc.

(Gubcsi Lajos)

Extázis

KERÉNYI IMRE

Az öröm fényével

– „A rendezés mesterség, művészet és tudomány együtt. S még ennél is több: az élet minden területén megnyilatkozó emberi magatartás.” Milyen az Ön magatartása most?

– Minden alkotóművésznek különböző periódusai és feladatai vannak, attól függően, hogy a társadalmi szereposztásban milyen helyet kapott és milyen a kor. Nyitott szemmel kell részt venni a világ változásaiban, és korszerűen kell megfogalmazni a válaszokat az élet kihívásaira. Egy időben a népi hagyományokat elevenítettem fel a színpadon, mert ezt a népi-nemzeti nyomvonalat szeretem. Azóta, hogy ez a politikai erők zászlójára került és valaki ellen irányul, már nem szívesen vállalom. Ezen értékek nélkül nem tudok élni, de nem szeretném ezt az örökséget senki ellen felhasználni. A különféle kultúrák képviselői egymásra lőnek árkaikból. Ebben a csatában nem kívánok részt venni és azokat tisztetem, akik tesznek ellene, és a kárpát-medencei kultúrákat természetesen használják, felmutatják. A nyitottság nélkülözhetetlen bármilyen kultúra, egész Európa irányában. Az a teljes ember, aki a kultúra teljességét tudja megélni. István egynyelvű országról beszélt, én azonban azt gondolom, hogy a többvegyjelű ember mégis értékesebb, mint az egy vegyjelű. Nem csak egyetlen lehetőség van a kifejezésre, nem szabad kizárólagosságra törekedni, mert az kevés esélyt ad.

Egyre inkább érdekel az intenzív pedagógia. Ha az ember tud valamit, kötelessége rögtön átadni, hiszen közös kincs, ami átfolyik rajtunk. Azért lehet szeretni az életet, mert egy gyönyörű, nagy, titokzatos folyó, ami évezredek óta megy, rakódik és épül. Talán éppen emiatt próbálom inspirálni a művészeket arra, hogy írjanak könyveket magukról. Foglalkoztat, hogy miért nincs magyar kulturális televízió, miért, hogy a művészek kiszorultak a médiából. Egy ilyen, közülünk kimagasló ember jobban legitimál, mint a megasztár(?), igaz, nem lehet mit tenni a globalizált nylon-kultúra ellen, mert jön, mint az úthenger. Európai feladat ez ellen fellázadni. Aki bármely európai nép kultúráját műveli, az Európát műveli egy szatellit-kultúrával szemben.

– Az *Ember tragédiáját főművének tartja a Csíksomlyói passió és az István, a király mellett. Mi adja ma e darab aktualitását?*

– Egy konkrét eset kapcsán tapasztaltam, hogy a *Madách-szöveg* a szemünk láttára hal el, válik könyvdramává, elveszti élő valóságát és kapcsolatát a közönséggel. Annyit változott a nyelv, hogy nem értik, akik játsszák, és nem ér-

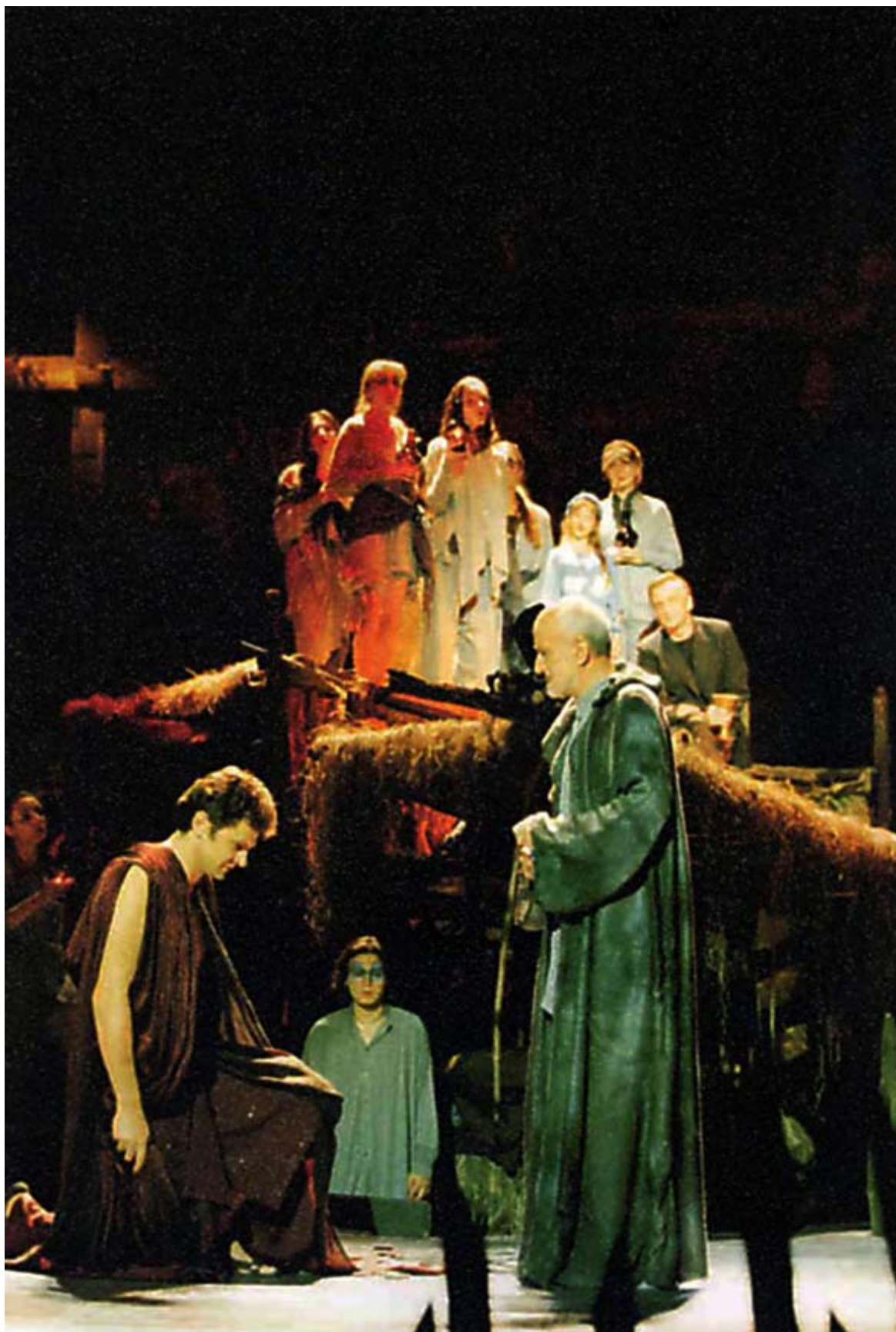
tik, akik nézik. Pedig Madách zseni, és ebben a drámában remekművet írt. Elhatároztam, hogy szelleméhez hűen Arany után először lefordítom magyarról magyarra. A színházi alkotó dolga lett, hogy a klasszikusokat a néző számára érthetővé-élvezhetővé tegye. Szerencsére újra pezseg az élet a *Tragédia* körül. Ez azért fontos, mert az a gondolatörmeg, amit elődeink hagytak ránk, óriási érték, abban nem árt megfürödni időnként. Megdöbrentő, de szerintem a közönség nagy része soha nem olvasta el a művet, így az mégis közel került hozzájuk.

– *Milyen hitvallás szerint él és dolgozik?*

– Megvívom a rám jutó küzdelmeket mindazért, amit családapaként és állampolgárként fontosnak tartok. Olyan szeretnék maradni, amilyen vagyok, és ha ezt valami zavarja, akkor tollat ragadok és politizálok. Mutatom, amire vágyak érzek, és megpróbálom elutasítani, amire nem, s ha veszélyesnek tartom, harcolok ellene. Ez az én hitvallásom. Hajt a becsvágy, a közlési vágy, a kötelességteljesítés bűvölete. Az a dolgom, hogy meséljek színházban, vásznon, és ez boldoggá, nyugodttá tesz. Érdemes élni, és minden munkámban igyekszem erre ráébreszteni az embereket. Még az *Ember tragédiájában* is az élet feltétlen tiszteletét szerettem volna kifejezni, hiszen mind *Ádámok és Évák* vagyunk, és a megismerés, a lét- és fajfenntartás, az alkotás, a kreativitás képességével bírunk. Nem kell a végítélet haronáit fújni! Nem szeretem a huhogást, a panaszkodást, *Jeremiás* siralmait, egymás ijesztgetését, a cselekvésképtelenséget és az egymásra való lövöldözést. Az én színházam célja, hogy e helyett hitet, melegséget, megértést, derűt adjon. A művészi cselekvésnek valamilyen módon meg kell váltani az embereket: harcos politizálással, nívós szórakoztatással, vagy érzelmes elandalítással. A darabok fináléját például úgy alakítom, hogy a közönséget felemelje, megtisztítsa és egy felismeréssel, az öröm fényével tudjanak elmenni a színházból. Az öröm az arcokon borzasztóan sokat jelent nekem.

(Gubcsi Anikó)

Madách:
Az ember tragédiája

KISS JÁNOS

Győri Balett

Amikor a katarzis születik

– A Győri Balett útja?

– Az egész egy mesebeli történet. 1978-ban a mi balettintézeti évfolyamunk együtt szeretett volna maradni, hiszen kilenc éven keresztül reggeltől estig együtt küzdöttünk. *Lőrincz György* mesterünk a táncon túl új szellemiséget is tanított nekünk. Ő hozta be az Operaházba *Béjart*, ami óriási áttörés volt, és amikor megláttuk, azt mondtuk, hogy mi ilyen szeretnénk táncolni. Ott ismertük meg *Markó Ivánt*, és felkértük, hogy legyen a vezetőnk. Megnyertünk magunknak mindenkit ahhoz, hogy leköltözhessünk az akkor elkészülő *Győri Kisfaludy Színházba*. 1979. november 1-én az első bemutatóval megszületett a *Győri Balett*. Külföldön úgy néztek ránk, mint a vasfüggöny mögül jövő kelet-európai csodára. 1991-ben *Markó Iván* elhagyta a társulatot. A család családfő nélkül maradt, és erre senki nem volt felkészülve. Teljesen mezítelenek voltunk, mert a darabokat nem játszhattuk többé. Mindent újra kellett kezdeni és megint a csoda segített: a Pápa magyarországi látogatása alkalmából a Püspöki Kar felkért minket egy bemutatóra. Így készült el a *Szent Margit-legenda* a Pápa tiszteletére, amit százezer ember látott akkor. Lassan kialakítottunk egy repertoárt, és ismét utaztunk a nagyvilágban. Sokan azért szeretik a Győri Balettet, mert a színpadon hús-vér férfiak és nők vannak. A társulat sugárzási erejét, elementaritását mindenhol kiemelik. Ennek oka az, hogy a táncosok emberként is nagyszerűek. Mindez annak a kohéziós erőnek és életben maradási törekvésnek köszönhető, ami mindvégig megmaradt a társulatban. Bizonyítási vágy hajt minden áldott nap. Az álom tehát folytatódik, és remélem, hogy nem kell egyhamar felébredni belőle.

– Mi az a különös, amit szeretnének kifejezni a táncaikkal?

– A tánc még a nyelv kialakulása előtt megszületett, mert a legalapvetőbb dolgok, az érzelmek pontosan kifejezhetők vele. A szóval lehet hazudni, de a testtel nagyon nehéz, mert a tánc, a mozgás minden ember számára ugyanazt jelenti. Az életet szeretnénk bemutatni, a múltunkat, a történelmünket, a szerelmünket, a kínjainkat és örömeinket. Ez minden darabban benne van, csak a nyelvezet változik, a koreográfia. Érdekes, hogy esztéták szerint a Győri Balett stílusa, szellemisége megmaradt, annak ellenére, hogy *Iván* távozott. Az előadóművészetek közül a legkegyetlenebb

sorsú műfaj a táncművészet, hiszen a táncszínpad a fiatal testet igényli. Gyerekkorban kezdjük megzabolázni a testünket, és úgy negyven éves korunkig táncolhatunk. Azután már öregnek számítunk. Érthető hát, hogy most, éppen most, fiatal erővel szeretnénk örömet szerezni.

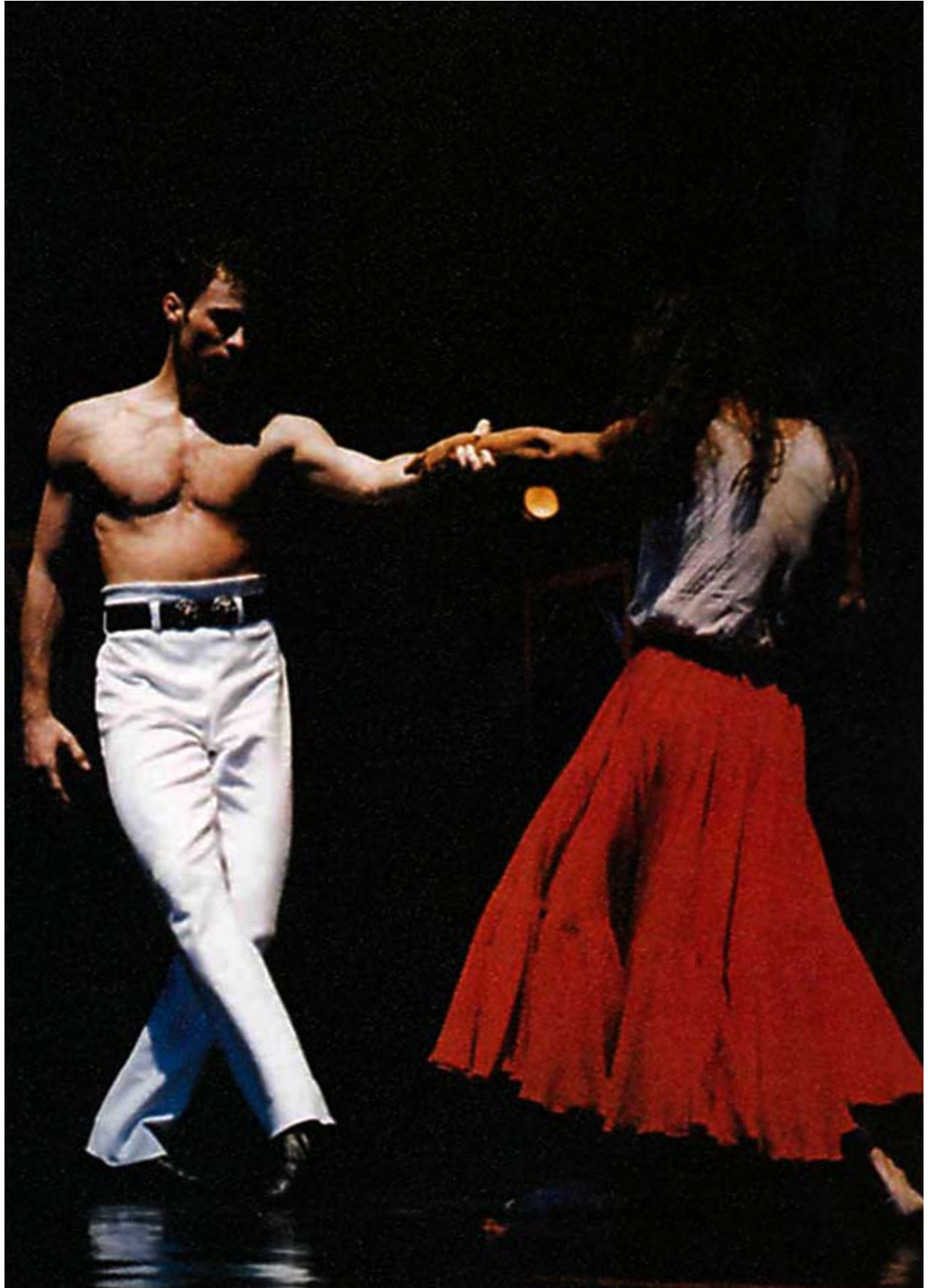
Az új évezredben még jobban felértékelődik a táncművészet jelentősége. A modern balett forrása a színházművészettől átvett forradalmiság volt. Most megfordulni látszik e folyamat, és a színház táplálkozik a táncművészetből: a mozgás óriási szerepet kap a világon mindenhol, a magasművészet darabjaiban is. Gyökereink a magyar néptánc kultúrából, a folklór formanyelvéből erednek. A néptáncban meglévő erő és formanyelvezet újra fontos lett. Ez az egymásból való táplálkozás csodálatos a társművészetek között.

– Mit szeretnének átadni az iskola növendékeinek és mit a közönségnek?

– Nagyon fontos az iskolateremtés és a nevelés. Táncosokat kell adni az országnak és a világnak. Ha ezt feladnánk, akkor a saját művészeti águnk továbbéléséről mondanánk le. Ahhoz fogható dolog nincs, mint amikor a katarzis megszületik a színpadon. Közös hitünk van az emberben, az életben, ebben a nagyon huzatos Kelet-Európában, ahol élünk és élni akarunk, a jövőnkben, az együttesben, a tisztességes munkával szerzett eredményekben és a függetlenségben. A művészetnek ugyanis mindig a politika fölött kell állnia, mert csak akkor tud méríteni belőle az emberiség.

Az Európai Unióhoz való kapcsolódás küszöbén nekünk kulturálisan nem kell felzárkóznunk Európához, mert a magyar kultúra és tudomány egyetemes. Ezt világosan kell tudnunk, éreznünk és éreztetnünk minden mozdulatunkkal. Kultúránk külföldi bemutatása óriási szolgálat az országnak. Örülünk kell mindannak az értéknek, amit felhalmozott e nép, és ápolni kell azt, mert nagyon illékony ez az örökség.

(Gubcsi Anikó)

Carmen

KOCSIS ZOLTÁN

Az erő a műben van

– Ön egyszerre zongoraművész, karmester és zeneszerző. *Élet a zenében?*

– A zene túl van a szavakon. Sokszor vagyunk olyan hangulatban, hogy nem tudjuk, mi a baj, és ha elkezdünk rajta gondolkozni, akkor sem mindig tudjuk szavakkal kifejezni. Ez zenében tökéletesen kifejezhető, és talán azért is nőtte ki magát a zeneművészet ennyire, mert sokak számára magasabb rendű közlési szférát jelent, mint az emberi beszéd. Fő hivatásom pillanatnyilag a karmesterség. Habár az alkotás áll hozzám a legközelebb, ahhoz olyan integritás és nyugalom kell, ami ritkán áll rendelkezésemre. Zenedarabjaimmal természetesen saját magamat szeretném kifejezni, mint ahogy mindenki erre törekszik. Saját zenei nyelvemet még nem találtam meg, és nem is baj, ha valaki sokáig keres. Én ebben inkább Lisztet követem öntudatlanul, aki későn érő alkotó volt. A kezdeti időszakban nagyon sokat kaptam a környezetemtől, tanáraitól, és ide bármikor vissza tudok nyúlni, de fordulhatok a művekhez közvetlenül is, mint ahogy a Bibliát olvassa az ember. Mindig azt éreztem, hogy jó úton vagyok, hogy egészséges az a nyelv, amit beszélek, nincsen leterhelve sallangokkal. Ha nagy ritkán elbizonytalanodok, van elég forrás, amiből meríthetek. Ihletet adhat egy fa vagy egy diszponált óra is, amikor az ember igazán ura önmagának és meglódulhat a fantáziája.

Bartók egy interjújában az egyéni hangvételt a legfontosabb faktorként említette, még az eredetiség fölé is emelte, és valóban igaza van: az egyéni, azonnal felismerhető, összetéveszthetetlen hang a legmagasabb rendű művészet. Zseninek elsősorban születni kell, és aztán ki-ki saját vérmérséklete, egyénisége, munkakedve, kötelességérzete szerint tökéletesítheti tudását, igaz arra is van példa, amikor ez a tökéletesedés kárára lesz az eredetiségnek. Minden mű saját maga teremti meg a szabályait, saját magát írja. A legnagyobb remekművek minden egyes előadáson újraíródnak. Az előadók médiummá válnak, mert az igazi erő a műben van.

– *Mit szeretne megőrizni és továbbadni?*

– Eddig még nem csináltam egyetlen olyan lemezt sem, amely ne hordozna nagyon fontos információt arról, amit magammal hoztam és amit tovább szeretnék adni. Életem főművének a *Bartók*-sorozatot tartom, ami *Bartók* összes zongorára írott műve. Feladatomban érzem a tradíciók iránti hűséget, illetve a tradíciók továbbfejlesztését. Ha pedig az emberi dolgokat nézem: igazság többféle lehet, de

becsület csak egy, vagyis a döntések során csak egyféle úton lehet menni, és azt a becsületnek kell diktálnia.

– *Mi ad erőt Önnek élethez és alkotáshoz?*

– Maga az, amit csinálok. A zenei szubsztancia, a darabok számtalan válságon átsegítettek már. A zene nem tűnhet el, mert ha ez megtörténne, tragédia lenne az emberiség számára. A zenében mindig lehet hinni, és enélkül már régen feladtam volna. A zeneművekkel kapcsolatban egyébként szilárd az értékrendem: mindazt jónak tartom, ami kiállta az idő és az ezerszer való átrágás próbáját. Ilyen például *Wagner*, vagy még inkább *Mozart*, *Schubert*, *Bach*. *Pilinszky* azt írta *Bach*-ról, hogy egyszerre szenvedő ember, könyörtelen diagnosztika és gyógyító orvos. Azok a legértékesebb zenék, amelyeket bármikor, bármilyen lelki állapotban meg lehet hallgatni. Az emberi értékeknél egy kicsit másképpen szelektálok, mert nem tudok diszkriminálni tulajdonságokat, hiszen attól vagyunk mások, hogy ezek a tulajdonságok másfajta konstellációban vannak bennünk jelen: nincs jó és rossz tulajdonság.

Erőt ad a jövő, a Nemzeti Filharmonikusok átszervezése, melynek eredményeképpen valószínűleg Európa egyik legjobb zenekarát mondhatjuk majd magunkénak. Minél érdekesebb egy koncert, annál nagyobb az esély arra, hogy a szülők zenére tanítsák a gyerekeket, mert csak ebből szülehetnek új tehetségek, és csak így élhet tovább a zene.

Itt és mindig itt szeretnék dolgozni, ebben az országban. Magyarország még mindig perifériának számít, ahonnan nehezebb a világot meghódítani. Ma egy zeneművész sokkal könnyebben csinál karriert, ha Nyugaton él – csak az a kérdés: ha a legjobb zenészeink elvándorolnak, akkor ki marad itthon, és ki marad a keleti országokban. A zenei intézményeinkben éppen a legjobbak nem tanítanak. Az a tény, hogy például Kurtág György Párizsban él, önmagáért beszél.

(Gubcsi Anikó)

A karmester

KOKAS IGNÁC

Határtalan birodalom

„Naptárral és órával életemet nem szoktam mérni. A születésem sem, a mulandóságomat sem. Mégis, a megtett utak birodalma – melyeket térben és időben bejártam – nekem úgy tűnik, határtalan.” (Kokas Ignác)

VALLOMÁSOK

Vénségemre egyre erősebbé válik bennem az a bizonyosság, hogy engem a szülőföld tudatos akarata készített elő és küldött a napvilágra. Sokáig rejtegetett, de hogy miért, azt nem tudom. Végül is 1926. március 4-én, mielőtt a nap a horizontra könyökölhetett volna, édesanyám segítségével a világra jöttem. Azóta is mint picinyke bolygó keríngék körülöttem eltéphetetlen kötelékénél fogva. Nem nagy baj ez, hisz ezt a kapcsolatot a kölcsönös szeretet élteti és teszi ilyen erőssé. Neki köszönhetek mindent, ami voltam, vagyok és ami még lehetek. Festőt is ő csinált belőlem, ma már ez is bizonyosság. Nem is ment a munka addig festőként, amíg kizárólag nem vele foglalkoztam...

Csak a szülőföld nem hagyott békén. Egyre több titkába avatott be. Vagy éppen a zárt ajtókra mutatott: „keresd meg a kulcsot hozzá”. Néha csodaszarvas után futtatott, máskor kőbe vésett törvények igazáért a magasba, vagy sírok mélyébe vitt magával. Ha más nem akadt, a hangyák közé térdepeltetett a fűbe. Sihederként az első, amit megtanultam tőle, a mindenre és mindenkire érvényes törvény: a KÜZDELEM. Ez az akarat és erő az, ami képes megőrizni, továbbadni az életet. „Ezért tiszteld és szeresd a most élőket éppúgy, mint elődeik emlékét, akik sok ezer éven keresztül ezen a helyen mindig jelesre vizsgáztak.”

Tele batyuval – melyben volt bőven igen meg nem is, a sok kérdőjelről nem is beszélve – bocsátott utamra a szülőföld. Én pedig mint hűséges fia, festékekkel, ecsettel a kezemben megpróbáltam mindezeket láthatóvá tenni.

... Kollégáim sokszor vetették a szememre, hogy keveset utazom a világban. Miért csak a szülőföldem körül kerengek eszelősen?

Mérgemben egyiküknek azt feleltem: „Ha én Válon, a burgondiás gödör szélén fenékbe rúgok egy kutyát, az épp úgy fog üvölni, mint Chicagóban. Ha nem, akkor az nem kutya!” Mindenesetre a beszélgetés itt abbamaradt. Talán Chicagóban vagy másutt a világon nem gatyát hordanak az emberek? Nem kell nekem máshova menni szeretetért, jó-

ságért, ganyéságért, bánatért, örömért, vagy mi másért! Hitért, hitetlenségért, netán hazugságért, felhőért, bogozni megfejthetetlen titkokat?

Válon mindez megvan. Hisz az én képeimet Bécsben már nem értik, nem a szülőfölddel van a baj, hanem velem, a rossz festővel...

MESE A RÓKÁRÓL MEG A FÁCÁNROL

Sokat szidtam magamat amiatt, hogy a világ dolgaiban nehezen igazodom el. „Majd ha megöregszem, bölcsebb leszek! – gondoltam. – Akkor nem kell annyit gatyáznom az igenekkel meg a nemekkel.” Hát, el is érkezett az idő, de én egyre nagyobb gyanúba keveredtem magam felől. Egy egyszerű kis példa.

Ballagok Ginzán az ember nélküli csendben. Közben jobbra-balra tekintetek, hátha csodát látok, vagy velem történik valami. Nem is kellett sokáig várni rá. Az egyik akácán riadt fácánkakas gubbasztott (úgy ült ott, mint a jó gyerek, hátra tett kézzel az iskolapadban). Szólok neki:

„Hát te mitől vagy úgy begyulladva?”

Csak pislogott. Lenézek a fa alá, a térdig érő fűben róka farka magasodik.

„Hát innét fúj a szél. Te nyavalyás – így kezdtem –, pont erre a szép fácánkakasra fáj a fogad? Tűnj el, de gyorsan, mielőtt a botommal agyonverlek. Menj be Gyűrőra, ott legalább tízezer tyúk van, ott legénykedj.

De aztán bevillant az agyamba: és ha ennek a rókának három gyereke sír az éhségtől valahol a föld alatt, akkor most melyiknek adjak igazat? Egy darabig tébláboltam, de dönteni nem tudtam. Hát itt tartunk! Arra még tellett, hogy odaszóljak nekik: tudjátok mit, döntsetek el magatok, én nem tudom!” Aztán sértődötten odábbálltam.

(Idézetek a Kokas Ignác című önéletrajzból, kiadta a Magyar Festészetért Alapítvány, 1997)

Kokas Ignác: Elszállt a madár

KONDOR BÉLA

*Nagy László:
Hét vers Kondor Béla képeihez*

DARÁZSKIRÁLY

Tűnődés mártírja ifjan s elevenen
Fiúk ti holtak ez vagyok ő nem a szégyen
Pírít s nem kutyaalázat párázza be
A hét világot átütő szemet fiúk
Süvítsen-e szárny a távlaton túli
Távlatba mit bemértem égi gengszter
Avagy szétpukkadjon szívem a földalatti
Keszonban hol vasbeton könnyezik s kintről
Rum néz be véres szemmel – ma nem születik
Szárnyal bárki szárny és távlat bánata ez
Nem a napvilág méze kell – kimondhatatlan –
Fűnyelvvel biztassatok fiúk: süvítsen

KÉSES EMBER

Heródes is így kezdte ahogy ez
Aki sihederkorban kutyusok
Cicák fülét-farkát nyeste le
Cifrált mint anyja a derelyét
Összenőtt a kéz a késsel össze-
Forradt hivatal s hivatás benne
Így nem lehetett ő csillagszóró
Toprongy köszörűs de csillagoltó
Rekorder áramvonalas fejű
Ím felöltöztetve jelképekbe
Ünnepel most és viseli a vér
Hemoglobinját sapka ez síttes
Túlontúl szolgált s a háttér: arany

GITÁROS NŐ

Te is megöregszel nyakad megöregszik
S kell csipkeörv de esküszöm a síron
Túlról is látom majd a ráncot ajaj virág –
Erezet és hajzat elavul a hit is
Csupa mész lesz nyúzod mézskő-ízülettel
S mész-Jerikód nem döntöd le ajaj virág –
Dísznek helyezlek hölgyi szemétdombra
Ágyam kerek öt seb jó balzsamot rája
Jó malacizmú bajnoknő ajaj virág –
Fenyegetlek s látom tél van ahol ültél
Rámromol az étel életem és minden
Bosszúm is csak engem ér el ajaj virág –

*(Megjelent Nagy László: Versek és versfordítások,
4. kiadás, Magvető, 1975)*

Az öreg király

KORNISS PÉTER

Mindig így együtt vannak?

– Korniss Péter kezében a fényképezőgép – Magyarországon, Erdélyből – 30 éve tenyeres-talpas magyar fotóművészetet alkot. Ezt, így, ezen a tájon, ezekről az emberekről csak így érdemes és csak itt lehet megörökíteni. Ugyanakkor a világ a magyarok közül leginkább Korniss Péter fotóművészetét tartja számon.

– Dokumentarista fotográfia a műfajom. Jellemzője, hogy Az emberről szól. Emberért, emberről – s mindig üzeni akar róla. Az első amerikai kiállításomon, 1977-ben egy professzor azt kérdezte: mondja, ezek az emberek tényleg mindig így együtt vannak, ahogy a maga képein? Meglepett, nagyon. Nekem oly természetes volt, hogy ezekben a népszokásokban persze hogy mindenki együtt lélegzik. Az amerikainak ez egyáltalán nem volt természetes.

– Ez a lényeg. A fotókon a lelkükkel kapaszkodnak egymásba minden másodpercben.

– Ezt akarom áthozni, most is, amikor már érződik, hogy ez a közösségi kultúra meglazult, a Kelet-Európában végbement földcsuszamlás nem hosszú átalakulásban, hanem hirtelen robbantotta szét a közösségeket. Ugyanakkor ebben a hagyományos világban még így is sokkal erősebbek maradtak a családi, a baráti kapcsolatok. A képeim azt keresik, mutatják, hogy ezek a kötelékek még szorosak és emberiek.

– A fotóművész olyasmit lát az emberekben, amit mi nem. Látja-e, hogy mitől ilyen erős ez a kötelék az egyszerű emberekben. A múlt gyötrelmei? A mai egymásra- és ráutaltság? Hősies magatartás, pátosz, lám, együtt vagyunk?

– Nem hősiesség, nem is gyötrelmem. Annak a hagyományos kultúrának volt a teljesen természetes velejárója, amely közösséget jelentett, abból állt eleve, s amely kultúra segített egyben tartani a közösséget. Ezáltal ragadhattam meg a lényegét: a kultúra vizuális formáit a fényképezőgép képes rögzíteni az örökkévalóságnak. Mikor elkezdtem ezt a munkát, az első találkozásom Széken volt egy táncházzal. Úgy éreztem, hogy a múlt századba csöppentem. Amikor a látvány elé tárult, rögtön éreztem, mire született a fényképezőgép. Később rájöttem, hogy sokkal több van a látvány mögött, a lényeges tartalom messze meghaladja az ünnepet, a szórakozást, mélyén a megtartó erő húzódik, s ezt vizuálisan ki kell tudnom fejezni. Ez a hivatásom... Az emberek összekapaszkodnak. Az asszonyok úgy mennek le a templomból hosszú sorban, hogy fogják egymás karját. Benne van ebben az is, hogy óvják egymást, nehogy valaki

elessen, de az is benne rejlik, az a szépség, hogy az elvonulásnak ez a rendje. A táncházbán, amikor a legények énekelnek, átfogják egymás vállát. Vagy szilveszterkor, amikor az óévet búcsúztatják, s majd az újévet köszöntik az éjféli harangszó után, a legények körbeállnak, egymás vállát átölelik erősen és kedvesen, és úgy énekelnek.

– Ha igaz, hogy a fotóművész olyasmit lát, amit mi nem, s Önt az érdekli, ami az emberi élet mély vonulataiban bújik, akkor...akkor ebben a Kárpát-medencében milyen a magyar, mit tud, milyen is tehát mindenki máshoz képest?

– Nem lehet így meghatározni. Illetve mégis lehet: sokféle. Ez a lényege. Sokféle a viselkedése, ezerarcú. Nincs erre klisé-szó. A magyar néptáncnak az az ereje, hogy hallatlanul változatos, gazdag. Az ír River Dance világhírű táncprodukció. Mindig arról beszélünk, miért nem tudunk mi ilyent. A magyar néptánc ugyanis sokkal de sokkal gazdagabb, főleg formakincsében. Bonyolultabb variációkból áll, többféle, sokkal nagyobb az improvizatív lehetősége, ez egyes, a páros, a férfi és a nőtáncok olyan gazdagságot adnak, amit kevés folklór tud. A megtartó erő a lényegünk. Szent István állama akkor és azóta befogadó ország, a történelmi és földrajzi helyzetünk arra tette képessé a népet, hogy sokféleségében találja meg az erejét. A túlélés képessége, a szerep Európa közepén. Mi nagyon, nagyon jelen vagyunk.

– A „Jelen” vagyunk, s „Jövő” is vagyunk...mondhatnám most egy szójátékos fordulattal...

– Magyar Nobel-díjasokról láttam egy kiállítást itthon. Tudjuk, hogy sokan vannak. Együtt látva őket, milyen érzés: te jó Isten, tényleg ennyien vannak?! Most is azt érzem: mozog az ország. Amikor kopogtatunk az Európai Unió kapuján, akkor nem valami segélyre szoruló elesett kaparászik. Nem leszakadt, szakadozott ország kéredzkedik, reménykedést izzadva, hanem azt érzem, hogy természetes a helyünk ott, mert éppen annyira szükségük van ránk, mint fordítva. Tudjuk, hol a helyünk, és oda is megyünk.

(Gubcsi Lajos)

Csángó
Madonna

KÓ PÁL

Nélküle nem lehet

– Szent István új szobra a Gellért-hegy Szikla-temploma előtt 2000 egyik nagy tisztelgése múltunknak. Mit jelent István Önnek?

– 1971-ben fogalmaztam meg Istvánt. Úgy látszik, ennyi idő kellett ahhoz, hogy köztéri szobor lehessen. Abban az időben még szükség volt az öncenzúrára, nem is Szent Istvánnak, hanem I. Istvánnak neveztem el. Amúgy semmilyen politizáló hajlamom nem volt, azt készítettem – főleg kisplasztikákban –, ami kikíváncozott belőlem.

– A dicsőséges magyar történelem alakjai édesapám meséi alapján nagyon megfogtak, ők érdekeltek és Istvánt nem is tudom kiragadni ebből a sorozatból. Megmintáztam Károly Róbertet Gyöngyösre, III. Bélát Bajára, Hunyadi Jánost Jánoshalmára, Mátyás királyt Visegrádra, Vetési Albert püspököt Veszprémbe. Elkészítettem Szondi szarkofágját Drégelypalánkra, Árpád házi Szent Margit kődomborművét a magam öröme, a római magyar kápolnába pedig három domborművet: Vajk bérmlását, Szent Adalbertet, Szent Gellért mártírhalálát és Boldog Özséb magyarországi hittérítését.

– István 1000 év után is elképesztően fontos, mert neki köszönhetjük, hogy itt vagyunk, hogy él e csodálatos magyar nép, amely erő volt ugyan, de összeroppanthatták volna a környező birodalmak. István leszállt a lóról és elkezdett templomokat építeni. „Parancsainkban a szent hitet tesszük az első helyre” – szólta István intelme és ezzel megteremtette a jövőt. Ez az alapgondolat. Az én fiatal, délceg, sugárzó, ámde koronátlan Istvánom ezért nem a lovon ül, hanem megveti a lábát a földön. A kompozíció lovasszobor.

– Önt a pusztá nevelte. Milyen, az egész életét meghatározó hatások érték ott?

– Perespuszta egy tanyaközpont és a gyermekkor ott: Tündérvilág és csoda volt. Tartást adott, bátorságot, ismereteket. Annak ellenére, hogy egy piszok rendszerben éltünk, hihetetlen szegénységben, mert mindent elvettek, ami mozgatható volt. Megtanultuk azt, hogyan lehet nehezen, de mégis túlélni ezt az időszakot. Jó iskola volt. Az akkori embernek, ha méltatlan sorsba is taszították, volt világgépe. Együtt élt a természettel és pontosan tudta, hogy a tavaszra nyár jön, a nyárra ősz és így tovább. Talán ezért tudtam megállni a helyemet. És azt szeretném, ha az én gyermekeim is ismernék mindezt. Nincs annál gyönyörűbb, mint amikor az ember magától, sietség nélkül felébred, feléled, kísértál a kertbe és a nedves fő a talpát simogatja.

A származásom meghatározó. Édesapám jó iskolákat járt ősi nemesi család sarja, édesanyám pedig legalább olyan régről eredeztethető 12 gyermekes zsellércsalád legkisebb leánya. Ez a keveredés a véremben csak jót hozott. Kitartóan tudok dolgozni – ezt édesanyámtól örököltem. A könnyedséget, a kíváncsiságot és sokfajta tudást pedig édesapámtól. Belőlük meríték a munkához, az élethez. Belőlük és a gyermekkorom törvényeiből, ahol nem volt helye az árulkodásnak, a siránkozásnak, és komoly felelősséget kellett vállalni mindenért, amit ránk bízta.

– Mit mond el a művészete: a szobrokkal, a rajzokkal, az írásokkal?

– Világhírű festőművésznek indultam, ... hm... de ez a pálya már a gimnáziumban kerékbe tört. Így lettem szobrász, és ebben megtaláltam azt, amit az élet jelenthet: mindent. Mindig afelé kapaszkodtam, ami jó, és így a szobrászkodás sok nehéz élethelyzetten átsegített.

Van egy küldetésem, hogy azokról az emberekről készítsék szobrot, akik derék módon helytálltak az életükben, de nem ismeri őket a kutya sem. Amikor őszinteség és valódi tartalom nélküli bronzba és gipszbe öntött jelszavak jelentették a szobrászatot, akkor én teljesen mást akartam csinálni, mert annyiban vagyok én, amennyiben különbözök másoktól. Végiggondolt, a helyre illő, kifejező, érthető, örömet okozó, jó köztéri szobrokat készíteni – ez hajtott és hajt. És roppantul élvezem, fizikailag kívánom, hogy faragjam a követ vagy a fát. Olyankor úszok, repülök, lebegek.

– Meddig ér el a hite?

– Eleinte magamban hittem, hogy egymagam el tudom végezni... a sorsomat. Aztán rájöttem, hogy annyira kicsi porszem vagyok, hogy valami transzcendensebb dologba kell kapaszkodni. Megéreztem, hogy el kell fogadni egy felsőbb erőt, Istent. Nélküle nem lehet élni.

(Gubcsi Anikó)

Szent István

KUBIK ANNA

Az élet az Álomszerep

– *Mi magyarnak lenni? Nőként? Színpadon? 2000-ben? Van értelme ily kérdést feltenni?*

– Nem tudom a válaszokat ilyen kérdésekre, s nem is keresem. Azokon az alakokon keresztül, akiket én játszhatok, mindig bizonyíthattam, mennyire szeretem a hazámat. Az *Advent a Hargitán* jut eszembe elsőként *Sütő Andrástól*. És nekem örömet okozott a *Bánk bán* Melindája is, pedig ezt sok színésznő nem szereti – megtaláltam azokat a történelmi pontokat, ami miatt rajongásig szerettem. A *Magyar Elektra* is a szívem darabja *Bornemissza Pétertől*. Olyan ékes magyar nyelv zeng benne, amit sem előtte, sem azóta nem volt módomban gyakorolni. A Nemzeti Színház darabjai, majd az újak máshol, végtelen sok örömet okoznak nekem, éppen azzal, hogy magyar darabok. Éppen ezek miatt szerződtem vissza most mégis a Nemzetibe... S volt szerencsém *Tündéhez a Csongorban*, a maiak közül megemlítem *Pozsgai Zsoltot*. Ha nem játszanánk magyar darabokat a magyar színházakban, akkor előbb-utóbb megszűnne a magyar drámaírás – akkor el fogunk tűnni. A mi fennmaradásunkhoz fontos a mindennapi színpadunk, kell, hogy tükröt tartsunk magunknak. S nemzet, színház, én, a magyar ember együtt vagyunk benne fontosak – s ha nem játszunk, nem lesz se néző, se író.

– *A nő küldetése e Föld színpadán az anyaszerep és talán egy picikét a feleség is, ez nyilvánvaló. Azt is megértem, hogy a valóságos színpadi szerepben is ihletést akar nyújtani másoknak. De mitől magyar a nő a színpadon? A férfiakét látom magam előtt – szablyával, bajusszal...*

– Hogy nem magyar a Magyar Elektra? Csak a görög Elektra valóságos, hosszú, fekete hajjal? *Kerényi Imre* viszont azt mondta, hogy ezt a mi magyar Elektránkat eljátszhatja a szőkes-vöröses Kubik Anna. A szívét-esztét keressük a darabnak – ami ide húz. Szeretjük a hazánkat és ragaszkodunk hozzá: és akkor ez mindig megjelenik a gondolatainkban, az erkölcsünkben. Mihez húz engem ez a szív? A pannon tájhoz, ez az én világom és hazám. Ha megyek a Veszprém megyei kis falumba, akkor tíz kilométeres hatótávolságon belül érve elkezd sűrűn dobogni a szívem. Az én hazám ma sem Budapest, hanem a szülőhelyem, amelyhez végtelenül ragaszkodom, ahol az édesapám kínkeserves munkával küzdött azért, hogy a három lányát útnak indítsa, ahol az édesanyám ma is küszködik egyedül, ültet, kapál, nincs egyetlen napja, ami üres lenne, ami gondolatlanul telne. Ő a tett. Az *ősi* minta számomra. *Ősi* a falu neve...

– *A világ sokat bajlódik a férfi és a nő egyenjogúságával. Ki húz a színpadon? Mely nem hite az erősebb ragaszkodásában műhöz és közönséghez? Ki szolgál szívből igazán?*

– A nőkben azért bízom jobban, mert a lelkükben nagyobb a rend, praktikusabbak. A férfiak sokkal idealistábbak, elszáll a szó fölülük néha. A nők hajlékonyak és hajlíthatóak, a csendjükkel többet érnek el, mint a férfi hangzavar. Persze ne tévedjünk: egyformán szolgálunk a színpadon. Életben, szerepben, munkában, színpadon azonban állhatatosabbak a nők. Nagyobb a munkabírásuk... Jól elszórakozom a beteges hazai sztár-allűrökön. Ha valaki felkerül a média-címsztorikba, akkor már sztár, magyar megasztár... Mosolygok.

– *Van-e, lesz-e társadalomteremtő ereje a magyar nőnek – színésznőnek, anyának, leánykának – ebben a most még felfordult értékű világban, a véres és gyors XX. század lezárása után? Olyan, mint egyszer a matriarchátus volt...*

– Nem akarok kinyilatkoztatni, félek minden ilyentől, honnan tudnék én ilyesmit szavakba önteni. A tisztesség, a becsület a mi dolgunk, ezt és csak ezt tudom, azt, hogy egy nő mindig békét akar maga körül...

– *... és akkor miért van az örökös férfi-nő háború?*

Hogy miért akar a nő békét? Genetikailag erre van kódolva. Egy nő csak akkor tud kiteljesedni, ha körülötte béke van, így lehet anya, így képes alkotni. A háborút tehát nem a nők vívják... az üzletemberek érdekeltek benne, akik mérgesek, ha veszítenek, és rombolnak, és mert veszítettek, megint még többet akarnak birtokolni... Nem érdekes, mi van 2000 előtt vagy után. Én hiszek abban az értékben, ami nem most alakult ki, hanem már a Bibliában is megfogalmazta az Ember. A 10 parancsolat jó értékrend, nem kell új. A keep smiling életforma nem a mi életünk. A hazugság, a képmutatás tönkreteszi a házasságunkat, a hivatásunkat. Nekem sok-sok gyönyörű szerepem közben az életem az Álomszerep.

(Gubcsi Lajos)

Kaukázusi krétakör

KUNKOVÁCS LÁSZLÓ

Hátán az országgal

– Kérem, hogy képzeletben e beszélgetésben induljon neki az országnak úgy, mint négy évtizede minden nap a fényképezőgépével: mit lát, mit láttat most velünk?

– Népmesei parancsot teljesítettem. Eridj fiam világot látni. A fényképezőgépet csodamasinának tartom. A világ egy-egy darabkáját – amit itt akarok marasztalni, mint Faust akarta, mert fontos vagy szép – úgy rögzíti, mint semmi más. Ez tanított meg a tények tiszteletére. Mindennek utána kell járnom; hogy szigorú legyek. 18 népnél voltam néprajzi gyűjtőúton huzamosabb ideig... Elindulok a *bódmezővásárhelyi* tanyavilágban. (Épp ott van a kiállításom: *Puszták, tanyák, faluszélek*.) Ott sokat megbújtam. Nem véletlenül ez az alföldi festészet központja. Pusztul is, meg épül is ez a világ. Megyek *Székkutas* felé, mondjuk a *Lévai-tanyán* egyszer csak egy kerek óllal találkozom, ami a magyar építészet archaikus rétege, elvezet áttételesen akár a kerek templomokig, megdöbbenő, hogy megmaradt ez a stílus. Juhászokat látok, egyik-másik, ha otthon felejt a gyufát, akkor lehajol – és mit ad Isten, a fűben talál egy kovakövet, ami az Alföldön amúgy nem terem, csak *Sümege* mellett található egy őskori kovakőbánya, ezt tehát valamikor ott hagyta egy ember, egy pásztor a neolitikumból talán, akinek ez volt a tűzgyűjtője a hamuszírban kifőzött taplóval vagy a sásbuzogány bolyhával. Otthagyta az őskori ember, azt mondta magában, *nesze komám, vedd föl, aztán használd te is*. Ez is Magyarország kedvessége. Őriz archaikumokat, benne vagyunk a múltban, megmaradt a tanyavilágunk, amit az öregek még őriznek az egyetemes kultúránkból, ami a természettel való együttélésünk harmóniájában született. *Ez az ország csudaország*. A Tisza mérgezése miatt végre szó esett e folyónkról, előtte alig. Pedig a cián-irtás előtt olyan gazdag halászati kultúra volt, oly bő eszközhasználat, ami visszament az obi-ugorokig az *Uralon* túlra, a kis nyelvrokonainkhoz, ahol ilyen pazar ez a kultúra. Ez az életforma Nyugaton elhalt, csak mi tudjuk felmutatni. Fantasztikus. Sok ilyen van. 40 éve járom az országot, s most egyre jobban látom, mi minden hiányzik még, mennyi a hézag a munkámban. Megszállott volnék, aminek kezelnek? – ebből elegendem van! Kellene egy jelenkutató intézmény, s mivel a fotó nem fikciós műfaj, puritán maradt – meztelen-senekű, ahogy mondani szoktam, nincsenek komplexusai –, a valóságot átírás nélkül tiszteli. Nagy vitám van azokkal az irodalmárokkal, akik szerint „van ugyan valóság, de az csak akkor számít, ha ők csinálnak

belőle valamit...” A jelenkutatásban végre megteremthetnénk a saját önbemutatókultúránkat is, mert az nincs máig se. Manipuláció nélkül. EZ a fontos! A fotó megbízható, pontos vizuális információ a valóságról. S mivel ki se látszunk a manipulált információkból, s ez már-már szörnyű, a fotó igazsága föl fog értékelődni. Ezért mondják Nyugaton: vigyázni a fotóarchívumokra, kincset érnek. A megfestett álarc meg a kosztüm lehet nagyon szép, de abból baj van, ha a tévé, a film azt, és csak azt szeretteteti meg. Tele van az ország valós csodákkal, amelyek talán nem oly bombasztikusak, de igazak és becsületesek. Miért sugallják azt valakik, hogy „*lapozzuk át*”?

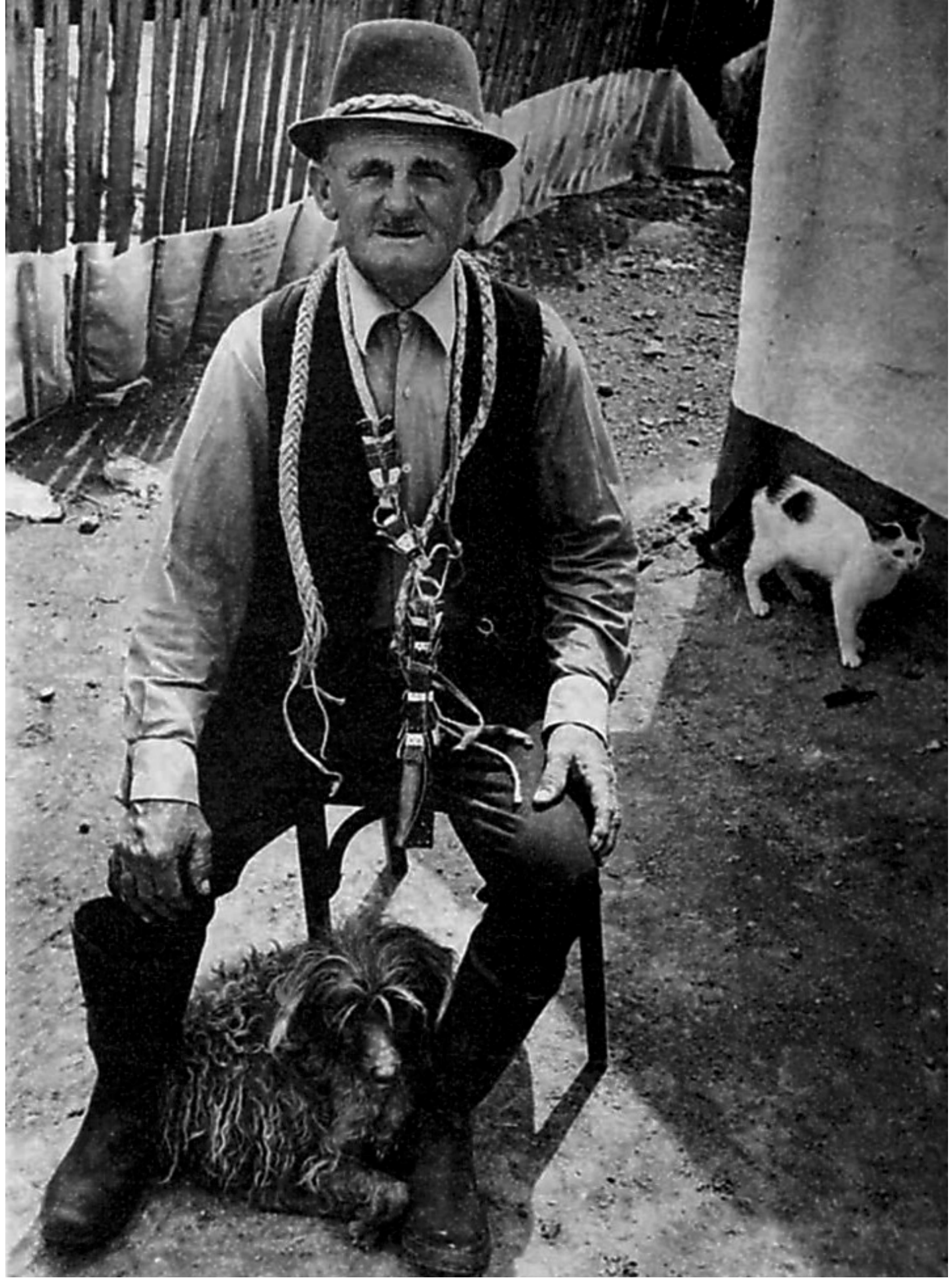
– *Hol jár a legszívesebben?*

– Az Alföldön születtem, csak azt szerethetem a legjobban. Ha pedig így van, akkor a sztyeppeövezet érdekel, amott *Mongólia, Észak-Kína*, itt pedig a *Nagy-Alföld*. Az Alföld pásztorsága sztyeppe-típusú pásztorkodás, példaként megemlítem a botos- vagy rudaspányvát, ahol a bot végét az állat lábába akasztva fogják meg a marhát, a birkát, s nem lasszóval. Ezért haragszom a csikós-gulásozásra, ami jókora félműveltség, idegenforgalmi nyáladzás, amihez a pásztoroknak semmi köze sincs. *Herman Ottó* zseniálisan észrevette, hogy a halászat és a pásztorkodás a két ősfoglalkozásunk... Tiszai barangolások tartoznak a menetrendhez, az élő agrártörténet írása képekben. Ősépítményeket keresek, sárépítményeket, a népi építészet archaikus emlékeit, kinti hófehér kupolás kemencéket... *Boldog* falumúzeumában a pásztoremberekről állítok ki a *Millennium* jegyében. A *kunok Magyarországon* című kiállításom pedig Alma-Atában volt látható: a kunok, ha beszélnek a nyelvüket – persze, már háromszáz évvel ezelőtt elveszítették –, akkor megértenék magukat a kazahokkal... És így megyek tovább Keletről Nyugatnak és vissza – a végállomás mindig a rónaság, a végeláthatatlan Nagy-Alföld...

– *...ami az én hazám is.*

(Gubcsi Lajos)

LAJKÓ FÉLIX

Állandóan szerelmes vagyok

– Miben mások Budapesten az emberek, mint a Vajdaságban, Szabadkán?

– A mentalitásban. Otthon az emberek sokkal jobban vannak szabadulva, itt nagyon merevek. Budapestet messziről kedvelem, de a mindennapi élet nem tetszik, nem szívesen laknék itt. Belgrádban teljesen más az élet és megint más Szabadkán, mert az kisváros. Nekem itt örülni hiányzik a Balkán, ami kívülről rossznak tűnik, de én abba születtem bele és szeretem. Az ottani embereket lustának tartják, lepattantnak, de az igazság az, hogy állandóan szól a zene, és mindig történik valami izgalmas.

– A te zenédet miből merítetted, honnan jön?

– Talán valamiféle népzeneeknek a keveréke és mindenféle dolgoknak a keveréke, de inkább az ebből kialakuló érzések és hangulatok. Csak elkezdek játszani és játszok. Ha zenekarral hegedülök, akkor követni kell azt, amit megbeszélünk, de egyedül teljesen szabad a muzsika, akkor az érzéseim vezetnek. És ez a zene mindig gazdagodik attól, amit felszívok magamban. Sokféle zenekarral és emberrel játszottam és még sokkal is fogok. Ez mindig más és más élmény. A régi zenekarommal már ritkán muzsikálok, a japán Tanakával úgy évente egyszer, és van olyan is köztük, akivel nem szeretek hegedülni, mert erőlködés nekem. Nemrégiben a Boban Markovics Orkestarral koncerteztünk. Ez egészen különbözött a többitől – csattogás az egész. A cigányzenéből még lehet meríteni, mert ez az egyetlen élő dolog. A koncerteknek van egy folyamata. Talán az első pár koncertem volt a legjobb, mert akkor bennem volt, hogy valami nagyon jól kell csinálnom. Most is ezt érzem, csak folyamatosan.

Zenélni egyébként úgy jó, ha felszabadulok teljesen, és azt egyedül lehet a legjobban. Amúgy nem szoktam egyedül lenni, nem vagyok egy remete típus. Hogy miért csukom be mindig játék közben a szememet? Talán, hogy rákoncentrálok, beleéljem magam. Az emberek nem mindig tudják szavakkal megérteni egymást. Én sem tudok jól beszélni. Inkább hegedülök. Szívesen muzsikálok bárkinek, aki meghallgatja.

– Mit szeretsz igazán ezen a világon?

– Mindent ilyen találmányokon kívül, mint például a beton. A cement az ellenségem. Nem szeretem a háborút, a seggfejséget. Ezen kívül mindent, még a halált is, mert megbékéltem vele. Olyan életben vagyok, ami nem egyszerű és sok dolgot kipróbáltam már, amik behozzák a halál-

érzést. Sok kis halál. Azt sem bírom, amikor nem hagynak békén olyan dolgokkal, mint a pénz. Az nem érdek engem, az nem fontos, nem függhet tőle az ember. Az élet érdek. Egy elképzelés szerint a Mennysorszámban nem kell a pénzzel foglalkozni. De miért nem találnak ki valami mást? Mert, ha úgy lenne, akkor itt is van Mennysorszámban.

– Folyamatosan égeted magad. Honnan veszed az energiát?

– Nem hiszem, hogy az embernek van saját energiája. Van egy kapcsolata a világgal és azt vagy meg tudja tartani vagy szétesik. Van valami hitem, de nem olyan konkrét, mint Jézus, vagy Buddha. Hiszek a jóban. Van egy alapjóság a világban. Ebbe belefér a zenélés, mert csak úgy tudom csinálni, ha jól akarok vele. Vannak olyan dolgok, amiket érdemes megőrizni, ami csak itt létezik a Földön. Ilyen a szextől kezdve a viharig sok minden, a nyár, ősz, tél, tavasz. Vagy ilyen a zene, ami nekem hitet jelent és szeretmet. Nem a kitalált hangzás a fontos, hanem a szellem benne. Ez a hit visz előre engem. Régebben még el akartam érni valamit a zenével. Már nem. Persze, ha le lehetne vele győzni a gravitációt, az klassz lenne. Azért így is boldog vagyok. Igaz a boldogság fenntartása is egyfajta agymunka: ami nem odavaló, azzal nem foglalkozom.

– Azt mondják, hogy hegedűvel kelsz, hegedűvel fekszel. Marad még érzelmed például szerelemre, vagy mindened a zenélésnek adod?

– Megtörténhet, hogy hegedűvel fekszem, de szeretem a hölgyeket nagyon. Tudok borzasztóan szerelmes lenni, de lazán szórakozni is. Az betegség, ha valakinek pont a szerelemre vagy a barátaira nem marad energiája. Én állandóan szerelmes vagyok. Van olyan is, hogy nem konkrétan valakibe, de mégis úgy érzem magam.

– Mi az a három dolog az életedben, amiről legnehezebben mondanál le?

– A szex, a napfény és a zene.

(Gubcsi Anikó)

A virtuóz

LATINOVITS ZOLTÁN

„Petőfi Sándor

Petőfi neve egyértelmű a magyarsággal. A magyarság álmainak megtestesítője. És milyen nagy és mély értelmű ez. Hitem szerint a „magyar” nem faj, hanem Hunyadi János óta: vállalás. Hunyadi korában Nándorfehérvárnál a háromszínű lobogó a földet védte, Európát védte, a keresztény kultúrát védte a mohamedánok ellen. És annál inkább magyar Petrovics is, tót apával és tót anyával felküzdötte magát a nép és földje védelmében a legnagyobb magyarrá.

„A maroknyi magyarság nemcsak a szabadságharc alatt, már évtizedekkel azelőtt, valóban, mint lángoszlop világít, mint mágnes rántja magához a körötte élő népek fiait; minél értékesebbek, műveltebbek azok, annál biztosabban. Magyar-nak lenni sose volt nagyobb dicsőség, mint azokban az esztendőkből. Honnan e varázslat?” (Illyés)

Honnan e varázslat. A földből, az ételek ízéből, az italok zamatából, az emberek mosolyából, nemességéből, a lányok szépségéből és bájából, a dalból, a véres szenvedésekből, a Szűz-Máriás lobogóból. Honnan e varázslat. Ida kívánczik Petőfi definitív verse: a Magyar vagyok.

*Magyar vagyok. Legszebb ország hazám
Az öt világrész nagy területén.*

... Szívét a végtelen pusztá bontja ki, ahol a fantázia szabadon szárnyalhat, ahol a lidérc és a délibáb lebeg a föld felett, ahol a nagy kupola a csillagos égbolt, mint kupola borul az őrtüzek pislá fényei fölé.

*Magyar vagyok. Természetem komoly,
Mint hegedűink első hangjai;
Ajkamra fel-felröppen a mosoly,
De nevetésem ritkán hallani.*

... Így hát senki ne nyúljon Petőfi versét elmondani, aki-ben a költő tulajdonságai: a gyermekség, a nemes természetesség, igazságérzet, magyarságérzet nem lobog, mint a pástortűz, szikrázva, lobogva, táncolva, dalolva. Hiába tanulja akármely felnőtt verseket, száján kopogva esnek ki, koppanva buknak földre a szavak gyermeki hit nélkül. A forradalmas-szerelmes lobogás mélyről, a történelemből, a szikké száradt földből, a lélekből, a szívből szárnyal elő. Sárban taposó, bús, melankolikus, kiégett kedélyvilág nem

képes áttüzesíteni a halott sorokat... Tudj szeretni nőt, lányt, társat, asszonyt, tudj szeretni hazát, lelket, szellemet: csak így fogj hozzá Petőfi-vers megtanulásához. Más-ként a versek együgyűnek, laposnak, százsorhallottnak, rossz játéknak, hamis dalnak fognak hallatszani...

Félegyháza, 1848. jún. 6-8. – jegyezte a vers alá. 25 éves a fiú, aki hazatér.

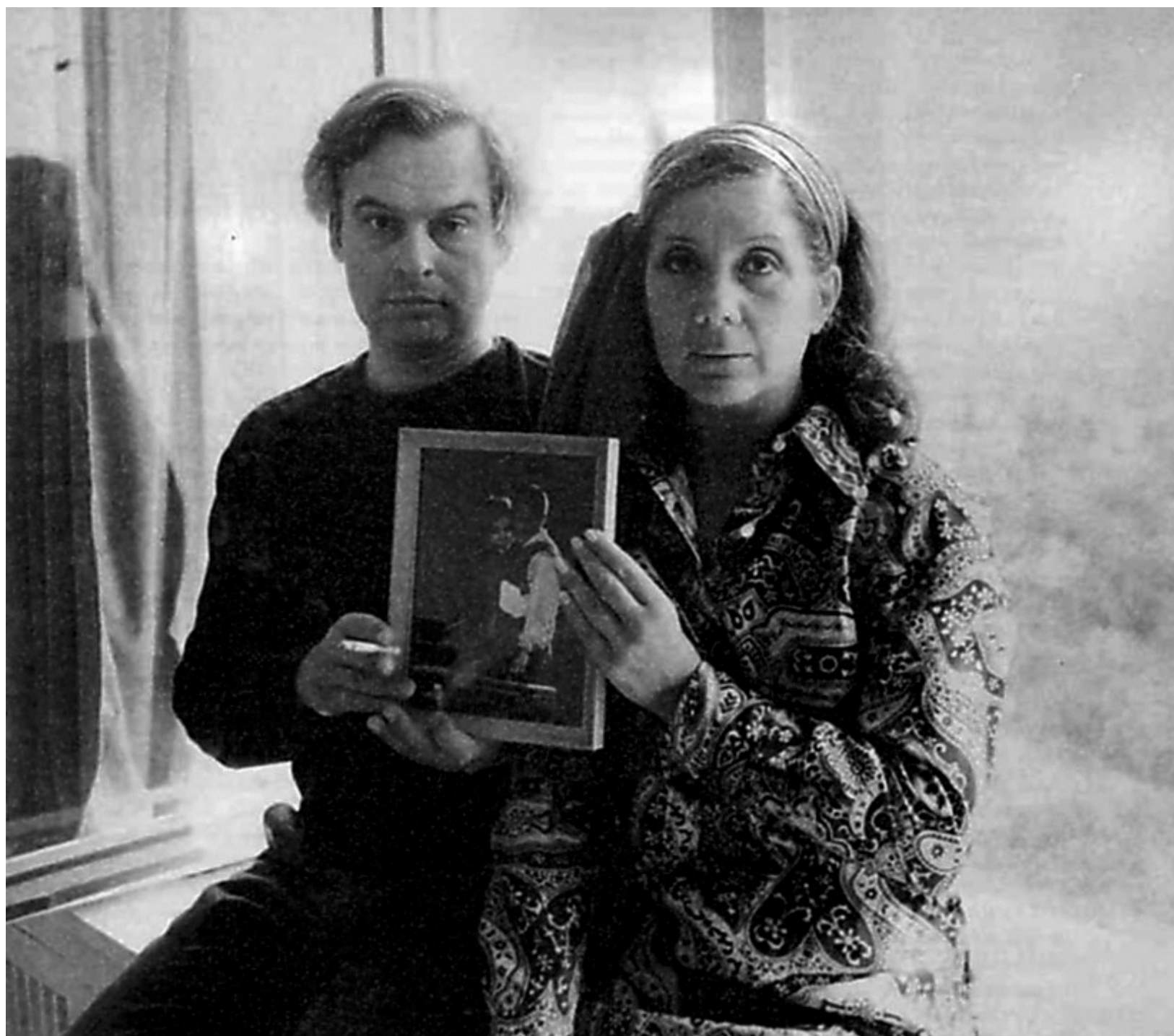
*Itt születtem én ezen a tájon,
Az alföldi szép nagy rónaságon*

... Az évek, az eltelt hosszú-hosszú tíz esztendő kezd felbukni az emlékezetben. A második versszak zárósora, „cserebogár, sárga cserebogár” – sokat kell idézni, hogy a gyermekkor előbukjon – már az előző sorhoz tapad: „hús esztendő... az idő hogy eljár”! Bizony, Cserebogár, bizony idő, a betyár életbe, lejár az idő.

... És mely öröm, milyen feneketlen boldogság: „gyermek vagyok, gyermek lettem újra!” Megy, a régi gyermek még él, és íme, ha felidézzük, megkísértjük, kísértő szóval hívjuk, rámoccan még a nehézkes test: „Lovagolok fűzfásípot fújva”... Megkondul a régi csilingelő-lélekcsengettyű, nekiiramodik a lélek, vagy a test is? Ki tudja?

„Megitattam, gyi lovam, gyi Betyár...” Ez a sor a crescendo, a mozdulást a lélek iramodása kíséri, sikerült 20 évet, 2000 évet visszaállítani az időben... Már este van, és a gondolat szárnyán, a szív szárnyain már befut az este: „kifáradt már a lovas és a ló”, és íme a legnagyobb kísérlet a bizonyítás, a beteljesülés: a dajka, a régi földi dajka, föld alól, föld felől, valóságosan, képzeletben ölével, dalával, megjelenik, és a vers szárnyán már nem csodálkozunk, ha előkerül is a föld alól: „Hallgatom s félálomban vagyok már...”, még hal-lom, már nem is hallom, csak a száj mozdul rá, artikulálva a betűket: „Cserebogár, sárga...”

*(Latinovits Zoltán: Emlékszem a röptetés boldogságára,
Magvető, 1985. Szerkesztette Szigethy Gábor)*

Ruttkai Évával

LÁZÁR ERVIN

... új világ kicsi csírája?...

– Komoly szív műtét sokkja alatt és után pihentetheti-e az író a tollat?

– Megírom magamnak mindazt, ami a betegségem során lejátszódott bennem egyrészt, hogy feldolgozzam, másrészt, hogy visszaszokjak a mondatok szerkesztéséhez, írásához, hogy újból felébredjen bennem a vágyakozás. Mert írni csak akkor lehet, ha fontos mondanivalója van az embernek. A halál közelében járva azt gondolom, az élet tanulsága az, amit már az őseink is megmondtak: az ember önmagát valósítsa meg és ne akarjon másnak látszani, mint amilyen. És ha ezt meg tudja oldani, akkor fontos lépést tett afelé, hogy az élete halál nélkül kibírjon egy szív műtétet.

– Mi az, amit, amiről és amiért Ön ír?

– Sokszor azt gondolom, hogy nem is vagyok író, hogy nem az irodalom kategóriájába tartozik, amit papírra vetek, és nehéz bármiféle műfajba sorolni azt. Olyan ez, mint ha valaki másnak az odaadó segítségével hoznám létre a szöveget, amibe azután erő és szeretet költözik. Mondom, mint a mondókát a ház végében a gyerekek.

Ha ez a segítség, ez a sugallat nincsen, akkor az írás kopog, zötyög és nem az, amit szerettem volna. Többnyire prózákat írok, habár mindig szerettem volna verselni, de azt nagy bánatomra nem tudok. Szerintem a mese, a novella, a regény mind-mind ugyanaz: próza.

Számomra is emlékeztetések a legkedvesebbek írások, például a Hétfejű tündérből egy jókedvű írás, a Mese Julinak. Vagy egy regény, a Bab Berci kalandjai, aki nagyon közel áll hozzám, mert szeretetreméltó balfácán. Több ilyen figurám van, mint ő, akik elesettek, szegények, nehezen igazodnak el az életben és segítségre szorulnak. A valóságban is az ilyen emberek rokonszenvesek nekem, nem a magabiztosak, sikeresek, mindent jobban tudók és gazdagok, akiké a világ.

Le kell írnom, be kell mutatnom az elesetteket, a segítségre szoruló embereket, mert jó, hogy léteznek és jó, hogy ilyenek. Van köztük egypár mogorva lópokróc vagy modortalan alak, de mind szeretetreméltóak.

Úgy hiszem, magamnak írok. Megjelenik előttem a feladat, ami izgat, és hozzálátok. Ha egyedül lennék a világon, nem biztos, hogy leírnám. Az ilyen feladatokkal megvert embernek azonban, mint amilyen én vagyok, meg kell oldani, amit a sors reá bízott. Ez visz, hogy előre – vagy hátra, azt nem tudom.

A szó ereje nagy akkor, ha valaki hajlandó befogadni. De a befogadáshoz kétségtelenül erőfeszítés szükségeltetik. A mai kor passzivitásra ösztönöz, pedig mennyire jó gondolkodó embernek lenni! A írott szó ereje még nagyobb, mert örökre megmarad. A nyelv mégiscsak a leghatalmasabb erő az emberek számára.

– Miben hisz? És miért abban?

– A sugallat ad hitet, az segít, akármit is csinálok. Ha ez megjelenik, akkor terebélyesedik, mint egy óriási fa, aminek millió ága van, millió levele. Rettentő maradi ember vagyok, mert nehezen tudok kilépni a gyermekkorom világából és annak értékeiből.

Olyan közösség, amiben felnőttem, ma már nincs is, és könnyen lehet, hogy már nem is lesz. A világtól elzárt, primitívebb élet volt ez, ahol az emberi kontaktus sokkal nagyobb szerepet kapott, meséltek az emberek egymásnak, becsülték egymást, a munkának volt értéke.

A szűkebb és a tágabb közösséghez tartozás, a tisztelet egymás iránt, a jó tulajdonságok megbecsülése – ezek bizony nagy értékek voltak, amik könnyebbé tették az életet is. Ennek a hiánya most élesen fáj, de szinte biztos, hogy majd ez a világ is meg fogja találni a harmóniáját, mert az ember a harmóniára törekszik.

Nem lehet imádni sem az aranyborjút, sem a pénzt, sem csak önmagunkat.

Az emberek egymás iránti tisztelet nélkül nem élhetnek, és remélem, egy nagyobb katasztrófa nélkül ébred rá erre az emberiség.

Hihetetlen a fejlődés tempója, nem csoda, hogy sokszor elveszettnek érezzük magunkat. Én még írtam palatáblára, írtam vágott végű tollal, töltőtollal, írógéppel és már itt is van a számítógép kora. A tárgyak, kultúrák, erkölcsök ezen örült nagy változását nem tudja feldolgozni az ember egykönnyen. És ki tudja már, mi a romlás, és mi egy szép új világ kicsi csírája?

(Gubcsi Anikó)

Mese Julinak

És akkor bejött az ablakon egy cserkesz. A gombja gesztenye. Juli eloltotta a villanyt, hogy jobban lássa.

– Micsirkász, cserkesz? – kérdezte.

– Cserkeszek – mondta a cserkesz.

– Mit cserkeszel?

– Lázrózsákat.

– Itt vannak az arcomon – nevetett Juli.

– Rózsamező, rózsató, úgy elviszlek, mint a kő – szavalta a cserkesz.

– Jaj, ez jópofa! – örült Juli. – Csak éppen semmi értelme nincs.

– De rímel-bímel – mondta a cserkesz és közelebb jött. Nicsak az orra is gesztenye!

– Az orrod gesztenye – mondta Juli.

– Az orrom gesztenye, a szemem mandola – énekelte a cserkesz.

– Talán mandulát akartál mondani.

– No jó – egyezett bele a cserkesz –, az orrom gesztenye, egyik szemem mandola, másik szemem mandula, a derekam mandulin.

– Mandolin, te buta – nevetett Juli.

– Akkor tehát – mondta újra a cserkesz – az orrom gesz.....

– El ne mondd újra! – kiáltotta Juli.

– Tán az oldalad fúrja? – háborgott a cserkesz.

– Újra fúrja – mondta Juli.

– Ezt mondd gyorsan – emelte fel az ujját a cserkesz. Az ujjja bikmakk!

– Az ujjá bikmakk. – mondta Juli. De a cserkesz nem tágitott.

– Mondd gyorsan – ismételte.

– Micsodát,

– Hogy újra fúrja. Juli megpróbálta, nem ment, minduntalan az jött ki: úrja fúrja.

– Mindig ilyeneket találsz ki – mérgelődött.

– Bocsánat – szégyenkezett a cserkesz, s hogy másra terelje a szót, megkérdezte: Hogy van az egyeded-begyeded?

– Az egyedem-begyedem tengertáncol.

– Ki fújja neki?

– A Rezes Bandika rezesbandája.

– Ki rombitál?

– A rokodil.

– Ámulok-bámulok, majd el nem kábulok – tekergette nyakát a cserkesz. A nyaka nyárs!

– A nyakad nyárs – mondta Juli.

– Nyáron nyárs, ősszel csősz, télen fél, tavasszal tapasztal – így a cserkesz.

– Mondd el még egyszer! – kérte Juli.

A cserkesz egy darabig gondolkodott, aztán bevallotta: – Elfelejtettem, fejemre ejtetten.

– Talán dinnyédre ejtetten – javította Juli. Az már igaz, a cserkesz feje dinnye volt.

– Ámbátor ennek ellenére – hűsködött a cserkesz – az a fontos, hogy idetaláltam.

– Hogyan találtál ide?

– Hang után. Az orrodon kukorékolt egy szeplő.

– Nincs is az orromon szeplő – mérgelődött Juli.

– Hát akkor ki kukorékolt?

– Ez igaz – gondolkozott Juli –, ha nincs az orromon szeplő, akkor ki kukorékolt? – No várj, megnézem – mondta. Megtapogatta az orrát, s boldogan fölkiáltott: – Nicsak, van itt egy, itt kukorál s kukorékol!

– S a többi ezerkettő? – rosszmájúskodott a cserkesz.

– Azok ámuldoznak, mert ilyen szemtelen cserkeszt még nem láttak!

– Mondta már – kántálta a cserkesz –, a szemem mandola.

– Mi a csucsor!

– Micsor? Csicsor?

– Nem csicsor, csucsor!

– Ezt nem értem – mondta a cserkesz.

– Én se – nézett rá Juli. Ennek mind a ketten nagyon megörültek. – Mit csináltál mostanában? – kérdezte Juli.

– Uborkát egyeltem, őrséget kettőztem, dinnyét harmadoltam, főzsványt négyeltem, ötöltem-hatoltam, erdőben heteltem, miattad nyolcultam, nem kilencedeztem, gonoszot tizedeltem.

– Húha! – mondta Juli.

– Azt nem hoztam – csóválta a fejét a cserkesz.

– Hát mit hoztál?

– Apádnak almavesszőt, Györgynek gyömbérgyökért, anyádnak fűzfaágat, hadd teremjen tercinákat.

– Micinákat?

– Ter.

– És nekem mit hoztál?

– Mesét.

– Hol van?

– Már odaadtam. Juli keresgélni kezdte maga körül a mesét, a cserkesz teli szájjal nevetett. Aztán Juli is elnevette magát, hiszen ez volt a mese.

– Hát ennek azért nem sok értelme volt – kritizált Juli.

– Az igaz – mondta a cserkesz –, de látszik belőle, hogy cserkeszlek.

– Én is cserkeszlek téged, cserkesz – mondta komolyan Juli. A cserkesz mosolygott, fénylettek a gesztenyéi. Kiment az ablakon, vitte a lázrózsákat.

LOHINSZKY LORÁND

Az emberben legyen minden szép

„Most, hogy végleg leteszem a lantot, felmerül bennem a kérdés: mi marad a munkámból, belőlem, a színészből? Emlékek. Egyesek emlékeznek rám, az ötven év alakításaira, vagy részeire.

Összetört cserepek... Ennek ellenére ha valami csoda folytán újrakezdhetném az életet, akkor is a SZÍNHÁZAT választanám. Mondom ezt, amikor színházi világunk darabokra esett szét, amikor egyesek (extravagáns akarnokok) újdonságaikkal kápráztatják el közönségüket. Igen. Én mégis a színházat választanám, mert a színház volt életem értelme, a színház volt végső menedékem abban az uniformizált, elszürkített, megnyomorított világban, amelyet a „NAGY KELETI BARÁT” kényszerített ránk.

A színházat választanám, mert az örök, hiába temetjük naponta. Az emberrel született és addig marad fent, amíg az emberiség megsemmisíti önmagát.”

Lohinszky Loránd: Ars poeticam az Aranykönyvbe

„Mintha róla vette volna a mintát az egyik Csehov-hős, amikor olyasmit mond, hogy az emberben legyen minden szép, az arca, a ruhája, a lelke, a gondolatai. Lohinszky bukolikus derűt, nyugalmat és harmóniát áraszt. Eleganciát mindenekelőtt. Férfiassága nem macho durvaság, inkább választékos modor és az intellektus ereje. Szép férfi. Apollói termet s egy görög bölcselő arca. Tavaly volt hetvenéves. Alig mutat ötvennél többet.”

Koltai Tamás, 1995.

„S aztán végre: a Lohinszky arca. A jól ismert arc, mikroszkóp alatt. Gondolkodni kell ezen az arcon. Mert a színésznek eszköze az arca, és van Stradivari-arc és nyirettyű-arc. De ez szubjektív dolog, voltak korok, amikor a szabályos szép arc predesztinált a színi pályára. Lohinszkynek első látásra hálátlan arca van: sima, lágy, még ma is majdnem teljesen ráncatlan, lekerekített vonásokkal... A nagy homlok, a puha haj, a szinte külön életet élő, fényforrászerű világos szemek azt jelentik együtt: lobogás. Furcsa, veszedelmes, fenyegető. Nem lírai, Rómeós tüzesesség, hanem égés, amely felemészt, és új anyagot teremt.

Nem tudom, miért olyan fontos számomra Lohinszky Loránd művészetében, hogy elhiszem neki az illyési hadmérnököt, a Németh László-i matematikust, a dűrenmati fizikust. Lehetséges, hogy nemzedékünk humán szak-

barbáraival egybehangzóan nem tud már négyzetgyököt sem vonni. Mégis rehabilitálja, jogába iktatja az érzelmek szakmájában a logikát. A gondolat szenvedélyét. A következtetés kockázatát. Miközben ott a baljóslatú villódzás a szemében, a kontrollálhatatlan szikrázás – a tűz fagyponthoz alát. Ha kell. Amitől fenyegető és lenyűgöző lehet akkor is, ha valami hétköznapi mozdulattal lép a színpadra. Valamit ígér, valami veszélyeset vagy kiszámíthatatlant, valami lassan, de konokul készülőt a színpadi jelenléte.

Halász Anna, A Hét, 1974.

„1950 óta folyamatosan felfelé ívelő pályáján számtalan olyan feladatot kapott, amely idegennek tűnhetett alkatától, mégis annyira tudott azonosulni a drámaíró teremtette figurával, illetve oly mértékben önnön egyéniségéhez, intellektusához igazította azt, hogy a néző másképp nem is volt képes elképzelni a szerepet, csak a Lohinszky által életre keltett formában. Lett légyen az a legendás Székely Színház aranykorában, esetleg jóval később, a társulat másik csúcspériódusa, a Harag-korszak idején, netalán időben hozzánk még közelebb, a 90-es évek díjakban is mérhető elismerései idején.

Ő mindig hozzáadott valami többletet, sajátosat, valami mást, mint amit szokványosan elvártak volna a szóban forgó alaktól. Ezért is maradt meg elevenen oly sok főszerepe és más színpadi teljesítménye a nézők emlékezetében. A Pincért megtestesítő beugrása az összes nagyot felvonultató Úri muriban, Trepljov a Sirályban, Görgey a Fáklyalángban, Ványa bácsi Csehov darabjában, Möbius a Fizikusokban, az Órnagy a Tótékban, Platonov, Bolyai Farkas, Kálvin, Lear, Lucifer, Darkó az Özönvíz előttben, Komoróczy a Szerelemben, Prédikás a Vidám siratóban, Rică Venturiano Caragiale komédiájában, George az Albee-drámában, Ákos az Irgalmas hazugságban csak néhány szerepformálása a legjelentősebbek közül.

N. M. K., Népiújság, Kolozsvár

Köd 1993, Falusi orvos

MAKOVECZ IMRE

Ne írjunk már több levelet

– Miért lett az akkor még ismeretlen organikus építészet hazai megteremtője Makovecz Imre?

– Ez hajlam kérdése. Ha valaki az eleven életet jobban szereti, mint az absztrakciót, akkor ezt választja. Ha egy ház alépítménye természetes, a földdel egylényegű anyagokból van és az otthonban az ember azt érezheti, hogy a feje fölött feszültséggel teli vasbeton helyett fából készült kupolához hasonló tetőszerkezet van, ami olyasmi, mintha az ég ereszkedett volna a feje fölé, akkor az ilyenben lakó tudja, hogy a belvilág és a környezet hasonlít a természethez és saját belső természetéhez is. A kupola, akár az úton lévő városépítők sátora is, a kozmoszra utal. Minden egyes felülete azonos távolságra van egy rajta kívül levő ponthoz, és ugyanígy vagyunk a világban: az én a centrum és minden, amit észlelünk az a megértés szempontjából azonos távolságra van tőlünk. Ilyen a világ struktúrája is, hiszen gömb alakú égitesten élünk, amelynek minden egyes felülete a középpontjára utal, miközben e gömb kering egy másik gömb alakú égitest körül, ahonnan az életerőt kapja.

Előszóratettel használom az ágasfát is. A fa egy különös élőlény, mert fölfelé, a nap felé lombot hajt, a föld középpontja felé pedig egy másik lombot is ereszt, ami a sötétségben ágazik széjjel és így kétfajta átalakulás is bekövetkezik: különös anyagcsere ez ég és föld között. Van egy törvényszerűsége ezeknek a fának: a vastag törzs egyre több és több ágba szalad széjjel, szinte szublimálódik a térben, mégis kibírja a legkegyetlenebb szélviharokat. Ha egy ilyen ágas épül a házba, az statikailag hihetetlenül teherbíró.

– Hogyan látja építészeti szempontból az ország helyzetét?

– Jelenleg a karvalytóke próbál meg dirigálni és a pénz az atyáuristen. De ezt sem muszáj kiszolgálni feltétlenül, mert mindig marad olyan terület, ahol dolgozni lehet. Nincs se fizikai, se szellemi munkanélküliség, ha valaki dolgozni akar, tud is. Sajnos az utóbbi időben legitimitást nyert a lezüllés és a szabadság nevében történő agresszió. Én úgy szolgállok, hogy úri jókedvemben szeretek szép házakat építeni. Azután előadásokat tartok országszerte és a határokon kívül, valamint a Kós Károly Egyesülésen keresztül felvállalom a falusi építészet ápolását, fejlesztését.

– Egy olyan kicsi ország, mint a miénk, hogyan maradhat fent az ezredfordulóra felerősödő globalizációs folyamatok mellett is?

Ennek a népnek van valami titka. Ha IV. Bélának a pápához, vagy Mátyás királynak a német császárhoz írt levelét

elolvassuk, azt látjuk, hogy mindkettő aktuális, éppúgy mint az '56-os levelek, melyekben az áll, hogy Európát védjük, amikor szembeszállunk az istentelen hatalommal és segítséget kérünk. Azt gondolom, hogy több levelet már nem kell írunk, hanem rá kell jönnünk, hogy magunkra vagyunk utalva. Másrészt viszont észre kell vennünk saját értékeinket. Hallatlan tehetség lakozik itt az emberekben, magas a személyes intelligencia, az életrevalóság, az értelmesség és még tiszták a tekintetek. Sok üres tekintetet látnak szerte a világban és itt is egyre többet, de itt még mindig emberek között lehet élni, nem emberlátszatok között. A globalizációs folyamatnak nem az a veszélye, hogy megszűnnek a nemzeti érdekeltségek, hanem az hogy az utóknak lesz-e emberi arca, amit csókolni lehet.

– Mire irányul az Ön hite?

– Az ember igazi problémája az, hogy szeretné megérteni a világot, és szeretne kapcsolódni hozzá. Ehhez egy bizonyos rálátásra van szüksége, és ha ez sikerül, rá kell jönnie, hogy a világ végtelenül intelligens. Másrészt azonban az ember meg van verve az énnel, mely centrális élményt ad és azt az érzést kelti, hogy halhatatlan. Tudomásul kell vennie mégis, hogy ez nem így van, hogy halandó. A halhatatlansága és a halandósága közötti súlyos kérdéssel kínlódik az ember egy életen keresztül, és ha rájön, hogy az én halhatatlansága realitás, akkor megérti, hogy gyermeke egy van vagy nincs Úrnak, hogy felfoghatatlan, de van az a Teremtő, aki fenntartja és kormányozza a világot, amivel ő egylényegű. Akkor revízió alá kell vennie mindent és legalább akkora realitása lesz annak, hogy az Úr hat nap alatt teremtette a világot, mint a lineáris fejlődés elméletének. Az pedig már a mítoszok világa, ahonnan nincs visszaút. Számomra a hit valahogy így néz ki: mindennapi realitás. Én azok közé az emberek közé tartoztam, akik félig telinek látják a poharat. Jó az élet.

(Gubcsi Anikó)

Százhalombatta, Katolikus templom

MÁRAI SÁNDOR

Ihlet és nemzedék

„Példával kezdem. Vidéki kastély szobájában ül egy fiatal költő, házikabátban. Kezében penna, előtte kalamáris, fehér papír, a költői alkotás szerény és klasszikus kellékei. Kinéz az ablakon, a költői park szelíd, koraőszi pompáját látja. A gesztenyefák és platánok lombja már sárga, de a parkban még nyílnak a koraőszi virágok.

A fiatal párt néhány nap múltán Kolozsvárott úgy fogadja majd a helybeli fiatalság, mint a középkorban párjával győztesen bevonuló hadvezért fogadta a meghódított város. A költőnek e pillanatban másféle gondjai vannak: mert költő és lángész, telítve van polgári felelősségérzettel, s nem ismeri azt a kalandos életérzést, mely jellegzetesen a polgár sajátja. Bútorokra gondol, fordításokat vállal majd, ha visszatér nejével Pestre, lakást kell bérelni, és megélhetési lehetőségeken töri koszorús fejét. A menyecske a heverőn szunnyad, vagy talán éppen a kertben jár, virágokat tép nász-szoba üvegkancsói számára. Két ember, a költő és hitvese, a boldogság önkívületében él. Egy pillantás az őszi pompájában lobogó kertre, aztán a kéziratpapírra hajol, s a huszonnégy éves költő gyöngybetűivel papírra veti a vers első sorát:

Még nyílnak a völgyben a kerti virágok...

A költő e pillanatokban különös alaki változásokon esik át. Arcán aggályos komolyság tükrözik. Néha úgy figyel, úgy mered maga elé, mint aki végzetes, életbevágó pillanatban keresi a titkos szót, mely megmagyarázza bírának, az embereknek vagy az örökkévalóságnak titkát, a nagy per, az emberek örök perének titkos értelmét.

Gyorsan ír, csaknem jelényekkel, s mégis szabályosan, minden betűt megrajzol, mint a régi papok a szent jeleket.

De íme sötét hajam őszbe vegyül már

A vers árad, túl a költő személyén és személyes helyzetén; valamilyen időtlen valóság áll össze a sorokból, melyek hitelességét nem az életrajzi és anyakönyvi adatok jelzik, hanem a mágia. Minden kép olyan, mint a kínai írásjelek: a képszerű jel mást is jelent, mint eredeti értelme, a napjegy egyszerre jelenti az égitestet, melynek sugarai nélkül elpusztul minden élet, ugyanakkor jelenti a hatalmat, a dicsőséget, a boldogságot és az értelmet is... Mit csinál, egy szál tollal a kezében ez a fiatalember, aki néhány pillanattal előbb úgy érezte, megszakad szíve a boldogság túlságától, s most papírra veti ez életérzés fonákját, s kedvese hamaro-

san eldobja az özvegyi fátyolt?... A vers felforr, titkos párlat butyborékol...

Példával folytatom: néhány hónappal később ez a költő a pesti, Dohány utcai háromszobás lakás egyik szobájában, késő éjszaka, megint csak verset ír. A lakótárs, Jókai, már hazatért és lepihen; a feleség, Júlia, nemzetiszín kokárdát varrogat. A közelgő forradalom nyugtalanságát kergeti az éjszakában a pesti utcákon a márciusi szél...

A költő felolvassa hitvesének; majd áthívják a harmadik szobából az álomszuszék Jókait is, hadd ismerje meg azon melegiben a rimes kürtjelet, mely hivatva lesz néhány óra múltán tette és cselekedetre hívni a nemzet legjobbjait. A békés triumvirátus, a költő, hitvese és pályatársa, elégedetten olvassák a rigmusokat. A versnek tudatos lendülete van, úr, paraszt, mindenki megértheti: nem az értelemhez akar szólni, hanem a jellemhez és az indulatokhoz

Másnap... a nagy gyermek, a nép, úgy érzi, nem kell tanulnia ezt a tüzes rigmust: szívéből írták. Boldogan szavalják, szajkolják, úton-útfélen...

A veszélyek pillanataiban a nemzet ezzel a rigmusos bátorítással biztatja magát. Öreg emberek imakönyvükbe préselik a Nemzeti dal, a szabad sajtó első termékének gyűrt röplap-példányát, gyermekek szavalják úton-útfélen, delnők és népfiai betéve tudják, s őszinte pátozzal visszahangozzák. A vers e hónapokban mindig kéznél van, mikor a magyar csüggedni készül. E patetikus, kiszámított sorok úgy élnek a nemzet eszméletében, mint egy világi miatyánk igéi, egyfajta pogány imádság vallásos érzelmű szavai

„*Talpra magyar!*” – kiáltja a vers, s útszélibb keresetlenséggel már nem is lehet egy nemzetet megszólítani. De e megszólítás hanglejtése mégis varázssos, ünnepi. Ma, évszázad múltán, áhítattal ismétljük e szavakat: az alkalmi vers oly mélyen él a nemzet lelkének öntudatában, mit a törvénytábla vésett sorai.

(Márai Sándor Ihlet és nemzedék című, először 1946-ban megjelent könyvéből)

A kassai polgárok

Zakariás

Őseid megalkották a *corpus jurist*. A rendszert, melyben mérték és arány van. De a te vargáid, szatócsaid és kőfargóid, Angelus úr, hörögve és acsarkodva ejtik a szót. Szemük fehérje kifordul, hangjuk rekedt, mikor jogról beszélnek. Négy nap, négy éjjel visszhangzott ez a szó ebben a teremben. Jog, mondta a polgár és a bíró. Jog, mondta a szatócs, a fazekas. Minden kérdésre ez a válaszuk: jog (*Szünet. Sopánkodó hangon*) Hová jut a világ, uram, ha egy napon uralkodni kezd ez a szó?

Angelus

Nem jut messzire. De egy árnyalattal emberibb lesz. Ez minden, ami történhet, mikor az emberek minden következménnyel mondanak ki egy-egy régi szót.

Zakariás

(*lenézéssel*) Ti, latinok, közel éltek a szavakhoz.

Angelus

Úgy hisszük, csak a pontos szavakba öltözött értelem vezetheti az élet homályában az embert.

Zakariás

A király jogot akar adni a vargának és a szatócsnak?

Angelus

Nézz körül a világban, nemes úr. Új rend sorakozik fel a lovagok mellett, mindenfelé. Várost épít, jogot alkot, fegyvert forgat. Most hallottad szavát, négy nap és négy éjszaka. Ez a rend és polgárság. Itt van, farkasszemet kell nézni vele. A király és mindazok, akik hazádban urabbak a királynál, végre tudják.

Zakariás

A lázadó csőcseléket láttam ebben a teremben, négy nap és négy éjszakán. A hetvenkedő vargát, a gőgös csiszárt, a megtollasodott szűcsöt, a pökhendi kereskedőt. Varangyokat láttam, amint cuppogva másztak elő enyvszagú odvaikból, mérgük nyálát köpködték. A városi söpredéket láttam, amint előkullogtak pincéikből, hogy mézsertől, új szavaktól és embervér gőzétől részegen hörögjenek és vádoljanak. Jog, mondod. Ebben a városban vér folyt, úri vér. Zendülők meggyilkolták az ország egyik első emberét. Az új rend, amelyet dicsérsz, Angelus úr, erőszakos kézzel fel forgatta a régit.

Angelus

Új rendek dolga és minden dolgok rendje, uram

Zakariás

(*az ítéletre mutatva*) S a király felmenti a zendülőket, és pécset üt a lázadásra.

Angelus

A király bírái megvizsgálták az emberek dolgát, és jogot találtak ott, ahol te zendülést gyanítasz.

Zakariás

(*átveszi az okmányt, szétbontja és vizsgálja*) Gondold csak el, Angelus literatus. Gondolkozz az időben. Tudod te, mit rejteget az ítélet, melyet remekbe írtál?

Angelus

Ugyanazt, mint minden emberi ítélet. Egy rész igazságot, egy rész tévedést, egy rész tudatlanságot. Az ember csak embermódra ítélhet.

Zakariás

(*bosszúsan és mégis tiszteletteljesen*) Jogász vagy és latin.

Angelus

S te úr vagy, Zakariás, magyar nemes úr, a rendek és bárók írástudója és bizalmasa. Úr vagy, még akkor is, ha a pennát forgatod. Értsd meg: a király, aki bírakat küldött a halott Ómodé ügyében Kassára, tudta, mit akar ezzel az ítélettel. És a bírák, akik ítélték a kassai polgárok perében, gyanítják, hogy ez a per több, mint néhány vérmes városi szatócs és egypár dühödt nemes úr pere. A jegyző, aki szerény tudással pergamenre írta ezt az ítéletet, tudja, hogy e szavak értelme tovább él, mint a pergamen és a pecsét, amely az ítéletet rögzítette. Tudjad ezt te is.

Zakariás

Ez az ítélet vádirat, Angelus. A gyilkosnak jogot ad, az áldozat ellen vádat emel. A rend, mely szerint e földön éltek eddig az urak, polgárok és jobbágyok, nem a régi rend többé, ha kihirdetik az ítéletet. Tudja ezt a magyar király?

Angelus

A királyok lassan tanulnak. De egy napon kimondják a szót, ami teljes és megérett az időben. Ez a királyi szó, az igazi, mely az emberi életrendet alakítja.

Zakariás

A szó most elhangzik, és az országban siket csend lesz. A lovag nem föltétlen úr többé a váraiban. A délceg nemes úr mellé odalép az ország színe előtt a lompos polgár. S mindez a jog nevében...

(*Márai Sándor: A kassai polgárok, részlet. Kiadta az Akadémiai Kiadó és a Helikon Kiadó, 1990.*)

MARKÓ IVÁN

Hit és esendőség

– Miért „Isten aranykötélén” táncol?

– Azt is lehetne kérdezni, miért élek? Nekem a tánc a lét lehetősége, az emberség, a hit, a küzdelem, a szeretet, a problémák elképesztő sorozata, a szabadság. Ahhoz, hogy jó táncos legyek, a test minden porcikáján uralkodni kell, a fej búbjától a láb ujjáig. Ez iszonyatos munkát jelent, ami rabszolgává tesz, gúzsba köt, de amikor eléred, elkezdesz repülni. A tánc, a koreográfiák folyamatot alkotnak, az élet teljességét.

A *József és testvérei* egy bibliai história. József története egy kiválasztott ember életútja, akinek szépsége, tehetsége és érzékenysége, ugyanakkor elképesztő hiúsága rengeteg problémán keresztül juttatja el a megértéshez: Isten akaratának elfogadásához, az alázathoz. Ebbe a műbe rejtettem a fantáziámat a múltból, a hozzám tartozók iránti szeretetemet, a küzdelmet, az erőt, amit nevezhetünk Istennek, Világmindenségnek vagy Sorsnak. Mert hiszek az Istenben, aki számomra meghatározó, őt keresem belülről és kívülről is, és neki adok számot cselekedeteimről.

A *Bosszú* ennek teljes ellentéte. A taszító és egyben vonzó sötétségben, az éjszakában játszódik, és egy gyönyörű, erős, szabad, de halálos végzetű nőről szól, aki a túlélésért való küzdelemben nem talál magához való párt. Minden eszköze megvan, de rosszra használja, mert rossz környezetben él, viszont bátor, mert tetteiért vállalja a felelősséget. Les rá az alvilág, a drog, de a tisztaság is megjelenik egy férfi személyében. Ezek a teljesen ellentétes dolgok mind bennünk vannak. És aki őszinte magával szemben, az belátja ezt. A *Bosszú*ban az a mondanivalóm, hogy a nemiségtől eltekintve férfi és nő között nincs különbség. Bárki lehet szabad ember. A kérdés csupán az, hogy a szabadsággal mit kezdünk: adni vagy kapni akarunk inkább. Ez az élet és a művészet döntő kérdése.

– Mit szeretne kitáncolni, áttáncolni?

– Az életszeretetet, mert az életet csodálatos ajándéknak tartom, akárcsak a természetet, a Földet, ahol élünk. Ez egy óriási lehetőség számunkra. A jó, a hiteles tánc nagyon mélyen hat az ösztönökre: először a szívre, a szexre és utána az agyra. És mi kell a hitelességhez? Őszinteség, munka, maximalizmus, felelősségtudat, tisztelet, teljes odaadás és alázat. Az őszinteséget a színpadon nagyon jól meg lehet fogalmazni. Ehhez azonban koreográfusban meg kell lennie a maximalizmusnak és az alázatnak, tisztel-

nie kell azokat, akikkel dolgozik, ugyanakkor felelősséggel kell véghezvinnie saját elképzelését.

Minden befektetés megtérül az elismeréssel, és erőt teremt újabb alkotáshoz. *Béjart Tűzmadara* volt életem legnagyobb próbatétele. Ez a darab a forradalom költészetéről, a szabadságról szól és lelkileg nagyon közel áll hozzám. Láng és szárnyalás, gyilkosság és feltámadás: Jézusi történet. Emberfeletti megpróbáltatás eltáncolni. De benne volt a hitem, túlléptem önmagamon, hogy annak a missziónak megfeleljek, amit ez a zseniális koreográfus Sztravinszkij zenéjére megalkotott. Egy amerikai lapban azt írták erről: ha egy kapszulában a huszadik századból üzenetet szeretnénk hagyni az utókornak, akkor az Markó Iván *Tűzmadara* lenne.

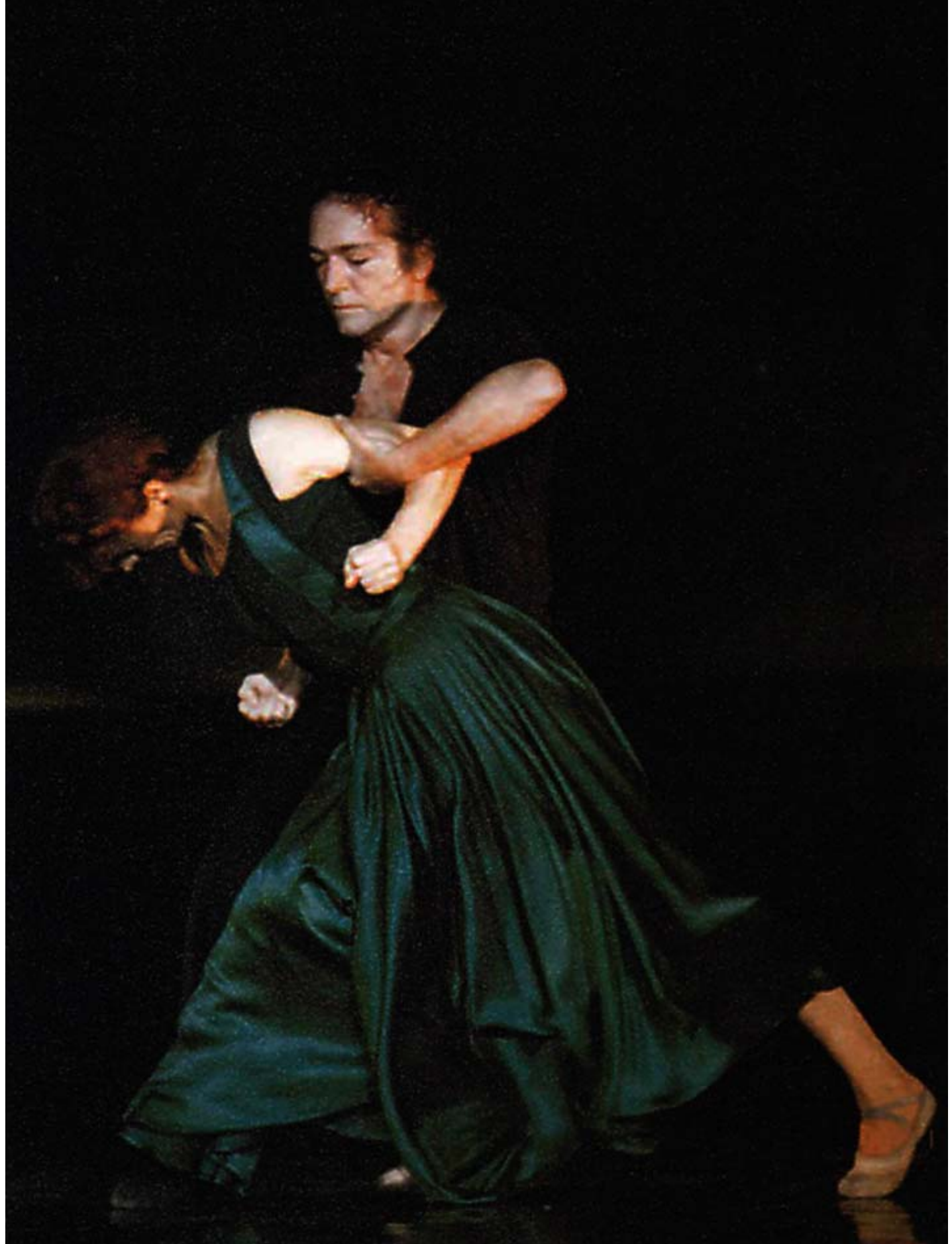
Tehetséget kaptam a táncra, a kommunikációra, és ezt tovább kell adnom. Odafigyelnek rám és erre méltónak kell lennem. Szeretnék megfelelni a szüleimnek, akik nem élnek. Olyan érzelmetelített és tiszta embert, mint az édesanyám, nem találtam mást. Ő számomra a csoda és az erő. Soha nem dicsért, de úgy nézett rám, mint a Jóistenre. Ez a szempár kötelez, ez a mozgatórugója az életemnek. Átadni szeretettel, odafigyeléssel, másokra nyitottan: ez a belső készítésem. Csak így érdemes, csak így lehet.

– Hogyan végződik az *Ön Odüsszeája*?

– Világot próbáltam és visszatértem. Az utazás rádöbentett, hogy szeretem és becsülöm ezt az országot, ezt a várost, mert az enyém, mert benne van a sejtjeimben. Hazajöttem, mert csapattal csak itthon tudok alkotni. Itt tudom megteremteni a gondolat, a zene és az ember egységét. A *Magyar Fesztivál Balett* fiatal táncosai nagyon fontosak nekem, művészként és emberként egyaránt. Ha jól táncolnak, ha emberileg fejlődnek, akkor boldog vagyok. Ha ennek az ellenkezőjét látom, abba szinte belepesztulok. Szeretném őket világhírűvé tenni, mert bennük van a lehetőség, ami „az élet: a fiatalság és az idő múlása, a csodavárás és a munka, a hit és az emberi esendőség”.

(Gubcsi Anikó)

Magyar Fesztivál Balett: Tánc az életért

MELOCCO MIKLÓS

... benne oltár a képed...

– A Millennium ünnepségeire készítette a *Szent István megkoronázása* című emlékművet, ami Esztergomban a Rondellán áll majd. Mit mond a múltból a jövőnek?

– A mű nem dráma, nem a véres valóság feltételezett képe, nem a kétségbeesett országmentő, nem a kegyetlen rendcsináló szobra, hanem egy szép szellemi pillanatnak, egy országteremtő ihletnek az emléke. Fel lehet fedezni benne, gondolni lehet, hogy *Szent István*. Nem tudjuk, hogy nézett ki, de nem jár rossz úton, aki *Szent László* hermányából indul ki, amely mostani nézetek szerint *III. Béla* ábrázolja. *III. Béla* szálfatermetű ember volt, *Szent László* is „vállal magasb mindeniknél”, a lovagkirály. Rokonok. A *Szent István* szobor mára műfajjá lett: a királyi jelvények, a jogar, az országalma és a *Szent Korona*, ami soha nem volt *István* fején, de a magyar királlyal összenőtt a kegyeletben, a jogban és a fölfogásokban egyaránt. Az emlékmű nem illetéktelen portré, hanem a szelleméletnek jelene. A honalapító, az állam megszervezője, az országépítő szent elhatározásának, ihletett akaratának az emlékműve. *István* életerős nemzetet hozott létre szabályokkal, törvényekkel, új morállal, új vallással. Mivel az emlékmű messziről, a *Duna* túlsó partjáról, *Szlovákiából* is látszik, nagynak kellett lennie, de nem gólemnek. Magas helyen áll, ezért a szobrot gótikus építészeti elemekkel növeltem meg. Fehér, időtálló kőből készül, mert bronzból vagy más fémből messziről otffejtett erőgépnek, darunak hatna.

– Műveit az oltár, sírkő, emlékmű kategóriákba sorolják. Miért ezt a formát választotta?

– Mert nagyon ünnepélyes, nagy hódolatot, dicséretet és imádatot jelentő műfaj. Ami gondolatot az ember oltárra akar emelni, ahhoz úgy alkotja meg a szobrot, ahogy az oltárkép van elhelyezve a templomokban. Elébe kell járulni, hogy hívő rokonát, a művészetet szerető embert ünnepélyes hangulatba hozza. Akinek emlékét tisztán és tiszteletben kell tartani, ahhoz érkezzék meg az ember így. *Petőfi* a *Házáról* szebben, de valahogy azt mondja, ha a világ székesegyház, benne oltár a képe. Amit itt én körülírok, az *Petőfinél* a költészet erejével argumentum.

Az embert ez vagy az a gondolat elfoglalja, és attól nem tud szabadulni: az olimpikont az *Olimpia*, a szerelmes embert a szerelem. A megrendelésnél az az erős hangulat és kép, amit a téma a szobrászban létrehoz, összehangolódik a megrendelés címével. Régi vágyam, hogy a városokban a

szépítést szolgáljam, mert Magyarországon annyi minden nem jött létre, és ezért boldog vagyok, hogy a *Szent István*nal egy ilyen városkép alakításban részt vehetek. Ugyanezt tettem *Székesfehérvárott* a *Mátyás* emlékművel. A kultúra, ami a földműveléstől a művészetekig tart, körülveszi *Mátyást*, mint a *Hét Szabad Művészet*, mert a kultúrával ma folyamatosan baj van.

– Milyen gyökerekből tud Ön meríteni?

– A gyermekkoromból, az irodalomból, mert az mindent tud. Építész és szobrász akartam lenni, mint *Michelangelo*. Szobrász lettem, és ahol lehet, használom az építészetet. Mindenkitől tudok tanulni. Azt gondolják, hogy valami cél felé fut az ember, pedig egyre inkább hajtja valami. Küldetés, hivatás – mind a kettőben benne van a passzivitás. Valami küld, vagy hív és én nem tudok vele vitatkozni. Ha azt mondanám, *Isten* szolgálata, akkor beletörődnék a megfejtetetlenbe. Akkor is. Nem tudom pontosan, miért teszem, de ha már végzem, azt szeretném, hogy az ország, ahol élek, szebb legyen. Mindig kis dolgok tömkelege viszi előre az embert, és a tehetetlenség. Ha az embert a sorsa vízbe löki, akkor úszik, akkor is, ha nem tud, kapálózik, vergődik, mert nem akar megfulladni.

Én szeretem azt, amit csinállok, bár többnyire nem sikerül: „... az ember tökéleteset akar alkotni, erre alkatánál fogva képtelen, ezért én ragyogó kudarcaink alapján rangsorolom magunkat” (*Faulkner*). Nem érhetem el, de törekednem kell, ehhez a jókedv erőm ad.

– Régen kettéválasztották a világot testre és lélekre, világra és világszellemre. Én nem tudom kettéválasztani magamat, *monista* vagyok. Szubsztanciális kérdésekre nincs válasz, nem is kell keresni. A gyerekkornak és a felnőttkorunk sincsen éles, tiszta határa. Jó fölismerni a véletleneket, mert azok segítik, aki felkészült. Talán hiszek önmagamban és a szerencsémben, mert a szerencse mindenütt ott lehet.

(Gubcsi Anikó)

Szent István

MENSÁROS LÁSZLÓ

A színész-ember

Alakját szokatlan időtlenség lengi körül. Talán sohasem volt igazán „fiatal-ember”. Koránál mindig idősebbnek látszott... Harminckilenc éves volt, amikor *Kosztolányi Aranyasárkányának* öregedő tanárát a filmen eljátszotta, szívszorítóan hitelesen. Sokat tudott az emberi megalázottságról, kiszolgáltatottságról – hiszen, amikor a politikai hatalom többször bebörtönözte, a saját bőrén tapasztalhatta.

Talán ezért vesztette el oly korán az ifjú hamvasságot – s nyerte meg helyette fokozatosan a dérfiúi bölcsességet.

Számomra a Mensáros-jelenség több, mint amit eljátszott. Mintha a kétségtelenül nagy mennyiségű filmbeli közreműködésben kevés volna a meghatározó, rászabott szerep; mintha az eleve rá váró figura nem talált volna rá... Talán csak a már említett *Aranyasárkány* a kivétel. Mintha fanyar humorát jobban értékelték volna, mint tűnődőküszködő szellemiségét. Ki tudja miért – a későbbiekben talán a beteg szíve miatt is – nem helyezték tehetségét olyan súly alá, amit még elbírt volna.

Aki nem hallotta őt önálló estjein verseit szavalni, váltogatással vallani magyarságáról, gondolatairól, az nem is ismerheti mélyebben teremten-továbbadó képességét. Sokoldalúságát sem használták ki, ironiáját gyakran pazarolták el gyenge krimikben. Így is több magyar író művét segítette sikerre; hadd említsem *Szakonyi Károly Ördöghegyét*, *Görgey Gábortól a Galopp a vérmezőn-t*, s *Gyárfás Miklóstól a Kastélyt csillagfényben-t*. Szelíd rezignációval azonosult *Szindbáddal*, a *Szindbád őszi utazásában*. Kitűnő visszafogottságában is hatásos Lőrinc barát volt a *Romeó és Juliában*.

Mintha az Isten is rezonőrnek teremtette volna *Németh László Colbert-jében*, mint *Bourdalone-atyát* – s a hozzá oly közel álló *A mi kis városunk* rendezőjeként. Az utóbbi ember- és halálközeli csendes filozófiáját annyira megszerette, hogy élete vége felé a darabbéli rendezőből átlépett valóságos rendezővé is, mintha valami nagyon fontosat üzenne ezzel.

A színésznek nincs igazi utókora, távoli jövője. Nem csálhatja magát a halhatatlanság ígéretével, mint az író, a festő, a zeneszerző... Neki egyedül *itt és most* kell hatnia. S a jó fizikum talán sehol nem olyan alapfeltétel, mint a színészmesterségnek.

Márpedig Mensáros Lászlót egészséggel nem ajándékozta meg sorsa, sőt, úgy tetszik, körülményei mindent meg-

tettek, hogy állapotát rontsák. Ebben a törékeny testben vívódó, érzékeny lélek lakott, utolsó éveiben szinte **kisírt** a testéből.

Nem, nem kallódott el, *megcsinálta magát* – de mintha valami még benne maradt volna, amikor a lét szűk porondjáról a létezés tágasabb színpadára hívták...

Mensáros nem volt hatásvadász. Jó színész volt, de mégsem ön-kioldó. Valami különleges történet általa. Nem felejtette el önmagát a figura kedvéért, nem *helyettesítette* a darabbéli én-nel a saját énjét, hanem mintegy kölcsönözte belső erőit, az egész személyiségét belevitte a szerepbe; ő maga változott azzá, akit játszott.

Nem sematizálta, hanem árnyalta, szinte a saját vérével dúsította, amit csinált...

Mensáros Lászlót öregségére valamiféle szelíden vibráló *aura* vette körül; ha meg sem szólalt, akkor is jelen volt.

Titokzatos dolog ez – semmi hangoskodás, pátosz, hosszú szöveg nem pótolja. *A kisugárzás*. Akinnek nincs, nem tudja beszerezni. Nem tanulható, nem lekopírozható. A *beérett* személyiség árasztja magából.

Ezt éreztem akkor, amikor *Shakespeare Téli regéjé*-ben utoljára találkoztam vele. Háttal ült a közönségnek, fekete kabátban, széles karimájú fekete kalapban. Nézte a színpalakra festett óceánt, felette a vászon eget, talán a kerekedő Holdat, talán a fogyó Napot, arcát, szemét nem láttuk.

S mégis tudtuk, válla görnyedt vonulatából olvastuk ki, mire gondol. Micsoda alázat és micsoda öntudat kellett ehhez – epizódnál is epizódabb, majdnem néma szerep, néhány kalaplengető búcsúszóval a végén...

Az örök Idő integetett, még maradó halandóknak, lám, a tragédiák, vigasságok egyként elvonulnak, meg-megképződik a varázs, aztán eloszlik újra minden, a könny leszárad, de éppúgy elhervad a mosolygás is... minden változik az ég alatt.

S mint mögöttes, félreérthetetlenül átsütött a távozó *ember* üzenete is: szép volt, de elég volt, ne sírjatok, gyerekek...

Jókai Anna

A Kései történetben,
Tolnay Klárával

MUZSIKÁS EGYÜTTES

Kétszázezer magyar dallam

– Az utóbbi időben sokat foglalkozik a Muzsikás Együttes Bartókkal és Kodálllyal. Milyen fontos kincset rejt ez a téma? Hamar Dániel válaszol.

– Azt sokan tudják, hogy Bartók népzenei elemeket használt a műveiben, de kevésbé ismert, hogy mennyire meghatározta az életét a népzenevel való találkozás. Elragadtatással beszélt e zenéről, és zongora-szólista karrierjének építése helyett egy fonográffal a hóna alatt nyelte az út porát, a nép embereivel lakott, velük élt, ette, amit ők ettek, hogy megnyíljanak neki, rögzíthesse, majd hatalmas munkával lejegyezhesse a népi zenét, amit később beépített saját műveibe. Az ő kora mindezt elutasította, de számára életének legszebb periódusa lett a gyűjtések ideje. A mi Bartók-albumunk fő célja éppen az volt, hogy megmutassuk, mi volt ebben a népzeneben az, ami Bartókot is ennyire magához láncolta. Nem tudományos összehasonlítást készítettünk Bartók és a népzene között, ezt már megtették mások. Szerettük volna megmutatni, hogy a népzene is van olyan értékes és jó, mint például Bartók művei. Bartók olyan komolyzenét alkotott, amiben benne van a népzenevel való találkozás élménye: a dallamok, ritmusok, hangközök, harmóniák mind ezt tükrözik. A nép egyszerűen, őszintén, tisztán és tökéletesen fejezi ki érzelmeit a zenéjén keresztül. Bartók ezt a zenét a madarak énekléséhez hasonlította: olyan, mint egy természeti jelenség, önmagában is gyönyörű.

– Mi az valójában lelkük és tudásuk mélyén, amit szeretnének átadni a muzsikával?

– Amikor először rácsodálkoztunk a népzene szépségére, akkor a még ismeretlen dallamokat próbáltuk bemutatni. Ehhez meg kellett tanulni a zene előadási stílusait. Gyűjtöttünk Erdély népdalkincsben gazdag területeiről – Mezőségről, Kalotaszegről, Gyimesről, Székelyföldről és Máramaros környékéről, de a Dunántúlon, Szatmáron és a Felvidéken is csodálatos zenészeket ismertünk meg. Ezzel a zenei műfajjal ki lehet fejezni mindent, mert olyan meta-kommunikációs forma, amely túllép a beszédkultúrán, és mélységében tud kapcsolatot teremteni az emberek között, akár egy misztikus varázslat. A népzene, mint egy folyami kavics, csiszolódik, az idő során nemesedik. A népi muzsikások, bár zeneiskolába sosem jártak, mindent tudnak a zenéről és az emberi lélekről.

Nehéz ezt szavakkal kifejezni, hiszen a zene ott kezdődik, ahol a szavak véget érnek. Koncertjeinken, lemezein-

ken ezeket az élményeket szeretnénk visszaadni tudásunk és tehetségünkhöz mérten. Az egyre inkább értékeket vesztő világunkban ez kapaszkodó, és talán ezért is fogadják ezt a zenét itthon és külföldön is nagy szeretettel és lelkesedéssel. Bartók albumunkat az 1999-es év húsz legjobb világzenei albuma közé sorolták. Ez a magyar népzene nemzetközi elfogadását és sikerét jelenti.

– Mit szeretnének véglegesen megőrizni az örökkévalóságnak, és kinek szól ez?

– A falu által megőrzött hagyományok eredeti formájukban sajnos eltűnnek. Remélhetjük csupán, hogy ez a folyamat nem olyan gyors, mint amilyennek a gyűjtők – maga Bartók is – jövendőlték. Ez a zene a mienk, mi kaptuk az őseinktől. Megőrzése és átmentése magunk és utódaink számára kötelességünk. Mi a népzene már a hetvenes évektől megpróbáltuk használatba venni: táncházakban, klubokban, koncerteken. Természetesen új népdalt, népzene nem írhatunk, mert a népzene változtatásához szükséges az a közeg, ahol létrejött és megőrződött. De van kincsestár számunkra bőven: az eddig összegyűjtött dallamok és dallamváltozatok száma meghaladja a kétszázezret – ez a világ leggazdagabb népzenei gyűjteménye.

A zenétől nem választható el a tánc és az ének, e három alappillérből áll az egység. *Sebestyén Márta* nemcsak azt tanulta meg, hogy milyen stílusban, milyen hangképzéssel kell ezeket a dalokat énekelni, hanem lelkük mélyén megismerte az embereket, akiktől a dalokat tanulta. Kéz a kézben ültek egymás mellett és énekeltek. Mártinak megnyíltak és ő ezért olyan hiteles. A táncosok szereplése is fontos, mert szimbolizálja a férfi-női kapcsolatot, a szerelmet, amit a nagyon fejlett magyar néptánc hűen jelenít meg.

A gyökereinkből építkezünk az új világba, mert az való nekünk, és a gyökerekből tengernyi megoldás születik a ma kérdéseire, minden területen, ahol élünk és élni fogunk.

(Gubcsi Anikó)

Sebestyén
Mártával

NAGY GÁSPÁR

Most és későn; A múltunkat nézegetem

– Ez az újbarács-világ lesöpörte a költőket, a költészetet az élvonalból – mint például megtette azt a színészet méltóságával?

– Van rá jel bőven. Talán csak az igazi szellemi elit találja meg a magának valót, egyetemisták, középiskolai tanárok, ismeretlen, egyszerű, versszerető emberek. A tanáremberek, akik igazán hordozzák a kultúrát, ma ugyanazzal a gonddal küszködnek, mint az alkotók: levetette magáról őket a pénz. Nehéz könyvet venni. A magyar költészet is felelős azért, hogy elveszítette élvonalbeli szerepét. Az előző kultúrpolitika felelőssége volt, hogy a nemzetben gondolkodó irodalom, a küldetéses költészet háttérbe szorult, holott ez a költészet – Nagy László, Illyés Gyula – Balassi Bálintra, Zrínyi Miklóstra, Petőfi Sándorra, a tett-és-szó költőire épített. Balassi Esztergom falain esett el, Petőfi Segesvárnál. Ez a modell kellemetlen lett a 70-80-as évek kultúrpolitikájának, és elindították a léggömbhámozást: nagy megkésettiséggel behívták Magyarországra is a mucsaji avantgardot, s piederesztálra is emelték, mondván, inkább beszéljen a költészet nagyon formásan és mívesen a semmiről, írjon gyönyörű szonetteket egy lekerekített asztalsarokról, de arról ne beszéljen, hogy bűdös a víz, hogy – mint Utassy József írta – *lopnak a bőség kosarából, Uram*. A posztmodern irodalom begyűrztetése minket mellbe vágott, s ezzel élt a 3 T: beszélj a semmiről mívesen s ezért meg is süvegelnek, s ne beszélj magas esztétikai szinten, se arról, ami fáj. A 90-es években, amikor szétrobbantak a korlátok, az irodalomnak sokkal erősebben kellett volna hatnia a széthúzás folyamatai ellen, hogy ne lehessen senki békebeli kannibál. Helyette felelőtlen, egymásnak író, egymást szűk körben szórakoztató játék kezdődött – ez a szövegirodalom, a relativitás –, amely úgy véli, hogy bármiről, bármely idősíkban lehet beszélni, a kritérium, az érték nem lényeges. Ha a kanonizációban ezek az értékek lettek erősek, a hülyeség, a röhögtetés, a viccelni minden áron, a magyar nyelv perverz megerősöklése, az olvasó természetesen elfordul nem csupán a bohócköltőktől, de néha a költészettől általában is. Ha Illyést, Nagy Lászlót, *Pilinszkýt* le lehet rángatni a piederesztálról, ha verseiket át szabad írni hülyeségre, és e köré „elit” kultúrkör szervezhető, az kétes vállalkozás. Hogy miért nem látunk még jól? Ezen kavargó tíz esztendő után talán kell egy magaslesi rálátás, s lehet, hogy a művek majd 2012-ben születnek meg, ahogy a *Háború és békét* sem Napóleon idejében írta meg Tolsztoj.

– Meghökkenett, mikor azt mondta, hogy erősek itt nálunk a romlás jelei. Elég sötét vízió – s kiről? Korról, országról, magyarságról?

– A magyarságról – mindenképpen értettem ezt is közben. Én reménykedő költő vagyok, s ezt erősítem is magamban. Illyéstől tudjuk, hogy a költők a reménység helytartói. Nincs pesszimista vers, a legborúlátóbb sor is életigenlő, mert azzal, hogy leírom, bedobtam a palacküzenetet a tengerbe, s valahol majd kiúszik – leírtam, megírtam, mert valakinek üzeni akartam ezzel. A legnagyobb veszély a 15 milliónak már nem mondható magyarság sorsa. Járom a világot, a Kárpát-medencét, s látom, hogy nincs menekvés: minden törekvés ellenére óriási az asszimiláció. Még azok is, akik 10-12 éve mentek ki Ceausescu Romániájából pl. Svédországba, már ma sem tudják magyarnak, magyarul nevelni a gyerekeiket, a legnagyobb erőfeszítéssel sem. A svéd társadalom eszi őket, és svédékké kell, hogy váljanak, az iskola, a közösség nem enged más választást. Ez a nemzet félelmetes fogyásban van. S nem csak itthon, hanem *Székelyföldön, Csíksban, Háromszékben* is sokkal kevesebb gyerek születik. Azt tartom a legnagyobb veszélynek, hogy miközben 1000 év háborúi, viszontagságai alatt hihetetlen erős volt az élni akarásunk, most ez halványul, nem fontos érzés, hogy én... magyarként... továbbra is... megmaradjak... itt... a Kárpát-medencében. Párolog az érzés. Hogy tudjuk ismét azt érezni, hogy jó magyarnak lenni, hogy az 1100. évünkben, vagy a mostani 1000. évünkben egy nagyon sokszor megtiport, de mindig újrakezdő, a szabadságához ragaszkodó nép vagyunk, és a gyerekünk reggel ismét ezzel az érzéssel megy tanulni az iskolába. S ez a családban kezdődik, az iskolában folytatódik, s hosszú évtizedek kellenek hozzá azok után, hogy meghajolva, bujkálva, nyelvben-versben bujdosva vallhattuk csak, hogy mi csak egyféleképpen, csak büszkén vagyunk magyarok.

(Gubcsi Lajos)

Félelmen túli...

*Hogy fényesednek az éjszakák!
amint élesednek a kések
de a félelmes penge-arsenált
kicsorbíthatja az É N E K.*

*Aki a félelmen túli tartomány
dalokra elszánt kölyke,
jól tudja miért e földi ágy
s miért a csillagok – fölötte.*

Magyar abszurd

Rendezői példány

(1)

Nálunk
– két vállrándítás között –
történelmileg úgy alakult
hogy a hóhérok
a vérbírák
a sortűz-vezénylők
a szadista államvédelmisek
a legfőbb ügynökök
és a megzsarolt kis besúgók
sem tudnak (képtelenek)
megbocsátani
áldozataiknak (*FÜGGÖNY*)

(2)

Ezért aztán
csak
el-te-met-ni
az áldozatokat
már nagyon kevés
de
né-ven ne-vez-ni
a gyilkosokat
(etcetera)
még mindig túl sok
azoknak
akik... (*FÜGGÖNY*)

(3)

Csendes???
Újra csendes!!! (*ÚJRA FÜGGÖNY*)

Most és későn

Egy szív trappol a virradatban
egy másik földadta magát
a harmadik még itt a mellkasomban
félreveri az éjszakát

.-.

Öröknyár: elmúltam 9 éves

a sír	Nincs sehol		
a sír		a gyilkosok	
a test			se I T T
	Nincs sehol		
a test			se O T T
a csont		a gyilkosok	
	Nincs sehol		
a csont			

(p.s.)

egyszer majd el kell temetNI
és nekünk nem szabad feledNI
a gyilkosokat néven nevezNI!
(1983)

NAGY LÁSZLÓ

a Szerelmet a túlsó partra

INTERJÚ, 1965

– *A paraszti származás a magyar költészetben hosszú időn át úgynevezett népies hangvételt és népköltői magatartást tett kötelezővé. Mi a véleménye a paraszti származású Nagy Lászlónak erről a hangvétről és magatartásról?*

– ... Átkozott és babonás konzervált őskori szokások közé születtem a Bakonyban. Ott nevelődtem mesék és balladák közt, a bájolók parancsoló ritmusában, a házra támadó regősénekek niagarájában. Verseim néhány vonása innen való. S volt módom tüzetesen megismerni a balkáni folkloort, némileg az orosz, spanyolt, angolt, úgy is mint műfordító, s nem utolsósorban a cigányt, a magyarországit és a balkánit. Szolgáltak nekem ezek is...

Nekem a népköltészet okulás és bátorítás, rokon azzal az ösztönzéssel, amit adhatnak a legerőteljesebb költőink, a bármilyen értelemben herélőként nem tűrők: Ady, Vörösmarty, Berzsenyi, Zrínyi. Noha költészetem visel népi jegyeket is, nem tartom magam népi költőnek, sem stílus és téma szerint, sem a szó néptribuni értelmében.

– *Akinek ilyen szigorú, sajátos normái vannak az erkölcsről, mit tenne – játsszunk csak el a gondolattal –, ha hatalma volna?*

– A költő azt hiszi, hogy hatalma van. Ez eredendő vonás. Történelmünk idején a varázsló költő is volt. Hatalma volt a közösségen, sőt, hitte, erőt vesz a természetben. Egy-egy vállalkozás sikerét biztosította, mert edzette, előkészítette a közösséget. Ha a vadászat balul végződött, méltán leüthették...

Ha hatalmam volna, még több önállóságot adnék azoknak, akiket az illet. – Ha hatalmam volna, nem képzelném elit ügyként az irodalmat. Ha hatalmam volna, széttépném a protokoll-listákat, mert ha hatalmam volna, se tudnám széttégni az igazi tekintélyeket. Ha hatalmam volna, a bölcsődéktől az aggok házáig biztosítanám az állampolgárok korszerű esztétikai nevelését. Megszeretném s nem megutáltatnám a fiatalokkal az irodalmat. Személy szerint nem törekszem hatalomra. Ilyen hatalmam ha volna: elveszteném. Verseimben hatalom van...

.... Voltak illúzióim; jórészt magam végeztem velük. Hittemben, ami ifjúkorom óta éltet, megsalatkoztam, megrendültem. Megrendüléseimet nem szégyeltem. Hozzá tartoznak az emberi és költői sorshoz. Hűségem mindig kötött a néphez, akitől származom, akinek a nyelvén írok. Hű akartam lenni a magyar költészethez...

– *Verseiben fel-feltűnik a kétkézi munka nagy tisztelete, a mesterségek ismerete és szeretete.*

– Életemben még nem unatkoztam, mindig találtam tenivalót. Szeretet és hajlam az alapvető mesterségek iránt, mint gyermekben, már erősen élt bennem. Szerettem a főlhasított fát, a rezet, a bőrt, a szép piros és zöld vesszőket. Ajándékkal ér fel, ha nézhettem, hogyan dolgozik a kovács, a bognár, az asztalos, vagy a szíjgyártó. Törvény volt nálunk, mint minden szántóvetőnél, hogy sok mindenhez értsünk, mert jaj volt az ügyetleneknek, még azoknak is, akik az időjárást sem szimatolták ki előre, mint a kutya! A kényszer vitt rá, hogy otthon, még diákkoromban is, szerzőmokat gyártsak, fazekat foltozzak, vödröt fenekeljek, hogy háború múltán új cipőt csináljak öcsémnek, vagy a szekérbe kereket. Nemrég szüleim új tűzhelye alig egyévi használatból kiégett, mert ahogy mondták, „csak papiros volt”. Jó erős lemezből új sütőt csináltam, oldalát kicseréltem. De azt se tűrhetem, hogy feleségem holmi sokszorosított vackot viseljen a nyakában. Már gyermekkoromban sokat rajzoltam, festő akartam lenni. S mert költő lettem, annak oka a drága József Attila, aki korán megigézett verseivel, árvaságával, halálával.

Dédapám, a csodabognár megelőzött mindenképpen. Ő alkotta a vidéknek az első szórórostát, a cséplőgép őst. Egyéb különös szerkezetet is csinált. Értett a füvekhez, gyógyított embert, állatot. Rengeteg fájó fogat kifordított az ujjával.

Tudom, nem vagyok olyan hasznos, mint ő, de tőle kaphattam a legtöbbet. Meghatódva gondolok rá. Félnem nem kell a munkátlanságtól: tölgyfa gyalupadja ma is erősen áll, bármikor kedvesen visszafogadna, csak a szerszámokat kellene kifennem.

(Részletek Katona Éva interjújából, amely Nagy László Verseik és tanulmányok I. kötetében jelent meg, hasonlóan a következő versekhez. Magvető, 1975, 4. kiadás)

Ki viszi át a szerelmet

Létem ha végleg lemerült
ki imád tücsök-hegedűt?
Lángot ki lehel deres ágra?
Ki feszül föl a szivárványra?
Lágy hantú mezővé a szikla-
csípőket ki öleli sírva?
Ki becéz falban megeredt
Hajakat, verőereket?
S dúlt hiteknek kicsoda állít
káromkodásból katedrálist?
Létem ha végleg lemerült,
ki rettent a keselyűt!
S ki viszi át fogában tartva
a Szerelmet a túlsó partra!

Adjon az Isten

Adjon az Isten
szerencsét,
szerelmet, forró
kemencét,
üres vékamba
gabonát,
árva kezembe
parolát,
lámpámba lángot,
ne kelljen
korán az ágyra
hevernem,
kérdésre választ
ő küldjön,
hogy hitem széjjel
ne düljön,
adjon az Isten
fényeket,
temetőik helyett
életet
nekem a kérés
nagy szégyen,
Adjon úgyis,
Ha nem kérem.

Az én szívem játszik

Az én szívem játszik,
ingemen átlátszik,
másik szívvel tündérkedik
hajnalhasadásig.

születtem, felnőttem
durva gaz-erdőben,
virág vagyok, attól félek:
csalán lesz belőlem.

szaporodik évem
fényben, égdörgésben,
ecetért kell elcserélni
minden édességem.

Anyám ül, mint egy óriás

Anyám ül, mint egy óriás,
gúzsba kötözve tart ölén,
ott rúgkapálok, pántlikás,
ütköző-szarvú kis bölény

bontsd a bogot, mert meghalok,
szeretnék élni szabadon,
a lányok vörös angyalok,
öklelném őket friss havon!

NOVÁK FERENC

A jövőt nem lehet leváltani

– A Tata – örök nyughatatlan, kifogyhatatlan mondani-
valóban, talán csak az idő vasfoga kezdheti egykor majd ki,
talán még az sem. Mit teremtett a Millenniumra?

– 2000 tavaszára végre elkészülhetett az a 15 éves múltra
visszatekintő „történelemóra”, amelyben megpróbáltuk
elmesélni a magyar tánc évszázadait zenével, táncsal. A ma-
gyar néptánc története körtánc, ugrós táncok, eszközös és
fegyvertáncok, valamint forgós táncok szakaszaira osztha-
tó. Táncaink a hiedelemmel ellentétben nem a sztyeppéről
valók, hanem az európai táncművelés szerves részét képe-
zik. Ezt az európai közösséget szeretném megmutatni úgy,
hogy párhuzamosan táncolják a magyar és egy másik nem-
zet hasonló táncát. Az összetartozásról szeretnék beszélni,
és jó lenne, ha fellebbenne már a fátyol az igazságról, ami a
nyelvünket, az antropológiai származásunkat vagy a tán-
cunkat illeti. Meg kell szabadulni a romantikától, és anélkül
kell szeretni a népünket és a kultúránkat.

Nekem mindig az volt a véleményem, hogy a néptáncot
a színház mentheti meg, és csak így tudjuk átvinni. Azt hi-
szem, nagyon jól gondoltuk ezt, mert kiderül, hogy ebben
a mozgalmas és világból mindent befogadó szellemi éle-
tünkben kifáradtak a régi néptáncműsorok formulái. Tánc-
színházat kell tehát csinálni, még hozzá korszerű témával,
aktuális mondanivalóval.

Engem az izgat, hogyan is alakul az erőszak és az egyén
viszonya. Erről szól az *István a király*, a *Magyar Elektra*, a
Kőműves Kelemen, a *Ludas Matyi*, a *Csodaszarvas*, a *Széki
Rómeó és Júlia* és a többi darabom is. Az én életre szóló
mondatom, hogy nem tudom elviselni az erőszakot és a
diktatúrát, ezért még a komédiáimban is bujkál ez a gondo-
lat. Azt szeretném láttatni, hogyan néz ki a kisember a
hatalommal szembeni küzdelmében. Az amatőr együtte-
seknek az a dolguk, hogy megőrizték a táncanyanyelvet, a
profiknak pedig az, hogy ne maradjanak el a kortárs film-
művészettől és irodalomtól. Mostoha dolgunk van, mert
nincs állandó táncszínház, ahol a közönség minden este
várhatna valami izgalmasat ettől a műfajtól.

– Ön, mint néprajzkutató és Magyar Örökség Díjas alkotó,
hogyan látja: mit kell megőrizni, továbbvinni a hagyományok-
ból, a letűnt korok kultúrájából?

– Ami fennmaradt évszázadokon keresztül, az mind érté-
kes, és meg kell őrizni. A klasszikus folklórizáció év-
százada alatt a népnek megingathatatlan ízlésvilága volt. A
romlás idejét pedig mindig kiegyenlítette egy következő

korszak, mert olyan ez, mint egy fatörzs, aminek vannak
ugyan rossz ágai és hajtásai, de a következő generáció ezt
kijavítja, kicsiszolja. A folklórizáció lezáródásakor muzeá-
lis értékévé lett a zene, a mozgásművészet, a népművészeti
tárgyak. Az utódoknak az a dolguk, hogy ebből az anyag-
ból, mint egy anyanyelvi szótárból kihámozzák jelenük iz-
gató problémáit, mondanivalóit. Hiszek abban, hogy van-
nak fiatal tárgyalkotó népi iparművészek, akik ki fogják ta-
lálni azt, hogy mit lehet alkotni saját koruk számára. Amúgy a népművészetet is egyéni alkotók teremtik. Ez
nem úgy néz ki, hogy összegyűlt negyven ember, kukoricát
hántott, és az egyik azt mondja: búza, búza, de szép tábla
búza, aztán a másik gondolkodik is mélyen és azt mondja:
kihajtott a piros bagi útra, és így tovább. A gyűjtők megta-
lálták az addig anonim művészeket.

Én *Besztercén*, a *Mezőség* peremén éltem le a gyerekkoro-
mat. A magyar és borgói román parasztok között élni,
furulyaszavukat, balladáikat, énekeiket hallani, táncukat és
népviseletüket nézni – meghatározó lett az életemben.
Nem szabad elveszíteni az értékes és szellemileg produktív
társasági életet, amibe részt kell venni az otthonülő keser-
gés helyett. Igen, a világ kitágult és állandóan változik, és
ennek vannak negatív hordalékai is, de majd kiszűrődik, és
megmarad a dolgok pozitívuma.

– Milyen feladatokat lát lelki szemei előtt?

– Izgat, hogy az utánam következő generáció hogyan
folytatja ezt az egészet. Rengeteg tehetséges fiatal van és
nem halt ki a lelkesedés sem. Tudni kell, hogy a jövőt nem
lehet leváltani. Aki ezt megpróbálja keserűségekkel és do-
hogással, az elrontotta az életét. Az a feladatom, hogy lét-
raként tartsam a hátamat a következő generációnak. Már
mindent bevégeztem. Egész életemben, bár nem vagyok
vallásos, úgy imádkoztam, mintha aznap halnék meg, és
úgy próbáltam dolgozni, mintha örökké élnék.

(Gubcsi Anikó)

Honvéd
Táncszínház:
Antigone

OLASZ FERENC

Szakralitás nélkül nincs művészet

– *Tragédiák sorozata kísérte az elmúlt egy évben. Hogyan viselheti, és hogyan kell viselnie az embernek az életet, a halált és a sorsot?*

– Az élet ajándékával együtt, amit a Teremtőtől kaptunk születésünk pillanatában, ki-ki megkapja a maga tehetségét, valamint egy életre szóló üzenetet is. A legfontosabb feladat, ami az ember számára adatik, hogy e két időpont, a születés és a halál, mint két sorompó között életével és kapott tehetségével jól tudjon sáfárkodni. Ehhez azonban minden nap harcba kell szállnunk, s kérni Isten segítségét, hogy megmaradjon a jóra való késztetésünk, és kegyelméből megkapjuk a cselekvés és hit ajándékát. Sokunk számára megadatott az, hogy ha el kell számolni, akkor nyugodt lélekkel és nyugodt szívvel elmondhatjuk majd, hogy azzal az ajándékkal, amit az ismeretlen, láthatatlan Úrtól kaptunk, kedvére is tettük, és nem csak a mi örömünkre.

Vannak nehezebb időszakok az életben, amikor próbák, megpróbáltatások előtt állunk. Mindenkinél megvan a keresztje, ahogy ezt mondani szokták. Mostanában, hogy az én életem is drámai megpróbáltatások sorozata lett az elmúlt egy évben, sokat foglalkoztat a halál. Sokáig az ember csak az élettel van elfoglalva, hiszen az annyi gazdag pillanattal ajándékoz meg bennünket, hogy megfeledekezünk a halálról. A Bölcsesség Könyvében olvasható: „megfenyíti az Úr azt, akit szeret, megostorozza, akit fiává fogad”. De nehéz elfogadni és feldolgozni a fájdalmakat. Talán a születése pillanatában kapott hit átsegíti az embert ezeken. Én keresem azt a kaput, ami összeköti az életet a halállal. Ez a nagy titok az életünkben, hiszen aki elment, az nem jön vissza. De ha az ember egyszer közel került ehhez a bizonyos kapuhoz, akkor az a fajta sugárzás, amit nevezzünk szeretetnek és hitnek, megmentheti a nehéz időszakokban.

– *A hit és a szeretet, melyekre életét és művészetét alapozza, kikapni tűnnek felgyorsult, elidegenedő és globalizálódott életvitelünkből. Ez is visszafordíthatatlan folyamat?*

– Sajnos a hit, a szeretet, a barátság, konzervatívvá fogalmakká váltak napjainkra. Ezért kell megmutatni az embereknek a szépséget. A szívvel és az értelemmel együtt kell tudni alkotni, hogy az ember értéket hagyjon maga után, amelyből az utókor is építkezhet. Abban a közösségben, ahonnan én jöttem ezek a fogalmak – a hit, barátság, család, férfi, nő, szerelem, szeretet – evidenciaként jelentkeztek. Személyiséget és nemzetet megtartó ereje van. Alsópáhokon, ahol születtem, az emberek katolikus hitük

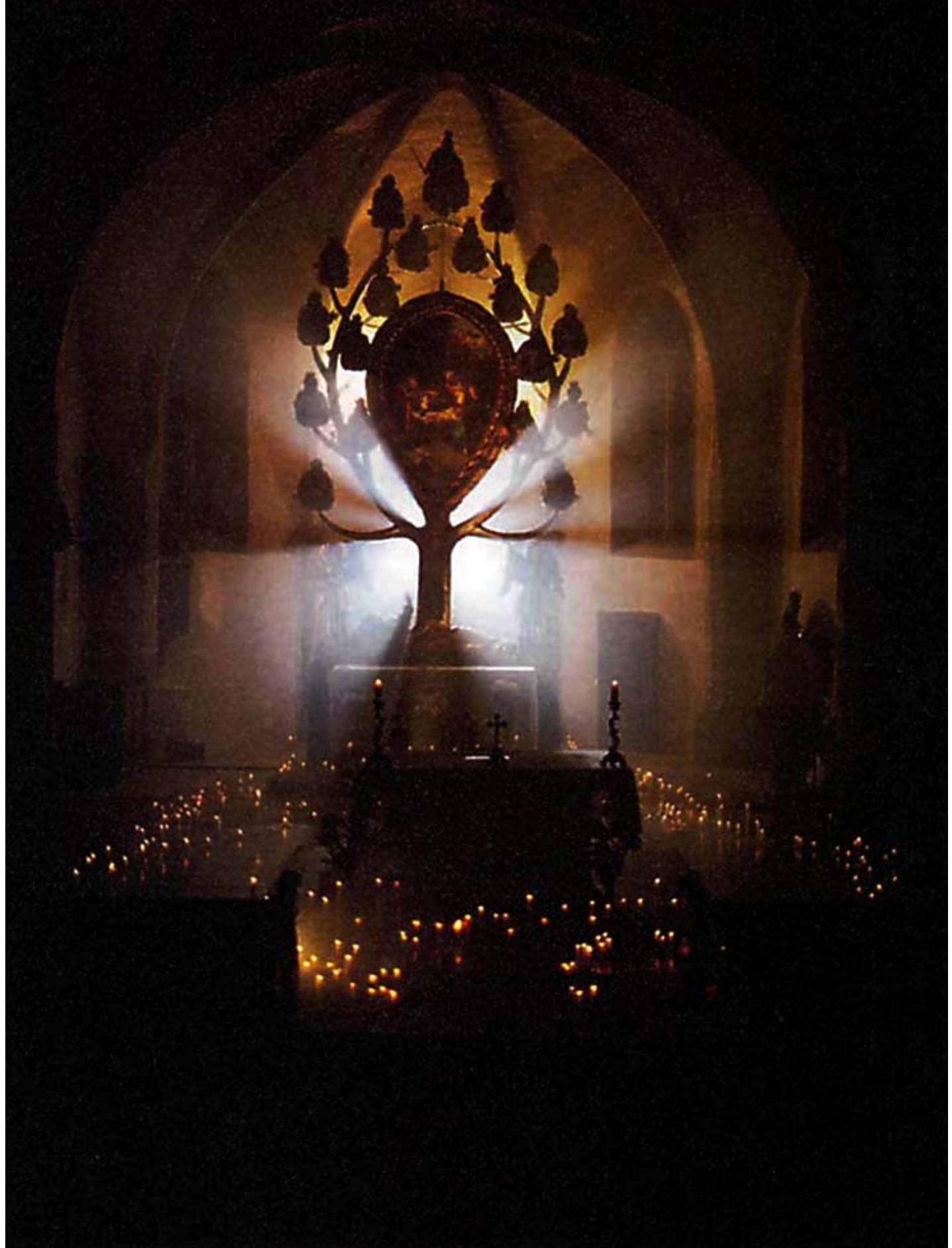
szerint minden vasárnap elmentek Isten házába, hogy az egész heti megfeszített munka után megünnepeljék az Úr napját. Sajnos először elvesztek az ünnepeink, pedig az tartást is adott, és mára elvesznek a hétköznapijaink is.

A világ tágra nyílt előttünk és a globalizáció réme itt van a nyakunkon. S bár nem vagyok a technikai haladás ellen, számomra többet jelent ma is egy könyv, egy koncert, mint az Interneten elérhető információk özöne. Ezek a dolgok is hozzájárulnak ahhoz, hogy még régebben sok ember hasonló gondolkodásmóddal együvé tartott, addig most az egyéni lehetőségekre tevődött a hangsúly és az a csönd, ami az elmélyüléshez, a megértéshez és katartikus élményekhez szükséges, egyre inkább hiányzik életünkéből. Ma megszűnőben vannak a kapcsolatok, szétszóródnak a lelkek.

– *Életét és művészetét az időtálló értékek megőrzésére és átadására szentelte. Miért éppen ezekre a témákra fordította figyelmét?*

– Az egyik válasz erre: én azért születtem és azért jöttem e világra, mert ezt kell csinálnom. S ha megadta a sors, hogy a művészetemen keresztül emlékeimmel és élményeim másoknak is örömet szerezhetek, akkor kötelességem megmutatni az embereknek a mindennapok szakralitását. Úgy éreztem, hogy nekem azokat az értékeket kell filmekben és képeken megfogalmazni, amik a hivatalos művészettörténeti értékelésből kimaradtak, vagy perifériára szorultak, mint a Szent Korona, a Nagyszentmiklósi kincs, a Szent László-herma, M.S. Mester, Csontváry, Kondor Béla, a református temetők fejfái vagy a pléh Krisztusok. Én mindent az ő tiszteletükre és megbecsülésükre csináltam. Mert valami sugallatra dolgozhattak ezek a neves és névtelen művészek, valaki biztosan fogta a kezüket. Egy művésznek kell tudni a technikákat, de a valódi alkotásokban mindig van valami transzcendentális. Azt hiszem szakralitás nélkül nincs művészet.

(Gubcsi Anikó)

Gyöngyöspata, Jesse-oltár

OROSZ JÁNOS

Pokoljáró művészetem

– *Hit, remény, szeretet... ?*

– A hit sokszor megszűnik a realitás tükrében. A vallásban, a pénzben, a sikerességben való hitet az élet alakulása megváltoztatja. Nekem az ad erőt, ha sikerül megközelíteni, amit szerettem volna. Ez adja a további lelkesedést. Amikor az ember művész, és sok-sok munka árán túljut a technikai problémákon, akkor jön a teremtés, ami sokkal nehezebb, mint lefesteni valamit.

– Utolsó sorozatom az „*Íme az ember*”, a lét sokrétűségét fejezi ki. Arra a pontra szerettem volna mindig elérkezni, amit **Bartók** alkotott a zenéjében. A népművészetekben meglévő erők világi művészetté való transzportációjára gondolok. Ez nem forma, hanem belső feszültség és erő, a magyar művészet magja, ami különbözővé teszi minden más nép alkotásaitól: a népművészet átalakítása mostanivá. Kérdés, hogyan történik ez az áttétel. Én soha sem törekedtem arra, hogy lemásoljam a népművészetet, de ha az „*Íme az ember*” sorozatot nézzük, akkor az a maga furcsaságaival, torzságaival, fanyarságaival, szokatlan színvilágával mégis közeledik ahhoz az erőhöz, amit Bartók műveiből ismerünk. A magyar zene esetében azonban volt folytonosság. A képzőművészetben az igazán nagyok a háború után már nem hathattak ránk, és olyan szakadék keletkezett a megnyomorítás negyven éve alatt, ami szinte áthidalhatatlannak tűnik.

– *Mi az, amit meg szeretne őrizni alkotásaiban a hagyományból, annak értékeiből?*

– Soha nem készítek képet azért, hogy eggyel több legyen. Csak olyan témát festek le, ami érdekel és izgat. Ez maga az Élő. Gond, baj, öröm, búcsú, elválás, szerelem, bánat – az élet formáló erői és érzései. Ezeket az értékeket szeretném megmutatni az alkotásaimban, és vágyom arra, hogy más is lássa. A népművészet segítségével az ember olyan erőket képes összegyűjteni, hogy nem tudják elcsábítani a külföldről beáramló izgalmas új technikai lehetőségek, amik soha nem lehetnek igazán a miénk. Van olyan gyökér, ősi múlt, olyan kultúra, melynek segítségével a művész nyomon tud haladni. És lehet ez bármilyen stílus, mert a művészet nem stílus kérdése.

Az én művészetem pokoljáró. Az élet keletkezésén és befejezésén túl izgat, hogy mi van az élet előtt és után, mi az előzmény és mi a következmény. Kíváncsi vagyok és kutatok a képzeletemben, a gondolataimban az ősi múlttól kezdve a jövőig mindent. Az élet határait feszegetem. Ez

egy örök küzdelem. Ha valami elkészül, megmérem azt, és ha nem jutottam el vele a végsőig, az maga a pokol.

És persze szeretek dolgozni. Ösztönös vagyok. Érdekes, hogy az ösztönnek és a tudásnak egyensúlyban kell lenni az emberben. Szükség van a kontrollra az ösztönösségben.

– *Mit jelent önnek az alkotás, a folyamat és a végeredmény?*

– Azok a művek válnak alkotássá, amik a mai napig hatnak, és átjutnak az idő rostáján. Engem az alkotásra a becsvágy hajtott. Mindaz, amit felhalmoztam magamnak, olyan erővé válhatott, melyek segítségével talán tudok teremteni – de ez egyáltalán nem biztos. Majd az idő eldönti. Tehetségen, tudáson, szerencsén túl az alkotáshoz a sors is kell, az erre ítéltettség. Az ember, a művész nagyon ritkán kerül kegyelmi állapotba. Én akkor részesültem áldásban, amikor a „*Nap, Homok, Tenger*” című sorozatomon dolgoztam és talán legutóbb, az „*Íme, az ember!*” készítésekor. „A Nap, Homok, Tenger” plasztikus emberformái égszínkék, azúr és földbarna bolygóként léteztek az űrben, az élet kozmikus és közösségi valóságáról szóltak”. Szintén *Ágh István* szavaival, az *Íme, az ember!* sorozat képei: „Csak vannak, előálltak a rettenetes mítoszból, mint halálvértű ló és lovas, soklábú, szerkezetlábú gebe, torz végtagú kobold-mutáns, sintérpozícióban a pokol öltözetének dolyfe a patkányok és láncra vert nyulak perspektívájában. A népmesék és a hiedelmes történetek alakjai az apokalipszis rémei lettek, a jelenvalóság kardélú vonalakkal metsz át a térbe, párából sejlik a múlt, minden szín az utolsó hóé, az utolsó hajnalé, az utolsó füvéké, melyek együttesen a jövő emlékei. Mikor most azt látjuk, mi az ember, azt érezzük, mi lett az emberből földi vonulásának utolsó állomásán”. Ezt látta a költő, mást talán máshogyan érint meg a kezem és a festmény által alakuló szín és forma. Mert ahogy belefogtam e munkákba, a kép válaszolt, visszaköszönt nekem az első ecsetvonás után: kontaktus, diskurzus alakult közte és köztem.

(Gubcsi Anikó)

Íme, az ember XV.

PÁLL ANTAL

Az agyag a sarokban kovásznak mindig megmarad

– Én azt hiszem, hogy már az anyaméhben a fazekasság szeretetét szívtam magamba. Egy olyan családban, ahol 18 (!) gyermek született, s közülük kilenc ma is él, illik, hogy többen is folytassák az apánk által szentnek tartott foglalkozást. *Korondon* a gyermek egészen kicsi kortól besegít a szülőknek. Fület készít, agyagot őröl, rakosgat egyik polcra a másikra. *Kósa Szánthó Vilma* nemrégiben arra kért, hogy mindent jegyezzek le, amit az életemben fontosnak tartok. Innen, a 40. életév küszöbéről visszapillantva, nevetnem kell, hogy az első fazekas vágyálmom az volt, hogy egyszer jóllakhassak halvával. Amikor a korongozásért először kaptam három lejt, arra én mind halvát vásároltam. Akkoriban annyiért jó sokat adtak, s így úgy jóllaktam, hogy a hasam olyan volt, mint a hordó...

Tizenkét éves koromban úgy nekifogtam, hogy azóta állandóan csak a korongot rágom. Édesapám, amikor meglátta, hogy naponta 100 darabot is elkészítek, azt mondta: – Ahogy kilenc gyermeket fel tudtam nevelni a fazékból, úgy te is megélsz majd belőle.

Igy lettem én otthon ülő fazekas. Egyszer-kétszer még csak elmentem szekerességre, de az nem nekem való. A rendszertelen, hideg kosztot, a fázódást, a kóst és az abrak beszerzését nem tudtam soha megszokni.

Annyira véremmé vált a korongozás, hogy a VI. osztályt is abbahagytam. Magánúton fejeztem be az általános iskolát. Érdekességgént jegyzem meg, hogy 13 éves koromban már szakszervezeti tag voltam, mert csak így árulhattunk a korondi piacon. Indulásomban, a fazekasság igazi értékeinek megismerésében felbecsülhetetlen segítséget jelentett *Bandi Jenő*. Az ő irányításával nemcsak a *Székelyudvarhely* környéki fazekasság legszebb alkotásait ismerhettem meg, sajátítottam el páratlan mintakincsét, hanem terrakotta figurákat, küllős kerámia-csillárokat is mintáztam. Apánktól örököltük az igazi tüzes sárga titkait, amelyet olyan nagyon kedvelnek a vásárlók is.

– *Marosi Barna írja édesapjáról, a csodálatos mesterről: „Megigazítja titkon a születő bokály peremét a forgó korongon, hiszen mértéke onnan túlra már csalhatatlan; megőrli és megkeveri a sorvasztó leheletű mázat, neki nem árthat többé az ólom; kijavítja a hibázó virágozást, mert az ő keze biztosabban csíkozik; változtat egy keveset a békasó vagy a burusnyánkó elegyítésén, s talán megvallja a soha nem látott sárga, a gyönyörű zöld, kék, fekete vagy tündöklő piros titkát.*

Így kell ez valahogy legyen, mert az apák, akár a rövid emberélet során, akár később, a nemlétből üzenve az emlékek példázatával – a fiúkra testálják szenvedélyüket." Gondolom, az Ön számára a legnagyobb szerencse volt, hogy ilyen hozzáértő fazekas családba született?

– Igen, az apám úgy szerette a korongot, mint más a földet. Nem tudott nélküle élni. Minket nagyon ritkán dicsért meg. Engem a gutta ütött meg. Hiába készítettem 200 darabot is, mindig azt mondta: Egy jó fazekas ezzel sohasem hengeg, mert akadhat olyan, aki 250-et készít. A lényeg a forma, a díszítés, hogy te legyél vele megelégedve...

Az ő csalhatatlan és biztos irányító kezét érzem a vállamon, amikor a korong mellé ülök. Gondolom, ő örülne a legjobban, hogy a főúttól félreeső utcában is naponta tizek, néha százak keresnek fel, hogy kevés olyan múzeum van az országban, ahol ne őriznének tőlünk edényt. Én mindent a fazéknak köszönhetek! Nem mondom, egy kicsit hízelgő az elismerés, a dicséret, de ez kötelességet is jelent: egyetlen giccs sem hagyhatja el a kaput.

És nem is olyan könnyű a siklődi, etédi, korondi, Székelyudvarhely környéki fazekasság mintakincsét átmenteni, egyéni ötletekkel gazdagítani. Mert, látod, ha ezen a tányéron a madár hasa túlságosan vastag, vagy túlságosan keskeny, akkor egészen másképpen jön ki a díszítés, mint ahogy szeretnők. Akkor könnyen giccsot is készíthet az ember. Mi leggyakrabban madaras, kis- és nagy csere-lapis, gyopáros, virágos, ökörhúgyos mintákat alkalmazunk bokályainkon, tányérainkon, korsóinkon.

Minden fazekas szeretné elkészíteni a legszebb darabot. Szerencsére, erre soha nem kerül sor. Mert ha elkészülne a legszebb bokály, tányér, akkor a korongot ki kellene hajítani.

(Részletek Tófalvi Zoltán interjújából a Művelődés című erdélyi lapban, 1980. május)

Korondi hagyomány

PÁSKÁNDI GÉZA

...a szerelem s a győzelem fehér...

„...s a csajka fenekén is mindig ott tudott hagyni egy kanálnyit papírból is képes szeszt párolni és alkimistákat is igazolandó aranyat is vére költővér nulla-egy mindenkinek adhat senkitől sem kaphat csak szó szerinti rokon vérűektől zászlója fehér nem a meg-adás a szerelem s a győzelem fehérje borból lettünk sörré váltunk tanulhatják meg az apokrifoid szentenciát akik végigbolyongják képzeletének nem mindennapi tárlatát bizony hogy úgy van bólogatják vissza a mától nyomorodott hajdan volt alakok ha százszor újraszületik akkor az írás marad lelki és testi kenyere...”

Kányádi Sándor

„Nincs két egyforma történelem. Még Kosztolányi Neroja is másképp hangzik nekünk, mint az újabb latinoknak. Ami Borogyinóban Kutuzovnak dicsőség – Napóleonnak gyalázat volt.

Aki nem olvassa saját nemzeti irodalmát, a szuverén önismeretről mond le. Szellemi szegény és rest marad. Az egész világnak kiszolgáltatott.”

Páskándi Géza, 1978.

„Rendkívül finom és helyenként revelatív erejűen igaz íróról elemzések kísérik végig *„A megvallás”-ban* egy fiatal lélek eszmélkedésének a rajzát, amelynek az arculatát a tehetség önmagára eszmélésének a lázai mellett világtörténelmi események és a kisebbségi sors együtt formálták – és deformálták. Ez a kép – „nemzedékcsoportom teljes megcsalatkozása az abszolút szkepszisbe taszítottság vagy a teljes tagadás poklába vetettség megannyi helyzete” – ilyen részletességgel és hitellel mindmáig hiányzik az egyetemes magyar irodalomból, holott nemzedékek ismerhetnének benne saját útjukra, sorsukra, küzdelmeikre, s nemcsak Erdélyben, a Felvidéken vagy a Bácskában, nemcsak a trianoni határokon túl, de a határokon belül is, mert a legnagyobb kérdések, dilemmák, melyeket a kisebbségi léthelyzet hangszerelt, közösek – például a mindig „új világot” építeni vágyó ifjúság viszonya a baloldal utópiáihoz és a remények zátonyra futása a létezett szocializmus vizein, a nemzeti kérdés értelmezése és így tovább. Páskándi Géza emlékiratainak ez a nagy értéke, s amellet nagy példa arra

nézve is, hogy a történelemben egy író igazságait nem valamely absztrakt eszmerendszer steril logikája hitelesíti, hanem a megélt-megszenvedett sors és a mindannyiunkban közös történelmi élettapasztalat.”

Domokos Mátyás szavai Páskándi Géza: A megvallás című, 1999-ben megjelent művéről

„...Nem tudok megrendülés nélkül gondolni arra, hogy a fiatal költő a benne szunnyadó ígéretek beváltásának küszöbén került hat évre a börtönbe, ami végérvényesen derékba törhette volna pályáját, s nem tudok megrendülés nélkül gondolni arra a jellemerőre, amellyel a fiatal költő nemcsak elviselte a sorscsapást, hanem a cellában is verset komponál, a szabadulása után három évvel Holdbumeráng című kötetével bizonyítja: a kezdeti újító, hangnemtárgy váltó becsvágyat nem nyomták el a börtönévek.”

Láng Gusztáv, Szatmárnémeti, Páskándi-Ünnepségek, 1998.

„...Vegyen az olvasó tudomást a szóhasználatról: a komédiák „abszurdoidok”, a szerző saját meghatározása szerint, ellentétben a megszokott abszurdal, bár e két darab oszt közös vonásokat *Eugene Ionescova*l, sőt *Samuel Beckett*tel is. De míg az emberi állapot kimondhatatlan abszurditása Ionescoban és Beckettben nem más, mint az engesztelhetetlen sors hatása a gyöngye emberiségen, addig Páskándiban maga az ember válik az emberi sors abszurditásának cinkosává. Ez egy érdekes és – New York számára – teljesen abszurd új hang

A Kalauz nélkül és az Árnyékban című abszurdoid színművekről írta

Clive Barnes: Géza kigyógyít idegenkedésünkből című írásában New Yorkban, 1992-ben.

Idézetek Az Árpádházi Triptichon monológjaiból

LÁSZLÓ SZENT KIRÁLY

– Ki ma gyűszűt lop, holnap üst kell néki, a mai galambot másnap tulokra, lóra váltja. S akkor nincs többé becsület, jószág... birtok és tulajdon, ha minden mindenkié. Füstté lesz minden fundamentum, amely törvényre serkent, és a szorgalomra... Hisz ha lopni, csalni könnyebb – minek a sok verejték? De megvallom néked, felség, csakis néked: a lusta ingyenélőknél még a tolvajt is többre tartom. Az legalább surran lopakodva, szorongva izzad, kockára teszi orrát, fülét, látó szemeit... De a tohonyák? Akik Isten áldott napját lopják hajnaltól napestig...

– Ifjú koromtól máig, holnapig, talán a sírig küzdök, nehogy királyölő, nehogy gyilkos legyek. Nehéz volt eddig, s nehéz lesz ezután, mert könnyen jár a kardom – mindenki tudja ezt! És ímé – most szentté emelem a királyt, ki nagyatyám szemét tüzes vassal kitolatta... Mindenki tudja ezt... *(Kis csend)* Én mindent megtettem, hogy szeressen Isten! Hát hagyja abba burkolt vádjait... Én már elintézttem magamban mindent... Isten előtt – imában, gondolatban...

– Ne találgassuk Isten szándékát, Péter nádor! Isten úgy fogja kezünket, mint én leányaim kezét, mikor járni tanultak. Néha elengedtem... Elesik? Hadd tanuljon. Róma kezét addig fogom, míg érzem rajta Isten melegét. S ha én Róma kezét valaha is elereszteném, amit nagyon nem szeretnék, akkor is csupán egy pápa kezét engedném el és nem a pápaságét. Mert a pápaság által Isten karja, keze továbbra is ölel. S ettől nem szabadulhatsz és nem is szeretnél, s ha e szent köteléket nem akarnád: olyan üres lenne a szabadságod, mint ha a kiszáradt mederbe löknek úszni. Pedig kard, lábad szabadon mozgatod... Éltető víz, meder, zöld partok nélkül mit ér az úzás szabadsága!...

– Kegyes! Kegyes voltam, kegyes! *(Most letérdel, mint aki imádkozik.)* Teljesítenem kell e földi küldetésemet. István után, amit porba vertek, megszilárdítom százszor is hatalmát. Ezért bárkihez is szegődök, véle szövetkezek, kivéve a Sátán birodalmát. Segíts, Uram az én utamon, tarts meg az én nyergemben... vigyél, ahová Te akarsz. Áldassék örökkön a neved. Ámen. *(Kis csend. Felkiált.)* Most lett eggyé az ország!

– Oda... *(Az oldalt álló feszületre mutat.)* Menjetek. Bökös, maradj. *(Szita a homályba húzódik.)* Segíts letérdelni. *(Bökös segít.)* Engedj! *(Eltávolodik.)* Ó, Teremtő Atyám, ó, Egyszülött Fia, Szentlélek Isten... Csak egyet kérek az utolsó órán... csak egyetlen egyet... többre nincs erőm. *(Zihál.)* Míg néped van, Atyám, míg néped egy is van e földön... míg néped van... magyar legyen... Ámen *(Szédül.)* Fektesse le – ide...

KÖNYVES KÁLMÁN KIRÁLY

– A tekintély nem öncélú, Lőrinc érsek. Minden út Rómába vezet, és azt akarom, hogy minden út Rómából Magyarországra fusson. Mert őszentsége egyháza örökké erős lesz, s aki véle marad, az Istennel marad. Erőseknek kell maradnunk, és egyáltalán: maradnunk kell, még ravaszság árán is. Minden gyanúval és ravaszsgálással a császárok felé, hogy minden bizalom a pápáé lehessen! – ez az én elvem.

– Gyermekkor... *(Apró szünet, hirtelen.)* Sem gyermek uralkodót, ki járni még nem tanult, sem csikorgó agyat ne vigyél hatalomra... Rajtunk ne játsszon senki, és ne tanuljon hatalmat... *(Nyers)* Tanulja meg, ahol tudja! Az anyjában! Az apja ágyékában. Mit tudom én! Tanulja meg magasodván, roskadozva, szántva, lovagolva, olvasva, bárhol, bármiként: gödörben, palotában, mindenütt, csak ne a bőrömmön! A bőröm nem a lecke helye, hogy egy rossz diákirály azon tanuljon! Gyerekkor? Hagyjuk a gyerekkort!

– *(leinti őket; halkabban, hogy csak a közel állók hallhassák)* Nekem nem kell a szívetek. De a kardotok, a bizalmatok. És ha van: az eszetek. A szeretetet vigyétek haza a gyermekeitekhez, és az asszonyokhoz – ágyatokba. *(Erősebben.)* Szeretettel nem szűnnek meg itt a bajok. Szeretettel nem hull Horvátország és Dalmácia ölünkbe. Szeretettel nem törjük le a Henrik-álmodozást. Nem lesz példás papság, se törvényeink. Szeretettel. *(Apró szünet).* Köszönöm az uraknak, hogy meghallgattak! *(Különös hangon.)* Szeretettel. *(Sarkon fordul, kimegy...)*

(Idézetek Páskándi Géza: Árpád-házi Triptichon című művéből, Antológia Kiadó, 1994)

PÉRELI ZSUZSA

Érzem a fuvallatot

– A Millennium évében életmű-kiállítással ajándékozta meg a szépre vágyó embereket. Hogyan összegeznéd alkotó művészi negyedszázadát?

– Eredetileg festőművésznek készültem, de amikor megismertem a szövött falikárpit technikáját, tudtam, ez lesz az én utam. A gobelineket festői módon szövöm: egy fekete-fehér ceruzarajz alapján készítem hónapokon át a képet, amelynek színei a fejemben vannak. Csak tiszta energiából tudok dolgozni. Képeim levelek a világhoz, és mert a műfajok közül ez a legidőigényesebb, fontos számomra, hogy a falikárpit-levelek általános érvényű dolgokról szóljanak. Azért választottam ezt a műfajt, mert nagyon szeretek sokat dolgozni, és hihetetlen boldoggá tesz a szövés.

Kezdeti darabjaim a 70-es évek esztétika hiányának korában készültek. Kiskorom óta mindent gyűjtök, ami szellemiséget hordoz. A régi fényképek figuráit – vőfélyt, házaspárt, családi képet – vettem mintául, mert tartásuk és stílusuk volt. Életrajzokat gyártottam az alakjukhoz és a történetükhöz egy-egy gobelinbe sűrítettem. A régi szebb időkről, de a háborúról is szólnak ezek a darabok.

Sok korszakfordulóról nyíltan beszámolnak a képeim. Például a korábbi munkákon minden figura szembenéz, szinte be akarja vonni a szemlélőt a maga életébe. Később a figuráim elfordulnak, arc nélküliek és a messzeségbe tekintenek, a távoli megfeszíthetetlen világ felé. Még a nemük is bizonytalan, mert a valóságban máshogy néz egy férfi, mint egy nő, és én az embert általában szerettem volna megjeleníteni, problémáival, kíváncsiságával. Amióta ember él a földön, keresi a nagy ismeretlen mozgatót, aki a világot kormányozza. Én is keresem, és a képekkel teszem fel a kérdéseimet.

A 80-as évek végén szenvedélyese kísérleteztem, hogyan lehet a fémborítású pravoszláv ikont szellemileg és technikailag a gobelinbe átültetni. A klasszikus műveken az arany színe a szentség kifejezésére szolgált. Én az aranyat az elhanyagolt szentségek – a gyerekkor, az anyaság, az élet tiszteletének képi felfényesítésére használtam. A szeretet, a tisztelet tartja össze a családot, és ha a kis egységek felbomlanak, akkor világ is felbomlik. E képek közül az 1989. *Karácsony* címűnek saját története kerekedett. Az aranylól, csillogó képen történet-hüvelyek, kulcsok. 1989-ben az erdélyi dráma nem hagyott nyugodni, úgy éreztem, közöm van hozzá, ezért átszőttem az egész karácsonyi időszakot. Azok a menekültek, akik a kiállításon megpillantották a

képet, megrendültek: pontosan tudták, miről szól. „Valami még hiányzik róla”, mondta az egyikük, és a kezembe nyomta a telefonjából kiszerelt lehallgatókészüléket. A gobelin alapján készült kiadvány és egy kiállítás segítségével szerveztek gyűjtést az erdélyieknek 1991-ben, Németországban. Ha más nem is lenne, ez az egy kép mindent megadott nekem.

– Miből és mit merít a kárpitokhoz és az életéhez?

– Például az Őrség határzárlatában élők régi nyelvezetén szóló történeteiből a magyarok bejövételéről, mesékből, életrajzokból. Ezek mind belém ivódtak. Magyarország érdekel, úgy, ahogy van, annak lelke és sorsa. Csak azt nem értem, miért nem tudjuk szeretni egymást, miért e gyűlölködés. Nem láttam még egy népet, amelyik ilyen tehetséges, szeretetre méltó, hagyományokban gazdag volna, és mégis ennyire széthúzna.

Igyekszem úgy élni, hogy ne kelljen később megbánni, amit tettem vagy mondtam. Szeretem a műveimet a legihletettebb állapotban létrehozni. Sokat kapok mindenből, ami körülvesz, legyen az szép, vagy akár negatív. Mint egy barlanglakó, úgy dolgozom itthon, de amikor egy kiállítás anyagával előbújok, hihetetlen, mennyi mindent kapok vissza az emberektől. Hitet ad, hogy érdemes csinálnom, és az, hogy olyan társam van, aki mindig mellettem áll, és hogy sok jó barát vesz körül. Spirituális segítséget is kapok – ezt ma már biztosan tudom. Érzem a fuvallatot, bár nem tudnám megnevezni, mi is az.

Most új utakat keresek és érzem, hogy valami más jön, mint eddig. *Közel-Kelet* imádó vagyok, és szerintem itt az idő a *keleti* és *nyugati* világ kultúráját összekötni. Európa nagyon kiszakadt és el van magától ragadtatva, elfeledkezett erről az ősi világról. Engem viszont nagyon megfogott. Már máshogyan szövök: marokkói jellegű szövést keverek a gobelinnel, így fonom össze az őshazát az új hazával. Szerencsére nem kell beleégnem a saját stílusomba, mert mindig kapok egy új lehetőséget, befúj valamit a szél a házamba.

(Gubcsi Anikó)

1989 Karácsony

PÉTERFY LÁSZLÓ

Az idők végén Isten előtt

– *Két Szent István szobor is készült, készül a kezei alatt. Mit jelent Önnek 1000 év után honalapítónk alakja?*

– Szent István jelkép: a magyar államiség megteremtője és megtestesítője, a kereszténység elterjesztője. Őt megidézni nagy kihívás. Nem sokat tudunk arról, hogy milyen volt, de nem az fontos, hogy az ábrázolás hasonlít-e az eredetijére, hanem hogy mi él az emberek képzeletében, hogyan lehet megjeleníteni valamit, amiben az 1000 év és István hatalmas munkája megformálható. Átszellemültnek, félig nem eviláginak kell lennie. A *Képes Krónika* kicsit szentté elvonatkoztatott, gótikus alakját próbálom megfogalmazni szoborban, aminek kecsessége ellenére erőt kell majd sugároznia. Istvánnak örök az aktualitása, hiszen meg tudott felelni a kor kihívásának és a megfelelő politikai döntést hozta, amikor a nyugati kereszténységhez fordult. Ő egyedül tudta megőrizni a teljes politikai függetlenséget a megerősödő Német-római Birodalommal szemben, és az ország belső építésében még nagyobbat tett. Ha nem jól határoz, valószínűleg ma nem lennének magyarul beszélő emberek a Kárpát-medencében.

– *Hol lelte meg a gyökeret, amelyből meríteni tud művészetéhez?*

– Azt tartják, hogy az ember 4-5 éves koráig kifformálódik, meghatározó alapot teremtve az egész életének. Erdélyben, Nyárádselyéd nevű falucskában születtem és a gyerekkori tapasztalások, emlékek, indíttatások, a dolgokat megközelítő logika, a mítoszi környezet belém ívódta. Mindig érzem annak a világnak a természetes igazát, kontrasztban a jelenkorral. Igyekszem magamnak is megőrizni valamit, amelynek lényege a pontos szabályok és értékrend szerinti viselkedési forma az emberek és a tárgyi környezet felé. Amit az erdélyi parasztvilág megfogalmaz szóban és épített tárgyi kultúrában. Ez a műalkotásokban kifejezett tartalom és forma nagyon fontos lett számomra. Van-e valamiféle képzőművészeti anyanyelv, ami kiolvasható ebből a világból és használható-e manapság?

Korábban kutattam azokat a fából kifaragható kompozíciókat és figurákat, melyeket a népművészetből és a hagyományos kultúrából meríthettem. Ezen belül a kapu és a sírjel érdekelt, melyek funkciója megegyezik. A kapun a külső világból tér meg az ember a belsőbe, és a sírjel is két világ határán van. A hagyományban is hasonló szerepet kapott e két forma. Foglalkoztatott, hogyan tudnám megjeleníteni ezeket a kapukat és a körülöttük zajló világot. Az

utóbbi években pedig megtaláltam valami hasonlót: az időtől és a természet mozgásától megformált állatsontokban, az erdő alkotta örök érvényű szobrokban rejlik lehetőség. Az Isten megteremtette az alapformát, a természet elkezdett rajta munkálni, én továbbviszem azt. Csontokból születtek kisplasztikáim: furcsán táncoló emberpár, madarak.

Már gyerekkorom óta a szobrászat a belső lehetőségem és készítem. Lovat mintáztam agyagból, de nem akart megállni négy vékonyka lábán, így hát egy óriási patkóra tettem lábak helyett. Amikor festettem, akkor is szobrokat jelenítettem meg színekben.

– *Milyen megfogható alapértékek kormányozzák az életét?*

– A kitartás. Nem tudok abbahagyni egy munkát, amíg nem érzem jónak. A ragaszkodás a családhoz, a barátokhoz. Egy olyan utat kell járni, amelyben nincs mód a keserűség szomorú továbbcipelésére. Nevezhetném ezt becsületnek is. Szeretem bizonyos elvekhez és gyakorlathoz tartani magam az emberi kapcsolataimat illetően.

Az a hagyományos világ, amiben felnőttem, különös szűrőn keresztül egységes emlékképé formálta a mindennap eseményeit, a dolgok és jelenségek szerves egységévé. Egyszer egy parasztfiú az új ruhájában ment be évek óta nevelt bikájához, hogy ellássa kósttal. A bika nem ismerte fel és megölte. A nép körében húsz év múlva a bika lett a főszereplő, aki igazságot tett, mert a közösségből kiválni akaró embert megakadályozta ebben. Így születik a mítosz. De minden kornak megvan a maga mítosza. A hagyományos paraszti kultúra meghalt, és az új világ megteremti a saját mítoszait. Képzeld el egy időtlen idők óta készülő szőnyeget. A fölvető szálak maga a végtelen idő, a színes fonalak pedig embersorsok, amiből készül a mintázat. Aki ennek tudatára ébred, az felelősséggel él. Egy titokzatos terv működik, ami ezt az egész szőtestet értelmes és szép szőnyeggé formálja, amit az idők végén Isten előtt kiterítenek.

(Gubcsi Anikó)

RATKÓ JÓZSEF

Fátumos élet

Az Antigonét fordító Ratkó József

A költő 1986-ban, ki tudja, miért,
újra magyarította Szophoklész tragédiáját,
az Antigonét. S ki tudja, miért, színház nem akadt
széles e hazában, amelyik bemutatására vállalkozott volna.
A fordító – állítják egybehangzóan a szakemberek – kitűnő munkát
végzett. De Kreón utódai mindegyre Antigoné ormótlan cipellőjét
kárhoztatták, mely legalább 56-os nagyságú lehetett
az első és az utolsó próbán. Vagy csak az utódok képzeletében?
De erőst ijedeztek, ki tudja, mért, a költő meg döbbenően állt
a hitványság előtt. Aztán dühében és elkeseredésében maga írt
drámát Kreónról, hogy megfejtse a zsarnok lelkének szörnyű
titkait.
De nem tudta meggyőzni a kései utódokat kreónságukról
és kreténségükről sem! Vagy nagyon is sikerült volna?
Így halt meg 1989. szeptember 13-án, békétlenséggel
és keserőséggel szívében a reménykedés zsenije.
Ugyanabban a fátumos életkorban, mint az általa
többször is elsiratott Kormos István és Nagy László.
Alig múlt egy hónappal 53 éves! Ennek is már 7 esztendeje!
Polüneikészt azóta többször el- és újratemették
Pompával és cinikusan. A régi/új kreónok teszik
a dolgukat: naponta bemutatják a kaméleoni trükköt.
De Ratkó Antigonéja még mindig várakozik...

Nagy Gáspár, 1996. szeptember

Zsoltár

Az anyák halhatatlanok,
csak testet, arcot, alakot
váltak; egyetlen halott
sincs közülük; fiatalok,
mint az idő. Újra születnek
minden gyerekkel; megöletnek
minden halottal – harmadnapra
föltámadnak, mire virradna.

Adassék nekik gyönyörűség,
szerelmüket örökös hűség,
s adassék könny is, hogy kibírják
a világ összegyűjtött kínját.

Egy ágyon, egy kenyéren

Egy ágyon, egy kenyéren,
szemünkbe hulló fényben,
tétovázó sötétben,
szerelem fenyvésében,

egy földön, egy hazában,
égve egyforma lázban,
hidegben, nyári lángban
egyforma szó a szánkban,

torkot fájdtató perben
tanúként egymás ellen,
homlokod melegében,
homlokom melegében,

zárva eleven kőbe
lélekben összenőve,
gyönyörű csecsemőnkre,
ráhajlunk az időre.

Új évszak kellene

Hiába nyár, fanyűvő ősz is,
tél és tavasz hiába jönnek –
nem új ez az élet.

Gond, kín, öröm rég ismerősek
s kicsik – nőttünk ha egy arasznyit,
s azt sem jószántunkból.

Énekelhet nektek az ember,
nem szabadok akartok lenni,
hanem gőgös gazdagok.

Fölélitek a szabadságot.
Itt-ott ha marad tartaléka
bátrabb szívekben.

Virágaitok fulladoznak,
gyulladt torkukat dongó gyötri,
bogáncs kaparja.

Kifutó-fiú, siheder szél
nem hoz suhogó, friss esőket,
susogó fényt sem.

Hiába nyár, fanyűvő ősz is,
tél és tavasz hiába jönnek.
Új évszak kellene.

SAMU GÉZA

Teknőszárnyú angyalok

– Mit akarsz a szobraiddal kifejezni?...

– Nekem a rögeszmém az, hogy az ember akkor csinál igazán jó munkát, amikor a teremtmény, a szerkesztő, a konstruáló logikát éri utol...

Mindig valami tartalmi jelentéstöbblet is foglalkoztatott: a mögé, köré mellé rakódott mítoszok, mesék. Példával megvilágítva a mondottakat: ha valaki farag egy sütőlapátot nem minden embernek, de valószínűleg sokaknak – eszébe jut egy másik vonulatban a vele kapcsolatos kemence, a harmadik áttételben a boszorkány. Ha most az egymásra rakódó jelentéstartalmakban az ember megtalálja a helyes arányt, és ezt meg tudja tartani, akkor jót alkotott.

Végül csak néhány összetevő a meghatározó: a tárgykultúra, ennek szerkezeti biztonsága, az ebből következő áltárgyiság és a mögötte, a mítosz. Fordítva egyet a gondolatmeneten: egy időben olyasmik foglalkoztat, hogy ha ezer esztendővel ezelőtt élek, bizonyos szintű technológiai adottságok közepette – tehát ismerem a kötélverést, a fa X módon történő megmunkálását, néhány fém öntési- és kovácsolási technológiáját –, ebben a helyzetben mit tudok mondani a környezetemnek, egy kultúrának, egy Mitológiának a megfogalmazójaként.

Sokat gondolkodtam ezen, így született meg bennem egyfajta mítoszteremtési kényszer. Ha egy etnikumnak, egy közösségnek szüksége van önmagát biztosító képzetekre, amiket sejt, de ne tud, mert még nem próbálta megfogalmazni, vagy elfelejtette őket, vagy hiányoznak a kultúrájából, akkor azokat meg kell teremteni. Ha nincs, meg kell alkotni, vissza kell utalni a mítosznak. A kisebb szárnyas kerek angyal vagy az agancsos szántalp ilyenfajta morfondírozások közepette született.

Mindig az mozdít meg, amit még nem mondtak el, nem csináltak meg. A gondolat autonómiája a lényeges. Nálunk nem teremtettek mítoszt, mert *Ferenczy Pásztorlánykájával* kezdődött honi szobrászatunk. Miután a képzőművésztünkben nem voltak előzmények, egy külső nyelvet próbáltak meghonosítani, magyarázni. Az irodalomban és a zenében ezek a folyamatok előbb vagy később lezajlottak. De nekünk is vannak vagy lehetnek olyan fontos ötleteink, amilyeneket más nem vet fel, esetleg nem is tud felvetni. Én nem beépíteni akarok valamit. Ütni mindig csak a hagyományos észjárásnak ellentmondó dolgok tudnak. Itt van például Bukta Imre. Azért érzem lényegesnek, amit csinál, mert senkinek sem jutott még eszébe a természetes

anyagoknak ilyen természetes módon való felhasználása; elmondja, eljuttassa metamorfózisukat...

– És milyen világképet kreálsz?

– Harminchárom évesen körülbelül megérték bennem azok a tapasztalatok, melyek révén már kényesebb feladatok megoldására is vállalkozhatom. Szakmailag sok mindent elsajátítottam. Ismerem bizonyos anyagok belső lehetőségeit, tudom, mi a tárgy, mi az áltárgy, sejtem, mi a mítosz, tudom, hogy cselekedeteimre milyen reakciókat várhatok. Tudom, mit bírok el. Érzem az európai nagy vonulatok, irányzatok nyomását. Napjainkra mindenfajta hagyományos értékrend kérdésessé vált, sőt sokan az ember máig ismert összes lehetőségét is megkérdőjelezték. Láttam Párizsban az abszolút szakmai tisztességet, a döbbenetes arányokat, a színeket, ezeket is használhatom. Vállalkozhatom arra, hogy ebből a sok összetevőből korrekt, a mi szemléletmódunkból, kultúránkból fakadó, és ebbe szervesen beépíthető alkotásokat hozzak létre...

– A primitív kultúrák ősiségét sugallják szobraid. Arról a korszakról szólnak, amikor az ember álmai és tettei egyforma realitással estek latba. A mai világban, amikor a művészek nagy része analizál, te egységes, teljes világképet igyekszel teremteni? A teljességet akarod sugallni munkáiddal?

– Pontosan nem tudok válaszolni, mert nem analizálok, pedig komoly igényem lenne egy-két gondolat alapos szakmai körüljárására. A népi tárgykultúrát, a primitív formákat csak eszközként használom. Egy biztos: másképpen jár az eszem, mint általában a kollégáké. Számomra nagyon fontos, hogy mit csinált az elődünk 10 ezer évvel ezelőtt. Akkor talán kevésbé volt manipulált, esetleg más dolgok manipuláltak, más logika vezette, nem századunk európai kultúrájának logikája. Számomra e kettőnek a viszonya az érdekes, a fontos.

(Részletek Lóska Lajos
Teknőszárnyú Angyalok című írásából)

Kerekes angyal

SÁRA SÁNDOR

...kérd számon magadtól...

– A rendezés és az operatőri munka önálló kifejezési forma. Melyik áll közelebb Önhöz? És mire irányul a kifejezési vágya?

– Mindkettő más-más képességeket kíván, de szeretek képet fogalmazni, szeretek a színészekkel foglalkozni, és ha ezt a kettőt az ember egyidejűleg tudja művelni, az különösen nagy öröm, mert én a Filmet szeretem. Történeteket mesélek el és aztán abból mindenki más és mást hámoz ki. Jártam-keltem a világban, ezeket a történeteket az élettapasztalatomból vettem, másoktól hallottam, olvastam vagy kitaláltam. Konkrét és célba juttatandó üzeneteken nem gondolkodom.

– Sokszor fordul a filmjeivel a múlt felé. Megértetni vagy egyszerűen hűen bemutatni szeretné azt?

– Csak részben van erről szó, mert a múlt vagy a jelen olyan kulissza, mint egy díszlet. Ami a múltban megtörtént, az megtörténhet a jelenben is. A dokumentumfilmjeimben kényszerből fordultam a múlt felé. A második világháború utáni hadifogságokról és Gulag-történetekről korábban nem lehetett beszélni. Szörnyű, ami az országgal, az ország népével és bizonyos emberekkel történt. Ezt el kellett mondanom, hogy tudják az emberek, hogy milyen rendszert hagytunk magunk mögött, hogy milyen volt a szocializmus és a kommunizmus. Ehhez hasonló szörnyűségek a fasiszmus bizonyos korszakát leszámítva nem történtek. Nekem volt egy eszközöm, a felvevőgép, és kérdezni is tudtam, így hát sokan elmondták nekem, amiről mindig hallgatniuk kellett. Itt csak közvetítő szerepem volt.

A *Földdobott kőben* van néhány sor, ami sok mindent megértet. „Számon kéri tőled a történelmet, s igazuk lesz.” Arról van szó, hogy aki végigél egy korszakot, mint ahogy mi átértük az 50-es éveket majd a Kádár-korszakot, attól számon kéri azt, és el kell tudni vele számolni. „Kérd számon a történelemtől az embert, s igazad lesz.” Ezekről a korszakokról számon kell kérni azt, hogy mi történt, amikor ide bejött a szovjet hadsereg, hány embert végeztek ki Kádár alatt és így tovább. Egy darabig úgy nézett ki, hogy ezt nem lehet megtenni, de aztán mégiscsak szabad lett a világ. „De kérd számon magadtól is.” – Ez nagyon fontos, mert bele kell tudni nézni a tükörbe, hogy te mit csináltál, hogy megfeleltél-e, és saját magaddal hogyan tudsz elszámolni.

Történelem és ember viszonya arról szól, hogy kapcsolatokba keveredünk, és ezek a kapcsolatok vagy jók vagy rosszak, vagy sikeresek, vagy sikertelenek. Beleszületünk

egy korszakba, amelyben vagy tudunk élni, vagy nem. Ha valaki odafigyel és elgondolkodik, akkor sok mindent megtanulhat maga is, bár az embert nem csak a bölcsesség, hanem a szenvedélyek is befolyásolják.

– Milyen belső motiváció hajtja előre újra és újra?

– Tevékeny ember vagyok, nem tudok meglegenni anélkül, hogy ne teremtenék valamit: filmet, szöveget vagy gyümölcsöst. Hiszek a cselekvésben, a munkában. Minden ember egy adott energiakészlettel születik és azt használja föl az élete során. Akiben sok az energia, az sokfelé jön-megy, mozog. Biztos, hogy a magam szándéka szerint nem leszek munkanélküli filmrendező, csak a körülmények akadályozhatnak meg, mert ötlet születik, gondolat fakad, forgatókönyv készül minden másodpercben a fejemben. Még tudok miről beszélni, akár játékfilmben, akár dokumentumfilmben, csak meg kéne találni a pénzügyi fedezetét.

– Mit szeretne megőrizni az utóvilágnak?

– A filmekből nagyon kevés marad meg, mert egy-egy film olyan, mint a homokba rajzolt ábra vagy üzenet: a szél, vagy egy hullám azonnal megsemmisítheti. A filmek romlandóak és jó, ha egy-egy gondolat vagy kép megmarad belőlük az emberek emlékezetében. Nem is biztos, hogy megéri művelni. Ifjúkorban azonban a film vonzóbb, mint sok más feladat, és aki több dologhoz ért, de igazából egyikhez sem, abból lesz a filmrendező. Talán ezért is tartom fontosnak, hogy azért az ültetett gyümölcsfáim igenis megeredjenek.

– Ön sokat tett azért, hogy a határokon túli magyarokhoz is eljussanak kulturális műsorok. Hisz az összetartozásunkban, hogy egyek vagyunk?

– Ha semmit nem tennénk, akkor is összetartozunk, mert egy népet nem lehet országhatárokkal szétválasztani: magyarul beszélünk és magyarul gondolkozunk. Él és megél tehát magától is a nemzet, de ápolni szükséges és érdemes, mert egy virág is megnő magától, de ha gondozzák, akkor szebben és gyorsabban nő.

(Gubcsi Anikó)

Cigányok

SEBESTYÉN MÁRTA

Az innenső parton

– *Mi köti le a figyelmét, erejét a ma már világhírű énekesnőnek?*

– A Muzsikás együttessel a Bartók-albumhoz hasonlóan Kodály-lemezt készítünk. Érdekes látni, ahogyan a huszadik századi klasszikus zene az ő műveikből kinőtt. Két ilyen nagy magyar zeneszerzőnek köszönhetjük a népzenei gyűjtést a századelején: élő klasszikusok. Közelebb szeretnénk őket hozni a mai emberhez. Most leginkább azért szeretnék énekelni, mert a világ egy nagyon hideg és felgyorsult technikai civilizáció felé megy, szeretnénk ezt melegséggel ellensúlyozni és hangsúlyozni, hogy emberek maradjunk. A nőknek különösen fontos a szerepe ebben, mert soha senki nem fogja pótolni az anyai melegséget és a nőiességet, ami kiveszőben van. A mostani lányok valahogy durván nőnek föl. Fontosnak tartom, hogy az emberi finomság és melegség megmaradjon.

– *A dalokat, amit elénekel, egytől egyig, kéz a kézben Ön gyűjtötte?*

– Nagy tárháza van a népdaloknak, de csak a saját érzéseimet tudom dalokban átadni. Ezeket a dalokat nem lehet megtanulni és ellesni, mert oly nagyon bensőséges és intim dolgok, hogy idegeneknek én sem tudnék énekelni, csak azért, mert odaülnek mellém. A falvakba Kallós Zoltán ajánlásával érkeztem, és a néniük úgy megszerettek, hogy némelyikük lányaként dajkálgatott és becézgetett. Két nagyon szép élményem is van. Elmentem Erdélybe és megtanultam valamit, amit eléneklek a világ különböző színpadain és eljut olyan emberekhez, akiknek semmi köze nincs ehhez a kultúrához, de megérinti őket. És jött a hír, hogy a gyimesi primás felesége, akiknél tanultam a dalokat, Magyarországon fekszik egy kórházban, és nagyon beteg, és az a kívánsága, hogy a kazettámat hallgathassa, mert nagyon szereti. Elmentem meglátogatni és a néni sírva borult rám, és azt mondta: tudja meg, drága Mártika, hogy én a maga drága kicsi hangjára gyógyultam meg. Azért szép ez, mert azt köszönte meg, amit tőlük tanultam. A másik élmény akkor ért, amikor az első fiam született. Bent a kórházban mondták a nővérek, hogy két nagyon érdekes néni vár rám. Hát Erzsébet néni és Mariska néni jöttek Magyarországról egy óriási kosárral, kemencében sült tortát és kalácsot hoztak, és egy hímzett párnahajat, hogy rakjam a kisfiam feje alá, hogy szépeket álmodjon; és az összes falusi öregasszony-praktikájukat is elmondták.

– *Mit jelentenek Önnek a dalok? Ki tudja fejezni szavakkal?*

– Nem. Ezért énekelek és olyan madárszerű, hogy ezzel a képességgel, áldással születtem. Híd vagyok abban, hogy a régi, mások számára talán élvezhetetlen anyagot lefordítom, érthetőbbé teszem és közvetítem. Sajnos nincs bennünk elég önbizalom magyarként ahhoz, hogy fontos lehet a világ számára, amit tudunk, pedig az élet minden területén ott voltak a magyarok az élen. Rengeteg tehetség van és sok energia, csak használni kéne végre. Például az *Angol beteg* kapcsán is kell tudni, hogy előbb volt a dal és aztán a film, hiszen a rendező beleszeretett abba a népdalba, amit én saját bánatomra vagy örömömre énekeltem el. A népdalok kipattannak a lelkemből egy-egy szituációban. Amit más akar rám erőltetni, azt nem tudom elénekelni és nem is akarom. Az vagyok, aki vagyok és nem is szeretnék ettől eltérni, mert akkor nincs értelme. Az a fontos: mindenki őrizze meg az arcát.

– *Mi ad erőt ebben a rettenetes sok munkában?*

– Belső tűz nélkül nem működök és az emberek ezt megérik. El sem tudom mondani, milyen érzés, amikor oda-jött hozzám egy ismeretlen ember a Moszkva téren: csak annyit szeretne mondani, hogy Isten áldjon meg és még énekeljek sokat. Olyan családban nőttem föl, ahol a napnál világosabbak voltak az emberi értékek. Nagy szavak, hókusz-pókusz nélkül is rá lehet nevelni egy gyereket bizonyos dolgok tiszteletére és szeretetére. Az én családban mindig nagyon fontos volt a valakihez tartozás, a hazaszeretet.

– *Mit vinne át a túlsó partra?*

– Az emberséget. Ebből egyre kevesebbet találni mostanában, és ezt fájlam. Az ember esendő, de van meggyőződése, ami mellett kiáll, tiszteli a másikat, segíti és szereti: ez az emberség. Szeretet és megbecsülés nélkül mire megyünk? Ha nincs közösség, akkor mindenki azt tesz, amit akar, és ezt szabadságnak vélik. Sok a tennivalóm még az innenső parton. Zenénk nagy erő: össze tudja tartani a közösségeket.

(Gubcsi Anikó)

A Muzsikás együttessel

SEBŐ FERENC

A kommunikációnkat vinném át

– *Hagyomány és minőség – így jellemzik az Ön munkáját. Mit jelent e két fogalom az Ön számára?*

– A hagyománynak azért van nagy szerepe Magyarországon, mert a négyszáz éve tartó háborús állapotok tönkretették a társadalom szerkezetét, ezért az itt felhalmozódott információk, hazai műveltségünk sokat sérült. E felperzselt földön gyakorlatilag majdnem minden társadalmi réteg hiányzik, ami egy szerencsésebb történelmű országban együtt van és együttműködik. Nálunk tönkrement a háttérintézmények rendszere, megszűnt a művészeteket pártfogolása és megszűntek az iskolák is. A századfordulóra szinte csak a parasztság maradt meg némileg érintetlenül, s a ránk vonatkozó összes műveltség csupán az ő színhagyomány útján továbbörökített kultúrájukon keresztül rekonstruálható. A parasztság lett az egyetlen olyan társadalmi réteg, amelynek hagyományai messzebbre nyúlnak a múltba, mint az összes többié. Minden más, ami elárasztott bennünket – ami persze a nélkülözhetetlen hiánypótlás fontos része –, az kintről jött.

Természetes, hogy a hagyományokból az ember a minőséget válogatja ki, ami olyan értékeket hordoz, amik állandóak és minden ember életéhez szükségesek. A kapcsolatok minőségére gondolok, illetve az ezt kiszolgáló teljes rendszerre. Például a beszélt nyelvet őrizni kell, vigyázni kell rá, és meg is kell újítani sokszor, de mindig abban a gondolatmenetben vagy rendszerben, amelyet örököltünk. A nyelvben a legfőbb érték az, hogy ezen mi kommunikálni tudunk egymással.

– *Hogyan viszi tovább Ön a hagyományt, hogyan teszi élővé?*

– Mára azért értékelődött fel a hagyomány szerepe, mert változó világunk parttalanná, az emberek tanácstalanná váltak és ilyenkor nagy segítség, ha vissza tudunk nézni jó példákra. A kultúra története azt mutatja, hogy nagy hullámzások vannak benne. Valamiből elege lesz az embernek és akkor visszanyúl a nagypapához. Előhozza, kifényesíti azt, és abból megint lesz valami más, új művészet. Az én történetemben is megtalálható ez a folyamat. A nemzetközi diáktáborban csak mi – Kodály és Bartók országának csemetéi – nem tudtunk énekel semmit. Akkor Halmos Bélával megtanultunk néhány népdalt és azt játszottuk gitáron. Később az Akadémiáról Martin Györgytől kaptunk valódi népzenei felvételeket, ami hihetetlen újdonság volt számunkra, el sem tudtuk képzelni, hogy létezik. Alkalmunk nyílt még élő előadók zenéjéhez kapcsolódni – és ez sem-

mivel nem pótolható. Bartókék a századfordulón az öregektől gyűjtöttek, mi azok unokáitól, akik a nagyszülőktől tanultak. És a népdalok iránt érdektelennek kikiáltott fiatalság szerette, amit mi játszottunk. Sikerünknek a titka az volt, hogy egyszerre tudtunk régiak is lenni és újak is; aktuálisak és hagyományőrzők is. Így csúszunk bele lassan a kialakuló táncházmozgalomba, melynek minden szempontból kedvező volt. Robbanásszerűen elterjedt a táncház. Egy ilyen esélyt el lehet játszani, de ki is lehet használni.

– *Nevéhez fűződik a népzene gyűjtése, a táncházmozgalom, zeneszerzés, Az Állami Népi Együttes művészetei vezetése. Miben tud mindez kiteljesedni?*

– Az Állami Népi Együttesből szeretnénk Hagyományok Házát szervezni: a hagyomány útján fennmaradt műveltségünk (zenék, táncok, kézművességek) nemzeti intézményét. A magyar kultúra, a magyar nyelvű gondolkodásmód és kommunikáció, vagyis az a civilizáció, ami a miénk, nem képzelhető el a hagyományok ismerete, lerögzítése, megtanulása és továbbvitele nélkül. Ezt most néhány kiválóan képzett emberrel megcsinálhatjuk, ha az állam erre a valóban nemzeti célra, kommunikációs rendszerünk átmentésére kellően odafigyel. Európához is tudnánk kapcsolódni a kultúránkat által, mert az a többiek kultúrájáról is szól. Ilyen értelemben is látok jövőt ebben. Ez egy valódi polgárosodás útja.

A zene és tánc nyelvezetéből feltöltekezett, felszabadult embereket szeretnék látni többet és többet. Ezért tanítok, koncertezek, műsorokat juttatok el a fiatalokhoz és felnőttekhez, hogy fusson át rajtuk a hideg, hogy az élményt kapják meg, mert tudom, milyen nagy szerepe van az élménynek abban, hogy ezt a stafétát továbbvigyék. Pontosabb műveltséget az tesz lehetővé, ha az ember a saját környezetében elérhető kultúrát dolgozza fel és használja, nem pedig arról ábrándozik, ami két kontinenssel odébb van. A magunk háza előtt kell söpörni. Az nekem mindig bejött.

(Gubcsi Anikó)

Rákóczi tánc –
Magyar Állami
Népi Együttes

SEREGI LÁSZLÓ

Csak szépet tudok

– Az áttörést hozó, szabadság utáni vágyról szóló *Spartacus*, a *Bartók*-balettek legszebbike, a *Csodálatos mandarin*, és három *Shakespeare*-balett egy csodálatos pálya ívét jelentik. Miből születtek e világszerte sikeres darabok?

– Mindig az volt az álmom, hogy művész legyek és ezt az anyám is ápolta bennem, de grafikai tanulmányaimat meg kellett szakítanom családom nyomora miatt: gyári munkás lettem. A *Honvéd Táncegyütteshez* azért kerültem, mert többet fizettek, tehát hitvány anyagi okokból. Azonban a tánc megigézett és máig foglya maradtam. A néptánc a legtisztább forrás egy olyan ember számára, aki tánccal akar foglalkozni. Később egy isteni, végzetszerű kéz irányított engem, és végül a művészetek közül arra a mezsgyére léphettem, amelyre teremtett a sors, és ami Édenkert a számomra – a balettművészet. Minden darabomban ugyanazt szerettem volna kifejezni: az embert őszinte és igaz érzéseivel – szerelmével, bánatával, gyűlöletével, küzdelmeivel – és szépségeivel. Csak szépet tudok csinálni. Nem a poros, hagyományos klasszika hideg formanyelvén koreografáltam, hanem neoklasszikus táncanyaggal, amiben néptánc, modern tánchatások is szerepelnek. Minden mozdulatot a kifejezés szolgálatába állítok. A tánc poétikus, kifejezi az elmondhatatlant is, rabul ejt és felemel.

Kreatív vénával születhettem, mert már a néptánc koreográfiáknál majdnem mindazt tudtam a színházról, a dramaturgiáról és a kifejezésről, amit később például a *Makrancos Katában*. Tanulatlan vagyok a táncban, mindent önmagam bányásztam ki, ezért csupán az *Operaháznak* tartozom köszönettel, hogy alkotókészségem kibontakozhatott gyönyörű falai között. A színpad egy nagy gyűrődés, amire tökéletes aránnyal, a világítással és a zenével egyenrangú értékkel kell elhelyeznem a táncot, hogy végül kerek egészzé váljon a mű. Az élet nehéz iskoláját jártam és így különbséget tudok tenni jó és rossz között, szét tudom választani az igazságot a hazugságtól, a fennköltet az aljastól. Szerencsének tartom, hogy e hazában élek, Ő tanított meg azt, hogy a darabjaim igazak, kemények és szívet melengetőek lehetnek. A tánc, mint egy anyaméh megővött attól, hogy ideológiáknak és politikáknak az igájába kelljen állítani a művészetemet, mert a tánc az a művészet, amely egyetemes és általános emberi.

Kevés művet hagytam hátra, mert nehezen komponálok, és mert soha nem köteleztem el magam időre történő alkotásra. Ha ugyanis nincs intuíció, akkor vízfejű gyerek szü-

letik. Csak akkor készítettem el valamit sok-sok munkával és kínlódással, ha tudtam: jó lesz, időtálló, primer hatású, és nem csupán a divatnak hódol. Mind közül a már vénülő, de örökifjú szívemmel készült három *Shakespeare*-balettet szeretem a legjobban, és ha valamit átvihetnék a fogam közt a túlsó partra, a szerelem mellett e három darabot vinném át.

– *Mi az a belső erő, ami viszi-viszi előre?*

– A szerelem, a becsvágy és a színházi határidő. Én nem középszerű, hanem kitűnő szeretnék lenni, rendkívüli – remélem, az is vagyok. Ha hosszú unszolás után munkához fogtam, napi huszonnégy órában nem kíméltem az erőmet. Ott hagytam a szívemet az Operaházban, össze is kellett varrni, és ebben benne van a gyötrődésem. Úgy érzem, megérte.

A művészetben hiszek mindennek fölött. Egyrészt e század háromnegyed részében, amit megélhettem, a technikai fejlődés óriási rohamokkal ment előre. Másrészt torzul a világ, egyre mocskosabb, és soha ennyi embert nem ölték még meg aljas eszmék miatt, mint e letűnt században. A bőröm alá is becsúszik a napi politikának ez a fondorlatos, acsarkodó, egymást rágó mentalitása. De a művészettel enyhítem a kínomat, az a csalóka vágy vezérel, hogy aki megnézi a darabjaimat, az gazdagabban lép ki a színházból, mint ahogy bejött, és ezáltal jobb ember lesz. Néha azonban úgy tűnik, hogy a művészetnek nincs terápiás hatása, és ez fáj... mégis kell... hogy legyen. Különben miért is csinálnám?

Az élet tanulsága az, hogy nagyon jó élni. Soha nem érhettem olyan bánatomban, hogy az utolsó konklúzióm ne az legyen: szeretek élni. Szeretem a szép zenét, a szép színházat, a jó könyvet, boldogság, hogy süt a nap. Néha leülök a fűbe és nézem, hogyan nő. A műtétem óta, amikor megcsapott a halál szele, az élet mikroszkopikus szépségeit is elkezdtem értékelni. Megsokszorozódott bennem az életkedv, és mindent, ami szép, legyen apróság vagy monumentális, meg kell érintenem, szeretnem kell. Mert nemsohára el kell menni.

(Gubcsi Anikó)

Rómaó és Júlia

SOMOGYI JÓZSEF

A Mester és tanítványai

In memoriam S. J.

„A MÚLT KÚTJA – mélysége végtelen, titkai sejtelmesek, csábítóak, vonzóak, félelmetesek. Senki nem tud a mélyre jutni.

ÖRVÉNY – szív lefelé, egyre mélyebbre, de időnként fel-dob, enged a magosba is röpdülni.

Hangok, éles és elmosódó arcok, heves és félénk gesztu-sok. ILLATOK (agyg, viasz, fém).

Magasztos és fájdalmas pillanatok.

EMBEREK sokasága – barátok, ismerősök – régiek, újkele-tűek.

Íránytű az APÁM – cikázik ide-oda. Szeme mosolyog vagy villámlol.

Beszél – szól, társalog – keménnyet, szarkasztikusát, lírait okosan, szívből, mindig hittel, lelkesen.

Érzem, SZERETIK

mert igazat, lényegeset mond

mert mindenkire, mindenre odafigyel...

Nekem APÁM – igyekszem úgy élni, ítélkezni, hogy ma is elfogadjon. Soha nem „pillanat embernek”, „magánszor-galmú kutyának” lenni, hanem a Sarkcsillag irányát követ-ni.

Az itt kiállító művészek, szakértők és támogatók körében nincs sandaság, ezzel szemben a teljes odaadás, önzetlen-ség, a meg- és visszaemlékezés szépsége. Az Ő mentalitása Bennük is él.

Ettől MŰHELY ez a közösség és hiszem, hogy a továb-biakban is az marad.

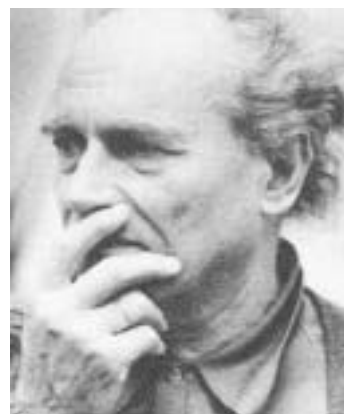
(Somogyi Borbála szavai a Hadtörténeti Múzeumban tartott kiállításon 1997. júl. 17-én)

...

„Az Anya szobor a Török utcában s egy későbbi, másik Anya is a metró Kossuth téri állomásánál masszív, sok-sok terhet elbíró őszanya.

Mednyánszky László síremlékén a Mező Imre úti temető-ben szokatlan pózban örökítette meg a hányatott életű fes-tőt; az élet űzött, magányos vándora egy útszéli kövön pi-hen, nagysága, ereje így groteszk vonással gazdagodik. Ke-zében a vándorbot a biztonság. Szikár fejének csupán a kaj-la kalap nyújt enyhét-árnyékot. Tépettség, nagyság, űzöttsé-g és kemény küzdelem ötvözete.

Egy éve áll Lágymányoson *Bartók centenáriumi emlé-k-műve*. A szobor háromméteres, ám mégis törékeny; légie-

sen karcsú a zeneszerző alakja egy se kapu, se harangláb né-mán is zúgó harangjai alatt, az elmenő és mindig visszavá-gyó, vagy éppen megérkező s a múltba, jövőbe, önmagába, belénk tekintő, eget-földet fürkésző halhatatlan művész elhivatottságát, időtől független nagyságát sugározza.

... Van egy izgalmas, szép megbízatása. Rodostóba, a ten-ger partján, a fejedelem volt udvarháza – restaurált emlék-háza – elé készíti Rákóczi lovas szobrát. Hátravan a hely-színi szemle, mert mindig látni kell a környezetet, ahová a szobor kerül. Nem mindegy, hogy mekkora térben áll, hogy milyen a napjárás, az árnyék, a rálátás, az épületek magassága, távolsága. – *Olyan ez, mint a faültetés.* – mond-ja Somogyi mester. – *A gazda is meggondolja, hova ültessen diófát, hova jegenyesort vagy bokrot.* (A szobor végül is nem juthatott el Törökországba, de megtalálta méltó helyét, s Sárospatakon ékeskedik. – *A szerkesztő megjegyzése*)

Somogyi József szerint a művészet rendje, törvénye igen sokszínű, akár az élet, de lényege a gondolat, a mondaniva-ló, amelyet a mű közvetít. Ízlésváltozás csak lassan, a mű-vek állandó jelenléte által történhet. Szinte észrevétlenül bontják a vizuális gátakat, sok kis nyomot hagynak, s be-épülnek az ember tudatába. Az a fontos, hogy az ember felismerje a maga belső rendjét, belső törvényeit, s hogy vállalja azt.

„Egy szobor meg kell állítsa az embert szépségével vagy drá-mai indulatával. Én olyat akarok teremteni, amely mellett nem mennek el az emberek közömbösen” – mondta 1959-ben, s akkori ars poeticáját ma is vállalja. Mint ahogy hittel vállalja minden cselekedetében korunkat is. Az anyaggal való birkózáson túl birkóznia kellett, kell elmúlt idők gát-jaival, törvényeivel, ízlésvilágával. Nem idealizált, Apolló-és Vénusz-termetű, anatómiai tökélyű alakokat formált; képzelete azt alkotja meg, amit a valóság sugall neki: mun-kásokat, parasztokat, küzdeni tudó férfiakat, asszonyo-kat.”

(Részletek Szabó Gabriella cikkéből a Budapest című folyóirat 1982/5. számában)

A Török utcai Anya

SÜTŐ ANDRÁS

Engedjétek hozzám jönni a szavakat

„Játszik velünk százszor megcsalatottan is a hullámszó reménység.

Azt gondoltam: ha megírom ezt a könyvecskét a gyermeki elme álmának csodás változásairól, a pusztaság tanúskodás is megnyugtató valamennyire. A nyelvi eszmélet megosztott gondja talán serkentő erővé lehet ott is, ahol nyelvében már nem él, csak pusztul a nemzet.

Azt gondoltam: ha kézen fogom a század utolsó harmadába született gyermeket, és bebarangolom vele Nyelvünk Nagyfejedelemségét, örökségünk, törvényes jussunk számbavételével a holnap felé is ablakot nyithatunk. Reményeinkben a holnap azt ígérte, hogy ezeréves szülőföldünk örök hangjai közt a sajátosság méltóságának emberi jogával zengi majd életrevalóságát nyelvünk is, az édesnek nevezett anyanyelv.

Azt gondoltam, hogy unokák és nagyszülők egymás szemé láttára fogják itt leélni az életüket.

Nem így történt.

Reményünk és aggodalmunk is kétfelé szakadt. Az időnek krisztustövisein fennakadva nézelődnek gyermekeik s unokáik után az öregek. Viszi őket a sorsuk egyfelé, s jajong a búcsúzó szívben az emlék másfelé: az elmúltak irányába, ahol még szó szerinti értelme volt az együvé tartozásnak.

Mint ebben a könyvben is, amelynek homlokára azt írtam volt egy gyermek nevében: Engedjétek hozzám jönni a szavakat. Ez így jó lett volna. De lám, az élet nem igazodik poétikus kérelmekhez és könyvekhez. Erdély hegyei közül s a balladás folyók mentéről elszállítja rendre, számolatlanul e földnek szülötteit.

Elparancsolta könyvem kicsi hőst is. A nyelvi barangolást tehát nem folytatjuk ott, ahol abbahagytuk. Szavaink gondját a búcsúzás gondja váltotta fel; az öröknek hitt közelséget a távol, s közös hajlékot a várakozás fehér tornya, ahonnan ugyancsak szólni kell, hírt adni magunkról.

JEGYZETEK HÓMEZŐN ÉS PORBAN

LÁSZLÓNAK SZERZETT CÍME, rangja nincs még; néhány öröklött méltósága csupán: családunk hanyatló birodalmának felgyarapítója, anyjának hercege, apjának főhercege, nagyszüleinek grófja, dédatyjának örögrófja, s ami még reá vár: Szavaink Nagyfejedelemsége. Öröksége hatal-

masnak nem mondható – csattogó tehervonatok között egy imbolygó kalitka –, de nyolcszáz ezer szó-alattvalójával mégis ki nevezné potomságnak? Lexikológusok szerint a kalitkabirodalomban a nap sohasem nyugszik le. Szó-lakóinak számát némelyek az említettől is többre becsülik: ke-
rek egymillióra s még hatvanötezerre. Áruház királyfiak akadnak időnként, kik a népszámlálást végzik. Olyanformán is, hogy szó-pogromok vérmezőin feltámasztják a halott ígéket, amiként Arany János tette, vagy éppenséggel az életüket vetik oda kiáltó hangsúlynak a megtalált szavakra. Petőfi és József Attila vérfoltos madárserege csiripel a kis kalitkában. Képes lesz-e valaha is László e roppant sereg számbavételére?

PEDIG A NEVELTETÉSE úgyszólván Nagy Sándor-i. Annál is gondosabb. Elméjében a gyermek jövőjét fenyegetve, csupa Arisztotelész forgolódik körülötte. Egyik okosabb és bölcsőbb a másiknál. S mindahány emberségebb is a sztageiroszi Mesternél, aki köztudomásúlag, mint egy almát – szelte ketté a világot: hódításra jogosult hellénekre, valamint férges barbárokra.

A lángelmének e sajnálatos botlása – a falánk fél alma ke-
rekké nyilvánítása – László nevelői szerint olyan tanulság, amelyet, mint hajóknak a vízállásjelentést, naponta kell világgá kürtölni. Miként bánjon László saját cseperedő szavaival, anélkül hogy valaha is a másokéival elbánná – ez minden gondjuk; álmukban sem ugat föl a Nagy Sándor-i becsvágy.

A szelíd megértés apostolaiként minden jel szerint ők tanították William Blake urat is arra, hogy az emberek épp emberi különbségeikben lehetnek egyenlők. És csakis az egyenlőségben jut szóhoz a természetes különbözőségük.

A SZAVAK odakint felgallyaztak a fekete nyárfára meg az apró termetű, bögyös almafákra. A nyár összegöngyölt lombátrainak hűlt helyén verebek, csókák, galambok ké-

pében gubbasztanak az ágakon. Imádkozó célpontok a hó fehér hullámai fölött. Némelyik az ablakunk irányában mereng, karnyújtásnyira. Várja, hogy meglőjék, mondja Dédapa. Hogy megnevezzék, helyesbít Nagyapa, s Lászlót karjába emelve, sorra szedegeti le neki a szárnyas gyümölcsöket. Nézd! Galamb. Örvös galamb. Amott egy fekete kolibri. Nem, ilyen nincs. A parányi, röpködő homály Nagyapa szeméből vetült az égre: szemidegsorvadás. Nevet zavartan a figyelmeztetésre: persze hogy nem kolibri. Kálomista varjút akartam mondani. Nézd, Lacika! Fenyőrigó. A fenyőfa nincs alatta; egy aranyesőbokor ágai között matarászik. De mi közülük most e fagyos gallyaknak az aranyesőhöz? Kapcsolatukat csak a tavasz fogja igazolni. Mondd: fenyőrigó, sármány, aranyeső. Dehogyan mondja. Elmélázik Nagyapa tekintetében.

A százszor elismételt fogalmak az ablak üvegén túl vannak. Ide-oda röpködnek, helyet cserélnek. Mire valamelyik be is kerülne a megnevezés hálójába, már egészen más, mint azelőtt volt. Éppen ezért egyelőre László semmit sem szól, csak nézi Nagyapát; a szája mozgását figyeli, mintha az a rengeteg madár ott dideregne a nyelve tövében. Kés, mondja végül, mert azzal megvágta magát. A fenyőfák és a kálomista varjak nem laknak velünk egy fedél alatt; be sem igen tévednek hozzánk a Calafat utca felől érdeklődni. Itt vagyok, tanulj meg engem! – mondja a küszöb, és menten elhasaltatja Lászlót.

Pedig az egyelőre nem is ellenkezett. Bűne, hogy nem akarta tudomásul venni. Ám viselje a következményeit. Ügyesen veti a kényszerbukfencet, mintha előző életében bohóc lett volna. De mint ki sorsát megelégette, szeme sarkában a kibuggyant könnyével kérdi: hát ez mi volt ugyan bizony? A küszöb volt! – kiáltja utána valamelyik Arisztotelész a tanulságot.

...Hatalmas füstöt vet a mozdony és elindul. Lobogó fekete hajával egy lány szalad a vonat után. *Füst*, mondja László, ujjával a lányra mutatva. Nem füst az. Lány. Füst, erősködik a gyermek. Nagyapa azonnal hagyja abba a nevelést. Imént a csutkázás, most meg azt a szegény leányt vonják ki a forgalomból. Nagyapa vitára készen csatlakozik László mellé; avagy nem füstörényként lobogott annak a lánynak a haja? Mert: „Mindenek felett nagy dolog metaforázónak lenni; mert egyedül ez az, amit mástól átvenni nem lehet; a tehetség legbiztosabb jele; mivel valóban metaforázni annyi, mint a hasonlót meglátni.”

És ugyanúgy a filozófiában: „Megismerni a hasonlót még az egymástól távol állókban is: az éles látású ember tulajdonsága.”

Így mondta ezt a tulajdonképpeni Arisztotelész. Igaza mellett szól, hogy mai napig is oly kevés a jó „metaforázó”. De László az igen! – dicsekszik Nagyapa népes társaság-

nak. Képzeltétek, az udvaron cillingél a gyerek a hóban, s enné marékszám a torokgyulladás, ha nem lenne hófelelős Arisztotelész is, cucco, mondogatja boldogan, hogy besza- badult a tél óriási cukortartójába, három kendermagos tyúkkal egyetemben, mikor is, tornyokat omlasztó dőrejjel, egy sugárhajtású repülőgép veri széjjel az egész bukolikát és kivált a tyúkokat, amelyek ugyancsak motorizáltan iramodnak be a bokrok közé.

Melyik volt az? Melyikőtök eresztette reám ezt az ágyúhangot? – néz utánuk László, majd vissza a Nagyapára, aki – immár agyonpotyoltan a század hangoskodásától – csöndes mosollyal mutat föl az égre: ott volt, repülő volt. De már üres az ég. Parányi gépek fekete, néma kötelékét csak Nagyapa látja a repedező tekintetével. Kitárja hát a két karját, burrogni kezd és körberepüli Lászlót: repülő, így ment a repülő. László figyel megértő mosollyal, a szomszédok kuncognak, a tömbház erkélyén: nézzétek azt az öreg ke- rengő dervist. Aki valóban nem egyéb. Kolduló barátként egy szóért könyörög. Mondjad: repülő.

De Lászlónak csak harmadnap, a ki tudja, hányadik szárnyas gép ezüst keresztjének láttán esik meg a szíve: epüő, epüő! Csak ezért az egy szóért mit fagyoskodtunk. Ez sem teljes még, hiányzik két mássalhangzója, de hozzuk befelé diadalmasan, hogy teázás közben a mását is megteremtsük. Két fényes kanalat keresztbe rakva: – mi ez, László? – kér- di Nagypapa. Epüő! Halljátok? Így végleges a zsákmány. Ezt ügyesen leszedtük az égről, azzal a másik keresztel együtt, melyet séta közben egy papnak a hátán találtunk.

Három jel, három legyőzött távolság. Hasonlatokkal drótozzuk össze a széteső világot. Ujjonganak Arisztotelészek; csak most vigyázzunk rá, a képzettársítás reggeli óráiban. A nyelv nem csupán házi használatra tajkolt esz- köz, nem csupán munkavezető jelrendszer a kereskedelmi rikkantás.

Nagyapa tehát – hegyibeszédes hangulatában – így rendelkezik: most, ahányan vagyunk, mindannyian elsze- gödünk Lászlóhoz nyelvterelő, szóvigyázó juhászoknak, éjjel-nappali szolgálatra; örökségét, miként a Vidróczki hí- res nyáját, mely szerteszéledt az ég alján, valamelyik Szent György-napig elébe vezetjük a lesántult, öreg kosokkal együtt s nyakunkban a furulyalábú, zsenge bárányokkal. A bárányokat, mivel a legerősebb vagy közöttünk, sámsoni hajad, szakállad is jelzi, te fogod a nyakadba kanyarintani, idősebb László, gazdánk édesapja.

A tárgyakkal pedig köszönetet mondunk; teljesítették már a szolgálatukat. Akármely beszédesek is: csak némákat nevelnek.”

(Részletek Sütő András: Engedjétek hozzám jönni a szavakat című könyvéből, Akadémiai Kiadó, 1994)

SZABÓKY ZSOLT

Gyülekeztek a sorsfelhők

– A fotóművész olyasmit lát, amit mi nem. A lencse vagy a mögötte néző ember teszi? – s mit lát Ön e speciális helyzetben 2000 Magyarországból? Amelyben 40 éve trappol így.

– Van két fiam, velük együtt tesztelem azt is, hogy ők mit hogyan látnak. Hogyan készült a *Millenniumra* célzott fotográfiám a *Várban* a *Szent István szoborról*? Visszavezet a gyerekkoromig. Édesapám egyszerű értelmiségi ember volt, nagyon ügyelt arra, hogy a fiainak a saját szemével látatva adja át a megmutatható világot. A Sas-hegy a 40-es években még falunak számított, onnan tettünk nagy város-felfedező sétákat.

– Nem jössz velem, fiam? – *Hova* megyünk? – kérdeztem, mert nagyon határozott srác voltam. – Sétálni, csak sétálni... – Ehhez nekem semmi kedvem, mondd meg, hova.

Így alakultak ki a mi sétáink, a nagy tanulmányok: a *Lánchíd*, a *Parlament*, az öreg mindig alaposan felkészült a történelmükből. Így zárándokoltunk el a Szent István szoborhoz. „Ez ugyan egy elég statikus, merev szobor, de érezd rajta a hatalmat, az államalapító tekintélyét, a művész elhivatottságát, hogy ő a háttérbe vonult, ő Szent Istvánt akarta.” Szép szavakkal mesélt apám.

Később a városképeimből mindig kihagytam István szobrát. Pontosan emlékeztem apám szavaira, hogy ez egy statikus, merev mű, a hatalommal amúgy is elég sok bajom volt, belülről nyomasztott a hatalmi jelkép.

Egyszer csak hallgatom a rádiót, és *Somogyi József* szobrászművész mesél *Medgyessy Ferenc* szobrász társáról: valahol *Debrecenben* állítottak fel egy lovasszobrot, ami nem sikerült túl jól a műtípus szerint. A szügye alacsonyan volt, a lábai rövidre sikerültek, a farka túl hosszú, a nyaka rövid... anatómiai hibák tömege zavarta a szépérzéküket. Medgyessy erre azt mondta nekik: *Kérem szépen. Ez nem lú. Ez szobor.*

Ez feloldotta bennem a dolgot: hát persze, ez hatalmi jelkép. Ki nem szereti Szent Istvánt? A szobor gyönyörű helyen van.

Miért nem készítek én egy tisztességes fotót? Sokszor megpróbáltam, számos balul sikerült képet tudnék mutatni, az van többségében... ilyen képet, mint ez itt mellettünk, az ember egy évben egyet, ha tud fotózni. Ismertem a szobrot alulról-felülről, a Halászbástyáról, a kövezet felől, hajnalban, késő este.

És ekkor felmentem a fiammal a Halászbástyára, mint ré-

gen az apám és én. Volt itt egy pincegaléria, ahova a 11 éves mindenre kíváncsi fiam azonnal rohant lefelé. Én meg láttam, hogy gyülekeznek a felhők, amolyan sorsfelhők, történelmi hangulat vonul a Vár felé.

És éppen Szent István feje fölött. Ez kell nekem!... Végre valami olyan dolog jön itt össze, amire régóta várok!

Ment le a Nap. A felhők között egy kis rés nyílt, egy fél percre besütött rajta a Nap. Pont megcsillant az aranyglórián. Ha akkor ott aggódva a fiam után sietek a galériába, akkor ezt a jelenséget soha életemben nem látom meg.

A heroikus hangulat is képes lelket, finom rezdüléseket adni a városnak. Ugyanezt fotóztam az ugyancsak a Honfoglalásra készült Hősök terén.

Ezt a lelki mélységet faggatom a városban.

Épp ezért szeretem a naplemente környéki képeket. Az a hiedelem járja, hogy akkor lehet jól fényképezni, ha jól süt a Nap. Rengeteg nagyszerű képem van, ami éjjeli fényviszonyok között készült, eső előtt, amikor borult az ég, éppen lement a Nap: ekkor van egy érdekes színkomplementáció, a Nap hátulról süt fel az égre, minden bekékül, a felületek nem kapnak napsugarat, a Nap felvilágít az égre – mivel a Föld gömbölyű –, és az ég reflexe jön le.

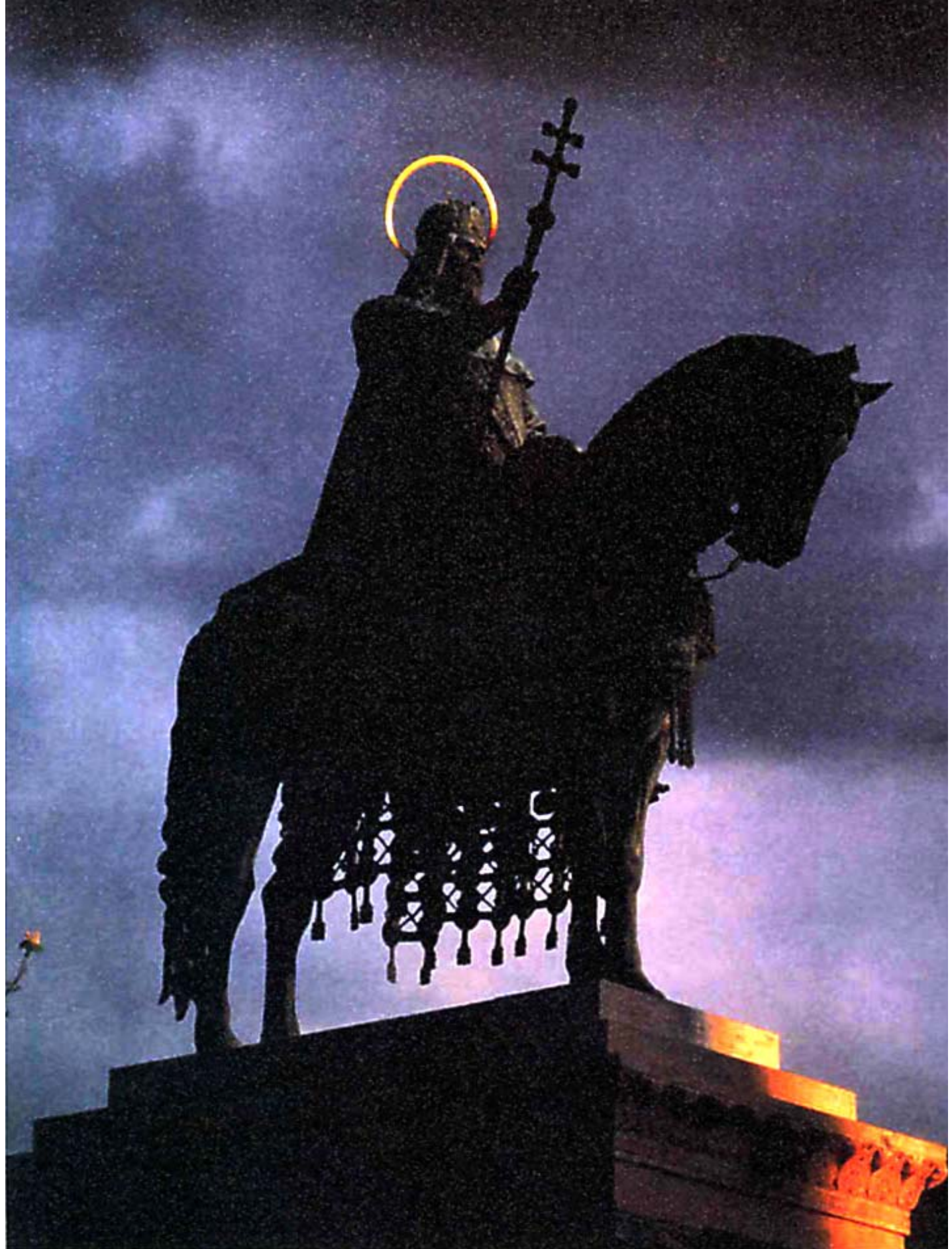
Erre rájöttem és tudatosan alkalmazom. Vannak olyan képeim, pl. az Erzsébet-hídról, hogy kígyózik le egy kék és egy barna autósor. A barna akkor készült, egy perc különbséggel a kettő között, amikor a Nap a horizonton volt – s amikor elment onnan, felnyomta a fényt, és a színek kékre váltottak.

Mikor kell ott lennünk? – ez a kérdés. Szent Istvánt is sok százszor faggattam, sikertelenül, míg aztán mégiscsak megadta magát.

Az egész élet tele van szubjektivitással.

Akiben van intuíció, az ezeket a szubjektivitásokat éli meg. Elöttem, bennem megjelenik egy kép. És azt keresem, míg meg nem találom. Mindörökké.

(Gubcsi Lajos)

Az alapító

SZALAY FERENC

Karakteres és nagyon hazai

– A sokak által sokszor kiátkozott alföldi festőiskola mégis csak A magyar festészet. Miért az átok? S miért magyar?

– Messziről kezdem a monológot, nagy a lecke most. Amikor Hódmezővásárhelyre kerültem, nagy büszkeséggel mutatták Tornyai János festményeit. A főiskolán nem tanították. Néztem a képeket, de először nem szólítottak meg, a szemem nem volt hozzászokva az ő látásmódjához. Sok idő kellett ahhoz, hogy megismerjem a vásárhelyi mentalitást: karakteres és nagyon hazai. Tornyai arra szentelte egész életét, hogy a juss problémáját, a jussolást körüljárja, híres alapképe A juss. Úgy hangozhatna, hogy ez irodalmi téma. De nem, nála nem. Küszködnek-veszekednek a kis, nyomorúságos örökségen, ahogy a lepedőt tépik, az úgy van odafestve, hogy az ember hallja, hogy cibálják, hogy szakad is közben – ekkor láttam meg, hogy nagy igazságról van itt szó. Ott jöttem rá, hogy mennyire fontos a mondanivaló. Hogy valaki ennyire direktben mondhasa, mint Tornyai ecsete? Ma, amikor meg vagyunk szédülve, hogy bejussunk Európába, a széljárás sokakat elkapott, főként fiatalokat, hogy „tartsunk-lépést-kenjük-a-vásznat-menjünk-Párizsba-lásd...ott voltam!” – csakhog két év múlva érdektelen lesz, kipukkad az egész, nincs mire visszanézni. Legyen tiszta a lelkiismeretem, hogy a magamét próbáltam kimondani, a saját megélt világomat. Nem kell feltétlenül grimaszt csinálni ahhoz, hogy odafigyeljenek az emberek. Az igazság megteszi a magáét. Ne kelljen szégyenkeznie az embernek, hogy hazudtam életemben. Vagy-vagy... Bol-dog ember vagyok. A kudarcaim ellenére teremtettem egy olyan világot magamnak, amelyben én én vagyok és maradok. A vásárhelyi iskola sokaknak vörös posztó, mások pedig erre hivatkozva óriási karriert igyekeznek kovácsolni maguknak. Ez nem stílus kérdése, hanem az igazmondásé. Tornyaiék egyértelműen a saját testvéreik, rokonságuk életét festették meg, ettől lett igaz. Dunántúli vagyok, de kicsi gyerekkorom óta volt bennem egy vágy, hogy gyerünk, gyerünk a magyar Alföldre. Az Magyarország... Bejött. De ne tévesszük össze: nem magyarkodva kell festeni, az igazságot kell festeni. A kemény időjárás, a lapos végeláthatatlan síkság, a durva belvizek, a nádasok adják ezt a csodavilágot... Az ember egyik legfontosabb érzékszerve a szem, a világról először látásával szerez tudomást. Akkor miért kell olyan módokhoz, stílushoz nyúlni, aminek az ábrázoláshoz semmi köze sincsen. Kínlódások ezek – ezt még senki nem csinálta, na, hát majd én kitalálom.

A nonfiguratív stílus tipikusan az urbánus ember életkörülményeinek a szüleménye: a kis albérleti lakásban élve, mindössze a sarki fűszeressel tartott emberi kapcsolatban mozogva nem rendelkeznek más élménnyel. Szükségszerű, hogy spekulatív filozofálgatásokba kezdenek, és megpróbálnak egy másik világot teremteni. A természet oly gazdag és csodálatos, nincs két azonos szituáció benne... – erre tágítsuk ki a szemünket és másokét... Amikor ekkora a zűrzavar, az egyéni is, s mindenféle hamis magánnézete- ket próbálnak másokra ráerőltetni, mint megváltó progra- mot, mondván, hogy ez, csak ez az igaz, s aki nem hiszi, az degenerált – nos: hát ki szereti azt, ha minden pillanatban azt mondják neki, hogy nem vagy normális? És hogy a kö- zönség Nagy Nulla, mert nem érti meg az én zseniális, fe- nomenális alkotásomat? Nem érti?! A képzőművészet lé- nyege, hogy érthetően kell elmondani – ha van mit.

– Ha két típus van: a fiatalok 2000-ben rohannának Pá- rizsba az 578. külutca 764/b. mini kiállítótermébe, és „Pá- rizsból jöttem” felirattal ékeskednének itthon; a másik egy 70 éves vásárhelyi festőművész utcája, aki mindig a magyar fes- tőiskola képviselője akart lenni, akár kevéssé ismertén és elis- mertén is, akkor mi igazolja ezt az utóbbi utat ma, hova ve- zet ez az utca?

– Márait olvasok egyfolytában, óriási író. Az ideális, nagyműveltségű polgár nagyon rosszul érezte magát itt- hon, s 1948-ban elment, nem fért bele a szűkre szabott do- bozba. Bíralt kintről, keményen – de csak magyarul tudott írni, erre maga is rájött. Így vagyok ezzel én is. Az életemet ezek, és csak ezek a körülmények határozták meg. Az apám meséje az első világháborúról, a felvidéki és az erdélyi bevonulás élménye, ami iskolásként ért el, mint csoda, s megint egy világháború, melyben tovább kellett élnünk – ezek mind idekötnek. Sose tudtam mást elképzelni, partra vetett hal lettem volna bárhol....

(Gubcsi Lajos)

Október 6.

SZILÁGYI DOMOKOS

Az utolsó út

LÁSZLÓFFY ALADÁR: DE PROFUNDIS

Emberek vagyunk, megint temetünk. El nem hallgathatom, ami a legeltemetethetlenebb most: ezt is megértük. Súlyos szerkesztési hiba a világban, a kiválasztás be is csap bennünket: néha nem a legértékesebbek a legerősebbek! Megint a költő, önmaga keresztfáján. Nem volna különös, mikor a fájdalomtól felkiáltok, ha elveszett eszem szólítanám, sőt, lelkiismeretem és erőm egyik felét. Hogyha az írástudók minden üzenete testamentum is, vele mondom újra: „...a test, ez a rab csak, a költő itt és mindenhol szabad...” Ami összeköt, úgysem szakad el most sem, csak ezerszeresen megfeszül. Álmom ezután is együtt csendesül az övével, és indulataim együtt lüktetnek ezután is vele, akivel a szabadság s szerelem fejében az életet s a szülőföldet szolgálni nekivágtunk e felé a már megígért és megérkező halál felé, mi, akik folyton együtt végezzük el a világegyetemet, de nem egyszerre. Pedig ehhez a nemzedékhez is közeledik már, mint valami magánháború frontvonala, az élet lehetséges vége is, nemcsak a hirtelen halál. Mert jön az a köddel teli reggel vagy délután, és egyenként elmaradunk különböző állomásokon, ahol csak egy percet állhat a gyors meg a történelem. Pedig aki gyermekkorában kibírt egy világháborút, a golyószórók s az éhhalál néhány esélye, azt hittük, örökre eldöntötte esetében, hogy az öregkor végső határáig akarjon élni. És most csak állunk itt a megállt szív mozdulatában. Mindig ugyanolyanok, mert ugyanazok vagyunk a halál előtt. Átgondolom újra meg újra, nem hogy megbéküljek, hanem hogy megnyugodjam, a csendesen hatalmas értelem nevében: két küzdő és dolgozó évtized megszokása után utoljára beszélek hozzá, de már nem vele.

– Utolsó legyek, aki megvigasztalni próbál benneteket azért, amit én is, mégis elviselek most: – csak példát mutatnék, az ő utolsó akarata szerint, melyet előzetesen olyan pontosan és véglegesen fogalmazott meg annyiszor. Mi elől menekül, vagy csak sétál, ha elmegy a költő egy este? A tegnapi pálinka elől. A holnapi napkelte elől. A vonat s a pilulás doboz kerekerei elől. Az eretnekség örök vádja elől. A frissen megfőzött tea s a felmelegített leves otthona elől. A házipapucs boltjai elől. A babérkoszorú tövisei elől. Nincs nagyobb inger az értelem számára, mint utólag beismerésben látni a világot. A testet a tiltakozásig képes hajszozni a beleépített szellem. Időnként pedig elfogja a türelmetlen-

ség: miért kúszni át a pillanat szögesdrótjai alatt, mikor az egész időben kell ott lenni! Lehet, hogy mindentől védeni kellett volna őt, vagy sokszor mentesíteni lehetett volna éppen az idő drága érdekében. Mert úgy tudta ő, hogy ellene is készül valami még a világban, mindig így tudta. Érezte ezt abból, amilyen szép a napfény, amilyen befejezett a Sixtina falán a freskó s az ötödik zongoraverseny, abból, ahogy ma tudunk visszanézni Kopernikusra, érezte, hogy ezt nem hagyja abba a lét, hogy ezért még vele is számolni fog a kór, hogy csak most kerül igazán sorra az az Én, akitől folyton meg szokás kérdezni, hogy hadd lám, ezt is kibírja, mert hogyha állja mégis, akkor talán megússza április, május és november, december, akkor talán hiába hull a hirtelen hideg eső az őszi virágokra, a longobárdok régen befejezte szomorú történetére, a torokgyíkos kisfiúk-kislányok arca mégis kipirul, elhal a láz, nem a gyermek, és holnap is, holnap is lesz még papír és kedv és könyv és szabadság, és szót ért apjával a fiú, evangéliumával a nép, igazával az ember, természetével a földgolyó, fizikájával a naprendszer, s mire mind kitáncolnak az égbe, róla meg is feledkeznek, arról, hogy ellene is készül valami: a halál. Pedig egyetlen kiút mindig is: megmaradni. Ő megérkezett.

Nagyon nagy költő volt és lesz, mindnyájunk között a legnagyobb, mert még életében meg tudott halni, betöltvén a törvényt, hogy nem ágyban párnák közt éri a vég azt az eszméletet, mely négy milliárd Erazmus világában szerzi meg érvényét legalább tízezer éve! Minden biztat, hogy mégis, hogy mindenképpen ott lesz ő akkor is, ahova felbuborékol majd valaha mindenkiből, az ÉN haladó énekeiből az erő, hogy nagy emberi fajta-testét beküldje harcba, halálba, szerelembe. És tőle veszem az utolsó szót is itt, most és mindörökké:

„Van, van, van tovább!”

(1976. november 6.)

Kényszerleszállás

...

Alukáljatok, kislányok, kisfiúk, nem történt semmi különös,
nincs semmi baj, mindezt csak úgy mondtam, mert épp
eszembe jutott, bukórepülésben, a huszadik század
közepén,

mert nem lettem angyal, az ördög vinne el engem; egyetlen
tudományom, az élveboncolás,

nézzétek ezt a ronda tetemet. Az enyém. Élő tetem, igen.

Hagyjatok békét a logikámnak.

Kecsesen megemelem a koponyatetőmet, nézzétek ezt a
kopasz agyvelőt, hogy megkérgesedett, pedig még csak
pár millió éves,

s hogy elkérgesedett! mennyi mindent kibírt, a nyavalyás,
mennyi mindent kibírt, ami – vele nem történt! Tudjátok-
e, hogy e pár millió év alatt hányszor fordult elő,

hogy minden becsületes embernek meg kellett volna
örülnie! Ne csodálkozzatok a primitív törzseken, melyek
szentnek tartották az örülteket. Hát nézzétek e kérges, e
becstelen agyvelőt, kislányok, kisfiúk, s okuljatok. És

angyalkát egyet se lássak köztetek! Angyalkát, szöszit,
szelídet, gyors-pendelyűt, tollsöprű-szárnyút, sztaniol-
glóriásat,

és hagyjuk a sárkány-mesét, és nékem, aki nem lettem
angyal, tollsöprű-szárnyú, sztaniol-glóriás, gyors-pende-
lyes, herceg, kicsi édes,

énnekem, aki bukórepülésben, íves sivalkodással, a
biztonság kínzón-vakmerő erejével zuhantam ide,
énnekem ne mondjátok, hogy „szeresd felebarátodat, mint
tenmagadat”,

csak ennyit mondjatok:

„szeresd felebarátodat hasba löni, mint tenmagadat; szeresd
felebarátodat gázkamrába küldeni, mint tenmagadat; szeresd
felebarátodat villamosszékbe ültetni, mint tenmagadat;
szeresd felebarátodat arcul köpni, mint tenmagadat; szeress
felebarátodra atombombát dobni, mint tenmagadra; szeres
felebarátod húsán hízni, mint tenmagadén” –:

csak ennyit mondjatok, és akkor, bizony mondom, hiszek
néktek,

én, az ördögöcske, aki zuhantam, kényszerleszállást
végeztem itt, közöttetek, ezen a rögös, sziklás, gödrös,
ismeretlen terepen,

kényszerleszállást végeztem, és tudom, bele fogok halni.

.....”

(Szilágyi Domokos)

Hegyek, fák, füvek

...

Hegyek, fák, füvek, ágak, harag-zöld, azúr menny, szívem
rokonai

titeket hívtalak-hívlak-idézlek vidítani, segíteni,
karcsú sziklák, szépfejűek, felhő-lépők, bátorítók,
szélben dzsiggellő bokorgyermekek, gondolkodó, felnőtt
fenyők,

táncos patakok, újjáteremtők, mint az asszonyi csók,
szemérmes kis tisztások, pihentető, s mint a szerelem,
újjászülők,

sűrű örömök szülei, kovácsoljátok bennem az acélpengésű
akaratot –

simogató kéz, puha ágy, okos elme, akit bármikor
szólíthatok,

ki sosem hagy el, ki érvel, meggyőz, s – tanácsalannak –
tanácsot ad,

ölelő szerető, ki bánatot öl, nyugalmas öl, ki fiául fogad,
s biztat, hogy szép a harc, szép ez az emberi lét,
út is, hogy eddzen, hogy hű maradjak és józan és
fegyelmezett –

köszönöm nektek, hegyek és erdők, sziklák és lombok, fák,
füvek.

(Szilágyi Domokos)

Hétlábú bogár

(részlet)

hantoltál önmagad fölé gyönyörű
benemsüppedő vershantokat
töprenghet most a sok hű barát
vajon melyik jeltelen sír a tied

(Kányádi Sándor)

SZIRTES ÁDÁM

Kalapot teszek az egészre

... Voltak szép – meg voltak viharos kapcsolataim. Mondhatom – hazudhatok! –, hogy élménygyűjtés. Hát a rossebet! Mert milyen ember vagyok? Voltam hétfői, keddi, csőtörtőki – valahogy az ember megtalálja sokszor a hétfői nőt, a keddi nőt... És a vasárnapi nőt is megtalálja az ember.

Emlékszem rá, nekem a Mészáros Ági – az vasárnapi volt. Hát a *Talpalatnyi föld*, ugye... Szerelmesek voltak bele, hallottam, Kállai, aztán Ungvári László, még az a kopasz Major is szerelmes volt bele. Mondom: Én majd NEM leszek bele szerelmes! Ez a parasztgyerek majd megmutatja! Nem az istenit! Olyan hamar szerelmes lettem – de nem vallottam be neki. HAT ÉVIG nem mondtam meg neki, és hat év után közöltem vele, akkor sem élőszóval, nem mertem, hanem egy tiszta papíron megírtam neki, hogy én HOGY szeretem...

Ha mondjuk filmen csókolni kellett egy nőt – szemérmes voltam, mindjárt azonosultam. Nem szerepnek tekintettem, én is ott voltam. Ha adtak mellém egy olyan partnert, aki fél fejjel magasabb volt, akkor a szeméremérzetemhez még a balekság is hozzátársult. Ha csókjelenetre került a sor, sámlit tettem a lábam alá, és tessék! Fömlállok a sámlira, hogy elérjem a hölgynek a SZÁJJACSKÁJÁT – és akkor röhög a műszak! Én meg hiúsági kérdést csináltam belőle. Mondom: „Én így ezt nem csinálom, én ezt nem csinálom!” Hát akkor meg hogy csinálták? Nem azt mondom, hogy fogtak egy lapátot, és leásták a hölgyet, hanem a hölgy széttette a lábait, szóval jó szélesen, ahogy a tornásznök. Akkor meg azért röhögött a műszak! Szóval blama volt – és nem volt jó kisebbnek lenni, lenézettnek...

Mielőtt a Kossuth-díjat megkaptuk volna – sok ember vette át –, mondom Kincses Veronikának:

– De mi nem vagyunk a világ közepe!

– De mi mosolyogtatjuk meg őket, mi melegítjük át a szívüket!

És igazat kellett adni neki, mert a művészet – az egy örök valami. És erre mindig szükség van.

Én nem hasonlítom magamat azokhoz, akik óriási dolgokat tettek, mert én csak egy bohóc vagyok, de egyáltalán nincs szegénység-érzetem. Gazdag vagyok, annak érzem magam.

A színészet nem kényelmes szakma. Nem kíméltem én magam igazán soha. Amikor az *Ütközet békében* című filmet forgattuk, decemberben úsztam jeges vízben, megfázott a vesém. A *Simon Menyhért* születését derékig érő hó-

ban készítettük a Bükkben. Sárgaságot kaptam, a kórházból utaztam a *Hintónjáró szerelem* felvételeire, hónom alatt a diétával. De alighogy le akartam ülni enni, már kiabáltak: – Ádám, nem lehet, jön az árnyék, eltűnik a fény!

Hát ezek a dolgok lassan kifárasztották a szervezetemet...

Nekem olyan gyermekkorom volt, mint Móricz Árvácskájának.

Én húszéves koromig dolgozó állat voltam, és alig-alig gondolkoztam meg éreztem – inkább csak akkor, ha vilámlott... A szabadságot szerettem. A szelet, a napot, a vihart, a port. Nem gondoltam semmire, csak szabadnak lenni. Ejnye no, szentimentális hülye vagyok én...

Tizenkét évesen summás lettem, annak minden keservével. Mondtam is egyszer Illyésnek:

– Gyula! Ez nem volt így, ahogy te írod a *Puszták népében!* Mi nem énekeltünk. Tetvesek és éhesek voltunk, juhodályban laktunk, sok volt köztünk a beteg. A béresek közelébe nem is engedtek. Azok fizetést kaptak, lakásuk volt, ennivalójuk. Hogy van akkor ez?

Azt mondta, hogy ő francia műveltségen nőtt fel, és belecsempészte a francia humort. De hát akkor az igazságot ki írja meg? Nem azt mondta, hogy gyere el, mondd el, hanem azt, hogy:

– Majd te megírod.

A sorsom az enyém, én tudom megírni, ezt fogalmazom mostanában – az életemet írom. Muszáj megírni az unokáknak okulásként. Hatvanhárom éves lettem, aztán csináltam egy-két dolgot, a szekéren sok mindenem van, gondoltam, kalapot teszek az egészre, megírom.

Meg kell mondjam, bármilyen árnyékok érnek, bármilyen zivatarok, bármilyen hullámok – mert jöttek 12 méteres hullámok –, most is ezt választanám.

Ámbátor az ember öregkorára, a mostani helyzetben oda jut, hogy el kell gondolkodnia: Érdemes volt-e ezt egyáltalán végigcsinálni?

(Részlet Szirtes Ádám: *Életünk, életem!* című önéletrajzából, Kijárat Kiadó, 1997)

Házzentelő

SZOKOLAY SÁNDOR

Millenniumi gondolatok között

– Zene – magyar – 1000 év – állam: hogyan tekint erre Szokolay Sándor?

– Egyéni, személyes benső életemben: magányosodó, őszinte belső örömet érzek, hogy mindennek ellenére megmaradtunk. A belém égetett, de alaposan megszabdalt, ám mégis őrzött közösségi közérzetemben: szégyent és aggodalmat jövőnk miatt. Ez a kor eltérített az igényektől, álmoktól, az élet méltóságától, s meggyalázta az erőnyeket. A nemes tettek helyére az Érvényesülés került!

– S mint zeneszerző, muzsikus, hogyan ünnepli a saját ezer évét – hiszen az mindannyiunké is, külön-külön is?

– Az én életemet egy régen hallott mondás navigálja, egy ismeretlen szerzetes szavai: „Amelyik nép múltörző hagyományait felejtani kész: annak jövője bizonyos, hogy halovánná válik.” Magyarságunk nyelvében, szokásaiban, zenéjében is védi azt az önazonosságát, amelyet európai környezetében is megőrzött: példásan európai lett és alkudhatatlanul magyar maradt! Maradék életemben eszem ágában sincs lemondanom erről a szent feszültségű kettősségről, annak szorításáról: az európaiba oltott magyar kettős hűséggel megáldott és megvert teljességről. Azt érzem – Babits kifejezésével szólva –, hogy a világon egyre önteltebben vágtnak a „Sehonnan Sehová Patái”. Épp ezért itthon próbálok magamra találni: saját-nyelven, saját-sorsomban, saját-gondjainkban, saját-álmainkban.

– Miért éppen Nagy Gáspár versciklusára írta a Symphonia Ungarorum-ot?

– Bár személyesen nem ismertem őt, nagyon gazdag szókészletű verselése vonzott, szókimondásával és lényegre törésével. Kifejezésvágyunk és gyökereink hasonlítanak. Finom zenei asszociációs átutésekkel, népi és korabeli idézetekkel támasztottam alá a költői eszközöket. Mivel ma itthon nincs közös történet- és múltszemléletünk, egy oratórium nem vitatkozhat százfélé szakadt gondolatvilággal. Oratórikus szimfóniára vágytam, balladai jelleggel emlékeztetni az ezredfordulót okulásainkra.

Meditálnivalónkat négy tételbe sűrítettem, nem annyira az értelemre apellálva, hanem az Érzelemtől várva több eredményt: *Úton – Hitben – Háborúságban – Megmaradásban*. E folyamat elárulja mű időbeliségét, a történelmet és a zeneiségét. Magyarságunk nemzetté érlelődött – hitünk egyházi kultúrába szövődött, s e kettő, ötvöződvén, megtartó erő lett! Ez az egybeeső kettősség történelmi küzdel-

meink során egymásrautaltsággá vált s a századok folyamán erősödött.

– Ön, mint zeneszerző, miért oly elszánt harcosa a nyelvi kultúrának?

– Az emberi mondandónak, szellemi és lelki kifejezésnek a legfontosabb, szinte egyetlen kifejező lehetősége a nyelv! A világ egyik leggazdagabb jelző-rendszerű nyelve: a magyar. Az Igaz szavakra, a kemény beszédre, az Intelmes-okulnivalókra különösen érett a mi nyelvünk. Ha kopik is, szeretnénk gazdagságát egyre többen menteni. Visszaszerelni – hogy a gyönyörű szavaink segítségével teljesebbé tehessük szürkülő életünket.

– Meghatározó eszményképe?

– Gyermekkorunk paradicsomában, a tarhosi parkban, a réten rögtönzött kórushangversenyünkön szájtátva bámultuk a legendás hírű *Kodályt*. Zenei tisztasága mellett az ízes népi szövegek is mélyen belénk ivódtak. Kodály számomra „az utolsó legnagyobb magyar”. Vokális alkotásaiban a hit és a hazaszeretet nem választható szét, ötvöződik történelmi szorultságunk, szüntelenül bennünket edző nemzeti küzdelmünk. Népünk páratlan történelmi sodrása fölé kevesen emelkedtek kitörölhetetlen örökérvényűséggel. Kodály a sallangtalan, megtisztult és átlényegült nemzeti szellem őrzője és megújítója, a nemzeti szellem megtestesítője. *Nemzeti imádsággá* hevítette a közösségi éneket. „*Művészi alkotások közt ritkaság az olyan, amely hiánytalanul képviseli alkotóját – még kevesebb az olyan, amely az egész nemzet művészetét egymaga képviselheti*” – írta róla, a nemzet géniuszáról Vargyas Lajos.

– Tehát: hit, remény, szeretet?

– *Dsida Jenő Sötét ma* című versének két vesszakzáró ríme próféciás időszerűséggel üzen jelenünknek, melyet egész mondandóm mottójának is szánok, főleg muzsikusként: „*Múltunkban... oltárépítőt keresett a zsoltár – s Jelenünkben... zsoltártalan a megépített oltár!*”

(Gubcsi Lajos)

Vezényel...

SZÓTS ISTVÁN

Ember a havason túl

...Felragyog a csillagos égbolt, zúg a tenger hullámverése, sas köröz mozdulatlan szárnyakkal..., s az óriásra nőtt emberarcon az indulatok és érzelmek legkisebb rezdülése is láthatóvá válik, akár egy lassan legördülő könnycsepp útja. Ezért tartom ma is a filmet az ég és föld világszínpadán játszódó kozmikus művészetnek...

Dél-erdélyi vagyok. Hunyad megyében, Szentgyörgyválján születtem 1912. június 30-án. Bolthajtásos öreg udvarházban laktunk. Római kőoroszlán állt a tornácra vezető lépcsők alján.

Különös, ősi világ volt a szülőföldem. A nép hiedelemvilága; szokásai sötét, nehéz babonák emlékét őrizték. Az eget figyelő, a hold és a csillagok járásához igazodó, az állatok viselkedését fürkésző pásztorok több ezer éves bölcsessége és tapasztalata rám is hatott és döntően befolyásolta ízlésemet, stílusomat. Az *Emberek a havason*, az *Ének a búzamezőkről*, a *Kádár Kata*, a *Hallstadti ballada* kritikusi mind-mind hangsúlyozottan kiemelték filmjeim mély kapcsolatát a természettel. Flaherty *Aráni embere*hez, Dovzsenko *Földjéhez*, Knut Hamsun, Giono és Verga műveihez hasonlították őket...

...(1940-ben, Nyíró József novelláiból) megírtam az *Emberek a havason* forgatókönyvét. És 1941-ben a fiatalság makacs hitével és nagyon kevés pénzzel elkezdtek a forgatást. Könnyű kézikamerával felszerelve katedrálisokat felidéző fenyvesekben, ködös sziklaormokon, virágos hegyi réteken forgattuk a filmet. Festett arcú színészek helyett kemény sorsú havasi emberek hiteles arcát örökítettük meg. Eszünkbe sem jutott, hogy már egy új művészeti stílus, a neorealizmus ösvényeit tapossuk...

Az 1942-ben elkészült filmet még ugyanabban az évben benevezték a Velencei Filmfesztiválra. Az *Emberek a havason* a velencei bábel legnagyobb szenzációja lett, a fesztivál legjelentősebb művészeti díját kapta meg. Az olasz kritikusok, rangos írók lelkesedtek érte. („...gyönyörű ez a film, egyetlen és utánozhatatlan...a magyar film ezzel a darabbal bebocsátást nyer a paradicsomnak abba a sarkába, mely a szeplőtelen filmművészetnek van fenntartva...”)

1943-ban, Kodály Zoltán zeneműve alapján rendeztem a *Kádár Kata* székeley filmballadát...

Földről és kenyérről zeng a *Búzamezők éneke*. 1945-ben a nagy földosztás után a parasztoké lett az ország földje. S ez bennünk megerősítette a parasztságba vetett már-már miti-

kus hitet. „...ahol jó a föld, ott nem kell féltetni az emberi természetet...”

Ismét összeállt az Emberek a havason gárdája. Szerény technikai és anyagi eszközökkel, a négy nagy pártvállalat filmjei között meghúzódva, magáncégem keretében elkezdtek a forgatást. A Művészeti Tanács első osztályának minősítette a filmet. A bemutató előtt két héttel a *Kereszt jegyében* címmel megjelent egy időzített baljós cikk a Képes Figyelőben. „A magyar filmgyártás veszedelmes útra lépett, – írták, az *Ének a búzamezőkről* kimondottan vallásos jellegű, sőt még annál is rosszabb, mindszenlista! Szóts István: Ön-magamról (részletek)

Az *Ének a búzamezőkről* ...őrült lobbanású, lírai himnusz az élethez. Azt sugallja, hogy bármi is történjék, az élet lebírhatatlan erejű. Ugyanakkor himnusz ez a film a termőföldhöz is, és Szóts felhossa a mélyből és a képek nyelvén mutatja meg azt a titkos kapcsolatot, mely az embert a természettel köti egybe. A vándormadarak röptéből születik újjá a remény, a búzátáblát és a falombokat ringató szél hirdeti ezt, meg a végtelenül kitaruló gabonaföldek.

(Philippe Haudiquet:

Jegyzetek Szóts István munkásságáról)

A királyok udvariasságával érkezett mindig. Egyenes tartással, választékos eleganciával. Tantárgyai? Száraz közhelynek tűnnek elsorolva: tisztesség, erkölcs, hazaszeretet, emberség. Bármiről volt is szó: egy homéroszi sorról, Van Gogh-i ecsetkezelésről, vagy egy chaplini totálképről, ezek hatották át, oly lenyűgöző műveltség foglalatában, amelyet méltán irigyeltünk...

Don Quijoteként rohamozott barokk fantáziájában élő célokat, fanyalgó Sancho Panzák között, akik Szóts megszállottan folytatott kísérleteire, hogy egy román-magyar közös filmet összehozzon a két nép közelítése érdekében, pökhendi ajakbiggyesztéssel reagáltak: „Mit sütsz, kis Szóts?”

(Gáll István: Búcsú Szóts Istvántól, részlet)

Emberek a havason

TAUB JÁNOS

Euripides lát bennünket

– A színpadon rendezőként, színészként, újtóként szerepelt és szerepeltetett. Melyek azok a világból-életből jött összehatások, amelyekkel ránk köszöntet, nézőkre?

– Nagyon kíváncsi vagyok, ez használt a legtöbbet. A családból ered ez, anyámtól, 95 éves koráig. Állandóan megfigyeltem a világot, s próbáltam kitalálni, hogy is működik Az egész. Ez a hóbelevanc. Begyakoroltam e szokásomat, és sok mindenre rájöttem az idők folyamán.

A színház roppant fontos és értékes művészet. A leginkább lehet mindenféle színvonalon előadni: nagyon komolyan venni, olyan fontosságot tulajdonítani neki, ami döntően befolyásolhatja az emberek életét, gondolatait; s lehet nagyon ostobán-sekélyesen művelni. Olcsón. Ha nem fogunk vigyázni, a színház elveszíti azt a nemességét, ami a nagy értéke, és olyan szintre sülyedhet, hogy inkább csak ártana a környezetének.

– *Miért éppen most – és mitől?*

– Utólag jönnek majd rá, hogy mi volt a fontosabb a sok-sok ok közül. Ez a rettenetes átok, ami ránk zuhant: A Pénz mérhetetlen szerepe – olyan ok, ami miatt elveszítettük a saját és az általunk művelt munkának a méltóságát. Alternatíva nélküli tényezővé vált a pénz. Nem tagadom a fontosságát, azt se, hogy sok jót is tesz: de ebben a fázisban, amikor még nem üledett le bennünk a pénz működtetése az emberiség javára, most nagyon zavaró hatása van. Zavaros az egész.

– *Azt jelenti ez, hogy a pénz közvetítésével és általa átkerültek az értékek olyan kezekbe, amelyek nem tudnak új értéket teremteni – olyan kezekből, amelyek arra voltak hivatottak, színházban, irodalomban, képzőművészetben? S most e kezek üresen kérdeznek? Miért vált épp a színház, a színész ennyire védtelenné?*

– Nem mondanám, hogy általában és mindenhol ez a jellemző. Egészen más struktúrában éltünk, az szétmállott, dirib-darabra hullott, s most egy újat akarunk építeni. Azért védtelen a színház, mert nem olyan fontos. A régi rendszerben megszoktuk, hogy a színház mindenkinek Ügy: az államnak, a pártnak, minden vezető tényezőnek, a közönségnek, mert a színház és általában a művészet olyant tudott produkálni nemzetközi szinten, ami fenn tudta tartani a rendszer értékeit. Népi együttlése legalább olyan sikert arattak ott, mint a „Mercedesek”, a technikai civilizáció vívmányai itt és a világban általában.

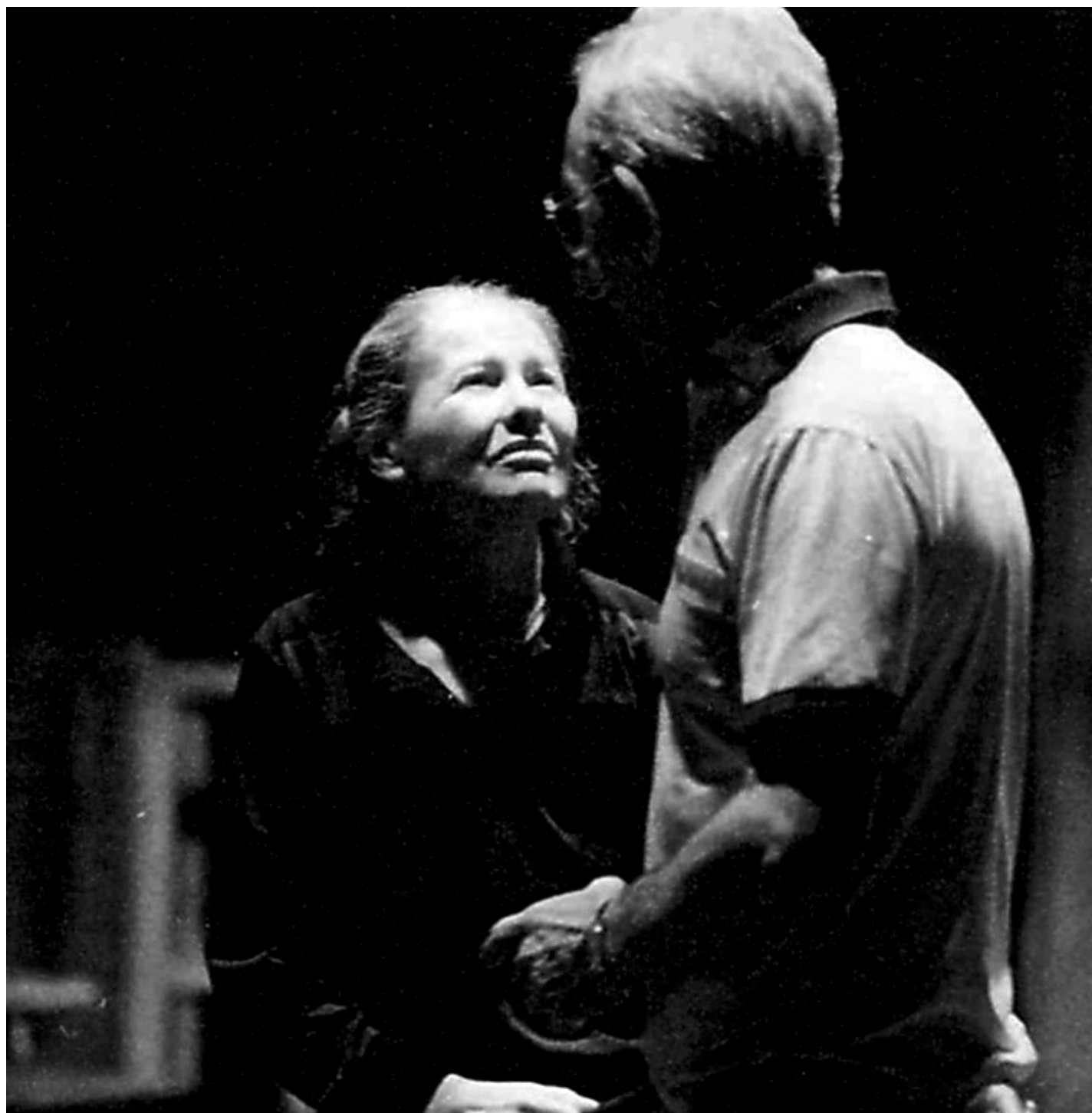
Ezt felismerte a hatalom: tudták, hogy a művészettel nagyon nagy hatást lehet elérni, és éppen ezért sokat áldoztak rá. Most ez kevésbé fontos, más a társadalomszervezési elv. Lehet, hogy a majdani polgárságnak a mindennapi élet sztereotípiájában a művészet is hangsúlyt kap – de ma nem itt tartunk. Nekünk, akik adnak a szakma méltóságára, ma is épp úgy kell végeznünk a dolgunkat, mintha ez volna a legfontosabb. A jó művek ma is kapnak visszhangot. A gyengébb idegzetűek, a harácsolóbb természetűek azonban megpróbálják olcsón piacra dobni a szakma értékeit. Mint az iparban is, mint mindenütt...

– *A színész ideál volt – mi lett mostanra? Egy ismeretlen járókelő a sok közül?*

– Attól függ, hogy mennyi pénzt testesít meg, mennyi profit jár-kel benne. A pénzzel való összeölekezés olyan hírnevet, reklámot biztosít, ami aztán bőven fial. Csak kevés az ilyen helyzet. Nem az alkotó az, akire ma szükség van, hanem a közvetítő, az eladó, az élet-kereskedő. Ez abszolút igazságtalan, de nincs ellenszere. Minden hűtőgéptípus nagyon jó – most már nem a hűtés a sztár, hanem aki el tudja adni. A kufár a sztár, az ő kezében vagy, akár milyen gyatra színészből, rendezőből sokkal több pénzt sajtol ki, sokkal „nagyobb teszi”, mint egy tehetséges sors esetében nélküle történhetne...

Azt teszem, hogy nem veszek tudomást erről. Próbálom ugyanúgy, mint ezelőtt. Sok színész segít ebben, bár nehezebb, mint régen volt. Tudomásul veszem, hogy a dicsőséges „menedzser” a színházi struktúrában, a színházak élén is lehet nagyszerű erő és lehet átok, gát... A modern irodalom sajna még nem tükrözi a valóságot, vagy csak nagyon felületesen. A 2000 évvel ezelőtti Euripides klasszikus tana legalább olyan jól láttatja a mai helyzetünket, mint az akkor. A minőség mindenesetre legyőzi majd a zagyaságot, amely most körülvesz bennünket. Veszíteni fog értékéből a blöff-építmény.

(Gubcsi Lajos)

G. G. Márquez: Száz év magány, Törőcsik Mari és Garas Rezső

TOLNAY KLÁRI

Egyes szám első személyben

„...A Vígsházát államosították, a színészeket szétosztották.

Engem a kis Madáchba irányítottak. A színházat a moszkvai emigrációból hazatért Barta Zsuzsa igazgatta. Kemény hónapok következtek, mert Barta a nagy híré moszkvai színházak színésznevelő módszeréből csak a felkészítést, a sematizmust hozta magával, ezeket szerette volna meghonosítani a Madách Színházban. Uray Tivadar, Dajka Margit, Gombaszögi Ella, Rozsos István, Tolnay Klári. Bennünket, hozzánk hasonlókat kellett „átnevelni”, hiszen mi – úgymond – „polgári” színészek voltunk.

Rosszul beszélt magyarul. Egyszer példálózni akart, s azt mondta:

– Ez a máguk Petőfije, az a költő azt írta...

Sohasem tudtuk meg, hogy mit írt a *mi* Petőfink, mert Barta Zsuzsának nem jutott eszébe az idézet. Az viszont világossá vált számunkra – s ennek szívből örültünk –, hogy Petőfi nem az övé.

Barta Zsuzsa nem csak sematikus darabok tömkelegét játszatta el velünk, hanem fejébe vette, hogy megtanítt bennünket a realista színjátszásra. A 10 órai próbakezdés előtt, minden reggel 9-kor már a színházban kellett lennünk, hogy helyzetgyakorlatokat csináljunk.

Egyik reggel megdermedtünk. Tudni való, hogy az „átnevelő tábor” két rakoncátlan gyermeke Uray Tivadar és Dajka Margit volt, később csatlakozott hozzájuk Darvas Iván.

Nos, az említett reggelen Barta Zsuzsa megszólalt:

– Figyelem! Dajka művésznő, mágá fiátál anyá, kárján van gyerek, várja a férjét. Férje késik. Kihájol az áblakon, kiesik gyerek... Tessék!

Dajka Margit révetegen megszólalt:

– Hogy? Mi?

Mi, mellette ülők lökdöstük, húzogattuk a szoknyáját, de Margit nem mozdult.

Barta türelmetlenkedett.

– Érthető, nem... ?

– Nem értem, mit kell csinálni – mondta Margit most már hisztérikusan..

– Mágá nem járt iskolába? Mágá színésznő?

Mondtuk, hogy csináld, Margit. De szegény nem tudta, mit kell kihoznia ebből a suta helyzetgyakorlatból. A fülébe súgтам:

– Ájulj el. Nézz ki az ablakon, és ájulj el.

Margit „kinézett” az ablakon, és olyan röhögőgörcsöt kapott, hogy percekig rázta a nevetés.

Barta Zsuzsa:

– Elcsápom mágukát!

Mindennap tudunkra adta, hogy szabotálunk. Egyik fegyelmi a másik után.

Kedvenc foglalatossága volt még a ritmusgyakorlat. Csattogtatót vett a kezébe, s kiadta a parancsot:

– Körbe állnák. És én májd ütök ritmus. Máguk mindig árrá lépnek. De vigyázzának, mert váltok. Figyelek, hogy kinek milyen ritmusérzéke van. Egy, kettő, egy, kettő... Egy-két-há... egy-két-há...

Mentünk, mint a rabok, körbe-körbe. Uraynak lassan vörösödni kezdett a nyaka. Iván rázendített: Ej uhnyem... !

Barta Zsuzsa földhöz csapta a csattogtatóját, és kirohant.

...

A hetvenes években Vámos László rázott meg. Éppen olyan mérgesen, mint Jób Dániel 1938-ban, a *Francia szobalány* főpróbáján. Vámos használta ezt a kifejezést: lusta színésznő vagyok. Tartózkodom az átéléstől. Engem rázni, ütni, rúgni kell, meg kell aláznai, hogy a szerepemre találjak. „Tudod, ki vagy te ebben a szerepben? – kérdezte Vámos. – Ha nem tudnád: Tolnay Klári vagy ... !”

Igen, Tolnay Klári is én vagyok, s most, hogy visszatekintek az elmúlt évtizedekre, s magam is felteszem a kérdést: ki vagyok én? – bennem van jó adag félsz is. Ha tárva az ajtó, kihűl a szoba. Magyarán: azon töprengök, hogy magánéletem bevilágítatlan zugaiba mennyi fényt engedhetek. Ha néhol szemérmesnek mutatkoznék, ez neveltetésem, emberi-művészi világlátásom következménye. Azt azonban jó lelkiismerettel ígérhetem, hogy lelki cipzáramat nemcsak félig nyitom meg.

(Idézetek Párkány László: *Tolnay Klári – egyes szám első személyben* című könyvéből, *Minerva*, 1988.)

A vágy villamosa,
Pécsi Sándorral

TÓTH MENYHÉRT

A fehér szín prófétája

„ ... Tóth Menyhért festő és paraszt, gondolkodó és szobrász, versfaragó és magyar, művész és próféta, egyszerű *ember* a szó legnemesebb értelmében... Nála az önkifejezés igénye és biztonsága oly hatalmas, hogy elsöpört minden irányítást. De, hogy is irányíthattam volna azt az embert, akinek művészetét sem betegség, sem nyomorúság, sem szegénység, sem gúny, sem meg nem értés, sem siker nem tudja befolyásolni.

Így beszélgetésünk valójában átváltozott monológgá.

Már az első osztályban rajzolgattam edényeket. Nem voltam én ügyes rajzoló, de mégis, ahogy megrajzoltam, nagyon tetszett a kisasszonyoknak, a tanító nének.

En viszont nagyon szerettem a rajzolást. Emlékszem, hogy ott az iskolában, az udvaron egyszer egy öreg bácsi fűrészelt. Fűrészelte a télire való fát. Ezt szerettem volna megrajzolni, annak a mozgását, ahogy az öregember... zihált a tüdeje... és öreg volt... és fogatlan volt... ahogy ült a padkán... valami zuhant... Nagyon foglalkoztatott, és el is kezdtem rajzolni azokat a fadarabokat, de valahogy ez nem sikerült nekem...

Egyszer Miskén elfeküdtem a fűvön és a szememben egy fekete vonal kezdett úszkálni. Nem volt az szemöldök, vagy hajszál, csak valami sötét felhő. Akkor szörnyen megijedtem, hogy mi lesz velem. Velem, akit mindig elbűvöl és csodálattal tölt el világunk. Elvesztem a látásom, ezt a csodát.

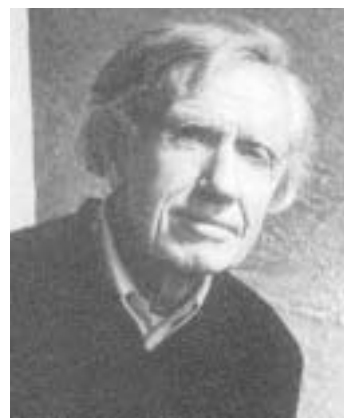
Gyermekkorom szinte mese volt és csodálkozás. Csodáltam a környezetem. A tájat, növényeket, fákat, virágokat, állatokat, bogarakat. Csodáltam a középkorom, amely az analitika, a dolgok összefüggéseinek keresése, az élménygyűjtés volt.

Csodáltam, hogy honnan ez a belső izgalom és feszültség, és hogy miért kell nekem ezt csinálnom.

Mindennél és minden koromnál jobban csodálkozom most, érett korban, hetvenötön túl, az ismeretek birtokában, a természet nagy összefüggésein. Hogy honnan ez az egész. Bárhogy boncoljuk, milyen tökéletes, célirányos, bölcs és ésszerű.

És ezzel a csodával együtt élni, ezt a csodát megérteni... talán a legcsodálatosabb...

Ha valaki megkérdezné tőlem, hogy: „Hiszel te a legnagyobb értékben?” Vagy szentimentálisan: „Hiszel te Istenben?” – Azt felelném: Hiszek a fordulatszámban! Mert

miről van szó?! Minden szellemnek van egy fordulatszáma. Egy bizonyos fordulatszám után a mennyiség minőséggé válik. A fordulatszám nagyságán múlik az, hogy én tovább mehetek-e, vagy az, hogy engedek egy alsóbb fokú vonásnak...

Próféta, küldött vagy elkötelezett... Ezek tulajdonképpen csak szavak. Én vállalom, hogy próféta vagyok, de ezt nem úgy mondom, hogy ezzel kiválok a többi embertársam közül. Tisztába kell jönnünk helyzetünkkel, szerepünkkel, és azzal, miért élünk. Az, hogy ez egyikünkben vagy másikunkban előbb tudatosul, nem kérdés. Én, hogy úgy mondjam, hazataláltam. Szellemileg, lelkileg megtaláltam az otthonom. Tudom, mi a szerepem, és mit kell tennem...

A kritikusok három korszakomról beszélnek. Az első a „Van Gogh-i expresszív lángolás” – amit én igazán magyarnak érzek. Azután a szocreál korszakom!? Nem egy természet utáni imitativ dolog volt, hanem a parasztság világa. A múltunk annyira bennem élt, hogy le kellett festenem. Most a fehér színnel, képekkel tudom kifejezni magam. Mert a fehér szín a tartalom és az eszköz szintézise...

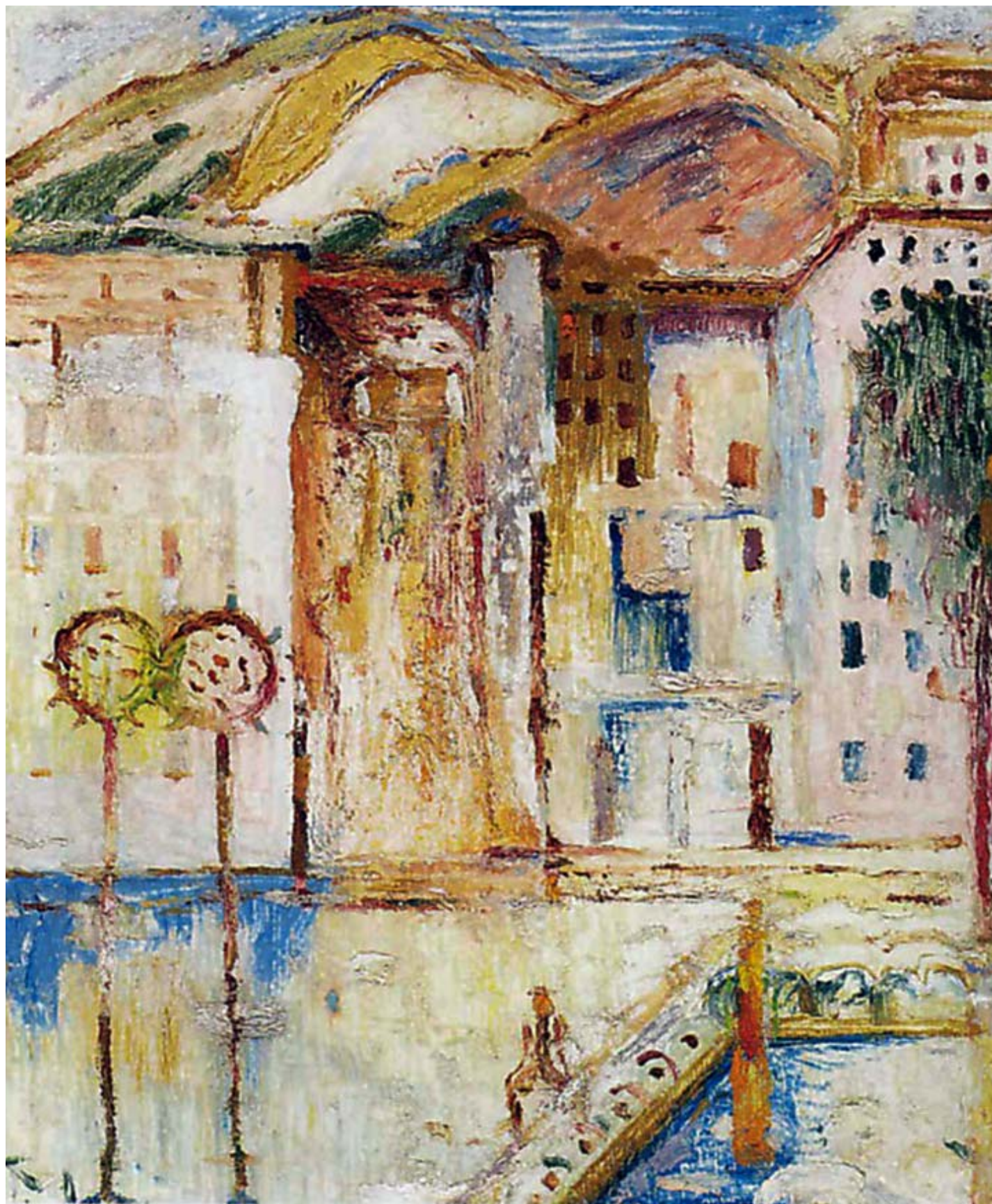
Napok óta meg akarom érteni Tóth Menyhértet. Festményei ledobják magukról az idegen stílust, izmusokkal nem lehet meggyűrűzni őket. Nem utód, nem tanítvány.

Föld, ég, víz című képe az egyik legreálisabb kép, melyet valaha láttam. Föld, ég, víz ölelkezését festette meg. Ennek a földnek három dimenziója van. Festékrögök tördelik felületét, mint a hegyek a síkságot. Az egyik fehér, a másik fehérebb, talán mert hósapka fedi. Ez szelíd, mert erdő koronázza, és éles, mint a karszt-hegyek. Sárgás, rózsaszín bejátszások adják a völgyek, síkságok színét...

Ahogy ő mondja: Az embereket elszakíthatatlan szálak kötik össze. Ha távolodunk egymástól, nyakunkra szorul a szál. Ha közeledünk, laza lesz és kitágulhat a tüdő.

(Részletek Kovács Dezső írásából az *ÚJ ÍRÁS* 1979. szeptemberi számából)

TÖRŐCSIK MARI

Színház mindig lesz

– Hosszú út áll Ön mögött. Milyen mérföldkövek maradtak meg az emlékezetében?

– Hosszú a válasz, negyvenöt éve vagyok színpadon. A Sors vagy Isten kegyeltje vagyok, hihetetlen gazdag élet jutott nekem. Gellért Endre fedezett fel. Operett szakos voltam a főiskolán és miután a *Körhintát* elkészítettük, eljött hozzánk beszédet tanítani, tőle tanultam meg, hogyan kell egy szöveget értelmesen és pontosan átadni. Ez döntő lett az egész életemben és most, amikor *Vasziljevvel* találkozom, ő is pontosan ezt próbálta velem. Úgy látszik, ez volt a kezdet és a vége fele sincs másként. Volt egy olyan mesterem, mint *Major Tamás*: ahogy ő a színházról és a színész mesterségről ő gondolkodott, az ma is alapja az én szakmai gondolkodásomnak. A filmes indulásom is szerencsés volt: *Fábry Zoltánnal* kezdek a *Körhintában*. A színpadon nehezen fogadtak el, mert amíg a személyiségem át nem tudta ütni az anyagot, addig nem éreztem jól magam. *Gregorij Konszkij* azért vitte színpadra velem *Arbuzov Tánya-ját*, hogy azon felneveljen. Bulgakov legjobb barátja volt és rendkívüli ember. Ma is hallom a hangját, hogy „Mari, energicsni, energicsni.” Arra utalt, hogy a legfinomabb idegi megmozdulásokhoz hihetetlen belső energia kell.

Az idegrendszernek a színpadon pontosan azon a hőfokon kell mozognia, amit a pillanat igényel. Úgy érzem, ez a belső erő meghatározó a színészetemben. Abban az időben nagy művészek nem utazhattak, de én a *Körhinta* párizsi bemutatóján 1956. október 20-a körül már ott lehettem. Kilencszer voltam Cannes-ban. Nagy tehetségekkel, izgalmas emberekkel találkozhattam. Az *Aranypálma* díjamat a *Déryné hol van?* című filmemért *Tennessee Williams* adta át. És még nem beszéltem a többiekről: *Ljubimovról*, *Vasziljevéről*, *Schwajdáról*, *Taubról*, *Zsámbékiról*, *Maár Gyuláról*, *Janis Attiláról*, *Jancsó Miklósról*, *Makk Károlyról*, *Várkonyi Zoltánról*, *Apáti Imréről* és nem beszéltem arról, hogy sosem kellett átélnem, hogy nem kellek a legjobbaknak. Amikor átadták Cannes-ban az *Életműdíjat*, megkérdezték tőlem, bánom-e, hogy nem nyugatabbra születtem, hiszen fényűzően élhetnék ahelyett, hogy ennyit dolgozok. Őszintén az a válaszom: nem cserélném el a nagy jólétet az itteni gazdag szakmai élettel.

– Mit szeret a színészetben, ebben a gyönyörű csillogásban?

– Mindig is heroikus küzdelem volt átlépni a színpadi küszöböt, de ahogy múlnak az évek, ez egyre nehezebb. Én

egy dologra készültem egész életemben: hogy be tudjak lépni. Hihetetlen keményen *kell* dolgozni, de csak örömből *lehet*. A színházon belül az egyetlen fegyelmező erő a tehetség. Mindenki másképp gondolkodik arról, hogy mi a színészet lényege: számomra talán az, ahogyan azt én művelem.

– Mi jelenti az igazi öröm az életében?

– Ha a két gyerekemet boldognak látom. Semmi más, ez. Vannak apró örömek is, mint egy kávéház teraszán megérezni a jó hangulatot. A siker is szép dolog, de nagyon pontosan kell tudni érzékelni és kezelni, mert rombolni tud. A nagy bukások fájtak, de a nagy összeroppanások után álltam föl a legnagyobb erővel és hittel önmagamban. A nagy sikerek eufórikus szép pillanatai után mindig megijedtem, hogy tudok-e még fejlődni, van-e még tartalékom. Most is inkább attól félek, hogy el ne fogyasszam a múltamat és tudjak előrelépni. Nekem mindig kellett inspiráló ember, akinek hiszek, és magam is megérezem belülről, hogy meg tudok felelni neki. Nem vagyok jóban a halállal, holott tudom, be fog következni. A fizikai kiszolgáltatottságtól is félek, és isteni kegyelem lenne, ha gyors szívhalál végezne velem. Soha nem szerettem volna fiatalabb lenni. Egy kicsit persze most szeretném megállítani az időt...

– Mi ad hitet?

– Bár zárdában nevelkedtem, nem gyakorlom a vallást, de mélyen istenhívő és hívő vagyok, és töretlenül hiszek az emberben.

– A színművészet, mint alkotás, mennyire tükrözi a valóságot?

– Van egy pont, amikor a legzseniálisabb rendező szerepe is véget ér. Az a színész műalkotása, ahogy a mesterségen túl képes megjelenni a személyisége és a világról, az emberi gesztusokról való gondolkodása. Míg világ a világ, színház mindig lesz. Ebben hiszek

(Gubcsi Anikó)

Romeó és Julia

UDVAROS DOROTTYA

Minden a miénk

– *A színház az igaz életet tükrözi?*

– A magyar színháznak az a törekvése, hogy valóságghű, natúr módon mutassa be mindennapjainkat, azzal a céllal, hogy rádöbbenjünk, az miért sivár. Ha a színház művészet akar lenni, akkor bármilyen szörnyűséget is akarunk meglattni, azt szépséggel kell ábrázolni, hogy végül is gyógyírt adva megemeljen minket a földről.

– *Van-e olyan szerepe, ami különösen közel áll a lelkéhez?*

– *Goldoni Mirandolinája* az első sikeres szerepem volt, pedig nem találtam vele semmi azonosságot. Sorra bolondította a férfiakat, holott pontosan tudta, hogy a szolgálójához szeretne feleségül menni. Rettenetesen kínlódtam vele. A következő nagy állomásom *Füst Milán Catullus* című színdarabja volt *Székely Gábor* rendezésében, aki mellett korábban az *Ahogy tetszik* próbáit szinte végigbőgtem, mert nem feleltem meg neki. De a *Catullus* egyszerűen mámorító próbaidőszak volt, szinte röpültem. A Nemzetiben azért volt jó, mert először dolgoztam olyan színésziassal, mint *Törőcsik, Garas*, illetve külföldi rendezővel. Talán *Clodián* keresztül értem felnőtt színésszé. Később a Katonában eljátszhattam *Lulut*, ami az egyetlen szerepálmom volt. Iszonyú nehéz, soha nem tudtam, hol van a vége.

– *Ön szerint létezik kegyelmi állapot?*

– Igen, és talán már volt részem benne nekem is. Néha látom valamelyik kollégámon, hogy pályájának olyan szakaszába érkezett, amikor nem tud tévedni, kiteljesedik, minden harmóniába kerül benne. A tehetség, az adottság nem állandó, de a kegyelmi állapotban olyan összhangban van az ember külseje, a lelke, a feladat, amit csinál, az akarata, az őt körülvevő emberek, hogy nem hibázik. Vannak olyan pillanatok is, amikor az ember megérzi a teljességet. Nekem fiatal koromban ilyen volt az Amerikai Elektra. Nem a sikertől függ az érzés, bár a siker is hozott feledhetetlen pillanatok. *Mrozek Tangóját* játszottuk vendégként a Madách Színházban, és olyan tapsorkán követte az előadást, hogy amikor jöttünk előre, a hanghullámok lökdözték a mellemet. Ezek a fontos pillanatok sokfélék lehetnek. Én máig nem tudom fölfogni, hogy Kossuth-díjat kaptam viszonylag fiatalon, hiszen még gyerek vagyok. Ha magabiztosnak és kritikusnak is tűnök néha, a lelkem mélyén egyáltalán nem vagyok biztos abban, mit hogyan kell tennem. Minden szerep újakezdés számomra. Aztán rájövök, hogy ott van a zsigereimben. Amikor belefogok, újra kétségbe-

esek. Nem vagyok rendszerező elme, inkább ösztönösen érzek, ráérezek, és ha nem, akkor vergődök. Mindig elkezdek botorkálni.

– *Mi viszi előre és mi az erő forrása?*

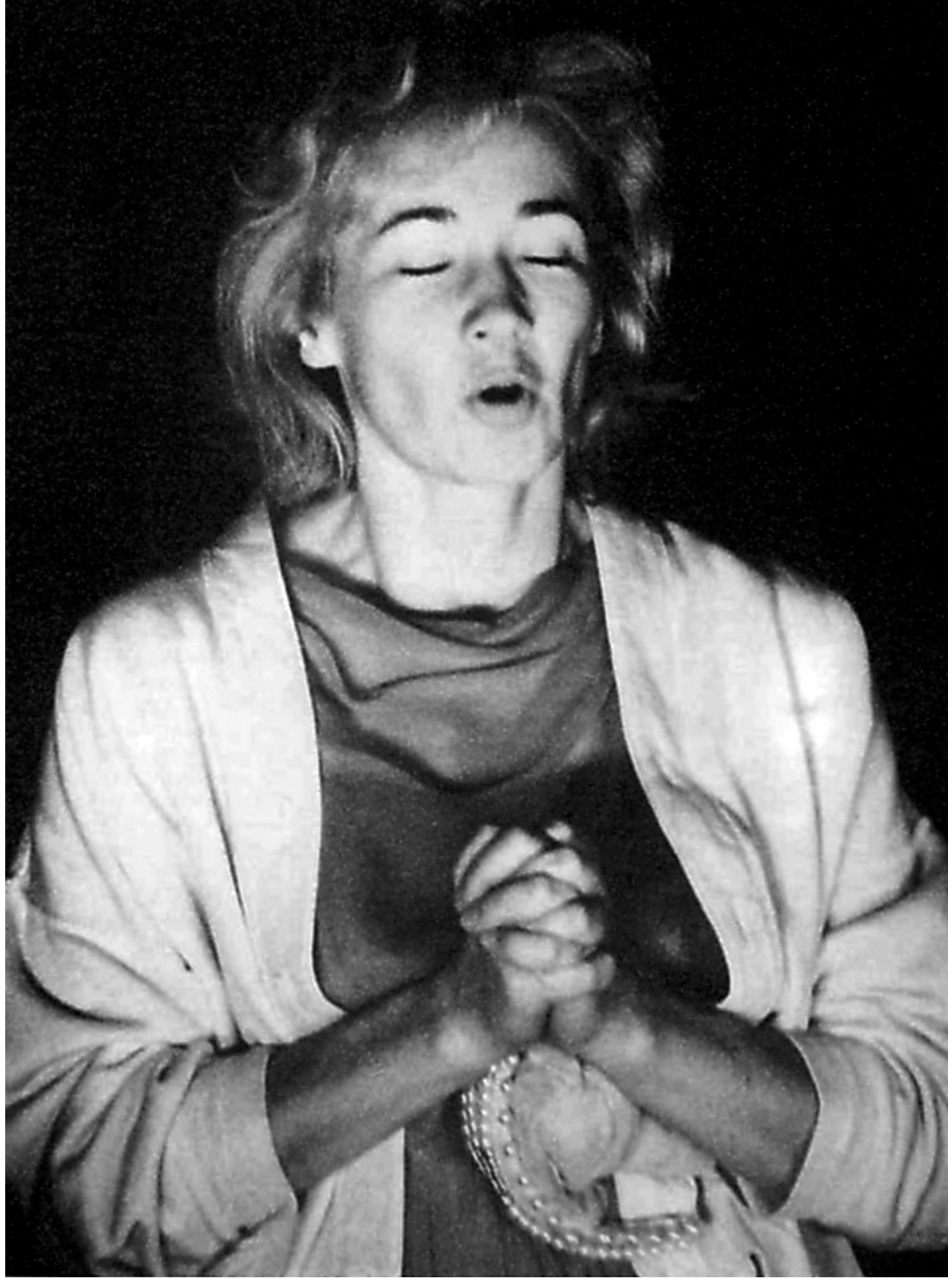
– Még mindig találok valami mágikus dolgot a színházban, ahova beülnek a nézők és tőlünk pár méterre megélnék örömet, bánatot és azt gondolom, hogy ennek borzasztó erős hatása van. Egyre fontosabb ez az emberközelség, mert ebben az elképesztő informatikai tébolyban, amiben élünk, mindenki hihetetlen tájékozott a világ minden eseményével kapcsolatban, csak éppen az emberek már nem figyelnek egymásra. Hétköznapi viszonyainkból áll össze az életünk és ezért a legfontosabbnak kellene lenniük. Ehelyett túlnyomórészt felszínes és futtában történő kommunikációban élünk, ezért egyre inkább azt gondolom, hogy a személyes kontaktuson alapuló dolgok, mint a színház is, nagyon fontosak. A megértéshez idő kell, nyugalom, figyelem és a figyelemhez készség. Hiszek abban, hogy bármiféle boldogság, elégedettség, vagy siker csak akkor igazán jó, ha borzalmasan meg kellett érte küzdeni. Amikor gyötrődni kell ahhoz, hogy a képességek kibontakozhassanak, az tényleg örömet hoz. Bármely ilyen tett lehet gyönyörű.

– *Miben hisz?*

– Hagyományos módon nem vagyok vallásos és hívő, de abban biztos vagyok, hogy léteznek felsőbb erők, amik tőlünk teljesen függetlenek. Vannak emberi és kozmikus erők a világmindenségben, és ezek mindig segítenek. Egy sorcsapás, amibe bele kellene pusztulni, sokszor olyan energiát képes adni, ami gyökerestül megváltoztatja az ember életét. Ez csoda. Végül is az emberben hiszek: az emberi akaratban, erőben és szellemben. A butaság és a rosszindulat a leggyilkosabb dolgok, minden természeti csapásnál borzalmasabbak. A jóindulat, a szeretet, az ész a legfontosabb, mert ha ezek bennünk vannak és társainkban, akkor minden a miénk a világon.

(Gubcsi Anikó)

Brecht: Jó embert keresünk (Új Színház). Fotó: Tamásy Andrea

VASS LAJOS

A páva röpül, röpül, röpül...

Vass Lajos levele Kodály Zoltánnak Pekingből, 1956. novemberében:

„...Arra kérem a Tanár Urat, hogyha hazatérésünk előtt lehet már tájékozódni, s esetleg lépéseket tenni valamerre, fogja pártunkat. Bár arra is elszántuk magunkat, hogyha hetvenfelé dob is bennünket az élet, akár „műkedvelő” kezek között is tovább dolgozunk.

Előreláthatólag december közepén hazatérünk. Addig is minden percben otthon van a gondolatunk. Sokat aggódunk mindkettőjük életéért, egészségéért.

Az énekkarral együtt üdvözlöm:

Vass Lajos

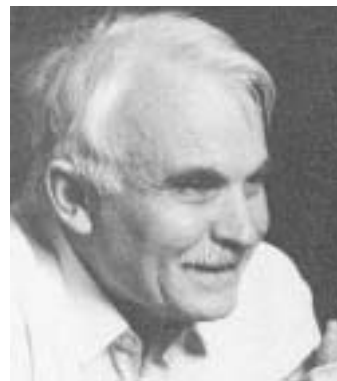
„...Amíg egy nép énekel, messzire hangzik, hogy létezik” – Sütő András mondatát gyakran eszembe juttatták a táborozó fiatalok körében szerzett tapasztalataim... Az esti tűzek lángjánál bizony hamar kifulladt az éneklő kedv. Az élmény elmaradt...

Mi történik nálunk az elmúlt évtizedekben? Bartók Béla, Kodály Zoltán, Ádám Jenő, Bárdos Lajos és a többiek világraszóló zenei és pedagógiai életműve mivé silányodott iskoláink oktatási gyakorlatában?

Eszembe jut a „Röpkül páva!” országos népdalverseny, amely éppen harminc esztendeje bővülte el a tévé nézőit, s készítette hónapokon át újra és újra közös éneklésre a lelkes közönséget a műsorvezető: Vass Lajos. Hét éve távozott közülünk a karnagy, zeneszerző és népművelő, akinek arca, hangja, szeretetre méltó személyisége egy ország számára volt bensőséges ismerős.

A zenekari és kórusművek, népdalfeldolgozások, gyermekoperák, s a csodálatos *Mathias rex* oratórium komponistája több mint három évtizeden át a *Vasas Művészegyütttest* irányította. Az amatőr kórusmozgalom egyik legvarázslatosabb személyiségeként százezreket ébresztett rá a hagyományőrzés, múltunk, értékeink, magyarságunk örökségének megbecsülésére. Megszámlálhatatlanul sok falusi népi együttes, kórus és népitánc-együttes köszöni neki az életre hívó ösztönzést s az igényes munkára sarkalló bátorítást. Zenei anyanyelvünk újjáélesztése Vass Lajos nélkül elképzelhetetlen lett volna.

Az *Éneklő Magyarország* nevelésében vállalt küldetését a legnagyobb mesterekhez méltóan végezte haláláig. Lebilincselő hatása közös kincsünk... Bár eltávozott, ma is átéljük

vele „a hittől hitt azonosság feloldozó örömét, forró szuggesztivitását. Netán ő volt, aki még utoljára megénekelte ezt a népet...”

(Juhász Judit írása az *Őszidő* című folyóiratban 1999. októberben)

„Szívszorító és elnémító érzés attól búcsúznunk, akit egy nemzet megmaradásának igénye és alkudhatatlan szükség-szerűsége hív életre... Magától értetődő lényé valós napjainkhoz hozzánőtt, s mi több, szimbolikus jelentőségű...

Épp ez a szikár jellemű, büszkén keménytartású, senkivel össze nem téveszthető, a végtelenségig kiművelt, őszerejéhez hű Vass Lajos nem engedi meg a „túlzó beszédet”.

Különösen nem ideillő egy fékezett, sőt jó időre „lefokozott” pálya rehabilitációs számlabenyújtása a sír közelségében, ha életében nem nyerhetett elég kárpótlást! Ám ez a hűségese élet főhajtást követel legalább utólag a társaktól, hívektől, barátoktól, másfelé-vetődöttektől és mulasztóktól is. Adósságot érző, mérhetetlen tiszteletadást és köszönetet. Legalább itt lássuk be, hogy elképesztő árat fizetett nagyjaiért ez a nemzet! Legalább egy döbbs pillanatra magunkban is fékezzük szégyenletes önpusztításunkat! De neki mindenre volt ereje, csak az önvédelemre nem gondolt. *Jókai Mór* szövegére írt kórusművében írta és megénekelte, amikor az istentelenné vált ember épp magát tette istenné, művészi és emberi hitvallását énekelte hát így: „...leveszi koronáját azon balandó előtt, aki azt mondja: én vagyok az ember!”

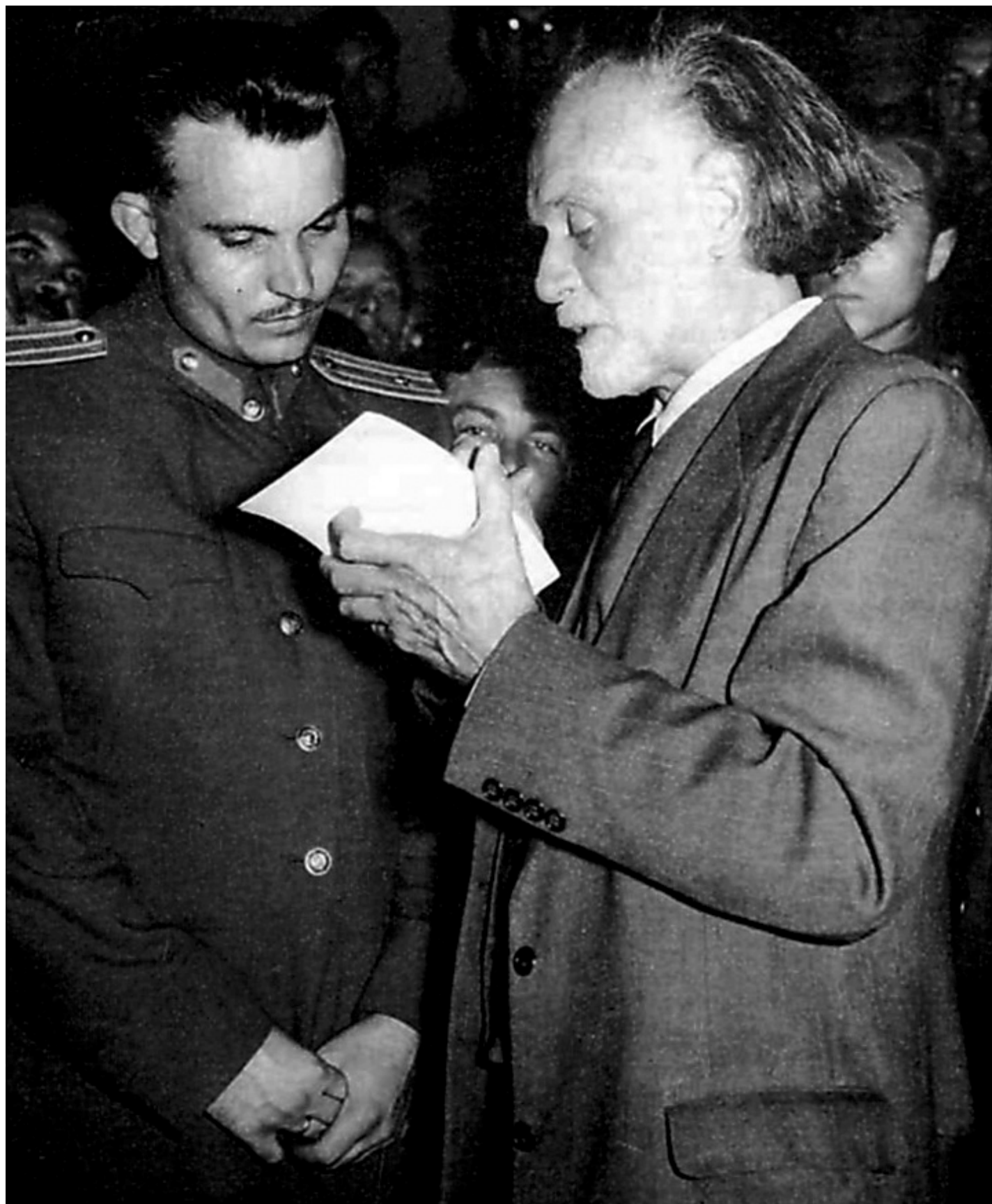
...Szeretetünket az Istentől kaptuk, hát gyászunk is méltóbb lesz, ha csendes magányunkban úgy engedjük el, hogy okulunk is.

Szerettem kálvinista lelkét, melyet a debreceni Kántusnak *Pásztorimádság* címen írt meg. Most Neked, őriző Pásztorunknak is kijár az ima... Isten békéje adjon örök nyugalmat elszállt életedre... Isten veled!

(Szokolay Sándor búcsúja Vass Lajos temetésén, 1992. november 26-án)

Kodály Zoltánnal, 1956

WASS ALBERT

Fiatal huszártiszt – nincs vissza

1945, legszomorúbb történelmi éveink egyike, a magyar nép zivataros századaiban. Korunk feketére színezett foltja a sok-sok sötétből, amelyből mindig bőséggel részesültünk. Fiatal huszártiszt vezette katonáit határon túlra, ahonnan számára nincs visszatérés. Ötvenhárom keserves esztendő kellett száműzetésben töltenie, s az anyaország késlekedett állampolgárságot, befogadást adni hűséges fiának, aki minden szavával, minden sorával, a költészet zengő verseinek képeivel, a próza színekké átszőtt mondataival egyet bizonyít, kiált, vagy elcsukló sírásba fúlva ejt: magyar vagyok. Mezőségi, erdélyi nemes ősoktól származó, aki minden ízében s mozdulataiban, bizonyásaiban egyet erősített *Bajor-erdőn és Floridában*: őrizem a nyelvet – bölcsőm, otthonom, erdőim, tavaim, szüleim és tanítóim csodálatos beszédét, amelynél nincs szebb, értékesebb, tisztább, mely „*Mégis győztes, mégis új és magyar*”, ahogyan a másik partiumi költőnk meghatározta. *Czegei Wass Albert*, a nagy életkort megélt költő-író, akinek nevét hallgatás és hallgattatás szorgoskodott takargatni, itthon és otthon Erdélyben, ahol 1908-ban, 90 esztendővel ezelőtt megszületett. Válaszút a szülőhely, a *Mezőség* apró faluja, nem tartozik a jeles székhelyek közé. Magától *Szent László* királytól nyerték a megkülönböztetést, bátorságukért, vitézségükért...

Még apró gyermek volt, amikor megsejtette, s ahogy növekedett, egyre bizonyosabbá vált benne, hogy Erdély számára a megmaradás reménységét a megértés szolgálja. Életét gyermekként tudós, vén, erdő- s természetlakó embereknek köszönhetette, s valami kimondatlan vonzódás kötötte sorsát ezekhez a világ számára ismeretlen, múltat őrző, talár-nélküli papokhoz, akik egyértelműen a gyöngék védelmezői voltak. Ifjú emberként került a legavatottabb körbe, az *Erdélyi Szépmíves Céh* alapítóinak sorába, ahol *Kós Károly*, *Tamási Áron*, egész tábor törekedett Erdély szellemi kincsének már nemcsak őrzésére, de világgal való megismertetésére.

(*Fábián Gyula: Üzenet haza*)

Wass Albert: Farkasverem (részlet)

...S ahogy benéz a nyitott ebédlőajtón, mintha a pohárszék cifra palackjai közül két szürke szem nézne rá, a szürkületen keresztül.

— — —

Szelek jönnek néha a Csóvás felől, a mezőkön bogáncsok kergetőznek s néha süt a nap: a csillogó hűvös levegőben fátylakat úsztat az ökörnál.

Néha a szelek esőt hoznak s ilyenkor a ködbe belekeveredik a trágya és a kender fojtó szaga és nehéz álmokat terít a dombokra.

Nyúlós a köd és a házakhoz tapad, az ösvények fényesek s az út tócsás. Szekerek dübörögnek rajta, vásárra igyekvők. Minden gübbenőnél kátyú van, hosszú szekérsor ácsorog olyan helyt s a kocsisok káromkodva tolják az elakadt szekereket. S a túlsó gübbenőnél újra kátyú, s a szekér újra tengelyig merül. Nyögnek a gebék, kínlódnak. – Nagy sovány legyek a mezőség agyagos légypapírján.

Fent felhőket és kék égfoltokat kerget maga előtt a szél. A mezőkön elnyújtott marhabőgés s a tó fölött költöző vadrucák szárnya suhog.

Csapzottak a fák, s hervadt virág az ágyásokban elhagyatottságról muzsikál. Sáros és eltaposott a kerti gyeppel, főleg a kápolna felé. Dideregnek a meztelen nyárfák s a sárguló nád felvacogva dérről álmodik.

Kietlenek a dombok és üresek s a tó mozdulatlan, meg a rét. Színökvesztettek meg halálraváltak.

Diákforma legény ballag az úton, elnyúlt városi gúnyája alól kilátszik a cifra román ing. A lábán vedlett félcipő, szortyog benne a sár s hátára akasztott szennyes batyuban viszi magával a bizonytalan jövőt.

Megy, és ahogy megszegett fejjel rójja az utat, pocsolyák és kátyúk közt, didergő fák és ködbevezett dombok közt és hallgató rétek közt és a nagy néma tó mellett végig: nem Csudákvárvárról megy Halasd felé.

Ciudak felől Campinának tart.

(VÉGE)

(*Erdélyi Szépmíves Céh, 1935*)

Virágtemetés – Előhang

Volt egyszer egy ember, aki az ő háza udvarán oszlopot épített az ő Istenének. De az oszlopot nem márványból faragta, nem kőből építette, hanem ezer, meg ezer apró csilámló homok-szemcséből, és a homok-szemcséket köddel kötötte össze.

És az emberek, akik arra járva látták, nevettek rajta és azt mondták: bolond.

De az oszlop csak épült, egyre épült, mert az ember a szívében hittel építette az ő Istenének.

És amikor az oszlop készen állott, az emberek még mindig nevettek és azt mondták: majd a legelső szél összedönti.

És jött az első szél: és nem döntötte össze.

És jött a második szél: és az sem döntötte össze.

És akárhány szél jött, egy sem döntötte össze, hanem mindegyik szépen kikerülte az oszlopot, amely hittel épült.

És az emberek, akik ezt látták, csodálkozva összesúgtak és azt mondták: varázsló. És egy napon berohantak az udvarára, és ledöntötték az ő oszlopát.

És az ember nem szitkozódott és nem sírt, hanem kiement megint az ő udvarára és hittel a szívében kezdett új oszlopot építeni az ő Istenének.

És az oszlopot most sem faragta márványból, sem nem építette kőből, hanem megint sok-sok apró homok-szemcséből és a homok-szemcséket köddel kötötte össze.

Nekünk mi marad?

Ha majd lehull az utolsó levél,
mely fogva tartott még egy kis nyarat:
nekünk mi marad?

Ha majd a dombot hómező takarja,
temető lesz a tölgy-erdők avarja
s halottá némul minden vadpatak?

A tél kacagva szórja a szelet,
vándormadár lesz minden boldogságunk,
és enyhülést többé hiába várunk,
mert jaj, akkor majd sírni sem lehet!

Ha elszáll majd a legutolsó álom,
amelyben hittünk még egy kis nyarat,
s a napsugár is messze költözött:
reménytelen nagy hómezők fölött
nekünk mi marad?

A bújdosó imája

(részlet)

Uram, adj békességet
a Kárpátok között!
Sehol még földet annyit
könny s vér nem öntözött.

Sehol még annyi színes
nagy álom nem fakadt
s árvábbak prófétáid
sehol nem voltak.

Sehol annyi virág
és sehol annyi bánat
Szeresd jobban, Uram
az én szegény hazámat

Bár megtagadta tőlem
a békét s kenyeret
engem sújtasz, Uram,
amikor őt vered.

Mert népem. Fajtám. Vérem!
Fájdalma bennem ég!
Szánd meg Uram Isten
Attila nemzetét.

Adj békés aratást
sok vérvetés nyomán
Nyugodjék meg kezed
gondverte otthonán

S ha áldásod a földön
elért kicsinyt, nagyot:
jussak eszedbe én is,
ki bújdosó vagyok.

A Kárpátok alatt,
ahol apáim éltek,
rendelj ki nékem is
egy csöndes menedéket...

ZSURÁFSZKI ZOLTÁN

Kristálytisztára csiszolt üzenet

– *A táncban nincs olyan nyelvhatár, mint az irodalomban, a tánc végtelen lánc a világban. Mitől magyar akkor?*

– A 60-as években a táncházmozgalom betört a létünkbe, és építészek, színművészek, filmrendezők, költők, írók voltak az oszlopai, s persze táncosok százával – döntő szerepe volt *Martin Györgynek* és annak a körnek, amely néptáncsal, népzenevel foglalkozott, *Tímár Sándor, Kallós Zoltán, Novák Ferenc*. Európa más részein, pl. Svédországban már korábban felfedezték a folklórnak ezt az ágát. Nálunk is elkerülhetetlenné vált. Sehol sem lett azonban ilyen átütő erejű, mint a magyar tánc. A világ, Amerika, Japán, Európa kifejezetten figyel ránk, s részt is vesznek benne: Kaliforniában, San Franciscóban, Los Angelesben, New Yorkban táncházak alakultak a mi mintánkra. Tokióban is. Amerikai szimpóziumokon nagyon sok magyar tanár tanítja a táncot. S főleg amerikaiak vesznek benne részt. Az emigráns magyaroknak, gyerekeiknek pedig ünnep ez. Sokan utaznak Magyarországra e miatt. A titok abban rejlik, hogy a balkáni láncdánccal szemben – amikor összekapaszkodnak, szorosan egymás mellett állnak, és mindenki majdnem azonos figurát táncol –, a magyar tánc szabadsága, felszabadultsága, az a mérték, ahogyan lélekből fakad, sajátságos, mindenki alkata szerint táncolhat: ez oly hatalmas élmény a külföldiek számára...

– *...ilyen a magyar?*...

– *...ilyen a magyar virtus, a szellem, a lelkünk: hallod a zenét, s szabadon alkothatod meg a táncodat. Adott motívumkincsből végtelenül improvizálhat a táncos, fűzve egymásra a figurákat a zene szavára. Mint Kodály, Bartók tanította, a zenei nyelvet ápolni kell.*

– *Van-e más olyan tánc, amely tökéletesen hasonlít a magyar motívumvilágra, vagy a mi táncunk éppúgy különállóan sajátos, mint a nyelvünk?*

– Kevés hozzáfogható tánc van. Természetesen a táncban nagy az egymásra hatás a román, a szlovák, a cigány tánc és a magyar között. Önállóan lehet alkotni, kimagasló hatalmas egyéniségek vannak a Kalotaszeg-vidéken, Biharban, Szatmárban, a Dél-Alföldön, Somogyban. Ezek a parasztemberek művészi tökélyre fejlesztették a saját táncukat. Martin György egyszer levetítette a filmet egy kalotaszegi paraszttáncosról egy amerikai néprajzi konferencián, és ahogyan Mátyás István Kalotaszegről, Vistáról mundrucot táncolt, arra azt mondták Amerikában: micsoda kicsiszolt professzionista táncos. Nem. Ez egy egyszerű vistai föld-

műves ember paraszttánca volt – aki óriási gonddal őrizte a saját táncát.

– *Magyar szabadságvágy, erő, improvizációs képesség ilyen lendülettel fejeződhet ki épp a táncban? Nem mossá-e le ezt korunk mindenre ráömlő, mindent elmosó nagy, főleg amerikai globális kommunikációja?*

– Most jöttünk meg az USA-ból, Bostontól Floridáig 28 előadást tartva. Olyan elementáris erővel táncolt a *Budapest Együttes*, hogy magával ragadott mindenkit: lenyűgöző erejű volt a nézők számára, hogy ilyen energia feszül ezekben a fiatal emberekben – s ilyen volt a fogadtatás is. A kalotaszegi legényes vitalitása, a magyar verbunk dinamizmusa, a mindkettőben fellelhető gyönyörű szép plasztikai mozgásrendszer – s hozzá a hallatlan nagy erő azokban a férfiakban, akik vezetik a lányokat, hallván ezt a hatalmasan zengő zenét. S akkor ott őrződik a szívekben a hazaszeretet, a magyarság büszkesége. S ez izgalmassá válik a néző számára is: tomboltak, egymást is sokkolták. Elragadtatva. A 60-as években *Rábai Miklós* és az *Állami Együttes* átutazta Amerikát – most ez a mi időnk lett, egy másik, újabb hullámban törtünk be Amerikába.

– *Ezer év áll itt a táncunk mögött. Ezer év után mi lesz vele – lesz még, itt, ezen a földön, magyarul? Vagy tánc helyett az űrben bolyonganak valahol?*

– Képtelenség válaszolni... Nem lehet eltaposni, hatalmas kultúra ez, nagyon mélyek a gyökerei. Egyenértékű a francia, a német kultúrával. A Balkánon csodálatos folklórral megáldott népekkel vagyunk körülvéve, szép, kikristályosodott a tánckultúrájuk. Közösén biztosan át tudjuk vinni e kincseket a következő századokra. Nekünk magyaroknak az a gazdagság a páratlan kincsünk, ami a Dunántúltól Moldváig, Gyimesen keresztül Kalotaszegen át Szatmárban, a Felvidéken összefüggően a miénk. *Ady, Petőfi szavai vezetnek a Duna-menti népek között...*

(Gubcsi Lajos)

A Budapest Együttes

ÉVEZRED...

(Egy kimaradt rész egy elkészült interjúból Nagy Gáspárral)

– *Ha a ma, 2000 mérvadó költőjének szemével ránéz e tájra, magánemberekre és közerkölcsökre, életre, halálra, nevetésre és könnyre, költészetre és politikára, és hitvallásba kezd...*

– 2000-ben nagyon sok dolog kevereg bennem, s azért írok verset, mert csak így tudom megfogalmazni a másként el nem mondható közérzeti állapotot. Megütött 2000 ténye. De nem most kezdődik az élet, semmi sem most indul. A 30 utóbbi évem együttese számít. Minden reggel úgy vagyok, hogy örülök a kezdődő napnak: megint rám köszönt. Nem tettem most se semmi olyant tegnap, ami miatt ma nehéz a tükörbe néznem – ez a lényeg. Visszatekintő ember vagyok, kevésbé nézegetek a jövőbe. Mintha már megtörtént volna minden velem, keresgetem az ifjúkorom mikéntjeit. 2000 nem gondtalan, nem felhőtlen.

Nem így jó ez a világ – s a magyarság sorsa se épp így jó, ahogy van. Ez utóbbi érdekel igazán, a világot úgysem tudom áttekinteni, bár a technika révén egész nap nézhetem a háborúkat, szörnyűségeket, bejöhet az életembe-házamba minden örület, amelyet korábban elkerülhettem. Közelebb maradvá: a romlásaink, erkölcsi életünk, teljesítőképességünk szintje nem a mostanból táplálkozik. Évtizedeinket, életünket mindig az ironikus-pesszimista oldalról írom meg. Arról írok, ami az embert bántja, megalázza. Nem a jókedvemről írok, hanem akkor, amikor köztem és a világ között nagy szakadék tátong, azt – ahogy *Határ Győző mondja* – egy hajszálhíddal összekötni, kibeszélni a valóságot. A gondokra specializálódtam. Ez hívja elő belőlem az ellenszegülést, a lázadást – és azt a jobbat, amire törekszem. Ha leírtam, hogy az erkölcsünkben nagy romlások mentek végbe a 60-80-as években, miért hihetném, hogy most 10 év alatt mások lettünk. Úgy érkezünk a „szabadság birodalmába”, a szabadság dzsungelébe 1990-ben, hogy hoztuk a múltunkat. Sok esztendő kell még, míg letisztulnak a kavargások, hogy kiderül színről-színre, hogy ki micsoda, mi az átfestés, a taktika. Új kiadású könyvemben – most jelent meg a *Szabadrabok* harmadszorra – azt írtam meg, ami a cím is. A művészet mindig meg-

próbálta áhítani a szabadságot – s közben látta, hogy hova pányvázzák le azok a kötelékek és kötelek, ahol vagyunk. Ha azután ebben a különleges világban az ember túl sokáig él görnyedten, nehéz a fölegyeneseedés. Erre most van kísérlet – azonban a csigolyák között nagy a görbedtség miatti meszesedés, s különös zaja van annak is, ahogyan a mész pattog ki, fel a csigolyák között, s a zaja néha átmegy recsegésbe, ricsajba: mindent szabad, szabadság helyett szabad a szabadság. Már nem is kell figyelembe venni a többieket... Egy erkölcsében megroggyant ország-nemzet, beleértve a távol élő, az elszakított magyarokat, mankóval jár, hadonászik vele, próbál fölegyenesezni, de ez nagyon nehezen megy. Közben pedig látjuk a társadalmi igazságtalanságokat: ember és ember között óriási távolságot épít a pénz; a hatalom távol van tőlük; alig van bennünk szolidaritás, az a szociális érzés, hogy az alul maradottakkal is kell szót váltani az életükről. Éppen erről a legfontosabb küldetéséről feledkezett el az irodalom, a művészet az elmúlt 10 évben, különösen, amikor kitört a szabadság dzsungelé. *A jó művek segítenek élni.* Hogy beléjük tudjon fogódzkodni az egyszerű munkás és az egyetemi tanár. Kevés ilyen mű születik. A moralitás, az erkölcs ápolása, a szép együttes felmutatása a művészet feladata. Óriási szakadások, lecsúszások vannak... Nem látom, nem hallom a válaszokat, pedig kellene lenniük, pedig várják. Hogyan lehet kilábalni ebből az erkölcsi válságból? Hívó emberként tudom, mi az, amit a műveimben az én kezem ír, s mi az, amire más vezet, ami olyan kegyelem, hogy már csak fut a kéz magától. Ez a ráhagyatkozás a hívó embernek esetleg megadatik. Sokan azonban tanácstalanok, bizonytalanok a sok valláspótlék, vallási képbe öltözött örület között és láttán, s nem tudnak fogódzkodni. Csak az én szabadságom, de a másiké nem?! – ez most a valós helyzetkép. Baj van ezzel a harácsoló-habzsoló „új világgal”, amely most akarja elfogadtatni ez eredeti tőkefelhalmozás vadságát, hosszúra és kegyetlenre nyújtani a mindent megszerezni etikáját.

(Gubcsi Lajos)

...ZÁRÓRA

Wass Albert:
A láthatatlan lobogó
(részlet)

...

Mert élek még! Ha törten is,
ha vérben is, ha görcsben is.

még ha utolsó is vagyok,
kit az özönvíz meghagyott,

de harcom végigharcolom
s a lobogót megmarkolom!

Megmarkolom és nem hagyom,
ha le is szakad a két karom,

ha két lábam térdig kopik:
de feljutok a csillagokig!

S utolsó jussomat, a Szót,
ezt a szent, tépett lobogót

kitűzöm fent az ormokon
s a csillagoknak meglobogtatom!

Olasz Ferenc: Máriák, Szamostölgyes

Tartalom

Nemeskürty István	6	Kányádi Sándor	44
<i>A lélek tehet csuda dolgokat</i>	6	<i>Magyar történelmi pillanatokra</i>	44
Ágh István	8	<i>Gyülekezési szabadság zárójelekkel</i>	44
<i>A szavakat fel kell támasztani</i>	8	<i>Sörény és koponya</i>	44
<i>Élő-halotti beszéd</i>	9	<i>Visszafojtott szavak Házsongárdban</i>	45
Asszonyi Tamás	10	Karsai Zsigmond	46
<i>Kibújak a bőrömből</i>	10	<i>Este, egy lány előtt...</i>	46
Berecz András	12	Keleti Éva	48
<i>Ölelés két kézzel</i>	12	<i>A szerelem pillanatában</i>	48
<i>A farkas és a kutya</i>	13	Kerényi Imre	50
Borbándi Gyula	14	<i>Az öröm fényével</i>	50
<i>Írásról, hazáról, nyelvről</i>	14	Kiss János	52
<i>Magyar szó New York második sugárútján</i>	15	<i>Amikor a katarzis születik</i>	52
Bubik István	16	Kocsis Zoltán	54
<i>Vérének verítékéből...</i>	16	<i>Az erő a műben van</i>	54
Cseres Tibor	18	Kokas Ignác	56
<i>Magamról</i>	18	<i>Határtalan birodalom</i>	56
<i>Hideg napok</i>	19	<i>Vallomások</i>	56
Cserhalmi György	20	<i>Mese a rókáról meg a fácánról</i>	56
<i>Út, szakadék, érték</i>	20	Kondor Béla	58
Csete György	22	<i>Nagy László: Hét vers Kondor Béla képeihez</i>	58
<i>A Karácsonyest hangulata</i>	22	Korniss Péter	60
Eperjes Károly	24	<i>Mindig így együtt vannak?</i>	60
<i>...remény...</i>	24	Kő Pál	62
Fábri Zoltán	26	<i>Nélküle nem lehet</i>	62
<i>Hannibál tanár úr</i>	26	Kubik Anna	64
Finta József	28	<i>Az élet az Álomszerep</i>	64
<i>Lázadás az emberért</i>	28	Kunkovics László	66
Földi Péter	30	<i>Hátán az országgal</i>	66
<i>Hiszek az esélyben</i>	30	Lajkó Félix	68
Garas Dezső	32	<i>Állandóan szerelmes vagyok</i>	68
<i>Az én belső törvényem</i>	32	Latinovits Zoltán	70
Gergely András	34	<i>Petőfi Sándor</i>	70
<i>Mikor olyan munkát csináltam a Kazányon...</i>	34	Lázár Ervin	72
<i>Életének csöndje nincs</i>	35	<i>...új világ kicsi csírája?</i>	72
Gink Károly	36	<i>Mese Julinak</i>	73
<i>Rajongásban létezni</i>	36	Lohinszky Loránd	74
Halmos Béla	38	<i>Az emberben legyen minden szép</i>	74
<i>...hogyan élhetek...</i>	38	Makovecz Imre	76
Huszárik Zoltán	40	<i>Ne írjunk már több levelet</i>	76
<i>Rekviem</i>	40	Márai Sándor	78
Jancsó Adrienn	42	<i>Ihlet és nemzedék</i>	78
<i>Kizárólag költészet</i>	42	<i>A kassai polgárok</i>	79

Markó Iván	80	Seregi László	116
<i>Hit és esendőség</i>	80	<i>Csak szépet tudok</i>	116
Melocco Miklós	82	Somogyi József	118
<i>...benne oltár a képed...</i>	82	<i>A Mester és tanítványai</i>	118
Mensáros László	84	Sütő András	120
<i>A színész-ember</i>	84	<i>Engedjétek hozzám jönni a szavakat</i>	120
Muzsikás együttes	86	<i>Jegyzetek hómezőn és porban</i>	120
<i>Kétszáz ezer magyar dallam</i>	86	Szabóky Zsolt	122
Nagy Gáspár	88	<i>Gyülekezetek a sorsfelbők</i>	122
<i>Most és később; A múltunkat nézegetem</i>	88	Szalay Ferenc	124
<i>Félelmen túli...</i>	89	<i>Karakteres és nagyon hazai</i>	124
<i>Magyar abszurd</i>	89	Szilágyi Domonkos	126
<i>Öröknagy: elmúltam 9 éves</i>	89	<i>Az utolsó út</i>	126
Nagy László	90	<i>Kényszerleszállás</i>	127
<i>A szerelmet a túlsó partra</i>	90	<i>Hegyek, fák, füvek</i>	127
<i>Ki viszi át a szerelmet</i>	91	<i>Hétlábú bogár</i>	127
<i>Adjon az Isten</i>	91	Szirtes Ádám	128
<i>Az én szívem játszik</i>	91	<i>Kalapot teszek az egészre</i>	128
<i>Anyám ül, mint egy óriás</i>	91	Szokolay Sándor	130
Novák Ferenc	92	<i>Millenniumi gondolatok között</i>	130
<i>A jövőt nem lehet leváltani</i>	92	Szots István	132
Olasz Ferenc	94	<i>Ember a havason túl</i>	132
<i>Szakralitás nélkül nincs művészet</i>	94	Taub János	134
Orosz János	96	<i>Euripides lát bennünket</i>	134
<i>Pokoljáró művészetem</i>	96	Tolnay Klári	136
Páll Antal	98	<i>Egyes szám első személyben</i>	136
<i>Az agyag a sarokban kovásznak mindig megmarad</i>	98	Tóth Menyhért	138
Páskándi Géza	100	<i>A fehér szín prófétája</i>	138
<i>...a szerelem és a győzelem fehér...</i>	100	Törőcsik Mari	140
<i>Idézetek Az Árpád-házi Triptichon monológjaiból</i>	100	<i>Színház mindig lesz</i>	140
Pérel Zsuzsanna	102	Udvaros Dorottya	142
<i>Érzem a fuvallatot</i>	102	<i>Minden a miénk</i>	142
Péterfy László	104	Vass Lajos	144
<i>Az idők végén Isten előtt</i>	104	<i>A páva röpül, röpül, röpül...</i>	144
Ratkó József	106	Wass Albert	146
<i>Fátumos élet</i>	106	<i>Fiatal huszártiszt – nincs visszaút</i>	146
<i>Zsoltár</i>	107	<i>Wass Albert: Farkasverem</i>	146
<i>Egy ágyon, egy kenyéren</i>	107	<i>Virágtemetés – Előhang</i>	147
<i>Új évszak kellene</i>	107	<i>Nekünk mi marad?</i>	147
Samu Géza	108	<i>A bújdosó imája (részlet)</i>	147
<i>Teknőszárnyú Angyalok</i>	108	Zsuráfszki Zoltán	148
Sára Sándor	110	<i>Kristálytisztára csiszolt üzenet</i>	148
<i>...kérd számon magadtól...</i>	110	Évezred...	150
Sebestyén Márta	112	...Záróra	151
<i>Az innenső parton</i>	112	<i>Wass Albert: A láthatatlan lobogó (részlet)</i>	151
Sebő Ferenc	114	<i>Olasz Ferenc: Máriák, Szamostölgyes</i>	152
<i>A kommunikációnkat vinném át</i>	114		